

T.C.
YENİYÜZYIL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER
ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

SİYASAL PARTİLER VE ÖRGÜTLENMELERDE
SEÇMEN DAVRANIŞLARI

HAZIRLAYAN:

Murat YAKIŞAN

TEZ DANIŞMANI:

YRD. DOÇ. DR. MEHMET BARDAKÇI

İSTANBUL- 2014

TÜRKİYE CUMHURİYETİ

YENİ YÜZYIL ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ'NE

Bu belge ile, bu tezdeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu beyan ederim. Bu kural ve ilkelerin gereği olarak, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce ve sonuçları andığımı ve kaynağını gösterdiğimi ayrıca beyan ederim.(...../...../2014)

Tezi Hazırlayan Öğrencinin

Adı ve Soyadı
Murat YAKIŞAN

İmzası

YENİYÜZYIL ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM
DALI

Yüksek Lisans Tezi: SİYASAL PARTİLER VE
ÖRGÜTLENMELERDE SEÇMEN DAVRANIŞLARI

Tez Danışmanı: YRD. DOÇ. DR. MEHMET BARDAKÇI

Tez Jürisi Üyeleri:

Adı ve Soyadı İmzası

.....

.....

.....

.....

.....

Tez Sınavı Tarihi:

ÖZ

Demokrasi kavramının ortaya çıkışından bu yana demokrasi tarihi içerisinde, gelişmiş Batılı ülkelerdeki modern demokratik sistemlerin, demokrasi anlayışlarının ve kurumlarının evrimleşerek gelmiş olduğu bir tarihsel serüvenin ürünü olduğunu söylemek gerekir. Modern ve ideal demokrasi anlayışında hak ve özgürlükler kavramları nasıl büyük bir yer tutmakta ise demokratik sistemin uygulanmasında seçim kavramı da bir o kadar değerlidir. Bu sihirli kavramın yerini demokratik sistemin devamı ve işlerlik kazanması bakımından hiçbir şey dolduramamıştır. Günümüz demokrasi dünyasında liderlere ve siyasi partilere verilen muazzam yetkilerin yadsınamamasının nedeni de meşruiyetin bu sihirli kavrama dayanmış olmasıdır. Siyasal partilerin ve örgütlenmelerin demokratik sistem içerisinde kendilerini bu yetkilere götürecek yegâne araç, seçim ve dolayısıyla halkın oyununu alınmasıdır. Bunun için seçmen davranışları konusunun iyi bilinmesi ve politikaların buna göre şekillendirilmesi gerekir. Dünyanın değişik devletlerinde ve bizde bu demokrasi tarihi farklı bir seyir izlediğinden, demokratik anlayış, seçmen davranışları ve demokratik kurumlar farklılaşmıştır. Bunun bir sonucu olarak demokrasiye olan inanç, hoşgörü, saygı derecesi ve seçmen davranışları tabii olarak farklı olacaktır. Türk seçmen davranışlarının oluşmasında, genel demokrasi anlayışı, geçirmiş olduğu evrimleşme ve Türk demokrasi tarihinin yeri incelenmelidir. Demokratik sistem içerisindeki ana aktörler olarak siyasal partiler, demokrasilerde seçim, genel olarak oy verme davranışları ve bunlarla beraber özellikle Türkiye’de seçmen davranışlarında etkili olan unsurların anket ve diğer saha araştırmaları ile tespiti yapılmalıdır. Bunun yanında araştırmamızda 2014 yerel seçimlerinin değerlendirilmesine çalışılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Seçim, Seçmen Davranışları, Demokrasi Kavramı ve Tarihi, Modelleri, Siyasal Partiler ve Örgütlenmeler

ABSTRACT

Throughout the history of democracy, it should be said that modern democratic systems of developed western countries is the product of the understanding and institutions of democracy's evolution since the concept of democracy's emergence. In modern and ideal understanding of democracy, the concept of right and freedom has an importance. During the implementation of democracy, elections have the same importance. This magical concept has never been replaced by anything in terms of continuity and functionality of the democratic systems. In today's democracy world, leaders and political parties have enormous amount of power and this is because legitimacy depends on this magical concept. Political parties and organizations can only have this power by getting the public vote and winning the elections. For this, voters' behaviours should be known well and policies should be formed according to these opinions. Our country and other different countries from the world have unique forms of democratic history. So, democratic institutions, voters' behaviours and the understanding of democracy have different meanings for each of them. As a result of this, faith, respect and toleration for democracy will be different as well. During the formation of Turkish voters' behaviours, general understanding of democracy, evolution of democracy and history of Turkish democracy should be analyzed. As main factors in democratic system: political parties, elections and the general manner of voting should be analyzed. Especially, the reasons that are affecting Turkish votes should be viewed and identified with the help of surveys and field research. Also, the evaluation of the 2014 elections is available in our research.

Key Terms: Election, Voters Behaviours, Public Vote, The Concept and The History of Democracy, Types of Democracy, Political Parties and Organizations

ÖNSÖZ

Ülkemizde, ‘Türkiye’de seçmen davranışları’ konusu üzerinde yapılan çalışmaların sayısının az olması ve bu kadar etkinliği ve önemi olan bu alanın yeteri kadar ilgiyi üzerine çekememiş olması bizi bu araştırmaya yönlendirmiştir. Geçekten de ülkelerin kaderini belirleme noktasında, seçim ve seçmen davranışlarının açıklanmasında diğer ülkelerin siyaset bilimcilerinin bölgesel yaklaşımlarının tercümesine dayanan araştırma ve değerlendirme kültürümüzle Türkiye’de seçmen davranışlarını açıklayamadığımız görülmektedir. Bunun yerine üniversitelerimizin kendi imkân ve şartları dâhilinde ülke gerçekliği içerisinde, kendine has yaklaşımlarla, daha kapsamlı araştırmaların yapılarak konunun bu doğru usul doğrultusunda çözüme kavuşturulması gerekmektedir. Yapmış olduğumuz bu çalışmanın gelecekte yapılacak araştırmalara küçük bir katkı sağlayabileceğini temenni ederim. Araştırmamızın her anında, engin bilgi ve deneyimi ile bizden katkılarını esirgemeyen değerli hocamız Mehmet Bardakçı ve İsmail Kapan hocamıza teşekkürü borç bilirim.

Murat Yakışan

İstanbul–2014

İÇİNDEKİLER

ÖZ	IV	
ABSTRACT	V	
ÖNSÖZ	VI	
İÇİNDEKİLER	VII	
TABLolar	X	
KISALTMALAR	XV	
GİRİŞ	1	
I. BÖLÜM: DEMOKRASİ KAVRAMI, DEMOKRASİNİN TARİHİ GELİŞİMİ VE TEORİLERİ		2
I.(A) Demokrasi Kavramı		2
I.(B) Demokrasinin Tarihi Gelişimi ve Teorileri		3
(1) Antik Çağ		3
(2) Orta Çağ		7
(3) Modern çağ		10
(4) Yakın Çağ ve Günümüz		28
I.(C) Demokrasi Modelleri		33
I.(D) Türk Demokrasi Tarihi		38
(1) Türkiye’de Demokrasinin Gelişimi		40
(2) Osmanlı Devleti’ndeki Gelişmeler		42
(3) Cumhuriyet Dönemi		53
II. BÖLÜM: SİYASAL PARTİLER		56
II.(A) Siyasal Parti Kavramı Ve Ortaya Çıkışı		58
II.(B) Siyasal Partilerin Fonksiyonu		60
II.(C) Siyasal Partilerin Unsurları		61

(1) Örgütlenme.....	61
(2) Parti Liderliği	63
(3) Finansman.....	65
II.(D) Siyasal Partilerin Türleri	65
II.(E) Siyasi Parti Sistemleri.....	66
III. BÖLÜM: SEÇMEN DAVRANIŞLARI.....	67
III.(A) Seçim.....	67
III.(B) Siyasal Katılım.....	68
III.(C) Seçmen Davranışları Kavramı	70
III.(D) Oy Verme Davranışına Yönelik Çeşitli Yaklaşımlar.....	70
(1) Sosyolojik Yaklaşım.....	71
(2) Psikolojik Yaklaşım.....	74
(3) Rasyonel Tercih Yaklaşımı.....	75
(4) Diğer Yaklaşımlar.....	77
(A) Ekonomik Oy Verme.....	77
(B) Konuya Oy Verme.....	78
(C) İdeolojik Oy Verme.....	78
III.(E) Türkiye’de Seçmen Davranışlarının İncelenmesi.....	79
(1)Türk Seçmeninın Oy Verme Davranışında Genel Yaklaşımların Yeri	80
(2)Türkiye’de Seçmen davranışlarına Etki Eden Diğer UNSURLAR.....	81
(a) Ekonominin Etkisi.....	81
(b) Liderin Etkisi.....	84
(c) Medyanın Etkisi.....	86
(d) Hizmetlerin Etkisi.....	89
(e) Dinin Etkisi.....	90
(f) Kültür Ve Ahlak Anlayışının Etkisi.....	92
(g) İdeolojinin Etkisi.....	94
(h) Propagandanın Etkisi.....	95
(i) Adayın Etkisi.....	98
(j) Gelir Seviyesi.....	99
(k) Eğitim Düzeyinin Etkisi.....	101
(k) Köylü Kentli Yaşamın Etkisi.....	103

(l) Mesleğin Etkisi.....	105
(m) Kamuoyu Araştırmalarının Etkisi.....	107
(n) Yaş.....	108
(o) Cinsiyetin Etkisi.....	110
(p) Ailenin Etkisi.....	112
(r) Parti Programı.....	113
III.(F) 2014 Yerel Seçimlerinin İncelenmesi.....	114
SONUÇ.....	174
KAYNAKÇA	178

TABLolar LİSTESİ

<u>TABLO</u>	<u>Sayfa</u>
(Tablo:1) 30 MART YEREL SEÇİMLER SONRASI SANDIK VE SEÇMEN ANALİZİ 16 NİSAN 2014 KONDA	116
(Tablo:2) SEÇİM 2011 12 HAZİRAN 2011 SEÇİM ARAŞTIRMASI -HAZİRAN 2011 –GENAR	117
(Tablo:3) TÜRKİYE SOSYAL, EKONOMİK ve POLİTİK ANALİZ – HAZİRAN 2013 GENAR	119
(Tablo:4) TÜRKİYE SOSYAL, EKONOMİK ve POLİTİK ANALİZ – 3 OCAK 2012 GENAR	120
(Tablo:5) TÜRKİYE SOSYAL, EKONOMİK ve POLİTİK ANALİZ – 3 OCAK 2012 GENAR	120
(Tablo:6) TÜRKİYE SOSYAL, EKONOMİK VE POLİTİK ANALİZ – EKİM 2012 GENAR	121
(Tablo:7) SEÇİM YARIŞI BAŞLARKEN –NİSAN 2011 GENAR	123
(Tablo:8) SOSYAL LİDERLER MARKA KİŞİLİĞİ ARAŞTIRMASI OCAK 2011 GENAR	124

(Tablo:9)	
TÜRKİYE SOSYAL, EKONOMİK VE POLİTİK ANALİZ – EKİM 2012 GENAR	125
(Tablo:10)	
TÜRKİYE SOSYAL, EKONOMİK VE POLİTİK ANALİZ –3 - OCAK 2012 GENAR	126
(Tablo:11)	
TÜRKİYE SOSYAL, EKONOMİK ve POLİTİK ANALİZ – 3 OCAK 2012 GENAR	126
(Tablo:12)	
30 MART YEREL SEÇİMLER SONRASI SANDIK VE SEÇMEN ANALİZİ 16 NİSAN 2014 KONDA	129
(Tablo:13)	
TÜRKİYE SOSYAL, EKONOMİK VE POLİTİK ANALİZ – 10 OCAK 2014 GENAR	130
(Tablo:14)	
SEÇİM SONRASI GÜNDEM ARAŞTIRMASI -HAZİRAN 2011 –GENAR	131
(Tablo:15)	
SEÇİM YARIŞI BAŞLARKEN –NİSAN 2011 GENAR	132
(Tablo:16)	
TÜRKİYE SOSYAL, EKONOMİK VE POLİTİK ANALİZ – HAZİRAN 2013-GENAR	132
(Tablo:17)	
TÜRKİYE SOSYAL, EKONOMİK ve POLİTİK ANALİZ – 3 OCAK 2012 GENAR	133
(Tablo:18)	
SEÇİM YARIŞI BAŞLARKEN –NİSAN 2011 GENAR	135

(Tablo:19)	
30 MART YEREL SEÇİMLER SONRASI SANDIK VE SEÇMEN ANALİZİ 16 NİSAN 2014 KONDA	136
(Tablo:20)	
30 MART YEREL SEÇİMLER SONRASI SANDIK VE SEÇMEN ANALİZİ 16 NİSAN 2014 KONDA	137
(Tablo:21)	
30 MART YEREL SEÇİMLER SONRASI SANDIK VE SEÇMEN ANALİZİ 16 NİSAN 2014 KONDA	139
(Tablo:22)	
TÜRKİYE SOSYAL, EKONOMİK VE POLİTİK ANALİZ – HAZİRAN 2013-GENAR	140
(Tablo:23)	
KENDİ DİLİNDEN TÜRKİYE –I –MAYIS 2010-GENAR	142
(Tablo:24)	
SEÇİM YARIŞI BAŞLARKEN –NİSAN 2011 GENAR	143
(Tablo:25)	
SEÇİM YARIŞI BAŞLARKEN –NİSAN 2011 GENAR	144
(Tablo:26)	
SEÇİM YARIŞI BAŞLARKEN –NİSAN 2011 GENAR	145
(Tablo:27)	
SEÇİM 2011 12 HAZİRAN 2011 SEÇİM ARAŞTIRMASI -HAZİRAN 2011 –GENAR	145
(Tablo:28)	
TÜRKİYE SOSYAL, EKONOMİK ve POLİTİK ANALİZ – 3 OCAK 2012 GENAR	147

(Tablo:29)	
SEÇİM YARIŞI BAŞLARKEN NİSAN 2011 GENAR	148
(Tablo:30)	
TÜRKİYE SEÇİME GİDİYOR MAYIS 2011 GENAR	150
(Tablo:31)	
TÜRKİYE SEÇİME GİDİYOR MAYIS 2011 GENAR	151
(Tablo:32)	
TÜRKİYE SEÇİME GİDİYOR MAYIS 2011 GENAR	152
(Tablo:33)	
SEÇİM 2011 12 HAZİRAN 2011 SEÇİM ARAŞTIRMASI -HAZİRAN 2011-GENAR	153
(Tablo:34)	
30 MART YEREL SEÇİMLER SONRASI SANDIK VE SEÇMEN ANALİZİ 16 NİSAN 2014 KONDA	155
(Tablo:35)	
30 MART YEREL SEÇİMLER SONRASI SANDIK VE SEÇMEN ANALİZİ 16 NİSAN 2014 KONDA	156
(Tablo:36)	
30 MART YEREL SEÇİMLER SONRASI SANDIK VE SEÇMEN ANALİZİ 16 NİSAN 2014 KONDA	157
(Tablo:37)	
30 MART YEREL SEÇİMLER SONRASI SANDIK VE SEÇMEN ANALİZİ 16 NİSAN 2014 KONDA	159
(Tablo:38)	
30 MART YEREL SEÇİMLER SONRASI SANDIK VE SEÇMEN ANALİZİ 16 NİSAN 2014 KONDA	160

(Tablo:39)

30 MART YEREL SEÇİMLER SONRASI SANDIK
VE SEÇMEN ANALİZİ 16 NİSAN 2014 KONDA 163

(Tablo:40)

TÜRKİYE SEÇİME GİDİYOR MAYIS 2011 GENAR 164

(Tablo:41)

SEÇİM SONRASI GÜNDEM ARAŞTIRMASI -HAZİRAN 2011 GENAR 165

(Tablo:42)

30 MART YEREL SEÇİMLER SONRASI SANDIK VE SEÇMEN
ANALİZİ 16 NİSAN 2014 KONDA 166

(Tablo:43)

30 MART YEREL SEÇİMLER SONRASI SANDIK VE SEÇMEN
ANALİZİ 16 NİSAN 2014 KONDA 167

(Tablo:44)

TÜRK TOPLUMUNDA CEMAAT ALGISI ARAŞTIRMASI
MART – 2011 ANDY AR 168

(Tablo:45)

SEÇİM SONRASI GÜNDEM ARAŞTIRMASI
-HAZİRAN 2011 –GENAR 173

KISALTMALAR LİSTESİ

ABD	AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ
AK PARTİ	ADALET VE KALKINMA PARTİSİ
ANAP	ANAVATAN PARTSİ
AP	ADALET PARTİSİ
BDP	BARIŞ VE DEMOKRASİ PARTİSİ
CHF	CUMHURİYET HALK FIRKASI
CHP	CUMHURİYET HALK PARTİSİ
DP	DEMOKRAT PARTİ
HDP	HALKLARIN DEMOKRATİK PARTİSİ
MHP	MİLLİYETÇİ HAREKET PARTİSİ
NATO	KUZEY ATLANTİK PAKTI
SCF	SERBEST CUMHURİYET FIRKASI
SSCB	SOVYET SOSYALİST CUMHURİYETLER BİRLİĞİ
T. B.M.M.	TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ
TDK	TÜRK DİL KURUMU
vb.	VE BENZERİ
vs.	VE SAİR
yy.	YÜZYIL

Giriş

Yakın dünya tarihine bakıldığında insanlığın kaderinin büyük bir çoğunlukla, seçimle işbaşına gelen az sayıda siyasetçinin şekillendirdiği görülecektir. Bu durumun ilk bakışta korkutucu bir etki yaratması bir tarafa, bu durum demokrasilerdeki seçim kavramının ne kadar önemli olduğunun bir göstergesidir. Sandıkta seçilen kişilere verilen yetkiler ve güçler günümüzde muazzam bir hal almıştır. ABD ve SSCB arasındaki 1962 tarihli nükleer kriz bunun dünya tarihindeki en tipik örneğidir. Demokratik sistemlerde siyasi partiler tarafından bu gücün elde edilmesinin yegâne yolu seçimdir. Siyasal partilerce seçimlerde başarılı olmak için seçmen davranışlarının iyi bilinmesi ve politikalarını buna göre şekillendirerek kabul gören politikaların devamı ve beğenilmeyen politikaların değiştirilmesi seçmenim ikna edilmesi için gereklidir. Dünyada ve Türkiye’de siyaset kurumu için bu kadar öneme haiz seçmen davranışları konusunda Siyaset bilimciler tarafından metodolojik bir takım çalışmalar yapılmış olmakla, bu çalışmalar içindeki kalıplar ve varsayımlar bölgesel farklılıklar nedeniyle homojen bir yapı arz etmemektedir. Türkiye’de bu konu üzerine siyaset bilimcilerin yapmış olduğu çalışmalar güncellikten uzak ve az sayıda bulunmakla beraber, karşılaşılan problemleri çözmekte yetersiz kalmaktadır.

Yukarıda bahsettiğimiz üzere modern demokrasi anlayışı özellikle Avrupa devletleri ve Amerika Birleşik Devletleri’nde demokrasi tarihi içinde bir evrimleşme sonucu gelişerek yerleşmiş bir sistemdir. Demokratik devletlerde seçimle işbaşına gelen yöneticilere gösterilen büyük saygı ve güven, demokrasiye ve onu işlevsel hale getiren kurumlara duyulan saygı ve güvenin bir yansımasıdır. Dünyanın değişik devletlerinde ve bizde bu demokrasi tarihi farklı bir seyir izlediğinden demokratik anlayış, seçmen davranışları ve demokratik kurumlar

farklılaşmıştır. Bunun bir sonucu olarak demokrasiye olan inanç, hoşgörü, saygı derecesi ve seçmen davranışları tabii olarak farklı olacaktır.

Türk seçmen davranışlarının oluşmasında, genel demokrasi anlayışı, geçirmiş olduğu evrimleşme ve Türk demokrasi tarihinin yeri incelenmelidir. Demokratik sistem içerisindeki ana aktörler olarak siyasal partiler, demokrasilerde seçim, genel olarak oy verme davranışları ve bunlarla beraber özellikle Türkiye’de seçmen davranışlarında etkili olan unsurların tespitine çalışılacaktır. Bu tespitlerin, bir model olarak seçimlerde uygulama alını bulup bulmayacağına ilişkin merakın giderilmesi bakımından 2014 yerel seçimlerinin değerlendirilmesinde kullanılmaya çalışılmıştır.

I.BÖLÜM: DEMOKRASİ KAVRAMI, DEMOKRASİNİN TARİHİ GELİŞİMİ VE TEORİLERİ

I.(A) Demokrasi Kavramı

Demokrasi sözcüğü Yunanca kökenlidir, eski Yunancada 'demos' halk, halkın, 'kratos' iktidar, gücü elinde bulunduran anlamında kullanılırdı. Buna göre; demokrasi halkın egemenliğini, halkın iktidar olmasını ve halkın gücü elinde bulundurmasını ifade eder. Modern demokrasi tanımlaması olarak üzerinde fikir birliği yapılmış bir ifade ve pratik bulunmamaktadır. Kulağa hoş gelmesi bakımından Amerika Birleşik Devletleri başkanlarından Abraham Lincoln’ün “*Demokrasi halkın, halk tarafından, halk için yönetimidir.*” Daha kapsamlı bir tanım ise “*En üst iktidarın halkta bulunduğu ve halkın belli aralıklarla tanınan özgür seçimlerde, temsilcilerini seçtiği, temsil ve devredilmiş otorite yoluyla halk tarafından dolaylı olarak kullanılan hükümet biçimine imkân veren siyasi sistemdir.*” şeklinde ifade edilmiştir. (Webmaster Dictionary, 1971: 600) Başka bir görüş “*Demokrasi kavramının kesin sınırlarla belirlenmiş*

bir içeriğinden ve net bir tanımından bahsetmemiz oldukça zordur. Ancak klasik anlamı ile halkın yönetimi olarak ifade edilmektedir.” (Erdoğan, 1996: 174) “Halkın oyunu alma mücadelesini içeren kurumsal bir sistemdir.” (Schumpeter, 2007: 373) Başka bir bakış açısında “*Bir kelime, bugün demokrasi kelimesinde olduğu gibi, bu kadar evrensel bir kutsiyetle onurlandırılıp, kendisinden ifade etmesi beklenen her şeyi ifade ederse, hâlâ bu kelime bir şey ifade ediyor mu diye kendime sormaya başlıyorum.* (Eliot, 1990: 174) şeklinde ifade edilmiştir. Aslında herkes demokrasinin bir tanımını yapmaktadır, soyut bir kavram olması bakımından herkes kendi rüyasını tasvir etmektedir. Bu durum yadırganacak bir durum olmayıp demokrasinin çekiciliğinin bir sonucudur. Hemen hemen çoğu yaklaşımda ortak kabul gören paydalardan yola çıkarak siyasal iktidarın halka dayandığı, halkın egemen olduğu ve halkın seçmiş olduğu kişilerin yönetimde olduğu sistem olarak tanımlanabilir.

I.(B) Demokrasinin Tarihî Gelişimi ve Teorileri

(1) Antik Çağ

Kavram ve bir sistem olarak demokrasi antik Yunan medeniyetinde ortaya çıkmış bir anlayıştır. Eski Yunan medeniyetinde demokrasi anlayışı kent (polis) devletlerinde karşılaşılan sorunların tespiti, tartışılması ve çözüme kavuşturulması için yapılan danışma kültürünün bir sonucu ve ürünüdür. Polis devletlerinde meclisin olması ve halkın buraya gelerek yönetimle ilgili karar mekanizmasının içerisinde yer alması ve kararlarda doğrudan söz sahibi olması söz konusudur. Polis devletlerinde uygulanan demokrasiyi Platon “Devlet” adlı eserinde çoğu zaman eleştirmekte, bu meclise katılanlara ve yöneticilere cahil olarak bakmaktadır. Ona göre karar verenler yeterli eğitime ve erdeme sahip değildirler. “*Düşünce tarihinde ‘devlet’ kavramını ilk inceleyen ve ‘Devlet’ adlı kitabında, ideal bir toplumun ve yönetimin nasıl olmasını gerektiğini açıklayan Platon’dur.*” (Hilav, 1985: 48) Çoğu bilinenin

aksine Platon demokrasiyi benimsemez ona göre devlet yönetimi ciddi bir iştir ve doğru kararlar almak yalnızca eğitilmiş ve erdemli kişilere mahsus bir özelliktir. Böylelikle ayrıcalıklı ve üstün bir sınıfın yani aristokratik bir sınıfın ancak ve ancak doğru bir yönetim göstereceğini savunur. İnsanlar arasında bir eşitliğin olmadığı ve bir zümrenin ayrıcalıklı olduğu bu düşünce, demokrasi karşıtı diğer bazı sistemlerin ilham kaynaklarından biri olmuştur. Elitist düşünce akımının önde gelen düşünürlerinden Vilfredo Pareto (1848–1923) ve Gaetano Mosca (1857–1941) bu akımın daha sonraki yılmaz savunucularıdır. Aslında bu düşünce, ülkemizdeki seçim dönemlerinde kaybeden parti seçmenlerince “Dağdaki çobanın oyu, benim oyum, göbeğini kaşıyan adamın oyu benim oyum” şeklindeki mukayese içeren söylemlerin atasıdır. Daha çok buradaki seçmen daha aydın ve daha seçkin olduğu vurgusu içerisindedir. Burada yeri gelmişken değinilmesinde sakınca görmediğim bu anlayış Türkiye Cumhuriyeti’nin ilk kuruluşunda yer alan ve uzun dönem tek partili siyasi sistemde tek aktör olan Cumhuriyet Halk Partisi’nin Mustafa Kemal Atatürk haricindeki kuruluş kadrolarınca da benimsenmiştir. Devlet yönetiminin ciddi bir iş olduğu ve bunun aydın ve seçkin bir grup tarafından yapılması, halkın olabildiğince bu mekanizmadan uzak tutulması gerekliliği bazı vekillerce de ima edilmiştir. Bu anlayış CHP’yi halktan uzaklaştırmış ve türev değiştirerek günümüze kadar bir kültür olarak gelmiştir.

Yine bu dönem için Aristo “Politika” adlı eserinde yönetimin çoğunluğun elinde olmasını istemektedir, buna rağmen yine de adaletin yerine gelmeyeceğini bunun başka bir şey olduğunu ifade eder. “*Bu iyi yönetim biçimlerinin sadece demokraside olmayacağını, demokrasinin sadece çoğunluğun iyi yönetimi olduğunu belirtmiş, aynı zamanda tek kişinin de iyi yönetim sergileyebileceğini belirtmiştir.*” (Göze, 2007: 44) Diğer bir hususta Atina demokrasisinde, toplanan bu halk meclislerine sadece seçkin halkın katılabilmesi, vatandaş olmayan kişilerin ve kölelerin karar almada herhangi bir etkilerinin olmaması eleştirileri vardır. Aristo bu

eşitsizliği doğuştan insanların birbirlerinden farklı yaratıldığını Avrupalıların soğuk bölgelerindeki insanların, cesur ama zekaca geri olduğunu iyi yönetici olmadıklarını, sıcak ülkelerin insanların akıllı olduklarını fakat cesarettен yoksun olduklarını, bu nedenle köle olarak yaşamalarında bir sakınca görmemiştir. Ona göre Helenler eksiksiz bir millettir ve yönetmek için yaratılmışlardır. Sokrates, Aristo ve Platon kadar keskin olmamakla beraber polis devletlerde uygulanan demokrasiyi çoğunluğun despotizmi olarak görür. Savunulan bu görüşler demokrasinin ruhuna aykırıdır ve alternatif yollar açma eğilimindedirler. Demokratik söylemlere dayanak olabilecek ilk söylemler Stoacı akımdan gelir, Stoacılar insanların dil, ırk, inanış ve sosyal sınıf bakımından farklı olabileceğini, tüm insanların eşit olduğunu aynı tanrısal güç tarafından yaratıldığını ve ruh verildiğini ilk ileri sürenlerdir. Stoa bu dönemin (Hellenistik Dönem) demokratik felsefesi olarak görülebilir. Bu düşünceler Atina'ya sonradan gelmiş kişiler tarafından savunulmuş, mevcut Atina felsefesiyle, doğu felsefesinin bir sentezi olarak, gayet başarılıdır. Amaç olan mutluluğun herkesin hakkı olduğu düzenin buna göre kurgulanması gerekliliği fikri önemlidir. Bu bakımdan demokratik hayata katkıları bulunmakla, katı kaderci görüşleri itibariyle de rasyonalist ve akıl egemen anlayış noktasında sistemden uzaklaşmaktadırlar.

Aslında Atina demokrasileri günümüz modern demokrasilerine nazaran ilkel ve polislerin sahip olduğu küçük nüfuslara paralel olarak çok küçük ölçekli sitemlerdir. Doğrudan temsil anlayışı gibi çok üstün bir ideali de içinde barındırdığını da söylememiz yerinde olacaktır. Atina demokrasisinin içinde barındırdığı ilkel kurumlar ve felsefesi daha sonraki düşünörlere ilham kaynağı olması bakımından son derece önemlidir.

Bu fikir temelleri yaygın olarak Roma İmparatorluğu'nun demokratik pratiklerinde de kendini göstermiştir. Roma döneminde, özellikle cumhuriyet döneminde meclislerin varlığı ve karar almadaki

fonksiyonları tam bir kurum hüviyetindedir. Ancak burada da halkın sınıflara Patriciler, Plepler ve Köleler olarak ayrılmış olması, meclisin Antik Yunandaki gibi sadece belli bir zümreye açık olması eleştirisel bir durumdur. *“Roma eski Yunan çağından farklı olarak, gerek felsefeye, gerekse iktisadi ve sosyal düşünceye büyük ve orijinal katkısı olan bir çağ olmamıştır. Roma’nın önemi, fikir ve teorik düşünceden çok, uygulama, politika ve pratik müesseselerin geliştirilmesindedir.”* (Yalçın, 1983: 88)

Roma İmparatorluğu’nda demokrasinin bir sistemden ve anlayıştan öte bazı ileriki kurumların var olması bakımından önemlidir. *“Roma Hellenistik medeniyetin evrensel mirasını benimsemiş ve bunu Batı dünyasına düşüncelerden ziyade kurumlar aracılığıyla aktarmıştır. Yunan’ın soyut dehası ile Roma’nın kurumsal dehasının birleşmesi dünyanın siyasi mirasının bütüncül yanını ortaya koymaktadır.”* (Ebenstein, 2001: 62)

Anayasal hareketler, On İki Levha Kanunları gibi üstün hukuk düzenlemelerini yer yer demokratik unsurları bünyesinde barındırsa da monarşik bir yapıdır. Dönemin ünlü hukukçu ve teorisyenlerinden Çiçero bu monarşik yönetimin zorunluluğu üzerinde durmuştur. *“Devlet ve Yasalar Üstüne”* adlı eserinde; *“Eşitsizleri eşit kılmaya çalışan demokratik ilkelerin yönettiği bir devlete devlet bile denemeyeceğini belirtir.”* (Şenel, 1996:198) Çiçero’nun demokrasi olgusundan bu kadar uzak olması kendinden önce gelen Platon’dan çok etkilenmiş olması ve sonsuz kudret sahibi görünen Roma İmparatorluğu’nun ihtişamıdır. Roma Devleti’nin bu gücüne gelmesinde monarşinin etkisini de çok büyütmektedir. Öyleyse olması gereken aklın ve monarşinin yönetimidir. Çiçero bunu şu şekilde meşrulaştırır; *“Akıl ruhun en önemli parçasıdır ve diğer parçaları yönetmesi şarttır. Aynı şekilde aristokrasiyi temsil eden Senato ile bir kralın bulunduğu devlet, doğru devlettir. Çünkü böyle bir devlette, bilgelik hüküm sürecektir.”* (Tannenbaum ve Schultz, 2005: 87) Roma imparatorları daha sonraları otoritelerini pekiştirmek için iktidarlarının kaynağı olarak tanrı buyruğunu öne çıkarmışlardır.

Çiçero'nun üstün monark anlayışı ve tanrısal egemenlik anlayışından yola çıkarak oluşan Orta Çağ fikir dünyası, en karanlık dönemlerini yaşamıştır.

(2) Orta Çağ

Orta Çağ insanlık için gerçekten de büyük kayıpların yaşandığı bir çağdır. Savaşların ve kıtlıkların insanlar üzerindeki büyük rolü, insanları düşünsel dünyadan koparıp sadece karınlarını doyurma ve barınma isteklerine bırakmıştır. Monarşinin ve kilisenin ise altın çağıdır. Monarşi ve kilise hiçbir zaman yönetimde ve günlük hayatta bu kadar güçlü olmamıştır. Demokratik düşünce ve pratiklerden söz etmek bir tarafa, bu ağır ve kuşatıcı yapı insanın günlük yaşamının her alanına nüfuz etmiş ve kendi düşüncelerini ve kurallarını uygulamıştır. Aristo'nun mantık, Çiçero'nun mutlak monark anlayışının koyu tanrısal anlayışla harmanlandığı teokratik anlayışın düşüncelerde hâkim olduğu ve pratikte uygulandığı görülür. Kilise'nin bilim ve düşünsel hayatı tekeline almış olması, her şeyin kilisenin ruhban kadrolarınca kararlaştırılması ve en doğru kararın bu şekilde verilmesini benimsemişlerdir. Skolâstik felsefe işte bu pratiğin bir tekrarlanması sonucu ortaya çıkmıştır. Burada temel alınan şüpheden uzak ve doğruluğu tartışılmayan dini dogmaların, mantıkla birleştirilerek metot haline getirmektir. Bu bakımdan bilimsel bir çalışma yapılma gayretine girişilmiş olması kendi içerisinde tutarsızdır. Bu gayretin içerisinde olan düşünürlerden Augustin yönetimin halkın elinde bırakılamayacağını bunun ancak tanrının hakkı olduğunu ve tanrının da bunu seçtiği güçlü bir krala bıraktığını söylemektedir. *“Patristik (kilise babaları) felsefesi öğretisine sistemli bir birlik, bütünlük kazandıran; Hıristiyan inançlarını bilimsel bir sistem içine yerleştiren, dolayısıyla Hıristiyan dogmasını kesin olarak kuran düşünürdür.”* (Gökberk, 1990: 152) Augustin, Tanrı'nın rızasını almamış olan hiçbir yönetimin ayakta kalamayacağını ve meşruiyet için bunun gözardı edilemeyecek bir koşul olduğunu, bunun dışında kurulan yönetimlerin lanetleneceğini dile getirmiştir. Avrupa'da halen günümüze kadar sembolik de olsa devam

eden monarşiler işte bu temel düşünce ekseninde taç giyme gibi monarşik merasimlerinde kilisenin onayına muhtaçtırlar. Çünkü Kilise Augustin'in fikirlerini daha da ileri götürerek Kilise'nin Tanrı'nın yeryüzündeki iradesi olarak kendini ilan etmiştir. Mantık skolâstik felsefe içerisinde dogmatik bilginin bir gölgeleyicisi olarak durmaktadır. Aquinumlu Thomas bu konuda oldukça hüner sahibidir. *“Aristotelesçiliği ve Hıristiyanlığı sentezleyen Thomas, dünyevi hükümetler için bağımsız bir otoriteye izin veren yeni bir Hıristiyan siyasal düşünüş tarzı geliştirmiştir.”* (Tannenbaum ve Schultz, 2005: 125) Kilise'nin ve mevcut monarşilerin otoritelerini daha da sağlamlaştıran Thomas, bunlar tarafından gerekli saygıyı ve ilgiyi de fazlasıyla görmüştür. İki yapılı otoritenin (Kilise-Monarşi) kendi aralarında sorunların çıkmaması elbette düşünülemez ve tarihte en bilinen örnekle VIII. Henry'nin aforoz edilmesi ve krallar tarafından Katolik kilisesinden çıkarılması gibi birçok anlaşmazlık yaşanmıştır. Tarihsel dönemler içerisinde bu iki farklı düşünce ve pratik birbirlerini güçlendirmiş ve beraber yürümüştür. Bu iki güçlü otoriteden hangisinin (monarşi-teokrazi) üstün olduğuna dair tartışmalar yapılmıştır. *“Thomas da Kilise ile devletin otorite alanlarının farklılaşmaya başladığını görmekte birlikte bu tam olarak modern bir kilise-devlet ayrışması değildir. Thomas hâlâ Kilise'nin sivil hükümetten üstün olduğu görüşündedir. Ancak Thomas klasik anlayışı eleştirerek devletin sadece kilisenin bir devamı niteliğinde olmadığını ortaya koyar. Yukarıda ele alındığı üzere, o, kişinin ahlaki ve maddi gelişimi için devlete pek çok aktif rol biçer.”* (Tannenbaum ve Schultz, 2005: 130) Daha sonraları dogmatizmin hâkim gelmesi nedeniyle, kiliseyi yeğlediği görülecektir. *“Devlet öğretisinde. Aristoteles gibi Thomas için de insan toplumsal bir yaratıktır. Devlet doğal bir zorunluluktur. Tanrı'nın istemiş olduğu bir kurumdur: dolayısıyla devletin başındakilere (otoriteye) itaat bir görevdir. Devletin amacı, erdemli bir yaşayış için insanı yetiştirmedir. İnsanı sonunda tanrı ile birleştirmeye hazırlamaz. Bu hazırlığa da başlıca kilise aracılık ettiği için. Kilise dünya devletinden üstündür.”* (Gökberk, 1990: 174) Devam eden süreç içerisinde monarşinin

güçlenmesi ve kilisenin baskıcı anlayışlarından usanan yeni birkaç aydın bu tartışmalara katılmıştır. Dante bunlardan birisidir ve ona göre; İmparator, insanları ortak ereğe ulaştırmak ve özgürce yaşamalarını sağlamak için otoritesini doğrudan Tanrı'dan almalıdır. Nitekim imparatorluk Kilise'nin ortaya çıkmasından önce var olduğundan varlığını Kilise'ye borçlu değildir. İmparator da siyasal otoritesi bakımından Papa'ya borçlu değildir. Zaten bu iki alanın, yani dünyevi ve ruhani alanın birliği sadece Tanrı'da bulunur, dolayısıyla ne imparator ne de papa bu birliği içerir. Görüldüğü gibi Kilise ve devlet arasında tam bir ayrışma söz konusudur ve devlet artık meşruiyetini dinden almaz. İki ayrı iktidar alanı söz konusudur ve bu iktidarlar birbirlerinin alanlarına kesinlikle karışmamalıdır. Barışın, düzenin sağlanmasının diğer bir koşulu da budur. Ebenstein bu ayrım üzerinden başka bir noktaya daha dikkat çeker. *“Dünyevi iktidara rehberlik edecek olanın akıl ve felsefe, ruhani yaşama rehberlik edecek olanın ise inanç, iman, ilahiyat ve ilham olarak ortaya konulması Ebenstein'a göre felsefenin ilahiyattan bağımsızlığının beyan edilmesi anlamına gelmektedir ve bu dünyevi – ruhani iktidar arasındaki ayırmadan çok daha önemlidir.”* (Ebenstein, 2001: 142) Dante'nin monarşik sistemin savunucularından olması, kilisenin bertaraf edilerek hâkim unsurun monarşiye kayması yönündeki gayreti bir tarafa, bu çıkışı daha sonra bilimsel düşünce ve pratiklerin önünün açılmasıyla demokrasinin gelişmesi ve demokrasinin olmazsa olmazlarından laiklik anlayışının ilk adımları olarak görmek gerekir.

Bir başka adım ise Orta Çağ'ın karanlık dünyasında ortaya çıkmış ve günümüz demokrasisi için bile eşsiz bir sözleşme olan Magna Carta'dır. İngiliz kralının Fransa kralıyla girmiş olduğu savaşı kaybetmesinden sonra, topraklarında hâkimiyetini güçlendirmek için bir takım sosyal ve ekonomik düzenlemelere başvurmuştur. Orta Çağ'ın zaten ağır olan ekonomik koşulları, bu düzenlemelerle daha da ağırlaşmıştır. Feodal derebeylerin ve bunlara tabi olan halkın krala karşı isyan etmesi ve bazı büyük şehirleri ele geçirmesi ile sonuçlanmıştır. Kralın savaştan yeni

çıkması ve ayaklanmayı bastırarak güçte olamaması nedeniyle, İngiliz kralı ve derebeyleri arasında bu sözleşme kabul edilmiştir. Bu sözleşmeyle kral bazı derebeylere imtiyazlar tanımak zorunda kalmıştır. Sözleşmenin kapsamı itibarıyla, derebeyleri (baronlar) arasından, derebeyleri tarafından seçilecek bir grubun kurulması, bu grubun bu sözleşme kurallarının işleyişi bakımından yetkili olduğu, hiçbir karar olmaksızın kimsenin tutuklanmayacağı, kötü muamele edilemeyeceği, kimsenin malına el konulamayacağı, vergi toplama ve askerlik hizmetlerinin adaletli bir şekilde yapılmasının sağlanması gibi hususları ele alır. Bununla birlikte siyasal sistem İngiliz kralının iktidarı zayıflatarak, mutlak monarşiden, meşruti monarşiye geçmiştir. Bu sözleşme temel hak ve hürriyetlerinin tanındığı ilk siyasal, hukuksal ve demokratik belgedir. İngiliz Krallığı sınırları içerisinde yapılmış olması bakımından dar, Orta Çağ gibi bir dönemin koşulları içerisinde yapılmış olması ve kanunilik ilkesi, anayasal hukuk, parlamenter sistem vb. birçok kavramın ilk izlerini taşıması bakımından eşsiz bir sözleşmedir. Bu bakımdan demokrasi sistemi açısından kutsiyet atfedilen bir belgedir.

(3) Modern Çağ

Rönesans ve reform hareketlerinin temellerinin atıldığı bir dönemde İtalya'da yaşayan Machiavelli de yönetim tarzı olarak monarşiyi benimser. Mutlak devletin bekası idealine sahip olduğu için demokrasinin devleti zayıflatacağı düşüncesindedir. Machiavelli, Aristo veya Thomas'ın doğal hukuk gibi ideal felsefelerin üzerine kurdukları ideal insan modellerini gerçekçi bulmamıştır. Machiavelli'ye göre "*Kitle de doğası gereği bencildir. Ama onlar kısa vadeli arzularının etkisi ile irrasyonel davranışa sürüklenirler. Bu yüzden kitlelerin bencilikleri onları özgürlüklerine taşımaz. Onlar başkaları tarafından yönetilmek durumundadırlar ve yönetilmeyi de arzu ederler. Kitlelerin özgürlüklerini kullanmak için fazla aptal olduklarını düşünen Machiavelli, korkutucu bir hükümdarın yokluğunda sıradan halkın düzeni koruyamayacaklarına*

inanır.” (Tannenbaum ve Schultz, 2005: 154) Oysa Machiavelli “Prens” ve “Söylevler” adlı iki eserinde de demokratik söylemlere yakın; insanlar arasında eşitlik prensibi, tirancılık karşıtlığı, serbest ekonomi, dogmatik fikirler eleştirisi gibi birçok fikir paylaşmıştır. Machiavelli’nin Roma yönetiminden etkilendiği ve yaşadığı dönemde İtalya’nın istikrarsız ve başarısız prensliklerden oluşması nedeniyle devlet yönetiminde olmazsa olmaz hususu cumhuriyetçiliktir. *“Cumhuriyet Machiavelli’nin ideal yönetim şeklidir. Çünkü bir cumhuriyet ancak erdemli yurttaşlar tarafından kurulabilir. Cumhuriyetin üç özelliğinden ilki yasaya dayalı yönetimdir. İkincisi yalnız bir azınlığın çıkarı için değil, yurttaşların çoğunluğunun çıkarı için yönetilmesidir. Son olarak bütün sınıfların üyeleri yurttaşlar olarak yönetime katılma hakları oldukları için cumhuriyet karma bir yönetimdir. Çatışmalar Roma’da olduğu gibi yasalar çerçevesinde çözülebildiği sürece pozitif bir güçtür. Dolayısıyla Machiavelli cumhuriyetlerde yöneticilerin tek bir ahlaki standarda bağlı kalarak halkı yönetebileceği kanaatindedir.*” (Tannenbaum ve Schultz, 2005: 160) O Özgür halk yönetimini, özgürlükçü yönetimleri ve cumhuriyeti aynı anlamda kullanmaktadır. Ona göre her kentte iki karşıt eğilim vardır: *“Halk hemen her zaman özgürlüğü artırmak ister. Soylular ise daha fazla yönetmek isterler. Bu nedenle özgürlükçü bir yönetim kurma noktasında halka güvenmek daha akıllıcadır. Dahası halk yönetimi sadece özgürlüğü değil, aynı zamanda eşitliği çağırıştırır. Eşitlik arttıkça cumhuriyetçi eğilimler, eşitsizlik arttıkça ise monarşi yanlısı eğilimler güçlenir.*” (Machiavelli, 2009: 194; Machiavelli, 1999: 111–2) Monarşi ve kilise arasında Thomas’ın kilisenin üstünlük hiyerarşisine karşın *“Orta Çağ’ın Tanrısal iktidar anlayışına karşılık laik ve pragmatik bir egemenlik anlayışı ortaya koyan Niccolo Machiavelli, devleti laikleştirmekle yetinmemiş, dini devletin denetimi altına alarak, toplumsal bir denge unsuru olması nedeniyle, iktidarın bir aracı olarak öngörmüştür. Bu bağlamda iktidar erkini, devlet sınırları içinde yaşayan tüm birey ve kurumların üzerine çıkartmaktadır.*” (Machiavelli: 1994: 99–110)

Aslında Machiavelli’yi siyaset bilimi açısından önemli kılan birçok sebep varken, o, “Prens” adlı eserinde iktidarın nasıl ele geçirilebileceği ve nasıl korunacağı hususuyla daha çok ilgilidir. İktidara yürümenin yolları ve iktidarda uzun süre kalmanın öğütler şeklinde tespitlerini sunmuştur. Bu sunuşlarındaki açıklamaların da diğer düşünürlerden farklı olarak ahlak ve erdem kavramlarını gerektiğinde bir kenara koyarak, bir bilim adamı soğukkanlılığı ile gerçekçi ve somut olaylara değinmiştir. Meşhur olan ‘amaca ulaşmak için bütün araçların meşru olduğuna ilişkin’ söylemi, Machiavellist siyasi sistemin ana temasını oluşturmakta ve bütün dünya siyasetinde bütün zamanlarda sürekli tartışılmış, kimilerine göre tatbik edilmiş bir söylemdir. Bu söylem dünyada olduğu gibi ülkemizde de özellikle yakın siyasi tarihimizde bazı devlet adamlarına ilham kaynağı olduğu düşüncesindeyim. Türk siyasi tarihinde bilhassa 2000’li yıllar öncesinde kullanılan dil ve davranışlarda bu söylemin ağır bir yer tuttuğunu, başta Süleyman Demirel, Deniz Baykal, İsmet İnönü olmak üzere birçok politikacıda bir usul olarak uygulandığı izlenimi bulunmaktadır. Seçim tarihimize baktığımızda bu usul ve davranışların yer yer başarılı olduğunu da itiraf etmek gerekir. Machiavelli iktidara gelmek için halka yapılamayacak vaatlerde bulunulmasına, zorunluluk olmadıkça sözlerin tutulmasının gerekmediğine ve iktidara gelmek için bütün gayri meşru ortaklıkların kullanılabilmesine işaret etmektedir. Yöneticilerin kötü olmasında bir sorun görmez, ancak halkla iyi geçinmeleri tavsiyesinde bulunur. *“Bu nedenle hükümdar kötü olsa dahi kötü görünmemelidir. Machiavelli prense ikiyüzlülük telkin eder. İktidarda kalmak için halkı aldatmak zorundadır hükümdar.”* (Skinner, 2004: 66–69) Günümüz demokrasilerinde Machiavellist görüşün demokratik ilkelerle bağdaşmadığını, demokrasinin ruhuna aykırı olduğunu söyleyerek topyekûn bu yaklaşımı siyasi hayattan atmamız mümkün değildir. Ancak insanlığın geldiği eğitim, bilgi seviyesinin doruklarında olduğu ve bilgiye ulaşmanın ise siber çağını yaşadığı bu dönemde Machiavelli’nin “Prens”inin yapacağı siyasetin çok sınırlı olacağını söylemek gerekir.

Machiavelli'nin tersine Thomas More insanlar için olması gereken yönetimin bozulmuş bir monarktan çok adaletli bir yönetimden geçmekte olduğunu, bu şekildeki bir yönetim anlayışının halkı götürdüğü yerin o dönem yaşadığı İngiltere deki durum olduğunu düşünür. Kara Avrupa'sının zenginleşme, Rönesans ve Reform çağını yaşamaya başladığı dönemlerde İngiltere'nin bunu sonradan takip ettiği görülmektedir. Bu büyük değişimin neticesinde bazı sorunlarında beraberinde geldiği düşünüldüğünde o dönem İngiltere'nin içinde bulunduğu siyasi ve ekonomik durum pek iç açıcı değildir. Feodalizmden güçlü monarşilere geçiş sürecinde yaşanan mücadeleler her bakımdan pahalıya mal olmuştur. Bu dönemde yazdığı "Ütopya" adlı eseri, dönemin yönetimine, baskılarına ve adaletsizliklerine eleştirisel bir isyan olarak algılanabilir. Ama gerçek anlamıyla demokratik sistem ve unsurları için bir şaheserdir. Antik Yunan filozoflarından özellikle Platon'un "Devlet" adlı eserinden etkilenen More, yönetimin ve yaşantının nasıl değiştirilmesi gerektiğini işaret etmektedir. Bir ülke kurgusuyla yola çıktığı eserinde, ideal bir ülkenin erdem ve eşitlik temelinde nasıl olması gerektiğini anlatır. Kitapta bunu şu sözlerle açıklar; "*Ütopya devletinin yönetimi, demokratik bir düzen üstüne kuruludur. Her kentte, otuzar aile yılda bir, gizli oyla bir yönetici seçer. Bu yöneticiler de halkın gösterdiği dört aday arasından, gene gizli oyla, Kent başkanını seçerler.*" (More, 2000: 50) Burada olması gereken sistemin açık bir şekilde demokrasi olması gerektiği, yönetimin ve devlet idaresinin sadece belirli kişilere ait olamayacağıdır. Bir başka husus ise seçim kavramını yani halkın yönetime katılma biçimi olarak seçimle temsilcilerini belirlemesi gibi temsili demokrasi kavramını ortaya koymuştur. "*Kent başkanlarından oluşan bir kurultay, ülkenin durumunu gözden geçirip kararlar almak üzere her üç günde bir, gerekirse her gün, toplanır. Halka zarar verebilecek herhangi bir kararın alınmasını önlemek amacıyla, Kurultay üyelerinin toplantı yeri dışında gizlice bir araya gelmeleri yasaktır.*" (More, 2000: 50) Başka ilgili çekici bir durumsa temsili demokrasinin yanında parlamenter sistemin basitleştirilmiş bir şeklini açıklamasıdır.

“Yurttaşların ekonomik açıdan eşitliği üstüne kurulduğu için, gerçek anlamda bir demokrasi yönetimi olan Ütopya’da, bu eşitliğin bir simgesi olarak, herkes bir örnek giyinir. Ancak kadınlarla erkeklerin, bekârlarla evlilerin kılıkları arasında bazı küçük ayrımlar vardır. Yöneticiler ve din adamları da tıpkı öteki Ütopyalılar gibi giyinirler.” (More, 2000: 50)

Modern demokrasilerin esaslı unsuru olan eşitlik çok güçlü ifadelerle ortaya konmuş, ayrıca yönetici ve din adamlarının da bu sistemde elit bir zümre teşkil etmemesi için kendince önlemler almıştır. Bu husus gerçekten de modern demokrasilerde laiklik ilkesi ile bir sorun olmaktan çıkarılmaya çalışılmıştır. More ülkesinde özel mülkiyet, herhangi bir sınıf hegemonyası ve sınıf çatışması yoktur, çünkü ortada herhangi bir sınıf olmayıp herkes eşittir. Çok sonraları sosyalist ve komünist sistemlerin de ortaya çıkmasında etkili olan bu düşünce, sosyalizmde iş sınıfı (proletarya) devriminden sonra komünist sistemde sınıfların ortadan kalkıp, sınıfsız bir toplum kurulması düşüncesi olarak karşımıza çıkar. Thomas More bu fikirleri başlanmış olan Rönesans ve Reform hareketleri için bir yol gösterici olmuştur.

Onun yaşadığı 15. ve 16. yüzyılda coğrafi keşiflerle dünyaya açılan ve ticareti geliştiren Avrupa yeni sermaye akışlarına sahip olmuştur. Bu durum Orta Çağ’da görülmeyen sınıfları tekrardan yapılandırmıştır. Orta Çağ Avrupası’nda halkın büyük bir bölümü yoksul, azınlıkta kalan kısmı ise çok zengindir, bu nedenle burada üçüncü bir sınıf olan orta sınıf gelişmemiştir. Bu kolonicilik anlayışından doğan zenginleşen ve orta sınıf olarak nitelediğimiz “burjuva” sınıfı doğmuştur. Bu sınıfın başını çektiği grup, sanat bilim ve kültür faaliyetlerine önem vermeye başlamış ve düşünsel alanda eserler veren kişileri desteklemiştir. Bilim adamlarının, Farabi, İbni Sina ve İbni Rüşd gibi Türk-İslam bilginlerinin eserleriyle, eski çağın antik eserlerini incelemeleri bu dönemin düşünsel alt yapısını oluşturur. Kilise tekelinde olan okullar yanında bu dönemde sivil akademilerin kurulması ile Avrupa’da yeni görüş ve fikirlerin ortaya çıkmasını sağladı. Yeniden doğuş anlamına gelen Rönesans hareketleri

olarak aydınlanma çağının başlamasıdır. “15. yüzyılın sonundan başlamak üzere 16. yüzyıl boyunca yaşanan döneme Avrupa tarihinde yoğun entelektüel hayatın yaşandığı bir dönemdir. Bu dönemin en önemli özelliği öğrenme ve anlama çabası ile insanlık için yeni bir dönemin başlayacağı ümidinin uyanmasıdır. Bu dönemi özetleyen iki kavram vardır. Bunlar: Hümanizma ve Rönesans. 14. yüzyıldan itibaren bazı bilim adamları Antik Grek Roma döneminin kaybolmuş veya unutulmuş el yazmalarını araştırıyor ve yayınlıyorlardı. Bizanslı bilim adamları Batı’ya geçerek burada Bizans edebiyatının orijinal metinlerini tanıtıyorlardı. Böylece Roma, Venedik ve Floransa’da ilk halk kütüphaneleri, aydın dernekleri ve akademileri ortaya çıkmıştır. Bu aydınlar daha sonra hümanist olarak adlandırılmışlardır. Latince humanus eğitilmiş demektir. Hümanist akım İtalya’da Petrarca ile başlamıştır. Hümanistlerin yaptığı çalışmalarının neticeleri matbaanın gelişimi ile yaygınlık kazandırmıştır. Matbaa, aslında basit bir teknolojik gelişme idi. Ancak tarihin en önemli icatlarından birisi oldu.” (Malet et Isaac, t.y. 11-12) Bu aydınlanma çağı hemen hemen bütün alanlarda kendini göstermiş ve insanlık tarihinin tekrardan insanlar tarafından biçimlenmesine sebep olacak bir dizi zincirlemeyi tetiklemiştir. Bu aydınlanma çağının başlamasının nedeni olarak ekonomik kalkınma ve refah düzeyinin artması bakımından ekonomiye çok şey borçlu olduğumuzu inkâr edemeyiz. “Etkinlik, döneme damgasını vuran temel kavramdır. Keşifler, çalışma, tabiatın sırrını anlama ve kavrama çabası yani Orta Çağ boyunca yasaklanan ya da küçümsenen bütün bu etkinlikler Rönesans’ı kuşatmıştır. Her şeyi saran yenilik duygusu, sanattan tekniğe, ticaretten felsefeye tüm alanlarda yoğun bir biçimde yaşanmıştır. Yenilik ve sonsuzluk izlenimi, feodal ve teolojik toplumun kapalı dünyasının yerini almıştır. Sanatta, ticarete ve bilgide dünyevileşme, Rönesans’ın yepyeniliğinin en belirgin göstergesidir.” (Bumin, 2005: 11) Bu yenilikler var olan feodaliteyi zayıflatarak, daha toparlayıcı ve güçlü monarşilerin ortaya çıkmasını sağlamıştır. Orta Çağ’dan kalma Kilise ve monarşik yapı arasındaki üstünlük burjuva

kesiminin ve bilim adamlarının yardımıyla monarşi tarafına kaymıştır. *“Bu gelişmelerden başka, daha kültürel temelli nedenlerin de Reform hareketinin oluşmasında önemli bir katkı yaptığını söylemek mümkündür. Örneğin matbaanın bulunması, basılı eserlerin yaygınlaşması, İncil’in çevrilmesi, okumanın yaygınlaşması, dinsel metinlerin asıllarından takip edilme olanağının bulunmasıyla, doğru dine dönüşün talep edilmeye başlanması Kilise’nin otoritesini sarsan unsurlar olmuşlardır.”* (Ağaoğulları ve Köker, 1997: 91–92) Kilise’nin skolâstik düşüncesi (Aristocu-Hıristiyan Kozmolojisi) bilimsel gelişmelerle zayıflatılmıştır. Kilise’nin kozmik inanışına göre tüm evren dünyanın merkez olduğuna ve diğer yıldızların dünyanın etrafında var olduğu inancındaydı, Copernicus Kilise'nin tüm yasaklarına rağmen bu konuda bilimsel araştırmalar yapmış ve buna göre, evrenin merkezine Dünya değil ama Güneş gelmekte ve Dünya diğer gezegenlerle birlikte Güneş’in etrafında dönmekteydiler. Güneş sisteminin geri kalanı şu şekilde işlemekteydi. (Copernicus, 2011: 791) Bir diğer bilim adamı Galileo, Kilise’nin bu kozmos düşüncesinin yanlış olduğunu ve dünyanın hareketlerinin farklı olduğunu keşfetmiştir. *“Modern bilimin en büyük kurucularından birisi olan Galileo, tabiatın belirli ve kesin kanunlara göre işlediğini savunmuştur. Bundan dolayı, tabiat olaylarının meydana gelişi aklın rehberliğinde, doğrudan insan aklıyla keşfedilebilmektedir. Böylece, evreni açıklamada teolojik bilgiler yerine, matematiksel veriler kullanılmaya başlanmıştır. Galileo bulgularını teolojik yorumlamalarda kullanarak, tabiatın değişmez, evrensel ve akılla açıklanabilir yönünün yanılmaz olduğunu; bu sebeple, bilimin kutsal kitabın yorumlarına değil, kutsal kitabın yorumlarının bilimsel esaslara uygun olması gerektiğini savunmuştur.”* (Türköne, 2006: 486)

Galileo bu düşüncelerinden dolayı kilisenin bütün hışmını üzerine çekmiş ve kilise tarafından ağır şekilde cezalandırılmıştır. *“Bacon, Kopernik ve diğer düşünürlerin başlattığı Hıristiyan temel varsayımlarını sorgulama sürecini devam ettirmiştir. Bacon, evreni incelemek üzere yeni bir metot*

geliştirmiş ve Tanrı, insan ve evren arasındaki ilişkileri yeniden tanımlamıştır.” (Tannenbaum ve Schultz, 2003: 149-150) Yine çağın önde gelen düşünürlerinden Descartes’ın bilgi felsefesine ilişkin çalışmaları kilisenin felsefesinin temellerini kökünden sarsmıştır. Ünlü fizikçi Newton tarafından kilisenin savunduğu gibi cisimlerin hareketlerinin daha önceden bir güç tarafından belirlenmediği, ilahi bir gücün etkisinde olmaksızın tamamıyla fizik kurallarına göre ve mekanik bir şekilde oluşmakta idi. Daha sonra kilisenin otoritesini ortadan kaldıran fiili hareketler Martin Luther tarafından büyük bir başkaldırı sayesinde oluşmuştur. *“Luther, Katolik kilisesine karşı orta çağın bütün şikâyetlerini «Alman Aristokrasisine Hitabe» isimli bildiriyle açıklamıştır. Bu bildiri, orta çağ boyunca kiliseye karşı yapılan tenkitleri bir araya getiriyor ve kuvvetli bir dille açıklıyordu. Papazlık görevinin satılması, kilise büyüklerinin siyasi kudret sahiplerinin hayal bile edemedikleri bir hayatı yaşamaları, manastır hayatında olması gerekli fakirlik ve ahlaklılık ile manastırlarda yaşanan hayat arasındaki farklılık, çiftçiden imparatora kadar herkesi fakirleştiren papalığın el koymaları, Luther tarafından şiddetle tenkit ediliyordu.”* (Schlatter, 1951: 81) Bunun sonucunda yeni mezhepler ortaya çıkmış ve Katolik kilisesinin ihtişamlı döneminin ortadan kalktığı ve bilimsel düşüncenin Avrupa’da yola çıktığı dönemler başlamıştır.

Avrupa’da monarşik yönetimlerin yükselişe geçmesi, Orta Çağ’da feodalitenin başıboş idaresinden yeterince dersler çıkarmış düşünürlerin bu yükselişe katkı sağlamak için yarıştıkları görülür. Jean Bodin de Fransa Krallığı’nın dinsel ve politik anlaşmazlıklar yüzünden parçalanması endişesine sahiptir. Bu nedenle güçlü ve mutlak bir yönetim anlayışının varlığını zaruri görmektedir. Bodin’e göre; *“Anarşiye düşmek istemeyen her devlet, tüm egemenliği tek bir krala, tek bir kurula bırakmak zorundadır. Egemenlik bölündü mü anarşi çıkar. Bu nedenle iki seçenektir birini seçmek zorundasınız; ya mutlak egemenlik ya da anarşi. Egemenliği hem bölmek hem de düzeni sağlamak olanaksızdır. Bu*

düşünceyi geliştirirken kafasında, yakın örnek olarak, Fransız din savaşlarının yol açtığı kargaşa vardır.” (Şenel, 2004: 314-315) Egemenlik teorisini ilk ortaya atan Bodin bu kavramı içerde ve dışarıda otoritenin gücünü pekiştirmek için monarşinin emrine sunar. *“Bu bağlamda Bodin, aslında yalnızca kralın üstünlüğünü yasal bir zemine oturtmamakta; aynı zamanda eşgüdümle yürütülen bir yönetim sistemini tanımlamakta ve savunmaktadır.” (Giddens, 2005: 133)* Kadim monarşinin artık hiçbir şeye ihtiyacı yoktur, çünkü Bodin monarşiye bu payeyi bilimsel ve hukuksal dayanaklar sağlayarak vermeye gayret etmiştir. *“Siyasal iktidarı meşrulaştırmak için teolojik destek arayışlarına gerek duymayan bu yaklaşım, Rönesans ile başlayan birey eksenli ve akla dayalı yeni bir evren tasarımının siyaset kuramında ulaştığı uç noktadır.” (Akal, 1995: 119)* Egemenlik kavramının ortaya konması bakımından dikkate değer bir fikir olmakla, daha sonraları sistemlerin gelişmesinde ve diğer sistemlerden ayrı edilebilirlik olarak demokrasilerde egemenliğin halkta olması bakımından önemli bir sınıflandırmaya dönüşecektir. Bodin son olarak kurmuş olduğu kadim monarşiyi göklere çıkarmıştır. Jean Bodin, “Devlet Hakkında Altı Kitap” adlı eserinde dünya üstündeki hiçbir şey majesteleri kralların ve egemen prenslerin olduğu kadar Tanrı’ya yakın olmadığını görerek, diye ifade ettiği bu anlayışı yerinden edebilecek hiçbir güç kalmamıştır.

Başka bir mutlak monarşi taraftarı Hobbes, doğa hali olarak adlandırdığı, insanların doğuştan eşit olduğu, bu eşitlikten güvensizliğin doğduğu, bunun sonucu olarak kaosun ve savaşların doğduğu, başlangıçta var olan haklarını devletin ortaya çıkması ile kaybettiklerini ve egemenliğin devlete geçtiğini tezini savunur. Bu düşüncesinde antik Yunan düşünürlerinden ve özellikle Demokritos’tan ve onun atom felsefesinden çok etkilenmiştir. *“Bodin gibi Hobbes’un egemenlik anlayışında da egemenlik bölünmez, devredilemez ve paylaşılamazdır. İktidarın tek meşru kaynağı, egemenliği kendisinde toplayan kral/prenstir. Hobbes da hukuka tabi olmayan egemenin yetkilerine rakip olabilecek herhangi bir*

ara ya da alt iktidarı ile hukuk sistemini kabul etmez.” (Klippel, 2004: 110) Hobbes’un tezini savunduğu “Leviathan” adlı eserinde; egemenliğin insana ait olduğunun bunun doğanın bir gereği olduğunun altının çizilmesi demokratik sistemle tam bir benzerlik gösterir. Bu bakımdan “Leviathan’da ‘egemenlik’ kavramı, natüralist bir temel üzerinde sonuna kadar götürülür ve Hobbes’un ilkelerine en çok uyan yönetim biçimi mutlak monarşidir. Hobbes’a göre devlet istencinin birliği ya da beraberlik tarzı, en iyi şekilde tek bir hükümdarın (monark) istenciyle sağlanabilir fakat seçilmiş bir parlamentonun egemenliği de dağınık, birbirine aykırı olan istençler yerine, ister tek kişinin isterse de çoğunluğun olsun, tek bir istenç olarak var olduğunda Hobbes’un ilkeleriyle uzlaşabileceğini savunanlar olduğu kadar (Gökberk, 2010: 250-254; Yumer, 1987: 47-48) egemenliğin sadece monarkın iradesine indirgediğini savunanlar da vardır.” (Öktem ve Türkbağ, 2003: 153) Egemenliğin kaynağının insan olması, egemenliği insan dışından alan, kaynaklandırıran sistemlerin, ortadan kaldırılması çalışmalarında faydalı olmuştur. Hobbes’un demokratik sistemin gelişmesinde bilmeden, istemeden faydalı olması, parlamenter bir sistemi de benimsemiş olabileceği yönündeki yorumlara katılmamaktayım. “Hobbes’a göre insanlar, kendi yarattığı siyasal iktidara bir sınır koyamaz. Diğer bir deyişle, Hobbesiyan felsefenin en temel savlarından biri, sözleşme ile oluşan egemenin her şeyin üzerinde sınırsız güce sahip olmasıdır.” (McIlwain, 1933: 103) Yönetim tarzı bakımından Hobbes’un tereddüt içermeksizin mutlak monarşik devlet yanlısı olduğu açıktır.

Monarşinin tahtının teorik ve hukuksal olarak sağlamlaştığı XVIII. yüzyıla kadar, kral bu tahtta sonsuz hâkim olarak oturuyordu. Ancak demokratik anlayışın ve söylemlerin gelmesi uzun sürmekle, beklentilerin ötesinde etkileyici ve kapsayıcı olmuştur. Bu yüzyılda gelen demokratik gelişimlerin arka planında ampirik düşünceyle katkıda bulunan siyaset bilimcilerin düşünce dünyasına damga vurmalarıdır. Bu düşünürlerden en önemlisi John Locke, insanın eylemlerinin akla göre düzenlenmesi fikrini

en geniş şekilde yayan ve yaşamış olduğu dönemin siyasi ve toplumsal olaylarına seyirci kalmaksızın, bu olaylara fikirsel olarak da yön vermiştir. Kralın mutlak monarşi anlayışının meşru olmadığını, bunu yerine demokratik sistemin olması gerektiğinin savunucusu olmuştur. Bu bakımdan demokrasi tarihi John Locke'a çok şey borçludur.

Locke, kendinden önce yaşamış birçok düşünürden etkilenmiş, ancak eski Yunan filozoflarından kalma doğuştan fikirler görüşünü, epistemoloji ve bilginin kaynağı hakkındaki çalışmalarıyla anlamsızlaştırmıştır. Platon'a göre insanların doğuştan sahip olduğu idealar vardır, akılcı yorumuyla Locke'a göre insan doğduğunda aklı boş bir levha gibidir. İnsanlar öğrendikçe bilgilerini bu levhaya kaydederler. *“Locke, ilk incelemesinde teolojik temellere dayanılarak haklı gösterilmeye çalışılan kralın mutlak ve tanrısal hukukunu reddetmiş ve yönetimin ortaya çıkışı için başka bir açıklama ve siyasi güç için de başka bir kaynak bulmanın zorunluluğundan bahsetmiştir. Politik iktidarın kaynağını bulmak için Locke da Hobbes gibi, insanların politik topluluklar kurmadan önce içinde buldukları doğa durumunu incelemekle işe başlamış ve kuramını bunun üzerine oturtmuştur.”* (Russel, 1948: 647) Locke; Hobbes'un doğa hali olarak açıkladığı kavramı ele alarak, insanların bu doğal durumda Hobbes'un iddia ettiği gibi savaş ve mücadele içinde kaos durumunda olmadıklarını, bunun tam tersi olarak eşit olarak ve barış içinde yaşadıklarını iddia eder. *“Locke, buna karşı çıkararak doğa durumunun bir savaş hali olmadığını, aksine savaşın doğa durumu için potansiyel bir tehdit olduğunu ileri sürmüştür.”* (Cevizci, 2001: 230) İnsanların doğa durumundan toplum düzenine geçmesinin nedenin savaş ve kaos olmadığını, insanın doğuştan sahip olduğu mülkiyet ve egemenlik haklarının korunması için toplum düzenine geçildiğini ifade eder. Bir diğer husus Hobbes'un devletin ortaya çıkmasıyla, doğuştan insanın sahip olduğu egemenlik hakkının yitirildiği kavramını kullanırken, Locke, insanın doğuştan sahip olduğu bu hakkın hiçbir zaman kaybedilmesinin mümkün olmadığını, devletin ortaya çıkması ile bu iktidarın bir parçası

olabilmek, haklarını daha iyi güvence altına almak ve mülkiyet, özgürlük haklarından daha iyi yararlanmak için bazı haklar bakımından muhafaza edilerek kendi hür iradeleriyle, toplumsal bir sözleşmeyle devlete devredildiği kavramını kullanır. Yasama, yürütme hakları devlete geçer, bunun bir karşılığı olarak devletten güvenliklerini sağlaması istenilir. Ona göre devlet, *“İnsanların sadece kendi sivil çıkarlarını tedarik etmek, korumak ve geliştirmek için oluşturulmuş bir insan toplumdur. Bu sivil çıkarlar ‘hayat, özgürlük, sağlık ve bedenin dinlenmesi; para, arazi, ev, eşya ve benzeri dışsal şeylerin’ mülkiyetidir.”* (Locke, 1995: 7) Aynı zamanda ilk liberalist söylem olması açısından da mülkiyet kavramının bu toplum sözleşmesinin esaslı unsuru olarak vurgulanması düşündürücüdür. Monarşik toplum sözleşmelerinde devlet sözleşmenin merkezinde yer alırken, Locke’un sözleşmesinde insan ve insan hakları bu merkeze oturtulmuştur. *“Siyasal iktidarı ben, mülkiyeti düzenlemek ve korumak için ölüm cezası dâhil diğer bütün daha hafif cezaları da içeren yasa yapma hakkı ve toplumun gücünü, bu yasaların uygulanması ve devletin dışarıdan gelecek zararlara karşı savunulması yönünde kullanma hakkı olarak alıyorum. Elbette ki bütün bunlar sadece kamu yararı için yapılmış olmalıdır.”* (Locke, 2004: 8) Demokratik sistemin teorik temellere oturtulmasından sonra bir hukuk kavramı olan kamu yararı kullanılarak, işleyen demokratik devletin yetki ve sorumluluklar bakımından çerçevesi çizilmeye çalışılmıştır. *“Locke’un bakış açısıyla egemen, halka rağmen herhangi bir hak ileri süremez. Locke’un devleti, asla Hobbesyen anlayışta olduğu gibi mutlak egemenliğe sahip değildir. Aksine devlet, onu kuran toplumun amaçlarının gerçekleşmesinde sadece bir araç olarak kalır. Doğa kanununun güçlü bir savunucusu olan Locke, egemeni Hobbesyen bir tarzda kanun yapmaktan ziyade doğal kanunları uygulamakla görevlendirir. Nitekim Locke doğa durumunu tasvir ederken, kanunların zaten doğal olarak var olduğunu ve egemenin, bu kanunları sadece keşfederek uygulamakla görevli olduğunu belirtir. Dolayısıyla Locke’un anlayışında yasa, devletten önce zaten vardı ve dolayısıyla egemenlik de bu yasalar ile sınırlandırılmıştır.”* (Ebenstein,

1996: 183).Yasa yapıcı bizatihi toplumun kendisi olmalıdır, bu yasaları uygulayacaklar ise halkın seçtiği kişiler olacaktır. Bu dâhiyane ayrımın demokrasi sistemleri içerisinde vazgeçilmesi mümkün olmayan bir yeri vardır. Bu Siyaset biliminde Kuvvetler ayrılığı olarak bilinen ilk görüş ve denetim mekanizması için ilk pratik çözümdür. Locke'un demokrasi için koymuş olduğu ana yapı taşları bozulmaksızın daha sonra gelen düşünürler tarafından geliştirilmiştir.

Kuvvet ayrılığı prensibi üzerinde durmuş bir başka teorisyen Montesquieu'dur. *“Birleşik Devletler ve onun Anayasasının kurucularından olan James Madison, ‘Kuvvetler Ayrılığı teorisinin kâhini olarak’ Locke’u değil, Montesquieu’yu işaret eder. Gerçekten de Montesquieu’nun ‘Kanunların Ruhu’ (1748) çalışması, yasama, yürütme ve yargı güçleri arasındaki mevcut ayrılığı geliştiren ilk eseridir. Montesquieu’ye göre, bu güçlerin tek elde toplanarak birleştirilmesi, özgürlüğe yönelik asıl tehdidi oluşturur: Ancak Montesquieu’nun Kuvvetler Ayrılığı teorisine asıl katkısı, daha az görünür bir güç olan yargıyı formüle etmesinde saklıdır. Montesquieu’ye göre, yargının yasama ve yürütmeden ayrılması, asıl ayrılmadır; çünkü yargı, kendi iradesi olmamasına rağmen, gücü gizleyen yapısıyla ılımlı hükümet için mükemmel bir örnektir.”* (Mansfield, 1994: 8) Montesquieu diğer yazarlardan farklı olarak toplumsal sözleşme, hukukun kaynağı ve doğal hukuk anlayışından hareket etmemiş, ona göre doğal hukukun mümkün olmayacağı, kişinin yaşadığı çevresiyle sürekli etkileşim içinde olduğundan bakış açısı da farklı olacaktır. Montesquieu *“Kanunların Ruhu Üzerine”* adlı eserinde kanunların dış koşullara nasıl ayak uyduracağı ve dış koşulların nasıl biçimlendireceği başlığıyla bu iki mesele üzerinde durmuştur. *“Montesquieu devleti bir yapı, bir bütün olarak ele almakta ve devletin gerçek bir bütün olduğunu; tüm kurumlarının, işleyiş kurallarının, geleneklerinin aslında devletin içsel birliğinin sonucu ve ifadesi olduğu varsayımını ileri sürmektedir.”* (Çam, 2005: 81) Bu bütünlük tasvirinden sonra devleti oluşturan güçleri yasama,

yürütme ve yargı olarak belirlemiştir. Bu ayrımı yaparken asıl olarak o dönem hüküm süren Fransız ve İngiliz monarşilerini model almıştır. Yargı gücünün bağımsız olarak diğer güçlerden ayrılmaması halinde özgürlüğün olamayacağını altını çizmiştir. *“Kurallar kişiyi diğerlerinin zorlamalarından kurtarıırken kendi iradesinin de sınırlarını çizer. Dolayısıyla yasalar, özgürlüğün de sınırlarını çizer ya da tanımını yapar. Siyasal özgürlüğün temini ise iktidarın sınırlanması ile mümkündür. Montesquieu bunun da İngiliz sisteminde somutlaştığına inanır.”* (Ağaoğulları, 2005: 419-420) Onun en çok üzerinde durduğu temel kavram özgürlüktür, bu yönüyle demokrasinin vazgeçilmez bir sistem olduğu, bu kavramın en geniş kullanım alanı olarak demokrasilerde hayat bulduğu günümüzde gelmiş olduğumuz noktadır.

Özgürlükleri tüm insanın içine homojen olarak koyan ve bu kavrama bu kadar çok anlam atfeden J. J. Rousseau’dan başka hiçbir düşünür yoktur. O çalışmalarına öncelikle var olan o dönem yarattığı eşitsizliği tespit eder, bu eşitsizliğin kaynağını mülkiyet düzenine dayalı olması olarak ortaya koyar ve acımasızca eleştirir. Locke’un akıl yoluyla kavrama düşüncesini, aklın insanın doğasında ne bireysel ne de toplumsal davranışlarda belirleyici olmadığı düşüncesiyle kabul etmez. Toplumsal Sözleşme teorilerini de başka şekilde yorumlar, ona göre doğa durumunda insanlar Locke’un dediği gibi barış ve mutluluk içinde yaşamaktadırlar, ancak mülkiyetin çıkması ile bu barış bozuldu ve mücadeleler başladı ve toplumsal sözleşme yapılması zarureti doğdu. Mevcut medeniyetin mayasında bu sözleşmenin olduğu düşüncesindedir. Ancak bu sözleşme eşitlik ve adaletten yoksun olduğu için çürümeler başladı, şimdi hileli olmayan tam eşitliğe dayanan yeni bir sözleşmenin yapılması gereklidir. Bu yeni sözleşmeyle amaçlanan halkın kendi kendisini eşitlik ve özgürlük çerçevesinde idare etmesidir. Bunu yapacak olan genel irade olarak açıkladığı kavram tüm insanlığa özgü olmayıp, sadece bu iradeyi ortaya koyan bir halka özgüdür. Kendilerini idare edecek kuralları kendileri koyacaklar bunu yaparken kendi özel iradelerini işin içine katmayacaklar,

genel kurullar halk tarafından seçilecek ve yasama halkın egemenliğinde olacaktır. Gerçek egemen halktır. Bu genel irade toplumsal sözleşmeyle vücuda gelen sivil ve siyasal birliktelikten doğar. Bu genel iradeyle inşa edilecek devletin işlevi doğanın değiştirilmemiş kanunlarını yerine getirmektir. Bu düşüncelerle oluşturduğu demokrasi teorisinde, o kesin olarak cumhuriyetçi ve doğrudan temsili demokrat devlet yanlısıdır. Diğer sistemler iktidarlara geniş ve kabul edilemez eşit olmayan haklar tanımaktadır. Devleti bir bütün olarak ele alan Rousseau, erkler ayrılığını da kabul etmez.

Düşünce birikiminin gelişmesi ve halkta karşılık bulmasıyla, toplumsal hareketlerin başladığı bu dönemde, Fransa da diğer Avrupa devletlerinde olduğu gibi monarşik bir yapıya sahipti. Ancak bu yapı, toprak sahibi soylulara ve din adamlarına vermiş olduğu ayrıcalıklarla zayıflamıştı. İngiltere ile yapmış olduğu savaştan henüz çıkmış olması, Amerika'nın İngilizlere karşı vermiş olduğu bağımsızlık savaşında yapmış olduğu ekonomik yardımlarla ve kötü hasat dönemlerinin birbirini izlemesi tarıma dayalı Fransız ekonomisini bozmuştur. Kralın vergileri artırmak istemesi ve bunu sonucu olarak toprak sahiplerinin bu ek vergileri köylü sınıfına yansıtması, zaten var olan sınıfsal kutuplaşmanın daha belirgin bir hal almasını sağlamıştır. Burjuva sınıfı önderliğinde bu baskılardan bıkmış olan halk, ayaklandı yönetimi ele aldı. Eski sistemin var olan bütün kurumlarını yıktı ve oluşturduğu meclis ile İnsan ve yurttaş hakları bildirgesini yayınladılar. Bu bildiri kapsamında, egemenliğin sahibinin millet olduğu, din, inanç özgürlüğü, masumiyet karinesi, mülkiyet hakkı gibi birçok temel hak ve hürriyetler ilişkin haklar tanındı. Fransız Devrimi olarak siyasal tarihe giren bu olaylar silsilesi demokratik anlayış, bireysel hak ve özgürlükler kapsamında gerçekten bir devrimdir. Fransız Devrimi, tarihin kaydettiği en büyük toplumsal devinimlerden biridir. *“Fransız İhtilali zamanındaki diğer olaylara göre daha kökten ve daha derin sonuçları meydana getiren bir harekettir.”* (Hobsbawm, 2012: 64) Devrimin arkasındaki düşünce ve birikim tüm demokratik düşünürler

tarafından bir milat olarak görülmüştür. *“Fransız Devrimi’nin kendisinden önceki devrimleri gölgede bırakarak tipik bir burjuva devrimi örneğini sunmasında şu sosyolojik faktörler etkili olmuştur. Öncelikle Fransa’da feodal ayrıcalıkların üstüne kapanmış soylular, her türlü ödünü, alabildiğine reddetmelerine karşın halk kitleleri de olanca kızgınlıklarıyla buna başkaldırmış, aristokratik karşı-devrim, devrimci burjuvaziyi de eski düzeni, belki aynı inatla baştan aşağıya yıkmaya götürmüştür. Ne var ki bu burjuvazi, kendilerine ödün vermesi gereken tarımdaki ve kentlerdeki yığınlarla bağlaşıklık kurarak başarabildi bunu; değişikliğin siyasal aracı, halk kitlelerine dayanan küçük ve orta burjuvazinin Jakoben diktatörlüğü idi; bütün bu kitlelerin ülküsü de demokrasi idi: Serbestçe çalışan ve alıp veren köylülerin ve bağımsız zanaatçıların, kısacası bağımsız küçük üreticilerin demokrasisi. Böylece Fransız Devrimi, modern ve çağdaş tarihteki yerini bu şekilde aldı.”* (Tanilli, 1989: 217-218)

Avrupa’da ortaya çıkan ve olgunlaşan fikirler dolayısıyla modern demokratik sistem ve anlayışın bir bütün halinde pratik kazanacağı coğrafyanın yine burası olması beklentileri vardır. Fakat burada Amerika Birleşik Devletleri’ndeki demokrasi sürecinin pratik anlamda bütün unsurlarıyla çok kısa bir zaman içerisinde bir adım önde olduğu söylenebilir. Amerika kıta olarak yenedünya olarak çok sonradan keşfedilmiş, başta İngiltere olmak üzere Avrupa’dan göç hareketleri neticesinde oluşmuş kolonicilik anlayışının ortaya çıkardığı bir ülkedir. Zenginlik ve refahın artmasıyla buraya göçlerin hızlanması, nüfusun artmasıyla buradaki siyasal, sosyal, eğitsel ve ekonomik hayatın gelişmesine neden olmuştur. Bu dönemde İngiliz kolonisi olması, İngiliz kolonicilik yönetim sisteminin merkez deki monarşik sisteme benzemesi ile kral tarafından atanan gerçek ve tüzel kişiler ile yönetiliyordu. Avrupa’nın da etkisiyle zamanla gelişen bağımsızlık ve demokrasi anlayışı bu toplumu kendi kendilerini idare etme fikrini doğurmuştur. İngiltere’ye diğer devletlerle yapmış olduğu savaşlarda, hem askerî hem

de ekonomik bakımdan çok büyük katkılar sunmuş olmaları bunun moral unsurda çok büyük katkılar sağladığının da altı çizilmelidir. Uzun mücadeleler sonucu İngiltere'den kopup bağımsızlarını kazandıkları bu döneme tarihte “Amerikan Devrimi” ya da “Bağımsızlık Savaşı” olarak adlandırılır. Bu süreç içerisinde kolonilerde daha önce kurulan meclis Bağımsızlık Beyannamesi ile bağımsızlıklarını ilan etmiş ve yönetim sistemi olarak demokrasinin uygulanacağı kararlaştırmıştır. Bu beyanname ile devletin yönetim biçimi ve şekli olarak, halkın egemenliğine dayandığı, sistemin demokrasi olduğu, eyaletlerin kendi iç işlerinde serbest olup federatif bir yapı olduğu, yaşama hakkı, siyasal haklar, mülkiyet hakkı vb. birçok hakların varlığını içermektedir. Bu belge demokrasi tarihinde temel hak ve hürriyetler, demokratik sistem anlayışı bakımından pratik olarak dikkat çekici bir adımdır. Amerika'da demokrasinin bir yaşam modeli olarak hayata geçirilmesi ve daha sonraki dönemlerde bu sistemin gerek uluslararası güçler dengesindeki yeri gerek iç federal yapıdaki kurumlarıyla başarılı sonuçlar ortaya koyması, demokrasinin kuramsal boyutundan çıkıp uygulanabilirliğini göstermesi açısından son derece önemlidir. Bu dönemde hem Avrupa'da hem de Amerika'da yaşamış ünlü siyaset bilimci Tocqueville de bu farklılığı gözden kaçırmamış “Amerika Demokrasisi” adlı eserinde tarihsel süreci bitirmiş ve demokratik çağa girmiş tek ülkenin Amerika olduğunu beyan etmiştir.

Alexis de Tocqueville Fransız Devrimi'nden sonra gelişen demokratik kavramlara eşitlik ve özgürlüklere yeni bir boyut kazandırmıştır. Öncelikle o bu kavramların yeterince açık olamadığını söyleyerek ne ifade ettiği konusıyla ilgilendi. Rousseau'nun daha önceki toplum sözleşmesi teorisinde insanların doğal halinde özgür ve eşit olduğu ve daha sonra hileli yeni sözleşmeyle eşitsizliğin sağlandığı görüşünü kabul etmez. O demokrasiyi sabit bir hadiseden ibaret görmeyip, bir süreç olarak, sürekli devam eden gelişen bir olgu olarak görür. Nitekim Fransız Devrimi'nde halkın kaosa sürüklenmesi ve kontrolü kaybetmelerini, bazı

düşünürlere devrimin sonucu itibariyle rastlantısal olarak demokratik değerlerden o an için uzaklaşılması endişesi hâkim olmuştur. Tocqueville bu endişeyi hiç taşımamakla beraber bu şekilde düşünenlere karşı bunun bir süreç olduğunu ve sonuç itibariyle demokrasinin kaçınılmaz ve karşı koyulamaz olduğunu, Tanrısal bir gerçeklik olduğunu söyler. Bu nedenle halkın demokratik anlayıştan uzaklaşarak yanlış düşme olasılığı yoktur. Onun kestiremediği nokta oluşan demokrasinin ne olacağıdır. Çünkü bu gelişmelerin içerisinde yer alan burjuva ve diğer hareketlerin zamanla demokrasi üzerinde iktidarlarını pekiştirmeleri ve tirancı bir demokrasiye dönüşmelerinin engellenmesi gerekliliği daha önemli bir konudur. Bu da demokrasinin kurumlarında klasik olarak erklerin ayrılığı gibi çözümlerle hal edilebilecek bir mesele değildir. Bunun için var olan demokrasinin çok güçlü bir merkezde toplanmaması için yeni olgular şarttır. Daha önceki düşünürlerden farklı olarak eşitlik durumunun bölgesel olmayıp, evrensel olduğunu ve bireysel etkilerden uzak olduğunu söyler. Tarihin Tanrısal olarak amacının özgürlük ve eşitliği doğuracağını belirtmekle liberalist ilk söylemleri de kullanmış olacaktır.

Demokrasinin gelişmesinde emekleri olan başka bir kuramcıda Mill'dir. Mill çok etkilendiği düşünür Tocqueville gibi, eşitlik ve özgürlük kavramlarını kullanır ama özgürlüğü pozitif bir kavram olarak kullanılırken, onun eşitliği Tocqueville'nin aksine aynı olumlu anlayışı taşımaz. "Hürriyet Üstüne" adlı eserinde özgürlüğün hem düşünsel hem de davranışsal olarak bireyi geliştirdiği ve bireye fayda sağladığı görüşündedir. Buradaki özgürlük anlayışı birey üzerinde hiçbir etkinin olmadığı durumdur. Birey özgürlüğünün kısıtlanması mümkün değildir. Ancak o özgürlüğün bir sonucu olarak yapılan davranışları özel ve genel olarak yorumlayarak özgürlük çatışmasının önüne geçmiştir. Kişi bu özgürlükle kendi faydasına olacak kararını kendisi verecektir. Mill bu özgürlük ve faydacı hareket anlayışı ile egemenliğin kaynağının insan olduğunu kabul eder ve temsili liberal demokrasinin en iyi yönetim olduğunu savunur. Ama onu asıl korkutan şeyin eşit olarak herkesin bu

sistem içerisinde yer alması fikridir. Çünkü cahil ve ehil olmayanların sisteme müdahalesi, sistemden beklenen faydaların nitelik ve nicelik olarak düşürülebileceğine ve çoğunluk tiranlığına dönüşmesidir. Bunun önüne geçmek için sadece seçkin (elitist) bir grubun oy kullanması bunu bertaraf edecektir. Antik Yunan filozoflarından Platon'da ve Aristo'da görmüş olduğumuz bu anlayış biraz farklılaştırılmış olmakla beraber aynı yöne bakmaktadır. Mill'in görüşleri liberal demokrasi için çok gelişmiş bir model olmasına rağmen, eşitlik ve çoğulcu demokrasi anlayışı bakımından uygulamadan uzaktır.

(4) Yakın Çağ ve Günümüz

Yakın Çağ'ın başından günümüze modern demokrasi anlayışının teorik olarak gelişmesi ve hayata geçmesi uzun bir zaman aldı. Bu uzun dönem demokrasi tarihinin, Tocqueville'in dediği gibi bir süreç olgusundan ibaret olduğunu, bu sürecin gerçekleştikten sonra da gelişerek devam ettiğini bizlere göstermiştir. Ancak zamanın bize gösterdiği başka bir şey ise kurulan demokrasilerde onun dediği gibi bir daha elde edildikten sonra bundan geri dönülemeyeceğinin aksine, farklı pratiklerin yaşanması noktasında geçici gerilemelerin olmasıdır. Huntington, dünyada demokrasinin tarihsel gelişim içinde doğrusal bir ilerleme göstermediğini, gelişmenin -ters dalga ile birlikte- dalgalar biçiminde ilerlediğini belirtmektedir. Bir demokratikleşme dalgası belli bir dönem içinde demokratik rejimlere doğru gerçekleşen aynı dönem içinde aksi yöndeki geçişlerden daha fazla sayıda olan bir grup geçiştir. Huntington son iki asırda yaşanan demokrasinin gelişimini üç ayrı dalga şeklinde incelemiştir. Söz konusu dalgaların her biri belirli sayıda ülkeyi etkilemiş ve bunları takiben ters dalgalar gerçekleşmiştir. (Huntington, 1991: 15-6) Buna rağmen Tocqueville'in bu teorisi pratikte geçici sektelelere uğrasa da geçerliliğini hala korumaktadır.

Fransız Devrimi ve Amerikan Devrimi'nin ardından demokratik ilke ve anlayışlar yayılmış bunun bir sonucu olarak, o zaman kadar mevcut

monarşik devlet yapıları zayıflamaya başlamıştır. İngiltere’de her ne kadar Fransız Devrimi ile başlayan bir ilerleme sürecinin varlığından söz edilse de aslında bir yüzyıl önce çıkarılmış anayasayla beraber bu sürecin içerisine zaten girmişti. İsviçre ve diğer Avrupa devletlerinde de bu demokratik gelişmeler yer buldu. 18. yüzyılın sonu ve 19. yüzyılın başlarına kadar nüfusun artmasıyla birlikte üretimin ihtiyaçlara cevap verememesi ekonomik tıkanıklıklar oluşturdu. Bu tıkanıklar, üretimde buharlı makinelerin ve diğer teknolojinin gelişmesi ve kullanılması ile beraber fabrikalarda seri üretimle aşıldı. Bu üretim faktörlerinin artması ve yaygınlaşması ile Sanayi Devrimi gerçekleşmiştir. Bu üretimin devam etmesi için gerekli olan hammadde ve pazar arayışları dünyada görülmemiş bir ekonomik gelişmeyle devam etmiştir. Uluslararası alanda devletlerin politikalarını değiştirmesine, sömürgecilik anlayışının hız kazanmasına, uluslararası ticaret ve içyapı bakımından işveren-işçi, sermaye-emek, sendika vb. kavram ve hakların doğmasına neden olmuştur. Bu gelişmeler beraberinde değişen siyasal, sosyal, eğitimsel ve ekonomik hayata ilişkin yeni teoriler ve çözümlenmeleri de beraberinde getirmiştir. Demokratik sistem bu koşulların doğurduğu problemlere kendi içerisinde çözüm arayışların girmiştir. Locke’un mülkiyet teorisiyle ortaya atılan, Tocqueville ile devam eden ve Mill ile geliştirilen Liberalist Demokrasi anlayışı tam da bu dönemde parlak zamanlarını yaşamıştır. *“Demokrasinin Magna Carta’nın imzalanmasına kadar geçen uzunca bir süre, dünya gündeminden uzak kalan demokrasi 19. yüzyılda tekrar siyaset sahnesine girerken liberalizmin çizdiği çerçeve içerisinde gelişmiş ve liberalizm tarafından şekillendirilmiştir.”* (Sartori, 1993: 418)

Birinci Dünya Savaşı devletler bakımından, bu ekonominin devamı için gerekli olan hammaddenin sağlanması için devam eden sömürgecilik politikasının, dağılımı nedeniyle kendi aralarındaki anlaşmazlığın bir sonucu çıkmıştır. İnsanlığın yaşamış olduğu bu büyük savaş, dünya dengelerini yeniden değiştirmekle kalmayıp, zaten zayıflamış olan monarşinin ve imparatorlukların sonunu getirmiştir. Fransız

Devrimi'nden kalma en etkili akım milliyetçilik-ulusçuluktur ki bu dağılmanın en etkin fikri yönünü oluşturmuştur. Bu savaşta yaşanan, İnsanlığın karşılaştığı bu korkunç manzara karşısında, bazı düşünür ve siyasetçiler demokratik hak ve özgürlükler çerçevesinde uluslararası bazı kararların alınması yönünde çıkışlar yapmış olmalarına rağmen, galip çevrelerin eylemlerine engel olamamışlardır. Bunlardan Wilson, devletlerarasındaki anlaşmazlıkların demokratik ilkelerle, barış yoluyla çözümü için uluslararası bir örgüt olarak Milletler Cemiyeti'nin kurulmasını, bütün devletlerin egemenlik ve toprak bütünlükleri karşılıklı olarak garanti altına alınmasını istemiştir. Ancak galip devletlerin vermiş olduğu haksız kararlar çok geniş kapsamlı olmuş ve dünyanın göreceği en büyük savaşın temellerini atılmıştır. Birinci Dünya Savaşı sonrasına kadar dünyada görülmüş olan demokratik yayılma, savaş sonrasında ve özellikle 1929 yıllarında ortaya çıkan büyük buhran olarak bilinen dünya ekonomik krizinin bütün dünya devletlerini etkilemesiyle daha önce demokrasi ile yönetilen bazı devletlerin demokratik rejimden koparak totaliter rejimlere yönelmesi ile geriledi. 1917'de Bolşevik Devrimi ile sosyalist bir döneme giren Sovyet Rusya'da Stalin'in yönetime gelmesiyle totaliter rejime kaymış, savaştan mağlup ayrılan Almanya'da ve İtalya'da diktatörlükler başa geçmiştir. Dünyanın büyük bir kısmı totaliter rejimlerle yönetilir hala gelmişlerdir. İkinci Dünya Savaşı'nın da hemen kendini göstermesi bu demokrasi dışı sistemlerin sonucudur. Faşist Nazi Almanya'sının Polonya'ya girmesiyle başlayan İkinci Dünya Savaşı insanlık tarihinin gördüğü en büyük felakettir. Savaş milyonlarca insanın ölmesine ve insanlık dışı muamelelerle vahşete dönüşmüştür. Savaştan sonra insanlığın bir daha böyle bir felaketin yaşanmaması için insanlık için büyük adımların atılması gerekliliği doğmuştur.

Birleşmiş Milletler siyasi olarak hem galip gelen devletlerin çıkarlarını korumak, bunun yanı sıra uluslararası ilişkilerde bir düzenin tesisi, hukuki olarak insan hak ve özgürlüklerini güvence altına almak amacıyla kurulmuştur. Birleşmiş Milletler'in tanımladığı kuruluş görevleri arasında

insan haklarını geliştirmeyi saymış ve daha sonra kurulan İnsan Hakları Komisyonu, Evrensel İnsan Hakları Beyannamesini kabul ederek yayımlamıştır. Bu haklar bildirgesi insanlık tarihinde yeni bir dönem açmış ve zamanla bu beyanname insan hakları belgelerinin temel atıf kaynağı haline gelmiştir. Bu sözleşmeyle insan hakları bireysellikten çıkıp, toplumsal anlayışla uluslararası bir güvenceyle yeni bir boyut kazanmıştır.

Bu çalışmaların yapıldığı sırada, en büyük kayıpların yaşandığı yer olan Avrupa, insanlığın bu acıları bir daha yaşamaması için ve insan haklarının korunması amacıyla, Avrupa Konseyi'ne üye olan ülkeler kendi aralarında bir sözleşme yapmaya karar verdiler. 1950 yılında Roma'da İnsan Haklarının ve Temel Özgürlüklerinin Korunmasına İlişkin Sözleşme kabul edildi. Daha sonra bu sözleşmenin etkinliği için İnsan Hakları Komisyonu, İnsan Hakları Mahkemesi ve Bakanlar Komitesi teşekkül etti.

Savaşın kazanılmasında Sovyet Rusya ve ABD'nin büyük bir rol oynaması nedeniyle yeni şekillenen dünya güç dengesinde yine bu iki devletin çıkarları doğrultusunda gelişmiştir. Barış görüşmelerinin başlamasından itibaren, bu devletlerin dünya görüşünün, yönetim biçimlerinin ve çıkar hesaplarının farklılığından kaynaklanan tartışmalar yaşanmış ve zorlama bir mutabakatla deyim yerindeyse dünya ikiye bölünmüş ve kutuplara ayrılmıştır. Bu aynı zamanda Soğuk Savaş dediğimiz dönemin başlangıcıdır. *“Birbirlerine karşı üstünlük sağlamak için ABD ve SSCB, doğrudan karşılıklı silahlı sıcak bir çatışmaya girmeksizin, baksa devletleri veya grupları kullanarak, yerel çatışma, bölgesel savaşlar, iç karışıklıklar, rejim ihracı, ideolojik propaganda ve kışkırtmalarla, kendi görüş ve çıkarlarını yayarak, devamlı silahlanma ile gerginlikler içinde yürütölmüş zoraki denge ve korku politikaları, 'Soğuk Savaş' ortamını ve dönemini oluşturmuştur. Bunun özünde, iki süper gücün kendi sosyo-politik düzen ve modelini dünyaya dayatma gayreti ve mücadelesi vardır.”* (Girgin, 2002: 28) İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra

resmî sömürgecilik anlayışı son bulmakla, Soğuk Savaş döneminde bunun yerini himayeler almıştır. İngiltere'ye, Fransa'ya ve İtalya'ya bağlı olan sömürgeler koparak bağımsızlıklarını kazanmışlardır.

Savaştan sonra temel hak ve özgürlüklerdeki gelişmelerin yanı sıra, dünyada tekrardan bir demokratikleşme dalgası başlamış Almanya, ABD'nin desteklediği demokratik sistemin hayata geçirildiği Batı Almanya ve Sovyetlerin desteklediği doğu Almanya olarak ikiye bölünmüştür. Avrupa kıtasında, Avusturya ve İtalya demokrasiye geçen diğer ülkeler olmuştur. Doğu Almanya gibi Sovyet anlayışına bırakılan Macaristan, Çekoslovakya ve Yugoslavya gibi ülkelerde demokrasi anlayışları yerleşmemiştir. Bu iki kutup arasında sıkışıp kalan Türkiye ve Yunanistan daha sonra ABD'nin kurmuş olduğu NATO'ya geçerek ABD'nin yanında yer almışlar ve demokratik yönetime geçmişlerdir.

“II. Dünya Savaşı'ndan sonraki dönem, insanlık tarihindeki en geniş demokrasi deneyimidir. 1900'den önce bir avuç dolusu ülke demokratik olarak düşünülmüş ve 1920'den sonra sayıları yaklaşık 20'yi bulmuştur. Fakat büyük depresyonu çevreleyen olaylar bunların birçoğunu (Weimar Almanyası, Avusturya ve Estonya) ortadan kaldırmıştır. Bununla birlikte 1950'li yıllardan sonra demokrasiyi benimseyen ülke sayısında bir artış gözlenmiştir.” (Powell, 1990: 3) 1989'a kadar ABD ve Sovyet Rusya'nın güç mücadelesi olarak geçen dönem, Soğuk Savaş'ın sembolü olan Batı Almanya ve Doğu Almanya'yı birbirinden ayıran Berlin Duvarı'nın yıkılmasıyla sona ermiştir. Bu dönemden sonra tek süper güç kalan ABD ve İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra temelleri atılan Avrupa Birliği, eski gücünden uzak olsa da Rusya ve gelişen Çin arasında dünya dengelerinin yeniden kurularak yerine oturması beklenmektedir. *“Bu anlamda Soğuk Savaş'ın sona ermesinin demokratikleşmeye yönelik büyük bir fırsat olarak değerlendirildiğini ve liberal demokrasinin dünyanın geri kalanı için de tek geçerli seçenek haline geleceğine donuk umutları arttırdığını söylemek yanlış olmaz.”* (Francis Fukuyama, The End of History and the Last Man, New York, Free Press, 1992)

I.(C) Demokrasi Modelleri

Demokrasi, bir sistem olarak uygulanma anlayışı ve içerdiği, kurumsal ve teknik yöntemler bakımından pratik anlamda farklı uygulamalar gösterebilir. Bu durum teoride sisteminin demokratik olmadığı anlamına gelmemekle, daha iyiye gitmesi için yapılan eleştirileri de demokrasi ruhu itibariyle ortadan kaldırmamaktadır.

Demokrasi modelleri var olan anlayış ve kurumların teknik olarak kullanılış biçimlerinin kapsam, ağır basan ilke, kurumların işlevselliği gibi eğilimlerin görünümü üzerinden sınıflandırılmasıdır. Bu modellerin sınıflandırması teorik olarak katkı sağlamak amaçlı olup, demokrasinin vazgeçilmez temel ilkelerinin korunduğu durumlardır. Modellerdeki demokratik kavrama ve anlayışa ilişkin yaklaşımlar, pratik bakımdan eksik ve anti demokratik olduğuna kadar birçok eleştiriye açık olabilir.

Öncelikle siyasal sistemler içerisinde egemenlik kavramı ve kaynağına ilişkin olarak, Locke ve Rousseau gibi düşünürlerin toplum sözleşmesine ilişkin teorileri incelendiğimizde bunun halka aidiyeti noktasında, bu hakkın doğuştan gelen bir hak olması bakımından, demokrasilerde bunun temel yaklaşım olduğu görülür. Bununla beraber bu hakkın kullanılmasının nasıl olacağı sorusu antik Yunandan beri tartışma konusudur. Bu tartışmalarla beraber, egemenliğin demokrasilerde kullanılma biçimine bağlı olarak başka bir çeşit sınıflandırmaya konu olmuştur.

Doğrudan Demokrasi: Antik Yunan'da ve günümüzde çok az olarak küçük yerellerin yönetiminde hayat geçmiş bir sistem olup, halk burada hiçbir aracı kullanmaksızın devlet yönetiminde verilen kararlara doğrudan katılır. Toplumsal Sözleşme teorilerinde Rousseau'nun, Locke ve Bodin'den farklı olarak egemenliğin ne yok olduğu ne de devredildiği anlayışına karşı olduğunu ve egemenliğin doğal olarak halkta bulunduğunu ve bu hakkın devredilemez olduğunu söylemiştik. Bu nedenle bu hakkın doğrudan kullanılması fikriyle, bu yaklaşım içinde

bulunduğu sosyal sözleşme kuramına ve egemenliğin bölünmezliği, devredilmezliği kuramına dayanmaktadır.

Temsili Demokrasi: Bu sistemde halk seçmiş, atamış olduğu kişilerce yönetime katılır. Locke'un toplumsal sözleşme teorisinde egemenliğin halka ait olması ve bunun yönetim için devredildiği anlayışı ve daha sonra bu devrin neticesinde yönetimde çıkan iradenin tüm halkın iradesi olduğuna ilişkin geliştirilen teoriler bu sistemin altındaki teorik varsayımdır. Günümüzde en çok kullanılan ve bizimde esas konumuzu (seçmen davranışları) teşkil eden bu sistem temsilcilerin belirlenmesi amacıyla yapılan seçimlerin önemi noktasında toplanmıştır.

Yarı Doğrudan Demokrasi: Temsili ve doğrudan demokrasi anlayışlarının pratikte bir arada kullanılması nedeniyle oluşturulmuş bir kavramdır. Aslında bu kavram temsili demokratik devletlerin çok önem arz eden hususlarda, yöneticilerinin siyasi sorumluluk ve iktidar kaygılarından dolayı referandum gibi doğrudan temsili karar mekanizmalarına yönelmelerinin bir sonucudur.

Demokrasinin teorik olarak neye hizmet ettiği, neyi amaçladığı veya hangi amaç ve amaçları olması gerektiği hususunda farklı teoriler ve pratikler bulunmaktadır. Amaçlar bakımından bir sınıflandırmanın yapılması sistemin gelişmesinde de katkılı olmuştur. Temelindeki amaca göre demokrasi türlerini kapsamlı olması bakımından sadece çok kullanılanlar olarak ele alacağız.

Klasik (Çoğulcu) Demokrasi: Bu sistemde hiçbir ayrıma gitmeksizin tüm halkın iradesi ile oluşan seçim sonuçlarının neticesinde belirlenen iktidarın devleti yönetmesi esastır. *“Demokratik karar alma sürecinden bahsedildiği için bu aşamada karar alıcıların özgürce hareket etme imkânına sahip olduğunu da özellikle belirtmek gerekir. Yani çoğunluk kararını, özgürce seçilmiş olan temsilcilerin çoğunluğu ya da çoğunluk oyu ile almış oldukları kararlar olarak görmek gerekir.”* (a.g.e., t.y.: 143) Modern demokratik sistemlerin, sistemi geniş kapsamlı olarak iktidar,

muhalefet, medya, sivil toplum vb. tüm ögeleri içine alacak şekilde tasarladığı ve hepsine görevler verdiği ideal demokrasidir. “*Kamusal sorunlar karşısında düşünsel açıdan homojen bir toplumsal yapının bulunması mümkün olamayacağına göre bu yöntem terk edilmiş olmaktadır. Aksi takdirde hiçbir konuda karar alma imkanı bulunmayacaktır. Bu nedenle gerçekçi olmak, ütopyik idealizmden sıyrılıp, zorunlu biçimde pratik gereksinmelere yanıt vermeye doğru yönelmek gerekir. O zaman da karşımıza ‘çoğunluğun yönetme hakkı’ çıkmaktadır.*” (Lipson, 1984: 472-473) Aslında çoğunluğun tiranlığı bize yabancı bir kavram değildir. Ancak bu durumu eleştirisel olarak bundan daha iyi açıklayacak bir kavramında olduğunu düşünmüyorum. Çoğulcu demokrasinin çoğunlukçu demokrasiye dönüşmesinin engellenmesi Alexis de Tocqueville’nin ve Mill’in üzerinde durduğu bu kavram demokrasinin gelebileceği noktayı çok önceden görebilmelerinden kaynaklanmaktaydı. Bu sorunun siyaset bilimcilerin kafasını hayli kurcaladığı ve çözümler getirmeye çalıştığı öne açık bir durum olarak görmekteyiz. Günümüzde etkin bir muhalefetin, medyanın ve sivil toplum örgütlerinin üstleneceği baskı işlevi bu çoğulcu demokrasi açısından önem taşımaktadır. Anayasal ve hukuk devleti ilkeleri katılım ve denetim olanağı sunması bakımından zaruridir.

Çoğunlukçu (Mutlak) Demokrasi: Bu sistem en fazla oyu alan, çoğunluğu oluşturan yöneticilerin seçilmesi ve seçimle beraber çoğunluk dışı kalan adayların ve seçmenlerin sembolik olarak görev aldığı sistemdir. Bu sistem devletin yönetiminin mutlak olarak çoğunluk tarafından yönetilmesi amacındadır. Rousseau’nun halkın yanlış yapmayacağı ve tayin ettiği iradenin kusursuzluğu bu sistemin dinamiğidir.

Liberal Demokrasi: Toplum teorilerinde Locke’un bahsettiği ve özgürlükler bakımından Mill ve Tocqueville’nin üzerinde durduğu kavram özellikle bireydir. Sistem birey üzerine inşa edilmelidir. “*Liberaller ‘toplumun çıkarı’, ‘kamu çıkarı’, ‘toplumun iyiliği’ (public*

good), ‘ortak iyi’ (*common good*) gibi kolektif bütünlere hasredilen kavramların ne olduklarının belirsiz olduğuna inanır[lar]. Bireylerin bireysel çıkarlarının dışında ve onlara üstünlük taşıyan bir takım ‘ortak çıkarlar’ olabileceği fikrini benisemez[ler].” (Yayla, 1992: 141) Bu bakımdan demokratik sistem bireyin haklarını ve birey özgürlüklerini gerçekleştirme amacı taşımaktadır. Özgürlükçü demokrasi olarak da anılan bu demokrasi bu bakımdan batılı toplumsal siyasal örgütlenme tarzının kurumsallaşmış niteliklerini ifade etmektedir.

Sosyal Demokrasi (Marksist Demokrasi): Marksizm, sosyalizm ve komünizm fikirleri asıl olarak geliştikleri ve tırmandığı dönemlerde başka bir sistem ve hayat görüşü içermesi bakımından incelenmektedir. Gerek kaynakları gerekse de teorileri bakımından farklı olan demokrasi ve sosyalizmin zamanla bütüncül teorilerden uzaklaşarak benzerlikler üzerinde gelmiş oldukları yeni noktalarındaki arayışların bir sonucu olarak bu sistemle açıklanabilir. Fakat sosyal demokrasi kavramı kapsam ve içerik olarak daha doyurucu olduğundan ve pratikte uygulanabilirliği bakımından, daha uyumlu alanlar bulmasından dolayı Marksizm demokrasi kavramı yerine tercih edilmelidir. Sosyal demokraside, kaynağını aldığı esas teorilerden biri olan sosyalizm sınıfsal ve devrimci bir anlayışla var olan sistemin yıkılması amacı taşınırken, sosyal demokrasi demokratik sistem içerisinde, savunduğu sınıf, emek ve toplum yararını gözetir. Avrupa’daki sosyal devlet anlayışında Amerika demokrasisine göre, daha yaygın olan bu görüş sosyalizm ve kapitalist arasındaki dengenin ayarıdır. Toplum haklarının korunması, gelir eşitsizliğinin giderilmesi, insan hakları, anayasal düzenlemeler ve hukuk temelleri açısından sistemin önemli bir parçasıdır.

Müzakereci Demokrasi: Yönetime ilişkin kararların alınmasında taraf bakımından küçük bir grubun salt hâkim olmasının getirdiği sakıncalar bununla beraber geniş bir kitle tarafından alınmasına ilişkin görüşün savunulduğu modeldir. Kuram John Rawls, Jürgen Habermas ve Seyla Benhabib gibi düşünürlerin görüşleriyle geliştirilmiştir. Habermas’ın

öne sürdüğü bu modele göre “*Demokratik toplumun merkezi ve şekillendiricisi devlet değil toplumsal süreçlerdir.*” (Benhabib, t.y: 15) Toplumun seçimle birlikte artık bir tarafa bırakılması ve karar mekanizmalarının birkaç kişi ve partiye bağlı olması artık uygun görülemez. Bu model liberal demokrasi modelinin eleştirisi olmakla beraber kendi görüşlerinin uygulanabilirliğinden çok liberal demokrasi modelinin eksiklerini düzeltme amacı taşır. Habermas’a göre, etik tarzda bir söylem tek başına yasanın demokratikliğini sağlamaz. “*Müzakereci siyaset, adil biçimde düzenlenmiş bir pazarlık süreçleri ağına ve her biri farklı iletişimsel ön kabullere ve usullere dayanan pragmatik, etik ve ahlaki söylemler de dahil tartışma biçimlerine bağlı algılanmalıdır.*” (Habermas, t.y.: 43)

Radikal Demokrasi: İlk demokrasi teorisyenlerinin demokrasiyi bireysel hak ve özgürlükler üzerinden açıklamaya çalışmaları ve liberal demokrasi anlayışının doğmasına ve önemli bir süre ondan beklenen ihtiyaçları karşılamasına neden olmuştur. Ancak insanların geldiği yeni modern dünyada birey üzerine kurulu anlayışın beklentileri karşılayamadığı ve toplumsal çıkarlarında göz önüne alınması gerekliliği ortaya çıkmıştır. Bu ihtiyacın giderilmesi için gerekli olan teorik ve pratik yeni anlayışların klasik demokrasi anlayışına katılması ile anlamlandırılan demokratik sistemdir. Burada hem demokrasinin ideali yüceltilmekte hem de meşruiyet nedeni güçlenmektedir.

Düşük Yoğunluklu Demokrasi: Bu düşünce aslında bir sistem uygulamasından çok Chomsky, Amin gibi siyaset bilimcilerin uluslararası ilişkilerde hakim güçlerin izlemiş oldukları politikalarına karşı bir eleştirisidir. Bu kavramla başta Amerika olmak üzere batılı devletlerin üçüncü dünya ülkeleri üzerinde sözde demokrasiye geçiş için uyguladığı baskı, teşvik vb. uygulamaların sonucu bu ülkelerde kurulan demokratik sistemlerin kalite noktasında eksik demokrasiler olduğudur. Gerçekten de bu sistemler demokrasiye ilişkin bazı unsurları taşısa da önemli eksiklikler içermektedir.

Militan Demokrasi: Her sistem kendi içerisinde kendini koruyacak enstrümanları doğal bir refleks olarak üretir. Diğer sistemlerde pek sorun olarak görülmeyen bu unsurlar, demokraside büyük sorunlara ve tartışmalara neden olmaktadır. Çünkü demokrasinin özü zaten bireysel hak ve hürriyetler olduğu için, demokratik sistemin kabulüne yanaşmayan ve değiştirmeye kalkışan insanlarında bunu yaparken bireysel hak ve özgürlüklerini kullanmaları bu durum karşısında ne yapılacağı noktasındadır. Burada sistemi korumak ve ayakta tutmak için gerekirse bireysel hak ve özgürlüklerde sınırlamaların konulması gerektiği görüşlerinin hâkim olduğu demokrasi tipidir.

Delegasyoncu Demokrasi: Burada demokratik sistem analiziyle, çok baskın ve etkin lider kişinin demokratik kurallar çerçevesinde sistemin üzerine çıkararak sistemle bütünleşmesi eleştirisine ilişkin bir kavramdır. Sistem çoğulcu öğelerini baskın lidere devretmiş ve işlevsizleşmiştir.

Westminster Modeli Demokrasi: Bu çoğunlukçu demokrasi anlayışının özel bir şekli olmakla, İngiliz yönetim şeklini ve zamanında İngiliz sömürgelerinde uygulanmış çoğunlukçu demokrasi sisteminin adıdır.

Bunun yanında, katılımcı demokrasi, oydaşmacı demokrasi, plebistçi demokrasi vb. durum, görüş ve eleştirileri ortaya koyan düşüncelerin demokrasi ile tamamlanması çok sık görülen bir yazım tercihidir.

I.(D) Türk Demokrasi Tarihi

Türk toplumunun orta Asya'ya kadar uzanan geçmişinde, devlet ve millet anlayışı, kutsanmış bir devlet ve onu temsil eden hükümdar etrafında toplanmaktadır. Hükümdarın kararlarına ve yönetimine sonsuz itaat kültür anlayışı da hâkimdir. Türk milleti olarak kurulan devletlerin hükümdarlardan sonra çoğunun bölünerek varlığını yitirmesi bu anlayışın bir sonucudur. Devletin yönetimine halkın katılması söz konusu bir durum olmayıp, aslında mutlak bir monarşi çerçevesinde hükümdarın düşünsel ve ruhsal iç dünyasından çıkan kararların salt uygulanmasıdır.

Türklerin İslamiyet'i kabulü ile bu eski kültür ve anlayışın yanında dinin çok büyük bir etkisi olduğunu görmekteyiz. İdarenin yine mutlak bir hükümdar etrafında toplandığı ama bunun yanında İslam inancından kaynaklanan anlayışın buna ek olarak yer aldığı görülmektedir. Türk-İslam kültürünün bir sentezi olmakla beraber, burada çağın gereği olarak toplumun aşiret ve boylardan oluşması nedeniyle kan bağının öneminden ortaya çıkan, Türk kültür ve anlayışının daha önde olduğudur.

Osmanlı Devleti'nin yönetim anlayışını daha önceki devletlerden farklı bir yere koymak gerekir. Çünkü yönetim şekline bakılacak olursa, devletin ve yönetimin hanedandan devam eden bir aileye ait olması, daha önceki Türk devletlerine ve o çağın devlet anlayışına göre uyumludur. Fakat yönetimin pratik boyutuyla, ağır basan unsurların İslam inanç ve medeniyetine ait anlayışlar olduğudur. Bu konuda tartışmalar olmakla beraber ben uygulanan hukukun özelliklerine bakılması neticesinde karar verilmesi gerekliliğini savunuyorum. Osmanlı'da uygulanan hukukun kaynakları incelediğinde ağırlıklı olarak şeri hukuk olmak üzere, örfi hukukun da uygulandığı görülecektir. Osmanlı Devleti kendinden önceki devletlerden farklı olarak kendine has bir yönetim sistemi geliştirmiş ve zamanında bunda başarılı olmuştur.

Bir devlet ve kültür olarak hâkim olduğumuz bu topraklarda demokrasiyi kurma çabaları 19. yy ortalarında hareketin başlangıcı sayabileceğimiz bir dizi toplumsal ve siyasal olaylarla hayat bulmuştur. Bu hareketler öncelikli olarak iki yolla kendisine saha yaratmıştır. Birinci olarak kanunsal zemininin hazırlanması ki Osmanlı 1808'de Sened-i İttifak ile başlayıp, 1876'da Kanun-i Esasi'nin ilânı ile gelişen süreçle ve ikinci olarak cumhuriyetin bir unsuru olarak hayata geçirilen yeniliklerle günümüze kadar devam etmiştir.

Türk demokrasi tarihinde cumhuriyetin kuruluş dönemi olan 1923–1938 arasındaki süreç içerisinde çok partili sistem denemeleri yapılmış ise de istenen başarı elde edilememiştir.

Türk demokrasi tarihinde, çok partili döneme geçiş ve seçimle işbaşına gelme kültürü, demokratik devletlerin İkinci Dünya Savaşı'nı kazanacakları belli olmaya başlayınca, iktidar partisi CHP'nin mecburi olarak bu safta yer alması ve 1950'de yapılan seçimler sonucunda demokratik yolla Türkiye'de iktidara gelmesiyle yaşanmıştır.

Artık modern hayatın bir şekli olan demokrasi bazen zor durumlara düşmüş olsa da Türk toplumu için artık vazgeçilmez bir yer edinmiştir. Türkiye'deki demokrasi düşüncesinin ana hatları ve gelişim sürecinin seyrini anlamak ancak tarihsel temellerden haberdar olmamızla mümkün olabilecektir. Demokratik bireylerin tercih aşamasına gelinceye kadar Türk toplumunda yaşanan belli başlı gelişmelere bakmamız gerekecektir.

(1) Türkiye'de Demokrasinin Gelişimi

Türk toplum ve devlet kültürünü, İslamiyet'in kabulünden önceki, İslamiyet'in kabulünden sonraki anlayış ve nihayet cumhuriyet dönemindeki kültür ve anlayışların bir sentezi olarak görmek doğru olacaktır. Bu bakımdan özellikle Osmanlı Devleti'nin adalet ve medeniyet anlayışı bir tarafa, cumhuriyet dönemi hariç, demokratik bir kavram ve anlayıştan bahsetmek mümkün değildir. Bu kavramlar Türk toplumu için yabancı olmakla beraber, bir kısım toplumun halen anlamadığı ve alışamadığı düşüncelerdir.

Türk demokrasisinin başlangıcı, yazar grup ve elit zümrenin Avrupalılaştırma Batı'da bulunmuş yeniliklerin bulunup getirilmesi isteklerinin sonucu ortaya çıkmış, halk kökenli olmayan bu hareketlerdir. Türk toplum ve devlet anlayışında demokrasi tavandan gelen, halk temelli olmayıp, üst grup aydın ve yöneticilerin zorlamasıyla oluşturulmaya çalışılan bir anlayıştır. Bu anlayış Osmanlı Devleti'nde 19. yüzyılın ortalarında başlayan ve 1950 yılına kadar süren bu demokratik hareketlerin zeminini oluşturmaktadır.

Osmanlı İmparatorluğu'nda halkın yönetime katılması yönünde ilk adım olarak I. Meşrutiyet'i kabul edebiliriz. 1876'da ilan edilen anayasada ilk kez bir meclis kuruluyor ve kişi hak ve özgürlüklerinden söz ediliyor, aynı zamanda üyeleri seçimle belirleniyordu. Kısa süren bu dönemi 1908'de II. Meşrutiyet'in ilanı ve anayasanın meclisin yetkilerini genişletici yönde değiştirmesi izledi

Yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti "halk egemenliği" temeline dayanıyordu. 1924 Anayasası'nda "Hâkimiyet kayıtsız şartsız milletindir." ilkesi de yer aldı. Tek partinin hâkimiyeti sürerken genel oya dayalı seçim sistemi kabul edilmişti. 1924 Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası'yla ve 1930'da Serbest Cumhuriyet Fırkası'yla çok partili demokrasiye geçiş girişimleri başarısızlıkla sonuçlandı. II. Dünya Savaşı sonrasında yeni partilerin kurulmasına olanak tanındı. 1946'da kurulan Demokrat Parti 1950'de yapılan seçimlerde Cumhuriyet Halk Partisi'nden daha fazla oy alarak iktidara geldi.

Ülkemizdeki çok partili demokratik yaşam 27 Mayıs 1960, 12 Mart 1971 ve 12 Eylül 1980'de olmak üzere üç defa askerî darbe sonucu kesintiye uğradı. 1961 Anayasası, 27 Mayıs müdahalesi sonrasında halk oylamasıyla kabul edilerek kişi hak ve özgürlüklerini genişleten, yasama ve yürütme üzerindeki yargı denetimini güçlendiren bir nitelik taşıyordu. Bununla beraber, 1982'de halk oylamasıyla kabul edilen yeni anayasa 12 Eylül müdahalesinin ardından hazırlanan ve bazı hak ve özgürlüklere sınırlamalar getiriyor, Anayasa Mahkemesi ve Danıştay gibi yargı organlarının yetkilerini de büyük ölçüde kısıtlıyordu.

Günümüzde, Türkiye'de demokrasinin tüm ilke, kural ve kurumlarıyla yerleştirilmesinin ve sürdürülmesinin gerekli olduğu görüşü toplumun hemen hemen bütün kesimlerince kabul edilmektedir. Demokratik yaşam biçimi şu an uygulanmakta olan yönetimlerin insan doğasına en uygunu olmakla beraber, kimi ülkelerde bu sisteme geçiş çok önceleri başlamakla beraber bizim toplumumuzun bu kavramla retorik olarak buluşması iki

asırlık bir serüvendir. Ve günümüzde dahi uygulanması konusunda yaşanan ciddi problemler bu iki yüzyıllık tartışma ve uygulamalarının gölgesi altında devam etmektedir.

1808’de Sened-i İttifak ile Osmanlı da başlayıp, 1876 yılında Kanun-i Esasi’nin ilânı ile gelişen, 1908 İkinci Meşrutiyet Dönemi ile hem siyasal, hem de toplumsal kültürel anlamda demokratik çoğulculuğun başlaması noktasına gelen süreç, cumhuriyetin bir kazanımı olarak eksik olan yanları olsa bile günümüze değin gelebilen bir süreci içinde barındırır.

Teba-beraya ilişkisi içinde yoğrulan bir toplumun demokrasiyi kanıksaması yıllarca sürececek sancuları beraberinde getirmiştir. Ama yine de demokratik yaşayışın yenilikçi her adımı toplumda geri dönülmez iyileştirmeleri beraberinde getirmiştir. Bu da kalıcı anlamda toplumsal dönüşüme dair umutların güçlenmesinde katkı sağlamıştır. Toplumsal birlikteliğin ortak isteği bu sürecin elbette devamını ve geliştirilmesi yönündedir.

(2) Osmanlı Devletindeki Gelişmeler

Günümüz çağdaş demokrasinin temelinde özgürlük ve geniş halk yığınlarının siyasal-sosyal örgütlenmesi ve birlikteliği bulunmaktadır. Başka bir açıdan bakıldığında demokratik rejimin tarihsel gelişiminde siyasal temsil, yani halkın yönetime katılma isteği en büyük ilerici güç olmaktadır. Siyasal mekanizmayı geliştirmiş olması Avrupa uygarlığının insanlık tarihindeki tartışılmaz en önemli katkılarından biridir. Belki de en önemlisidir.

Avrupa’nın geliştirdiği demokrasi mimarlığında Türk toplumunun öncü ve etkin bir rolü olmamakla birlikte yüzyılı aşkın bir süredir demokrasiyi geliştirme süreci içinde olduğu da bir gerçektir.

1699 yılında Karlofça Anlaşması’nın imzalanmasıyla Osmanlı toplumu Batı’yla yüzleşmek durumunda kalmıştır. Osmanlı Devleti’nin, güçten düştüğünün en açık belirtisi olan bu anlaşmayla Hıristiyan devletlerden

haraç almasına son verilmiş ve büyük Avrupa devletleri ile olan ikili ilişkilerin de bu devletlerin isteklerine göre şekillenmesi başlamıştır. Bu Osmanlı Devleti'nin pek de alışık olmadığı ve fakat uzun sürecek bir geri dönülmez yolunda başlangıcıdır.

Siyasal ve sosyal arena; 17. yüzyılın sonlarından itibaren Batı'nın her alanda üstünlüğü, ayrıca kuzeyde de Rusya'nın güçlenmeye başlaması kuvvetler dengesini Osmanlı Devleti aleyhinde bozmuş ve idarecileri devletin dengesini düzeltme çare ve yollarını aramaya zorlamıştır. Bu amaçla 1720'lerde ilk geçici elçi 28 Mehmet Çelebi, Osmanlı'ya faydalı olabilecek şeyleri arayıp bulmak ve getirmek amacıyla Avrupa'ya gönderilmiştir. Nitekim bu gezi sonucunda, matbaa, Lale Devri (1718–1730)'nde Osmanlı Devleti'ne getirilmiştir. Bununla birlikte fizik, coğrafya ve astronomi dallarında bazı kitapların Türkçeye çevrilmesi için tercüme odaları meydana getirilmiştir.

Osmanlı Devleti'nde bu gelişmeler olmakla birlikte gerçek reformlar 18. yüzyılda askerî okulların açılmasıyla orduda başlamıştır. Bunlar Batı, özellikle Fransız örneklerine göre kurulmuş okullardır. Öğretmenleri de Batı'dan getirilmiştir. Örneğin Osmanlı hizmetine girerek Ahmet adını alan Fransız soylusu Comte de Bonneval'e Humbaracı Ocağı kurdurulmuştur. Hendesehane açılarak ordunun teknik eleman ihtiyacı karşılanmaya çalışılmıştır. 1770'de Çeşme'de Osmanlı Donanması'nın Rus baskınına uğrayıp yok edilmesinden sonra çağdaş bilgilerle donatılmış denizciler yetiştirmek üzere Baron de Tott'un yardımıyla Mühendishane-i Bahri-i Hümayun adı altında bir okul açılmıştır. Böylece bir yandan matbaanın, öbür yandan Avrupa'dan Osmanlı Devleti'ne sığınanların yardımıyla açılan askerî okullardan yetişen kişilerin gayretiyle, Osmanlı Devleti'nde çağdaşlaşma hareketi başlamıştır. Özellikle Padişah III. Selim zamanında devletin kötü gidişatını durdurmak için alınması gereken önlemleri belirlemek üzere ülkenin ileri gelen devlet adamlarından bir Meşveret Meclisi (Danışma Meclisi) toplanmıştır. Meşveret yönteminin devlet yönetimine sokulması,

“Meşrutî” yönetim lehine yapılmış önemli bir atılımdır. Ve bu amaçla Batılı devletlerin Osmanlı Devleti’ne yönelik politikalarını daha yakından izleyebilmek ve dış politikayı daha gerçekçi bir zemine oturtabilmek amacıyla, Avrupalı başkentlerde elçilikler açılmış ve buralara elçiler gönderilmiştir. Avrupalı eserler Türkçeye çevrilerek Batı düşüncesinin ülkeye girmesine hız verilmiştir. Yenilikleri yaymaya ve geliştirmeye çalışan II. Selim bunu hayatıyla ödemiştir. Fakat onun zamanında, askerî yeniliklerden Batı’ya dönük bir “asker-aydın” tipi, diplomatik ilişkilerden de gene Batı’ya dönük liberal bir aydınlar kadrosu oluşmaya başlamıştır.

Alemdar Mustafa Paşa, Osmanlı’da sadrazam olunca, merkez ile taşra arasındaki ilişkiyi yeniden güçlendirmek ve yarım kalmış reformlara devam edebilmek için 7 Ekim 1808 tarihinde “Sened-i İttifak” adı verilen bir belge imzalamıştır. Özetle belirtmek gerekirse, “Sened-i İttifak” padişah ile fiili ve bölgesel birer iktidar olan ayan adıyla anılan beyler arasında, iktidar paylaşımının düzenlenmesini amaçlayan hukuksal açıdan iki taraflı bir işlem, bir tür siyasi sözleşmedir.

Belge Osmanlı devlet ve egemenlik anlayışına aykırı olmasına karşılık Osmanlı İmparatorluğu’nun içinde bulunduğu karışık ortamdan çıkabilmesi için padişah tarafından istenmeyerek de olsa onaylanmıştır. Mutlak yönetime karşı halk egemenliğinin gerçekleştirilmesine yönelik bir anlam taşımayan Sened-i İttifak, padişahın yetkilerinin kısıtlanması dolayısıyla Tanzimat dönemine giden yolun açılmasında yararlı olmuştur. Bununla beraber padişahın yetkilerinin kısıtlanmasına paralel olarak, askerî, sivil ve dinî bürokrasi de giderek padişahı bağımsızlaştırmış, o zamana dek tek mutlak siyasi güç olan padişahın yönetimdeki ağırlığı sadrazama geçmiş ve bu gelişmelerin sonucu olarak da “Babıali” kavramı bundan sonra daha çok kullanılır hale gelmiştir.

II. Mahmut, mevcut Osmanlı kurumlarının yanı sıra Batılı örnekte askerî, idari ve adli çeşitli meclisler kurmuştur: Böylece çağdaşlaşmayı adeta bir devlet politikası haline sokmuştur. Devlet ve toplum hayatını değiştiren

reformlar yapmıştır. Bu reform girişimlerinden biride Osmanlı İmparatorluğu'nun gelişmesinde büyük bir engel olan Yeniçeri Ocağı'nın kaldırılarak, devlet üzerindeki askeri vesayetin ortadan kaldırılması çalışmalarıdır. Ancak bu girişimler daha önceki birçok padişahın hayatına mal olmuş girişimler gibi başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Daha sonra cumhuriyet döneminde de bu baskıcı, militarist ve elitist yapı varlığını sürdürmekle, 2007 Ak Parti Hükümeti döneminde durdurulabilmiştir. Ancak devlete tam iki yüzyıl kaybettirmiştir. Yine aynı dönemde hepten bozulmuş olan devlet düzenini yeniden oluşturabilmek için çağdaş dünyada geçerli olan hukuk devletine yönelmek istenmiştir. Bu amaçla ülkenin yararına olacak yasaları tüzükleri çıkaracak yeni bir örgütün oluşturulmasına ihtiyaç duymuştur. Bu sayede üç önemli meclis kurulmuş, padişahın yetkilerinin kullanılmasına, bu kuruluşların katılması olanağı sağlanmıştır. “Meclis-i Ahkam-ı Adliye”, “Dar-ı Şura-yı Bab-ı Ali” ve “Dar-ı Şura-yı Askeri” adlı bu meclisler devlet yaşamında önemli görevler üstlenmişlerdir. Yargı kuruluşu olan “Meclis-i Ahkam-ı Adliye” 1849'da Eyalet Meclislerinin kuruluşu, görev ve yetkilerine ilişkin yönetmelik yayınlarak halkın yönetime katılması ilkelerini belirlemiştir. Gelişmeler meşrutî yönetime gidiş için bir aşama oluşturmuştur.

Yüzyılın başlarından beri devam edegelen bu yenileşme hareketlerini, devletin iç ve Batı ile olan ilişkileri de dikkate alınarak güçlendirmek amacı ile 3 Kasım 1839 tarihinde Gülhane Hatt-ı Hümayunu ilân edilmiştir. Böylece, Osmanlı Devleti'nin anayasacılık hareketlerinde önemli bir yeri olan “Tanzimat Dönemi”ne girilmiştir.

Tanzimat Fermanı ile imparatorluğun Müslüman ve Hıristiyan tüm uyruklarına eşit haklar tanınması, ırz, namus, can ve mal güvenliğinin sağlanması, vergi, askerlik ve yargı alanlarında yeniden düzenlemeler yapılması öngörülmüştür. Bu fermanla padişahın yetkileri tek taraflı olarak kısıtlanmış ve hukuk kurallarına uygun hareket edeceği konusunda, iç ve dışa karşı kendisini bağlamıştır. Ayrıca bu dönemde İslami hukuk

kurallarının yanında, Batı hukuk kuralları ve kurumları da uygulamaya konulmuştur. Bu durum cumhuriyet dönemine kadar devam edecektir.

Tanzimat Fermanı'ndan sonra, hemen hemen aynı vaatleri taşıyan 1856 Islahat Fermanı ilân edilmiştir. Bu ferman ile Müslüman uyruklar ile Hıristiyan uyruklar arasında hak, vergi, askerlik, eğitim, kamu hizmetlerine girme yönündeki farklar kaldırılarak eşitlik sağlanmak istenmiştir. Ancak bu fermanla da öngörülen vaatler belli bir hukuksal yaptırıma bağlanamamıştır. Bunda fermanın toplumu ayrıştırıcı nitelik taşıdığı unutulmamalıdır.

Tanzimat Fermanı (1839) ilân edildikten hemen sonra vilâyetlerde malî ve idari sorunları çözümlenmekle görevlendirilen fevkalâde yetkilerle donatılmış muhassıl denem yöneticilere yardımcı olmaları için -ruhanî reislerle Müslüman ve gayrimüslim halkı temsilen gene halkın seçecekleri temsilcilerden meydana gelen- “muhassıllık meclisleri” kurulmuştur. Bu meclisler Osmanlı'da halkın yönetime katılma geleneğinin bir başlangıcı sayılmalıdır. 1864 ve 1871'de vilâyetlerin yönetimi yeniden düzenlendiğinde, vali, mutasarrıf ve kaymakamların yanında çalışacak mali, ticari, adli sorunları tartışıp karara bağlayacak idare meclisleri kurulmuştur. Bu meclislerde, gene seçimle gelmesi öngörülen yerel temsilciler bulunacaktır. Üyelerin büyük kısmı bazı yerlerde seçim yapılmadan valilerin tayiniyle veya gayrimüslim cemaat idarelerinin isteğiyle göreve başlamışlarsa da seçim yapılan yerler de mevcuttur.

Tanzimat döneminin ülkede yarattığı değişimler genç aydınlarca benimsenmiş ve desteklenmiştir. Fakat 1860'lı yıllarından itibaren ise yapılanlar yeterli bulunmamaya başlanmış ve esin kaynağı olan Avrupa'nın düzeyine Osmanlı Devleti'ni çıkarabilmek için daha ileri düzeyde reform yapılması zorunlu görülmüştür. Bu amaç etrafında dönemin idealist gençleri henüz yeni başlamış olan basın hayatını canlandırarak, gazeteyi kamuoyunun oluşturulmasında bir araç olarak kullanmışlardır. Öncelikli olarak yazı dilini sadeleştirerek aydının halka

verdiği mesajların anlaşılmasını sağlamaya ve politikayı halka indirme çalışmaları hız kazanmıştır. Toplumun sorunlarını halkın anlayacağı bir dil ile halka anlatarak çözüm yollarını göstermişlerdir. Bu sayede tek yönlü düşünmeye alışmış bireyleri çok yönlü düşünmeye yöneltmişlerdir. “Beraya”nın (Osmanlı yöneticilerinin) alışık olmadığı bir kamuoyu oluşturmaya başlamışlardır.

Batılı Aydınlanma Felsefesi düşüncesinin etkisi altında kalan gençler; Anayasa hazırlanarak meclisin açılması, düşünce özgürlüğünün sağlanması, halka egemenlik hakkının verilmesi ve bunları sağlayabilecek örgütlü bir muhalefetin oluşturulması gayesiyle 1865 yılında Genç Osmanlılar Cemiyeti’ni kurmuşlardır. Bu örgütlenmenin açık ve gizli olarak yurt içinde ve yurt dışında yaptıkları siyasal mücadelenin sonucunda 23 Aralık 1876’da Kanun-i Esasi ilân edilmiştir. Böylece Tanzimat Dönemi sona ermiş ve Meşrutiyet Dönemi başlamıştır. Bu dönemde çıkarılan hattı hümayunlarda da anayasa niteliği olmamakla birlikte, devlet ve onu temsil edenlerin yetkileri üzerinde, onların keyfiliklerini önleyen üstün bir hukuk düzeninin kurulması yönünde adımlar atılmış ve siyasal sistemde de değişiklikler yapılması yönünde de düşünce akımlarının önünü açmış ve bunları geliştirmeye başlamıştır. Bu durum aynı zamanda fikri aydınlanmanın çeşitlenmesinde de öncül rol üstlenmiştir

Osmanlı İmparatorluğu’nun duraklama devrine kadar yüzü aşkın etnik kimliğe ve onlarca inanca sahip halkların serbestçe ve adaletle yaşadığı bu dönemden sonra gelişen milliyetçilik akımları nedeniyle halklar arasında ayrımlaşma ve adaletsizlikler oluşmaya başlamıştır. İlk anayasamız olan Kanun-i Esasi ile Osmanlı İmparatorluğu’nda yaşayan tüm halklar Osmanlı sayılmış ve onlara birtakım bireysel haklar tanınmıştır. Ayrıca atamayla oluşturulan Meclis-i Ayan ve seçimle oluşturulan Meclis-i Mebusan’dan oluşan bir parlamentolu sistem getirilmiştir. Böylece halkın ülke yönetimine katılması ilkesi benimsenmiştir. Yapılan seçimlerde sadece vergi veren tebanın oy

kullanabilmesi günümüz koşullarında demokratik bir algı uyandırmamakla beraber; o günün koşullarında dahi çok büyük bir adım olduğu tartışılmazdır. Zira bu dönemde Avrupa'da dahi henüz çoğulcu ve geniş katılımlı seçmen dağılımından bahsedilmesi mevzu bahis değildir.

Osmanlı'nın ilk parlamentosu 19 Mart 1877'de toplanmıştır. Vilâyetlerden gelen, çeşitli din ve dilden grupları temsil eden parlamento üyeleri geldikleri yerlerin problemlerini ortaya atmışlar, kısa zamanda ülkenin sorunlarını kavrayıp, bunların çözümü noktasında maliyeyi, yönetimi ve hatta dış politikayı yönlendirme girişimlerini başlatmışlardır. Meclis-i Mebusan'ın salâhiyetlerini tehdit etmesi, Rus Harbi'nin (93 Harbi) çıkması ve devletin içinde bulunduğu durum nedeniyle ve iç karışıklıklar yüzünden zorunlu olarak II. Abdülhamit 14 Şubat 1878'de Meclisi süresiz olarak kapatmıştır. Fakat buna mukabil Ayan Meclisi'ni dağıtmamıştır. Zira bu meclis halkın seçimiyle değil bizatihi padişaha bağlı bir organdı. Tabandan gelen bir hareketi olmayan ve siyasal örgütlere dayanmayan I. Meşrutiyet dönemi çok kısa sürmüştür. Bu dönemin kapanmasıyla beraber II. Abdülhamit'in dönemi istibdat dönemi başlamıştır. Bu kavram tarihsel bir dönemi tanımlamak adına kullanıldığı için bu şekilde adlandırılmakla beraber, bu dönem sonrası etkili olacak İttihat Terakki dönemi uygulamaları bu dönemi mumla aratan baskı ve istibdatla kuşatılmış bir dönemdir.

Meclis-i Mebusan'ın kapatılması ve anayasanın uygulamadan kaldırılmasından sonra padişah yetkilerini daha da artırmış, hafiye örgütüyle, sansür kurumuyla Osmanlı aydınının demokratik hak ve isteğini ötelemiş, özgürlükleri kısıtlamıştır. Meclisin dağıtılmasıyla birlikte o zamana kadar ilk kez görelî de olsa mecliste ifade edilme olanağına kavuşmuş olan muhalefet tekrar parlamento dışına çıkmıştır. Bu durum ülkede yeniden özgürlük mücadelesinin başlamasına neden olmuştur. Bu ortamda önce imparatorluk sınırları içinde, sonraları diğer ülkelerde gizli cemiyetler kurulmuştur. Bunların en önemlilerini ise İttihad-ı Osmanî oluşturmaktadır. Bu gizli cemiyet, daha sonra Paris'te bulunan ve

pozitivist düşünceyi benimsemiş olan Ahmet Rıza ile bağlantı kurarak adını İttihat ve Terakki olarak değiştirmiştir. Jön Türkler adıyla anılan bunların başlıca amacı, içlerinde zaman zaman ayrılıklar olsa da II. Abdülhamit'in baskısına son vermek, Kanun-i Esasiyi tekrar yürürlüğe koymaktır. Bu amaçla 27 Aralık 1907'de Paris'te bir araya gelerek Osmanlı Devleti'ndeki yönetimi yıkmak üzere birleşmişlerdir. Balkan halkının desteğini yanına alan Resneli Niyazi Bey gibi subayların önderliğinde çıkan ayaklanmalar karşısında 23 Temmuz 1908'de Sultan II. Abdülhamit, anayasayı tekrar uygulayacağını, Meclis-i Mebusan'ı yeniden açacağını ve bütün hürriyetleri yeniden yürürlüğe koyacağını duyurmuştur. Bu sayede yeniden anayasalı döneme geçilmiştir. Artık anayasaya sahip çıkan siyasal bir örgüt olduğu için anayasa, Osmanlı Devleti'nin sonuna dek uygulamada kararlı olacaktır.

II. Meşrutiyet'in ilanı ile sözde özlemi çekilen hürriyet ülkeye getirilmiş ve böylece de halk özgürlüğüne kavuşmuştur. Ayrıca gazete ve dergiler çıkarılmaya, dernekler ve ilk kez siyasi partiler kurulmaya başlamıştır. Bu kaos ve otoritesizlik ortamından faydalanan bazı balkan ülkeleri bağımsızlıklarını ilan etmişlerdir. Bu olumsuz duruma sebebiyet veren İttihat Terakki'nin ne ilk ne de son yanlışları olmayacaktır. Fransız Devrimi'nin milliyetçilik akımları bu dönemde dünyayı tam anlamıyla kasıp kavurmaktadır. Bundan en çok etkilenen devletler monarşi yönetim anlayışını benimseyen zayıflamış imparatorluklar olmuştur. Bu olumsuz durum karşısında yöneticiler iç politikaya yönelerek Meclis-i Mebusan'ı açmak için gerekli ortamı sağlamaya yönelmişlerdir. Sonuç itibarıyla yapılan seçimler sonucunda 17 Aralık 1908'de Meclis-i Mebusan çalışmalarına başlamıştır.

II. Meşrutiyet'in ilanı ile ülkede katılımcı, yarışmacı, çoğulcu bir demokratik yaşama başlanacağı umudunu beraberinde getirmiştir. Siyasal partiler de kurulmuştur. Fakat bu durum kısa sürede umutsuzluğa dönüşmüştür. Üst üste gelen savaşlar, İttihat Terakki'nin II. Abdülhamit'i aratan tutumları yaklaşan büyük dünya savaşı umutlarını söndürmüştür.

Çok partili yaşam sona ermiş, tek partili siyasal yaşamın temeli atılmıştır. Siyasal iktidarı kaybetmemek için, demokratik ilkelerle bağdaşmayan, seçimlerde devlet gücünün kullanılması geleneğinin tohumları ekilmiştir. Bu kültür daha sonra Türk demokrasi tarihinde hemen hemen tüm seçimlerde değişik usul ve esaslar izlenerek, statükocu, militarist, darbeci ve elitist egemen gruplar tarafından sürekli kullanılmıştır. Mecliste çoğunluğu sağlamanın siyasal iktidarı elde tutmak için yeterli olmadığı adeta bu dönemde belgelendirilmiştir. Yine bu dönemde oldukça renkli bir siyasal hayat başlamıştır. Mebusların çoğunluğu ittihatçı olmasına karşın bir süre sonra ideolojik ayrılıklar nedeniyle parçalanma başlamış, bu da meclisin verimini düşürmüştür. Bu arada bir bakıma ayrılıklar siyasal partilerin ortaya çıkması açısından yararlı olmuştur.

Osmanlı mebusları temsil haklarını iyi kullanmışlar ve temsil ettikleri kesimlerin sözcüsü olmuşlardır. 1876 Anayasası'nın kısıtlayıcı hükümlerini 1909'da kaldırarak, köklü değişiklikler yapmışlardır. Meclis-i Mebusan'ın gücünü artırmışlar, padişahın yetkilerini daraltmışlardır. Hükümetin oluşumunu sadrazama bırakarak kendi içinde uyumlu bir hükümetin kurulması geleneğini başlatmışlardır. Mebusan üyelerine başkanları seçme, yasa önerme, hükümeti denetleme gibi haklar vermişlerdir. Temel hak ve özgürlükleri yok eden 113. maddeyi kaldırarak anayasayı gerçek niteliğine kavuşturmuşlardır. Ülke yönetiminde sorumluluk taşıyan hükümetin uygulamalarını denetim altına almışlar ve Meclis-i Mebusan'dan güvenoyu alamayacak bir hükümetin iktidarda kalamayacağını göstermişlerdir. Hükümetlerin iktidarda kaldıkları sürece izleyecekleri politikayı belirleyen hükümet programı hazırlamaları ve bunu Meclis-i Mebusan'a sunmaları geleneğini de başlatmışlardır. Ayrıca bir yandan imparatorluğun hızla parçalanmaya doğru gidişini durduracak önlemlerin alınmasına çalışılırken, öbür yandan da ulusal devlete gidecek yolu açacak tartışmaların başladığı ve bunların Meclis-i Mebusan'a yansımış olmasıyla birlikte demokratik kültürümüzün tohumlarının atıldığı bir dönem olmuştur.

Daha sonraları mecliste İttihat ve Terakki'ye muhalif olan tüm unsurları kapsayacak şekilde geniş tabanlı bir siyasal cephe olarak Hürriyet ve İtilaf Fırkası 21 Kasım 1911'de kurulmuştur. İttihat ve Terakki Partisi milliyetçilik ve sekülerizmi temsil eden bir parti iken, Hürriyet ve İtilaf Partisi ümmetçi, reformlarla düzeni yeniden kurmak, tüm halkaların çıkarlarını korumak isteyen daha kapsamlı ve düzenleyici bir parti olarak siyasî hayatta yerini almıştır. Bu şekilde gerek mecliste, gerekse halk arasında kendilerine karşı yükselen muhalefetten korkan İttihatçılar, parlamentodaki güçlerini koruyabilmek için 18 Ocak 1912'de parlamentonun kapatılmasını sağlamışlardır. Ancak daha sonra yapılan seçimlerde İttihat ve Terakki yeniden çoğunluğu sağlayacak şekilde meclise girmiştir. Ancak sağlanan bu başarı ne yazık ki demokratik yoldan uzun süre iş başında bulunmaya yeterli olmamıştır. Çünkü Makedonya'da eyleme geçen subaylar hükümeti işbaşından uzaklaştırmıştır ve meclis de 22 Temmuz 1912'de dağıtılmıştır. 1 Mayıs 1914 yılında yeniden açılan meclis 21 Aralık 1918'de Padişah Vahdettin'in dağıtmasına kadar sürmüştür. Türk tarihinde teslimiyetin ve utancın bir belgesi olan 30 Ekim 1918 Mondros Ateşkes Antlaşması'yla, bu belgeyi kabul eden ve imza eden İttihat ve Terakki Partisi tarihin sayfaları içerisindeki yerini almıştır.

İttihat ve Terakki partisinin 1915'te çıkarmış olduğu ve 1916'da etkin şekilde uygulanan Ermeni tehciri politikası bugün bile Türkiye Cumhuriyeti'ni uluslararası alanda meşgul etmektedir. Oysa ki bu dönem Osmanlı İmparatorluğu'nun ve hanedanın tamamıyla iktidardan el çektiği, Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin ise henüz kurulmadığı tarihlerdir. Dönemin kanun hareketlerini yürüten ve şiddetle uygulayan darbeci ve meşru olmayan bir yapı olarak İttihat ve Terakki Partisi sadece yüzyıllardır Osmanlı Devleti şemsiyesi altında yaşayan Ermeni vatandaşlarımıza değil, bütün halka ırksal bir ayırım yapmaksızın sayısız işkenceler ve cinayetler işlemiştir. Burada meşru olmayan yapının yönetimi ele geçirmesi, hiçbir menfaati ve zorunluluğu olmaksızın halkın

birinci dünya savaşına sokulması, zaten zayıflamış olan devletin neredeyse halkı ile birlikte ortadan kalkmasına sebep olacaktır. Devletin bile ortada kalmadığı bu dönemde hiçbir ırksal, dinsel ve mezhepsel ayırım yapılmaksızın halka yapılan haksızlıklardan sadece tehcirin bu gün uluslararası alanda dillendirilmesi ve o dönemde henüz esamisi bile okunmayan Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin fail konumuna sokulmaya çalışılması son derece yanlıştır.

Osmanlı Devleti'nin son Meclis-i Mebusan'ı yapılan seçimler sonucunda 12 Ocak 1920'de toplanmıştır. Gizli bir oturumunda 28 Ocak 1920'de Misak-ı Milli'yi kabul etmiş ve 17 şubat 1920'de de bunu açıklamıştır. 16 Mart 1920 yılında İstanbul'un İtilâf Devletleri tarafından işgal edilmesi ve bazı üyelerinin tutuklanması üzerine çalışamaz duruma gelmiştir. Bunu tespit eden meclis çalışmalarına 18 Mart 1920'de ara vermiştir. Onların bu kararıyla yetinmeyen Padişah Vahdettin, Meclis-i Mebusan'ı 11 Nisan 1920'de resmen dağıtmıştır. Böylece Osmanlı Devleti'ne yerleştirilmeye çalışılan parlamenter sistem fiilen ve hukuken sona ermiştir. 23 Nisan 1920'de Ankara'da TBMM'nin açılmasıyla Türk demokrasi tarihi yeni bir döneme girmiştir.

TBMM yapısı itibariyle kurucu bir meclistir ve öncelikli amacı ülkeyi işgallerden kurtarmaktır. Buna mukabil 24 Nisan nergisinde yer alan "Egemenlik kayıtsız şartsız milletindir." cümlesi mevcut durum ve sonrası için ihtilalci bir söylemin başlangıcıdır. Meclis iki grup halinde faaliyetlerini sürdürmüştür.

I. Grup: Müdafaa-i Hukuk Grubu.

II. Grup: İttihat ve Terakki'nin devamı sayılabilecek rgtlenme. Bunun dışında halkın farklı kesimlerinin de çeşitli zümreler yoluyla kendilerini ifade ettiklerini biliyoruz. Kürtler de mebus olarak kendilerini ifade etme hakkına sahip olmuştur. Bununla beraber henüz devam eden çatışma şartları dolayısıyla azınlıklara yer verilmemiştir. Meclis oluşturulurken

meşrutiyet meclislerinde olduğu gibi toplumu temsil eden bir üst zümrenin çeşitli yollarla seçildiğini görüyoruz.

10 Ocak 1921’de Teşkilat-ı Esasiye kabul edilerek anayasal zemin sağlanmıştır. Egemenliği kayıtsız şartsız millete dayandıran anayasa 23 maddeden oluşuyordu. Kuvvetler birliği esasına dayanan, meclis sistemiyle çalışacak olan, pratik, hızlı bir sistemi öngörüyordu yeni anayasa. Bu sistem başarıya ulaşmış ve savaş kazanılmıştır. Bu esnada amaca kilitlenen yurtsever bir bütünlük var iken dahi çok sert tartışmalar I. Meclis varlığını sürdürdüğü zaman içerisinde hep olmuştur.

(3) Cumhuriyet Dönemi

I. Meclis’in görevini tamamlamasıyla beraber seçimler yenilenmiş ve II. Meclis göreve başlamıştır. Bu süreci belirleyen 1923 seçimlerinde: Eskiden 50.000 erkek nüfus için olan milletvekilliği bu defa 20.000 kişiye bir milletvekilliği biçiminde değiştirildi. Bunda etkili olan unsur; kadınlara oy hakkı verilmemekle beraber, kocalarının kadınların eğilimlerini yansıtacağı fikri olmuştur. Seçmen yaşı 18 olarak saptanmıştır. Bahsi geçen değişimleri öngören kanun değişikliklerinin amacı halkın katılımını azami ölçüde yükseltmektir. Seçim I. Grup, II. Grup, Müdafaa-i Milliye Grubu, Amele Grubu ve Bağımsızların katılımıyla gerçekleşmiştir.

Seçim sonrası meclis hükümeti sisteminin yürümemesi, rejim ve başkanlık sorunları gibi meseleler M. Kemal’le yeni ve devrimci hamleleri beraberinde getirmiştir. Öncelikli olarak 9 Eylül 1923’te Halk Fırkası kurulmuştur. Ardından 29 Ekim 1923’te Cumhuriyet’in ilanı gelmiştir.

20 Nisan 1924’te kabul edilen yeni anayasa ile 1921 anayasası maddeleri yumuşatılarak parlamenter sistemin önün açıldı. Seçme yaşı 18, seçilme yaşı 30; seçim süresi 4 yıl olarak kabul edildi. Soru, gensoru, meclis soruşturması yoluyla hükümetin denetlenmesi; cumhurbaşkanı ve

hükümetin meclis üyeleri arasından seçilmesi, hükümetin güvenoyu alması esas alındı. Bakanlar, Yargıtay ve Danıştay başkan-üyelerinin görevlerinden doğacak sorumluluklardan dolayı yargılanmaları için Yüce Divan kurulması benimsendi.

Önceden 1 Kasım 1922 saltanatın kaldırılması, 3 Mart 1924 halifeliğın kaldırılması gibi siyasal inkılâpların yapılması ve 1928’de laikleştirilen anayasa, 1934’te seçmen yaşını 22’ye çıkarıp, kadınlara seçme ve seçilme hakkı ile topraksız köylüye devlet tarafından toprak verilmesi için Toprak Reformu hükümleri eklenerek 1961’e kadar uygulandı. Bu anlamda atılan adımlar radikal biçimde hızlı kararlarla ve üst üste alınmış gibi görünse de aslında nerdeyse yüz yıldır toplumun aydınları tarafından tartışılan durumlardı.

Bu kararlar alınırken ayrışmanın ve fikri çatışmanın bir sonucu olarak 1924’te Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası, Kurtuluş Savaşı kahramanlarından Kâzım Karabekir Paşa tarafından kuruldu. Bu hareket halk nezdinde kendine hemen yer buldu. Bunda yapılan inkılâplara halkın henüz çok uzak olması etkili olmuştur. Fakat Şeyh Sait İsyanı patlak verince kapatıldı. Ama mevcut siyasal yapı bu tür oluşumların kendisi için tehlike arz edeceğini burada fark etti ve uzun bir müddet çoğulcu demokrasiyi denemedi.

Ta ki 1929 yılında patlak veren ekonomik buhrana kadar. Kara Perşembe tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de fazlasıyla hissedildi. Bu durumun getirdiği toplumsal gerilimin gazını almak amacıyla 1930’da Serbest Cumhuriyet Fırkası, Atatürk tarafından kurduruldu. Bu fırka yapay yollarla ve Mustafa Kemal’in biraz ısrarıyla açılmıştı. Aslında yapay bir muhalefet görevi üstlenmesi planlanıyordu ancak cumhuriyet karşıtları partide toplanınca, kurucusu Fethi Bey partiyi kapattı. Ardından patlak veren Menemen İsyanı, Doğu’da hareketlenmeler ve nihayetinde “İzmir Suikastı” olayı, ardından gelen hukuktan yoksun yargılamalar gibi vakalar çok partili yaşam yolunda genç demokrasiye ağır darbeler vurdu.

Görülüyor ki Atatürk döneminde de çok partili siyasi hayat süreklilik kazanamadı. Atatürk'ten sonra İsmet İnönü dönemine savaş koşullarında girildi. Bu dönem hayatın her alanında olduğu gibi demokrasi sahasının da askıya alındığı bir süreci doğurdu. Türkiye savaşın bittiği 1945 yılına kadar tüm dış baskılara karşın (Adana Konferansı, Tahran Konferansı, Kahire Konferansı...) savaşa dâhil olmadı. Bu genç insanların savaş meydanlarından ölümlerini engellese de ekonomik sıkıntılara bir çözüm olmadı. Mali durum ekonomik alanda çeşitli kanunları beraberinde getirmişti. Fakat bunlarda ancak iç muhalefetin yükselmesine yol açmıştı. 19 Mayıs 1945'te İsmet İnönü çok partili hayata geçileceğini ilan ederek bu dar boğazdan demokrasiyle geçilmesini öngördü.

Bu CHP içindeki muhalefeti daha da ateşledi ve Celal Bayar, Adnan Menderes, Refik Kocaltan, Fuat Köprülü öncülüğünde bir iç muhalefet şerhi olan "Dörtlü Takrir" yayınlandı. Bundan sonraki aşamada ise bu dört isim CHP'den ayrıldıktan sonra Demokrat Parti'yi kurdular. (7 Ocak 1946)

Aynı yıl yapılan 1946 seçimleri II. Meşrutiyet'in ünlü 1912 seçimleri gibi dürüstlüğü tartışılan demokrasinin yara aldığı bir seçim olmuştur. İktidarın baskıcı tutumu, açık oy gizli sayım gibi unsurlar halk nezdinde DP'ye büyük bir yöneliş başlatmıştır. CHP bu yollara tevessül ederek bir anlamda kendi sonunu hazırlamıştır.

14 Mayıs 1950 seçimleri geçmiş seçime nazaran daha demokratik bir ortamda gerçekleşmiş ve Türk halkının imkân verilmesi halinde nasıl bilinçli oy kullanacağını kanıtlayan ilk büyük seçimdir diyebiliriz. 1950 seçimlerinde kampanyalar sürerken tarafsız olması gereken bir konumda bulunan İnönü seçim çalışmalarını katılmış fakat bu da DP'nin ezici bir çoğunlukla seçimi kazanmasına engel olamamıştır. Türk halkı oy kullanarak demokratik yollarla bir şeyleri değiştirebileceğini bu seçimle fark etmişti. Ama acaba bu yeterli gelecek miydi?

Türkiye’de çok partili hayat başladı ama demokrasimiz istikrarlı bir şekilde ne zaman rayına oturduysa, iç ve dış güçler tarafından kargaşaya sürüklendi. Buna mukabil statükocu anlayışın mevzilerini korumak istemesinden kaynaklanan askerî darbeler uzun yıllar Türkiye demokrasisinin ilerlemesini engellemiştir.

Darbeler sonrası yapılan 1961 ve 1982 Anayasaları, darbelerin ardından kurucu meclisler tarafından, parlamenter sistem ve insan hakları yönünden genişletilerek hazırlandı ama yine de demokrasi tam rayına oturamadı. Zira demokrasi aynı ölküye yönelik, düzen içindeki toplumlarda tam olarak uygulanma şansı bulabilir. Toplumla nüfuz etmemiş demokratik dinamikler kaotik alanları çoğaltıyor ve hep ertelenmiş yarı demokrat bir topluma bizi mahkûm ediyor.

II. BÖLÜM: SİYASAL PARTİLER

Dünyadaki sivil toplum kuruluşlarının ve dünya halklarının çoğunun savaş politikalarına karşı olmalarına rağmen bu politikaların devletlerce planlandığını ve uygulandıklarına tanık olmaktayız. Son çeyrek asırdır batılı devletlerin dünya politikalarını şekillendirdiğine bakacak olursak, demokratik sistemlerinde bunda hayli katkısı olduğunu göz ardı edemeyiz.

Devletlerin uygulamış oldukları politikaların ve bunların halka yansıyan kararları noktasında çoğu zaman eleştirilerin devlet kavramı üzerinde yoğunlaştığı görülür. Oysa ki bu karar ve politikaların yürütülmesinde yetkili ve sorumluluk sahibi iktidar partilerinin esamisi bile okunmamaktadır.

21. yüzyıl ve özellikle 20. yüzyılda dünyada cereyan eden tüm ekonomik ve uluslararası politikalar az sayıdaki siyasal partinin kararları

doğrultusunda şekillenmiştir. Tabii kararların en önemlisi olan savaşlarda bu politikaların önemli parçalarındandır.

Amerika Birleşik Devletleri'nde Cumhuriyetçi ve Demokrat partiler, Fransa'da Muhafazakâr ve İşçi partileri, Almanya'da Muhafazakâr ve Sosyal Demokrat partiler, İngiltere'de İşçi Partisi ve Muhafazakâr Parti olmak üzere, aslında uluslararası politikaların kurgulanmasının ve uygulanmasının bir masa etrafında bir araya gelen bu aktörler tarafından yapıldığına hiç kuşku yoktur. Yerel manada devletlerin iç politikaları ise tamamıyla seçimle iş başına gelen hâkim olan siyasi parti tarafından yönlendirilmektedir.

Demokratik sistem ve anlayışının teorik olarak zincirleme gelişmesinin son halkalarından biri olmasına rağmen siyasi partiler, günümüz demokrasi anlayışının en temel ögesi konumuna yükselmişlerdir. Siyasi partilerin yüklenmiş olduğu fonksiyonların başka bir şekilde icra edilmesi mümkün olmayıp, demokratik rejimin korunması noktasında da rejimin halktan sonraki bekçileridir.

Devlet yönetimi ciddi ve yetenek gerektiren bir iştir. Bu bakımdan siyasi partilerin buna aday olmaları aslında kendilerinden beklenen bu zor işe ehil olup olmadıkları noktasındaki karar vericilerin sadece seçmenler olduğudur. Siyasi partilerin muazzam yetki ve sorumluluğunun gerçek denetim mekanizması sistemde seçmendir.

J.J. Rousseau çoğunluğun yönetim şekli üzerinde bina ettiği demokratik sistemde, çoğunluğu alan tarafın doğru olduğunu bu nedenle onların yöneteceğini azınlıkta kalanlar için ise onların yanlış düşündüklerini daha sonra fikirlerini değiştirerek doğruyu yöneleceklerini çoğunluğa katılacağını öngörmüştür. Bu görüşün halen devam ettiği varsayıldığında diğer bir gerçekçi denetim mekanizması olan muhalefetten söz edilemeyecekti.

Siyasal partilerin bu hâkim rolü, siyasal parti kavramını ve politikalarını incelenmesi gereken en önemli siyasal konular olarak ele alınmasını sağlamaktadır.

II.(A) Siyasal Parti Kavramı ve Ortaya Çıkışı

Siyasal parti kavramına geçmeden önce siyaset ve parti kavramlarını ayrı ayrı tanımlamaya başlamak daha isabetli olacaktır. Siyaset, sözcüğü Arapça kökenli olup, asıl kök “.....” kelimesinden türetilmiştir. Türk Dil Kurumu Sözlüğü’nde “politika” ve “devlet” işlerini düzenleme ve yürütme sanatıyla ilgili özel görüş ve anlayış’ olarak geçmektedir. Başka Türkçe sözlüklerde diplomatlık, devlet yönetimi, seyislik ve at işleriyle uğraşma ve ceza olarak ifade edilmiştir. Sözcüğün kökeninin çok eskilere dayanması ve kapsam bakımından birçok toplum ve dillere geçmiş olması, değişik zamanlarda değişik kullanımlara neden olmuştur. Yukarıda verilen tüm anlamları içinde barındırdığını söylemekle beraber, seyislik, ceza ve bunlara ait anlamları artık kullanılmamaktadır. Parti, Türk Dil Kurumu Sözlüğü’nde “(isim) Ortak düşünce ve görüşteki kişilerin oluşturdukları siyasal topluluk” karşılığı olarak verilmektedir. Parti sözcüğü Fransızca kökenli olup, Osmanlıcada “fırka” anlamında kullanılmıştır.

Siyasal parti kavramının tanımlanması açısından üzerinde uzlaşmış bir tanım bulunmamakla beraber birçok farklı tanım yapılmıştır. “*Siyasal partiler iktidarı ele geçirmek ya da onun yürütülmesine katılmak amacıyla eylemde bulunan, örgütlenmiş ve bir siyasal düşünce etrafında toplanmış insan topluluklarıdır.*” (Çam, 1977: 165) Başka bir tanım ise “*Partiler oy hakkının genişlemesine ve parlamento dışında siyasi yapılanma ihtiyacının ortaya çıkmasına cevap olarak doğmuş olan siyasal partiler hükümet mekanizmasını denetlemek üzere kamu görevine tek başına ya da başkalarıyla birlikte kadro yerleştirmeye ve onları görevde tutmaya çalışan örgüttür.*” (Turan, 1986: 96) şeklinde yapılmaktadır. Bir parti olgusundan bahsedebilmek için siyaset biliminde

yoğunluklu olarak tespit edilmiş var olması gerekli, sistemde birden fazla parti bulunması, kesin olarak bir amaç birliğinin varlığı, farklılığını ortaya koyması, süreklilik arz etmesi vb. özelliklerin bulunması şarttır. Bu ifadelerle yapılacak en kapsamlı tanımlamanın, *“Siyasal parti; kendisini siyasal bir etiketle tanımlayan, yasal ve meşru yolları kullanarak, sürekli ve istikrarlı bir örgüt aracılığı ile seçmenlerin desteğini sağlayarak devlet mekanizmasının kontrolünü ele geçirmeye ve elde tutmaya çalışan siyasal bir topluluktur.”* (Sarıbay, 2001: 6) şeklinde olduğunu söyleyebiliriz.

Pratikte siyasal partilerin ortaya çıkmasının çok eski bir geçmişi bulunmamakla, ilk siyasal parti olarak bahsedebileceğimiz gruplar 19. yüzyıl ABD demokrasilerinde yer almışlardır. Aynı dönem Avrupa’da bu yapılardan farklı olarak gelişen gruplar kulüp, dernek ve bunlara benzer sivil örgütlerdir. Bunların siyasal parti olarak kabul edilmesi mümkün değildir. Çalışmamızın başında bahsettiğimiz Atina demokrasisi döneminde meclislerde gruplaşmaların olduğunu biliyoruz. Değindiğimiz başka bir konu ise More’un “Ütopya”sında bahsettiği meclisler ve bu meclislere katılan kişilerin gruplar halinde meclis dışında toplanma yasağı getirmesidir. More’un da fark ettiği gibi sistemin doğası gereği, bu fikir mücadelesinde gruplaşmanın kaçınılmaz olduğu gerçeğidir. Siyasal partilerin nasıl ortaya çıktığı tam olarak açıklanamamakla beraber, demokrasi tarihi içerisinde meclis kurumunun (parlamentar sistem) bir uzantısı olarak özellikle 19. yüzyılda başlayan ihtiyaçlardan kaynaklanan kurumsal nedenlerin etkili olduğu bu düşünce Duverger’in başını çektiği grup tarafından ortaya atılmıştır. Siyasal partilerin ortaya çıkışını, demokrasinin tarihsel süreç içerisinde karşılaştığı sorunların geçici krizlere, bütünleşme, meşruiyet krizine yol açması ve çatışmaların meydana gelmesi sürecinde bunları aşmak için zaruri olarak ortaya çıkan olgu olarak değerlendiren çatışmacı varsayım bu olguyu bu şekilde açıklamaktadır. Başka bir yaklaşım ise siyasal partileri ekonomik kavram ve ekonomik bazı kurumların gelişmesiyle beraber ortaya çıktığını kabul eder.

II.(B) Siyasal Partilerin Fonksiyonu

Siyasal partileri ortaya çıkaran gereksinimler ve demokrasinin gelişmesiyle beraber bunlara eklenen görev ve sorumluluklar bugün siyasal partilerden beklenen işlevsel anlayışı kapsamaktadır. Siyasal partileri ortaya çıkmasına neden olan en temel gereksinim tabii ki temsildir. Temsil, siyasal partinin temsili demokrasilerde, kendisini destekleyen ve seçenlerin namına hareket etmek ve onların taleplerini göz önüne almasıdır. Ülkemizde, halkın taleplerinin, Türkiye siyasal partiler tarihinin 1946'dan bu yana sağ tabir edilen partilerin kurulmasında, seçimlerde alınan başarının bu şekilde cereyan etmesinde etkisi büyüktür. Her ne kadar statükocu, militarist, antidemokratik, elitist ve dış güçlerin işbirlikçisi olan çevrelerce darbeler ve sosyal mühendisliklerle dönem dönem bu iradenin önü kesilmiş ise de bu gelenek günümüze kadar devam etmiştir. Seçmen davranışları açısından bu süreç siyasal partilere gösterilen ilgi ayrımında oy kullanma bakımından seçmen tarafından her zaman göz önüne alınmakta ve partinin oturmuş taban oyu olarak algılanmaktadır. *“Halkın temsili noktasında, Merkez sağda, Menderes-Demirel-Özal çizgisini dikkate aldığımızda, Adnan Menderes, tek parti yönetiminin asker-sivil elit bürokratlarına karşı ‘kasketlilerin’, ‘çarıklıların’ temsilcisiydi. Süleyman Demirel iktidarında ekonomide büyük kalkınma yaşanmıştır. Demirel, Türkiye’nin en büyük inşaa ve imar dönemine damgasını vurmuş liderdir. Turgut Özal ise merkez sağ ‘çarıklılardan’, ‘kasketlilerden’ şehirli, modern çizgiye taşımıştır. Özal merkez sağ çizgiyi yerellikten, küresel sınırlara çıkarmış bir liderdir.”* (Sarier, 1999: 21) Temsili olarak bu kültürün, geleneğin ve anlayışın devamı Recep Tayyip Erdoğan liderliğinde daha kapsamlı, daha gelişmiş ve modern bir yapıyla Ak Parti’de sağlanmıştır. Sarier’in düşüncelerine geri dönersek bu temsile ilişkin düşüncesi Türk siyasal partiler tarihinde tam yerine oturmakla, Demirel’in iktidarını korumak için karşı güçlerle uyuşma çabasındaki tavizleri onu bu çizginin dışına itmştir.

Temsilcinin parti içerisinde, parti kadrolarınca aday gösterilmesi, seçilmesi ise partilerin siyasal devşirme işlevidir. Demokrasilerde siyasal partilerin diğerlerinden farklı olarak ortaya koyduğu, kendi seçmen ve destekçilerinin talep ve beklentilerinin paralelinde geliştirilen politikalar belirlemesi ise önemli başka bir işlevidir. Tüm dünyada seçmen davranışlarını belirleyen bu durum, ülkemizde de siyasal partileri ayırt etmesi açısından önemlidir. *“Merkez sağ partiler, ekonomide özel mülkiyeti, sosyo-kültürel alanda milli kültürü savunmuşlardır.”* (Güner, 1985: 13) Belirlenen politikaların uygulanması da bir o kadar önemli olup, seçmen tarafından takip edilmektedir. *“Dini eğitimin yaygın duruma getirilmesi, dini bilgilerle ilgili yayınların teşvik edilmesi, cami sayısının çoğaltılması, hukuken yasak olan tarikatların çalışmalarındaki baskının hafifletilmesi, İslami tonun ağır bastığı milliyetçiliğin DP’den bu zamana kadar iktidarda bulunan merkez sağ partilerin tabanın isteklerine göre uyguladığı politikalar olarak benimsenmiştir.”* (Özder, 2006: 87-88) Bu bakımdan belirlemiş oldukları politikaların savunulmasını, demokratik sistem içerisinde bulunan halkın bu politikaları benimsemesi ve katılımını sağlamak amacıyla yapmış oldukları çalışmalar, partilerin sosyal mobilizasyon ve sosyalleşme işlevlerini tarif eder.

II.(C) Siyasal Partilerin Unsurları

(1) Örgütlenme

Siyasal partileri bir bütünlük içerisinde değerlendirmekle beraber, böyle etkili ve güçlü organizasyonlar gerekli olan unsurların varlığı ile açıklanabilir. Böyle bir yapının faaliyetlerini yürütebilmesi için yetki ve sorumlulukların teamül veya hukuk kurallarına bağlı bir örgüt yapısının olması zaruridir. Günümüzde siyasal partilerin teşkilatlanmalarının seçim öncesi, sonrası ve seçim günü olmak üzere yerine getirmiş olduğu işlevin partinin başarısı bakımından yeri doldurulmayacak en büyük beşeri harekettir. Duverger parti örgütünün kendine has bir yapısının olması gerekliliği üzerinde durmuş ve partilerin yapısı bakımından bu

örgütlenme şekillerini sınıflandırmıştır. Bunlar komite, ocak, milis ve hücre tipi örgütlenme şekilleridir. (Duverger, 1993: 52) Bu klasik örgütlenme şekillerinin siyaset bilimciler tarafından yapılan tanımları ise şunlardır.

Komite Tipi Örgütlenme:

“Komite tipi örgütlenmeler; bu örgütlenme tipi, ilk partilerin doğuşu döneminde genel oyun yaygın olmadığı fakat vergi verenlerin “oy hakkına” sahip olduğu Avrupa’da ortaya çıkmıştır. Parti üyeleri, toplumsal kesimlerin nüfuzlu ve seçkin kişileridir. Az sayıda üyeye sahiptirler.” (Kışlalı, 1994: 220)

Ocak Tipi Örgütlenme:

“Ocak tipi örgütlenmeler, kitle partilerinin doğuşuna paralel olarak 20. yüzyılda işçi sınıfının mücadeleleri ile genel oyun yaygınlaşması döneminde kullanılır hale gelmiştir. Komite tipi örgütlenmenin aksine kitlelere hitap etmeyi amaçlar. Özellikle sol partiler ile dinsel partilerin tercih ettikleri bir örgütlenme tipidir.” (Sarıbay, 2001: 20)

Hücre Tipi Örgütlenme:

“Hücre tipi örgütlenme, aynı meslekte çalışan kişileri bir araya getiren bir örgütlenme yapısının çekirdeğini oluşturur. Ocak tipi örgütlenmenin tersine daha sınırlı üye bulunduran örgütlenme tipidir. Hücrelerin mesleki hayatın sorunlarını, siyasal alana taşıyabilmesi ile işlevsel kılınmıştır. Komünist partiler tarafından ortaya çıkarılmış, gizli teşkilatlanmaya olanak tanıyan bir örgütlenme modelidir.” (Pars, 2005: 83)

Milis Tipi Örgütlenme:

“Milis tipi örgütlenme ise paramiliter, yarı askeri gruplaşmayı esas alan modeldir. Bu tip örgütlenmede azınlığın zor kullanarak, tüm toplum kesimleri üzerinde üstünlük sağlanması amaçlanır. Faşist partilerin kullandıkları, teşkilatlanma yapısını oluşturur.” (Pars, 2005: 84)

Parti örgütünün ciddiyetini gösterir başka bir hususta parti disiplindir. Toplumsal ortak ideallerin yerine getirilmesinde birincil öncelik budur, bireysel olarak düşünülen şahsi tatmin ve ilkelere rağmen itiraz niteliğindeki aykırı fikirler bu kavram içerisinde çözümlenir. Parti içi demokrasi anlayışı ise daha farklıdır, bireyler farklı düşüncelerini beyan etmek ve bunları savunmak noktasında demokratik sistemin bir gereği olarak tamamıyla özgürdürler. “Parti içi demokrasiyi etkileyen değişkenler olarak siyasi kültür ve kurumsallaşma düzeyi, baskı grupları ve kamuoyu, hükümet ve seçim sistemi, yönetsel yapı, bürokrasi, ekonomik ve sosyal yapı da kabul edilmektedir.” (Yanık, Özcan, 2007: 175–180) Bu iki kavram arasındaki parti içi yönetim anlayışı bakımından, günümüzdeki siyasi partiler bakış açısıyla, CHP’nin birliktelikten çok disiplinsiz bir görünüm çizdiği, MHP’nin ise bireysel fikirlerin arka planda kaldığı, katı disiplinler anlayış sergilediği ve Ak Parti’nin ise bu iki kavram arasında dengede olduğu görülür. Bu dengenin taraflı tarafsız herkesin kabul ettiği en iyi teşkilat yapısınının Ak Parti’de oluşmasında ve bunu sürekli geliştirmesinde çok büyük rolü vardır. “Yasama tutarlılığı, parti disiplini, hizipleşme, bu üç ölçüt açısından bakıldığında, bir parti ne kadar çok yasama tutarlılığına sahipse, ne kadar çok disiplinliyse ve ne kadar az hiziplere sahipse, o kadar davranış birliği içindedir denebilir.” (Sarıbay, 2001: 167) Bu hususun seçmen davranışlarına da etkisi büyüktür. Seçmen parti içinde kaosun olmasını istememekle beraber, tek tip davranan parti yöneticilerine de sempatiyle bakmamaktadır.

(2) Parti Liderliği

Siyasal partilerin ortaya çıkışından bu yana gelişen süreçteki parti liderliği unsuru önemini daha da artırarak günümüze kadar geldi. Liderlik anlayışı ve ona atfedilen özelliklerin ne olması gerektiği hususunda çok değişik yorumlar yapıldı. “*Sokrates’in, ‘iyiyi kötüden ayırma yeteneği, neyi yapıp neyi yapmayacağını bilmek’ olarak tanımladığı erdem bir liderin sahip olması gereken en önemli niteliktir.*” (Dural, 2002: 33–34) Sokrates’in

öğrencisi Platon'a göre ise lider olabilmek için asgari 30–50 yıl arası çok güçlü ve filozofik bir eğitimden geçmelidir. *“Ya filozoflar kral olmalı ya da krallar filozof”* diyerek yaşlı bilge aristokratlarca ülkenin yönetilmesini öngörmektedir.” (Dural, 2002: 35) Erdemin ve bilgeliğin lider anlayışta olması gerekliliğine katılmakla beraber bunların iyi bir yönetim için yetmeyeceği, başka hususların da varlığına ihtiyaç duyulmaktadır. *“Liderlikte özellikler yaklaşımı paralelinde yapılan çalışmalarda ister lideri tanımlarken gücü ve kontrolü vurgulasın, ister grubu ön plana çıkarsın, varılmak istenen nokta; bazı insanların doğal liderler olduğu ve bu doğal liderleri başkalarından ayıran fiziksel karakteristiklere ve kabiliyetlere sahip oldukları düşüncesidir.”* (Yuki, 1991: 178) Bunun da yanında liderin her bakımdan bir bütün olarak siyasi partinin tüm özelliklerini özelinde taşıdığını, taşınması gerektiğini vurgulamak isterim. *“Liderlik örgütlerin amaçlarını gerçekleştirmede devamlılığı sağlamak ve rekabette başarılı olabilmek için gerekli olan değişim ve dönüşümleri örgüte kazandırmaktadır.”* (Yalçın, 1994: 54) Gerçekten de güçlü lider anlayışlarına baktığımızda hem dünyada hem de ülkemizde bu parti liderliğinin özelliklerini görmekteyiz. Mustafa Kemal Atatürk, Adnan Menderes, Turgut Özal ve Recep Tayyip Erdoğan'ın Türk siyasi tarihinde oynamış oldukları rolün temsilcileri oldukları siyasal partiden bağımsız olmadığı ancak onlardan ileri olduğu inkar edilemez. Tuncay ise siyasi parti liderliğinin diğer örgütlerdeki liderlikten daha büyük önem taşıdığını söyler. Bu nedenle siyasi liderin özel nitelikleri, örgütün büyümesinde ve başarısında son derece etkilidir. Tuncay'a göre liderin hitabet gücü, ideolojik boyutu ve propaganda usullerine bağlılığı liderlerin uyum ve uzlaşma kapasitesi ve de olaylardaki cesareti ile tecrübesi, onun karizmatik lider olabilme vasfına etki etmektedir. (Tuncay, 1996: 184) Siyasal partilerin vizyondaki yansımalarının parti liderinin özelinde cereyan etmesi, bilhassa ülkemizde seçmen davranışlarının bu paralelde belirlenmesinde en büyük etkidir.

(3) Finansman

Siyasal partilerin en güçlü siyasi birlikler olduklarını ve bu güçlü organizasyonların kapsam ve nitelik bakımından çok güçlü faaliyetlerin içerisinde olduklarını belirttik. Fakat bu büyük faaliyetler için gerekli olan paranın ne şekilde bulunacağı siyasi partinin özelliklerini belirtmektedir. Dünyada ve ülkemizde siyasi partilerin bu finansman ihtiyaçlarının karşılanması için elde edecekleri gelirlerin usul ve esasları kanunlarla tayin edilmiştir. Siyasi partilerin demokratik sistemin en önemli unsurları olması ve demokratikleşmenin devamı bakımından üstlenilen rol gereği ülkemizde de belirli kriterlerin yerine getirilmesi halinde hazineden yardım yapılmaktadır. *“Parti özerkliğinin bir başka göstergesi, mali özerklidir. Demokrasilerde parti finansmanı açısından üç yöntem söz konusudur: Üye aidatları, parti yatırımları, yayınlar, partinin düzenlediği çeşitli faaliyetlerden elde edilen gelirlerden oluşan iç finansman, özel şahıslardan, şirketlerden ve çıkar gruplarından sağlanan teberrulardan oluşan dış finansman ve son olarak da devlet tarafından sağlanan maddi destek.”* (Sarıbay, 2001: 166)

II.(D) Siyasal Partilerin Türleri

Siyasal partilerin bir bütün olarak ele alınmasıyla, onu oluşturan unsurların, teşkilatlanma, lider anlayışı, savunduğu ideoloji ve yaklaşımları gibi unsurlardan hareketle bazı sınıflandırmaların yapılması mümkündür. Duverger’in temel unsurlar tipolojisinde siyasi partiler; teşkilat yapılarının oluşumu, üyelik sistemi, üyelerinin eğitim konusu, partinin üyeler tarafından finansmanı, seçim çalışmaları açısından merkez partiler ile sol ve sağ partiler şeklinde ayrılmıştır. Duverger, yapının dolaysız (direct) veya dolaylı (indirect) oluşuna göre, dolaylı ve dolaysız partiler; temel unsurun niteliğine göre, komite, ocak, hücre ve milis partileri; parti-içi iktidarın toplanış yerine göre, merkezîyetçi ve adem-i merkezîyetçi partiler; üyelik kavramına göre, kadro ve kütle partileri; partiye katılımın niteliğine göre, totaliter ve sınırlı (restricted) partiler

olarak ayırmıştır. (Duverger, 1986: 45–80) “*Ancak Duverger’in yapmış olduğu ayrımın 19. yüzyıl partileri hariç olmak üzere günümüzde geçerliliği bulunmamaktadır. Alman Nasyonal Sosyalist Partisi ve İtalyan Faşist Partisi dâhil olmak üzere bütün partiler, Duverger’in temel unsurlar tipolojisinin bir karışımı şeklinde örgütlenmişlerdir.*” (Gökçe, 2013: 23)

II.(E) Siyasi Parti Sistemleri

Siyasi parti sistemleri demokratik sistem içerisindeki yarışmacı partilerin sayısına göre sınıflandırılır.

Tek Parti Sistemi: Siyasi iktidarın devamlı ya da uzunca bir süre tek bir partinin elinde ve denetiminde bulunduğu sistemdir. Bu sistemde parti ve devlet sanki bütünleşmiştir. Siyaset bilimciler açısından tek parti sistemlerindeki yapı siyasal parti olarak kabul görmez. Sistem ise demokrasinin esaslı unsurlarının olmaması nedeniyle demokratik sistem anlayışından yoksundur. Totaliter rejimlerin devlet yönetiminin bir sonucu olarak ortaya çıkmış kurumlardır. Ülkemizde de Cumhuriyet Halk Partisi tarafından 1923 ve 1945 yıllarında bir dönem uygulanmış olan bu sistem benzeri sistemlerin gruplandırılmasında kullanılır.

Çift Partili Sistem: Bu sistemde iki partinin üzerinde yoğun olarak siyasi faaliyetlerin olduğu sistemdir. Üçüncü bir partinin bu yoğun yönelim nedeniyle var olmasının imkân dâhilinde olmadığı, iktidarın bu iki parti arasında bir görev teslim alımı gibi el değiştirmektedir. Demokratik sistemde iki partinin bulunması bir yasal zorunluluk olmayıp, uygulayan ülkenin siyasi geleneklerinin ve yapısının da büyük rolü vardır. ABD ve İngiltere’de uygumla alanı bulan bu sistemin en büyük avantajı istikrarlı ve güçlü iktidarlar çıkarmasıdır.

Çok Partili Sistem: İki den fazla partinin siyasi hayatta etkili olduğu bir sistemdir. Çok farklı görüşlerin temsiline imkân veren bu sistemde, hükümet kurulmasında çoğu kez güçlüklerle karşılaşılır ve ortak hükümet

kurma yoluna yani koalisyona gidilir. Bunun sonucunda da zayıf ve istikrarsız hükümetler ortaya çıkar. Avrupa’da, İskandinav ülkelerinde ve ülkemizde bu sistem geçerlidir. (Teziç, 1976: 335-392)

III. BÖLÜM: SEÇMEN DAVRANIŞLARI

III.(A) Seçim

“Seçim, çoğunlukla toplu bir iradenin birden fazla aday ya da seçenek arasından bir tercihte bulunmasıdır.” (Sezen, 1994: 50) Bundan daha önemli olan seçim kavramına atfedilen güçlü ve büyüleyici etkiden bahsetmek yerinde olacaktır. Demokrasinin tarihsel gelişini, eğilerek, bükülerek çıkış yaparak ve bu yolculukta ortaya çıkan demokratik kurumların emekleme çağından bugünkü modern demokrasi kurumlarına dönüşmesinin seyrini anlatma zorunluluğumuz bundan kaynaklanmaktadır. Çünkü seçim kavramının ve diğer demokrasiye ilişkin kavramların önemini ve işlevini anlamamız ve anlatırken kullanacağımız kavramlar bu tarihsel sürecin bir yansıması ve gerçekliğidir. Seçim modern demokrasilerin olmazsa olmaz sonucudur. Aslında demokrasi kavramını ortaya atan İlk Çağ filozofları ve Yeni Çağ filozoflarından J.J. Rousseau dolaylı temsili hiç kullanmamışlardır. Onlar hep doğrudan temsil sistemi üzerinden ilerlemişlerdir. Bu anlayış, klasik demokrasi anlayışı veya Atina demokrasisi olarak da anılır çünkü kişiler herhangi bir temsilci seçmeksizin doğrudan sisteme katılır ve kararlarda etkili olur. Ancak tarihsel süreçte nüfus ve diğer şartların bunu imkânsız kılması nedeniyle dolaylı temsil bunun yerini almıştır. Seçim bu dolaylı temsilin getirmiş olduğu bir zorunluluk ve bir sonucudur. Her şeyin bağlandığı ve düğümlendiği noktada burasıdır. İktidarın meşruiyetinin dayandığı yegâne yerdir. İktidar bu meşruiyetin bir sonucu olarak devlet idaresinde karar vermek ve uygulamaları yapmaktadır.

Seçime öyle güçlü anlamlar yüklenmektedir ki güncel konu olması bakımından 2014 Türkiye Yerel seçimlerinde iktidar ve muhalefet partilerinin seçim malzemesi olarak kullanılan birtakım yolsuzluk iddialarının ve soruşturmaların seçim sonuçlarıyla aklanması ve cezalandırılması yoludur. Bu iddiaların muhalefet tarafından tek malzeme olarak kullanılması ve dillendirilmesi karşısında iktidar tarafından yine aynı iddialara cevap verilmesi ve komplo tezlerinin meydanlarda anlatılması sonucu, gerçekten de bu seçimi aklanma ve cezalandırma seçimi haline getirmiştir. Modern demokrasilerin günümüzde olmazlarından biri erkler ayrılığı (kuvvetler ayrılığı) ilkesidir. Teknik olarak yasama, yürütme ve yargı ayrılığı bağımsız olmakla beraber bunlar yetkilerini millettten almaktadırlar. Klasik demokraside dolaylı temsil olmadığı gibi yetki devri de söz konusu değildir. Seçimlerin ezici bir çoğunlukla iktidar partisi tarafından kazanılmış olması, bu anlamlandırmanın hiç de haksız olmadığı gerçeğidir.

Demokrasilerde seçimin önemi o kadar büyüktür ki var olan demokratik sistemin seçimle değiştirilip değiştirilemeyeceği bu yönüyle demokrasinin kendi içerisinde kendi tehditlerini barındırıp barındırmadığı hususları teorik olarak ülkemizde uzun zaman tartışılmıştır. Demokratik rejimlerde seçimlerin milli iradeyi temsil eden siyasal iktidarı belirlediği gerçeği göz önüne alındığında seçmen davranışının önemi daha iyi anlaşılacaktır.

III.(B) Siyasal Katılım

İdeal olarak demokrasiyi yaşatabilmenin ve demokratik olabilmenin araçlarından biri katılımdır. Seçim, demokrasilerde halkın siyasal sisteme katılımı bakımından kullanılan mekanizmalardan sadece birisidir. Siyasal katılım ise başka bir ifadeyle “*Siyasal İnsan’ olabilmenin ve ‘Siyasal Toplumsallaşmanın hemen akabinde ‘Siyasal Katılma’ olgusu gündeme gelecektir. Siyasal Katılma; toplumsal düzenin kuruluşu, yönetimi ve*

denetimine ilişkin çabaların bilfiil içinde bulunmaktır. Bir bakıma bireylerin siyasal sistem karşısında durumlarını, tutumlarını ve davranışlarını belirleyen bir kavramdır.” (Kapani, 1998: 130) Siyasal katılımdan önce gerçekleşen siyasal davranış ve siyasal iletişim kavramına bir göz atmak gerekir. *“Siyasal İletişim, siyasal arenada birbirini anlama ve anlatma biçimidir.”* (Kentel, 1991: 40) *“Siyasal davranış ve siyasal katılımın oluşabilmesi için, bireyin siyasal olayları izlemesini, önemsemesini, bilgi sahibi olmasını ve bunun sonucu eylemselliğe geçmesi olarak bir süreci ifade eder.”* (Dahl, 1963: 57) Bu süreç içerisinde bireyin davranışı, etkin ve modern bir demokrasi anlayışında karşılaştığı siyasal katılımın çeşitliliği ve oransal büyüklüğü pratikteki demokrasi uygulamasının kalite olarak gelmiş olduğu noktayı göstermektedir. *“Siyasal katılım kavramı üzerinde müşterek bir tanıma ulaşılmış olmamakla beraber genel bir ifadeyle siyasal katılım, toplum üyesi kişilerin (vatandaşların) siyasal sistem içinde toplumsal düzenin kuruluşu, yönetimi ve denetimine ilişkin politikaların saptanması, kararların alınması, hükümet yetkililerinin seçimini ve yaptıkları işleri doğrudan veya dolaylı olarak etkilemek için giriştikleri yasal eylemlerdir.”* (Talaşlı, 1996: 21) Bu bakımdan bir demokraside siyasal katılım mekanizmaları ne kadar çeşitli ise ve halkın bu katılım mekanizmalarına ulaşımı ne kadar kolaysa çoğulcu, etkin ve modern bir demokrasiden söz edilir. Özellikle temel katılım olan oy vermenin işlevselliği bakımından durum daha hayatidir. *“Buna göre oy vermenin birinci ve merkezde bulunan işlevi, seçmenlerin yaşamlarını belirlemesidir. Bu, yöneticilerin seçilmelerinin vatandaşlarca yapılmasını ifade eder. Oy vermenin yüklendiği ikinci anlamı onun yöneticilerin uygulamalarına şekil vermesi noktasında işlevselleşmesidir. Bu işlev bir sonraki seçimi düşünen yöneticilerin davranışlarında, verdikleri kararlarda ve atacakları adımlarda seçmenin tepkisini dikkate almasını içermektedir.”* (Kalaycıoğlu, 1984: 251–253)

III.(C) Seçmen Davranışları Kavramı

Seçmen davranışları, içerisinde tercih kavramını barındırdığı ölçüsüyle, davranışsal olarak bir kararın verilmesiyle sonuçlanır. *“Karar verme, çeşitli alternatifler arsından birinin seçilmesi ve istenilen bir sonucu elde etmek için mevcut seçenekler arasından bilinçli olarak seçilen bir eylem olarak da ifade edilebilir.”* (Özkan, 2004: 143) Bu bakımdan *“Bunu yapan seçmen bir ülke yurttaşı olmanın kendisine sağladığı bir hak ve görev olarak o ülkede yönetici kadronun belirlenmesiyle ilgili seçimlere katılabilecek kişidir.”* (Gülmen, 1979: 18) Demokratik sistem kişiden bir görev ve sorumluluk olarak siyasal davranış ve neticesinde bir karar beklemektedir. *“Böyle bir modelde yurttaşlığın tanımı, açıkça faaliyette bulunmayı ifade ederken siyasal etkinliğin anahtarı olarak katılımı da genel ve eşit olarak gerçekleştirilen oy verme ile ifade etmektedir.”* (Sarıbay, 1992: 90-91) Bu talebin karşısında seçime katılımı istenen seçmen, *“Siyasal katılım yollarından biri olan oy verme eylemi seçmenin iki noktada karar verdiği anlamına gelir. Bunlardan ilki oy verme veya vermeme kararının alınmış olmasıdır. Eğer seçmen bağımsız bir şekilde sandık başına gidiyorsa ya da gitmiyorsa ilk basamak olan oy verme veya vermeme kararını almış olmaktadır. Oy verme kararını almış olan seçmen ise ikinci basamak karar olan hangi partiye, hangi adaya oy vereceği kararını uygulamaya geçirir.”* (Kalaycıoğlu, 1984: 257-258)

III.(D) Oy Verme Davranışına Yönelik Çeşitli Yaklaşımlar

Dünyada, seçmenin oy verme, vermeme ve hangi partiye oy vereceğinin kararının nasıl oluştuğu ve hangi şartlardan etkilendiği ve bunun gibi seçmen davranışlarını ortaya koyan pratikte bazı yaklaşımlar ortaya atılmıştır. *“Bilinçsiz olarak çoğu zaman belirli koşulların ve etkilerin etkisiyle tercihlerini belirlemektedirler. Bu açıdan sandık başına giden seçmenlerin tercihlerini nasıl ve neye göre yaptıkları sorusu, siyaset sosyolojisi alanında çalışan araştırmacıları uzun zamandır meşgul eden en önemli konulardan birini oluşturmaktadır.”* (Damlapınar ve Balcı,

2005: 59) “Seçmenin aldığı siyasal kararlar, oldukça karmaşık etkiler altında ortaya çıkan, çok sık değişebilme özelliğine sahip ve bireyin davranışlarına yön veren tercihlerdir. Seçmen davranışlarının incelenmesinde normatif bilimlerin konusu olması itibariyle öncelikle siyaset bilimi, sosyoloji, psikoloji, coğrafya, tarih gibi disiplinlerden yararlanarak mantık çerçevesinde birtakım hususların tespiti ve çıkarımların işlevsel hale getirilmesi söz konusudur. Bu bilimlerin sosyal bilimler olması hasebiyle deneysellikten ve kanıtlanabilirlikten yoksun olmaları sorunları burada da devam etmektedir. Bu nedenle bu alanda yapılacak çalışmaların büyük faydası olacağı kuşkusuzluğu bir tarafa, bu çalışmalar beslendiği kaynaklar bakımından temel yol göstericiler olmayıp yardımcı araçlardır.

Bu kararlar genellikle bireyin genel kişiliğinin çevresiyle etkileşimi sonucu ortaya çıkarken zaman içinde belli tutarlılık göstererek bir siyasal eğilim şeklinde belirir. Siyasal eğilimler siyasal katılma eylemi şeklinde ortaya çıkmakta ve bu eylemler siyasal yöneticilerin kararlarını etkilemeyi amaçlamaktadır. (Özer ve Meder, 2008: 67) Bu bakımdan bu davranışları ortaya koyan yaklaşımlar psikolojik, sosyolojik ve rasyonel tercih yaklaşımlarıdır. *“Seçmen kararlarını ve tercih yapma sürecini incelemede teorik önemleri devam eden yaklaşımların beş ana unsur üzerinde yoğunlaştığı görülmektedir. Bunlar; partiyle özdeşleşme (party identification), konu (issue), aday imajı, seçmen grup üyeliği ve geçmişi değerlendirici oy verme (retrospective voting) olarak sıralanabilir.”* (Kalender, 2005: 38)

(1) Sosyolojik Yaklaşım

Bu yaklaşım ABD başkanlık seçimleri üzerine yaptıkları çalışmalarla, Lazarsfeld, Brelson ve Gaudet tarafından ortaya atılmıştır. Sosyolojik yaklaşımda psikolojik yaklaşımın aksine bireysellikten uzak grup kavramı üzerine durulmuştur. Zaten üzerinde durulan incelenen olgular, partiler, sosyal sınıflar, toplum örgütleri gibi gruplardır. Seçmen tercihinine

sosyolojik açıdan yaklaşanlar, ekonomik ve psikolojik yaklaşımın özellikle vurguladığı bireyselciliği reddetmekte ve grup temelleri üzerine eğilmektedirler. Sosyolojik yaklaşımda, kişilerin tutum ve değer sistemleri oy verme davranışında önem ifade etmemekte; bunun yerine daha çok din, sosyo-ekonomik statü, yaşanılan coğrafya, mensup olunan grup gibi sosyal faktörler ön plana çıkarılmaktadır. Böylece sosyolojik yaklaşımın temel konusunu seçmenler değil, gruplar ve partiler oluşturmakta; temel problemini ise “niçin oy veriyorlar” sorusu cevaplandırmaktır. (Harrop, Miller, Aktaran: Özkan, 2004: 111) Amerika Birleşik Devletleri'nin demokrasi anlayışını ve demokratik sistemin gelişim tarihini irdlemiştik. Burada ortaya çıkan kurumlar, siyasal katılım ve çoğulcu sistemi oluşturan diğer kurumlar Avrupa ve diğer ülkelerden farklıdır. Bu yaklaşımın konusu olan grupların buna göre düşünülmesi gereklidir. *“Halkın Tercihinde yazarlar; Amerika'daki Cumhuriyetçi ve Demokrat seçmen arasındaki, sosyal ve ideolojik farklılıklar, son karar zamanı, değişim tipleri, destekleme etkisi, kampanya etkisi, radyo ve basın etkisi, kişisel etkilemenin doğası gibi konuları ele almışlar ve elde ettikleri bulguları sunmuşlardır. Araştırmada Mayıs ayında 3 bin kişiyle görüşülmüş, Haziran-Kasım arasındaki ayların her birisinde de 600 kişiyle panel çalışması yapılmıştır.”* (Lazarsfeld, Aktaran: Kalender, 2005, 41) Dikkati çeken başka bir unsur da siyasi partiler bölümümüzde açıkladığımız, siyasi parti sistemlerinden iki partili siyasal sistem kavramıydı. Bu kavrama göre iki partinin sadece yarıştığı, üçüncü partilerin ortaya çıkmasının ve gelişmesinin zor olduğu bu sistemin en tipik örneği Amerika Birleşik Devletleri demokrasi modelidir. Bu yaklaşım incelenirken seçmenin tercihlerinin sınırlı olduğu sadece iki seçeneğinin olduğunun altının çizilmesi gerekir. Bu nokta da sosyolojik yaklaşımın temelini oluşturan, Lazarsfeld ve arkadaşları tarafından kaleme alınan “Halkın Seçimi” başlıklı inceleme dikkat çekmektedir. Çalışma, 1940 Başkanlık Seçimi sırasında, Ohio ve Erie County'deki seçmenlerden alınan örneklem üzerinde yapılmıştır. Seçmen davranışını anlamaya yönelik olarak yapılan

araştırmada survey tekniği kullanılmıştır. (Lazarsfeld, Sewell, Wilwinsky, 1968: 429) Bu yaklaşımın incelemesinde konu yapılan grupların ahlak ve dini inanışlarının sonucunda yapılan çıkarımlardır. Ancak her toplumun din ve ahlak anlayışı farklı olabilir. Amerika'da ve özellikle Avrupa'da, Orta ağ ve reform dönemlerinin bir çatışmayla beraber yaşanması ahlak ve din anlayışlarının çok evrimleştiği görülmektedir. Mezhepler arasındaki bakış açısının hala reform döneminin izlerini taşımaktadır. Laik devlet anlayışlarının bir yaşama biçiminin toplumda gerçekten kanıksanmış olduğu açıkça görülebilir. *“Lazarsfeld ve arkadaşlarına göre; her bir sosyo-ekonomik statü derecesi ve dini bağlılık, politik bağlılığın belirlenmesinde çok önemli rol oynamaktadır. Yüksek sosyo-ekonomik statüye sahip olanlar, Demokratlardan ziyade Cumhuriyetçilere oy verme eğilimindedirler. Din bağlılığı açısından da Katoliklerin Demokrat partiye, Protestanların ise Cumhuriyetçi Parti'ye bağlılıkları daha fazladır. Bu farklılığı araştırmacılar iki sebeple açıklamaya çalışmaktadır. İlki, dini grupların millet kökenleriyle ilgilidir. Büyük Őehirlerdeki İrlandalı, Polonyalı ve İtalyan kökenli çoğu Katolik seçmenler Demokrat Parti'ye güçlü bağlarla bağlanmışlardır. Ancak dini bağlılık açısından farklılaşma, yazarlara göre sadece etnik kökenle açıklanamaz. Diğer bir faktör ise Demokrat Parti liderlerinin genellikle Katolik olmasına bağlanmaktadır.”* (Lazarsfeld, Aktaran: Kalender, 2005: 41) Columbia Ekolü olarak da adlandırılan sosyolojik yaklaşım modelinde, grup temel inceleme konusu yapıldığı için öncelikle grupların özellikleri belirlenip sınıflandırılmıştır. Bireyin yalnız başına siyasi karar verme durumu yoktur, ama aile olarak tanımlanan en kk grup içerisinde, komşu arkadaş ve iş yeri içerisinde birey siyasallaşmaktadır ve bir grup olarak siyasal tercihini yapmaktadır. Aksi davranışta grup psikolojisi devreye girerek bireyi cezalandırmaktadır. Sosyolojik yaklaşım bir yapıyı ne çıkarır. Bireylerin davranışları onların statüleri, kültürel buyruklar, kurallar, değerler, toplumsal yaptırımlar, rol beklentileri ve genel sistemin isteklerinden etkilenmektedir. (Denton ve Woodward, 1985: 26)

Son otuz yıl içinde yapılan incelemelerde, bu yaklaşımın ortaya attığı düşünceler daha fazla incelenmiş ve özellikle Avrupa'da Amerika'daki kapitalist sistem ayaklı sınıf ayrımının ve bu sınıfın tercihlerinin buralarda yapılan seçimlerde de bir benzerlik gösterdiği sonucuna varılmıştır. Ancak sınıf ayrımının Amerika Birleşik Devletleri kadar belirgin olamamasından kaynaklanan sınıfsal grup tercihinin yerini ırksal grup tercihinin aldığını da söylemek gerekir. Sosyolojik yaklaşım teorisinde Amerika'daki iki partili sisteminin, Avrupa'daki çoklu parti sisteminde olasılık hesaplarının da düşünülmesi ile istenilen sonuçları vermemesinden daha doğal bir durum yoktur.

(2) Psikolojik Yaklaşım

Bu yaklaşım Amerika Birleşik Devletleri'nin 1950'lerdeki başkanlık seçimlerinde seçmenlerin tercih ve eğilimlerine paralel olarak Campbell tarafından ortaya atılmıştır. Seçmenlerin aday, sorun ve partiler olarak gruplandırmaya ve bireyin bu olgulara karşı refleksleri ilk olarak sınıflandırılmıştır. Seçmen davranışlarının sosyolojik yaklaşım gibi gruplar üzerinden değil, birey üzerinden bireyin psikolojisinin ortaya çıkardığı tutumların sonuçları üzerinden hareket etmişlerdir. Bu tutumlar merkezi karar alma noktasında bireyin hafif ve baskın tutumlar sergilemesi olarak ayrıma tabi tutulmuştur. Bu şekilde adaylar arasında yaptığı seçimin değerlendirilmesine ulaşılmıştır. *“Psikolojik yaklaşım, güdüleri, tutumları, gizli kompleksleri ve genel psikolojik süreçleri kapsamaktadır.”* (Denton ve Woodward, 1985: 26) Burada baskın parti tercihlerinin fanatikliğe dönüşmesi tutumun psikolojik olarak geldiği safhadır ki tercih sonucu bakımından bilinmesi artık çok doğal bir hale gelmiştir. Başlangıçtaki tutum sevgi daha sonra bağlılık ve sonunda taraftarlık haline gelmiştir. Bu varsayım daha önce sosyolojik yaklaşımda temel alınan kavimsel mesele, yani grup tercihlerini ve ideal felsefe olan erdem, ahlaksal düşünce modellerini, öncelik verilen bireyin içinde bulunduğu psikolojik durum ve yönelim bakımından farklılaşması

nedeniyle kabul etmemişlerdir. Yaklaşımın ilk gelişim aşamasında bu salt psikolojik açıdan seçimleri çözümlenmeye çalışan Miller ve Stokes, bir süre sonra konuya uygulanabilirlik olarak tezlerinin işlemediğini fark etmişlerdir. Ana fikrin önemini koruması ile birlikte tezin işleminde aday, konu ve partilerinde irdelenmesi gerektiğini vurgulamışlardır.

Bireyin herhangi bir partiye duyduğu aşırı bağlılık uzun bir süre geçmesine rağmen değişmemekte ve daha sonra kişinin rasyonel olarak siyasi parti ve kurumların mukayesesinde bulunmasını engellemektedir. Bu psikolojik davranışlarını aile bireyleri üzerinde de yeni bireylerin tercih ve tutumlarını etkilemekle, yeni nesillere aktarıldığı görülür. Aslında buradaki psikolojik davranış salt siyasi davranışlar üzerinde etkili olamamakla seçme fiilinin olduğu bütün konularda da geçerlidir, siyasi davranış bu konulardan sadece biridir.

(3) Rasyonel Tercih Yaklaşımı

Rasyonel tercih yaklaşımı ekonomik gelişimle paralel gelişen ekonomik çeşitlenmelere çözümlenmeler doğrultusunda ortaya çıkan ekonomik teorilerinden yola çıkmıştır. Kişinin kendi çıkar ve menfaatlerini iyi bildiği ve bunun sonucunda kendisine en uygun kararı vererek tercihte bulunacağı varsayılır. *“Seçmen davranışına rasyonel olarak yaklaşanların temel varsayımı, seçmenin kendi çıkarlarını iyi bilmesinden hareketle, kendi çıkarlarına en iyi şekilde hizmet edecek adayı veya partiyi değerlendirmesi ve bunun sonucunda en uygun adaya veya partiye oy kullanmasıdır. Rasyonel tercih yanlıları, kişinin amaç ve istekleri ön planda tutmakta ve oy vermeyi genellikle belli matematiksel formüllerle açıklama eğilimindedirler.”* (Kalender, 2005: 50-51) Bunu ekonomik olarak formüle eden ekonomistler, “Bireyin oy verme sürecine girip girmemesini seçim sonucu elde edilecek faydaya, maliyetlere ve seçmenin oyunun seçim sonucunu etkileme olasılığına bağlayan rasyonel seçmen hipotezi; seçmenin oylamadan elde edeceği beklenen fayda ile kendi oyunun seçim sonucunu etkileme olasılığı çarpımının, oylamanın

maliyetinden büyük olması durumunda seçmenin oy kullanacağını, aksi takdirde oy kullanmayacağını öne sürer. Kamu tercihi teorisi literatürünün seçmenin oy verme sürecine katılma kararını açıklarken başvurduğu bu hipotez, oylamaya katılan birey sayısının çok olması yani seçmenin seçim sonucunu etkileme olasılığının çok düşük olması durumunda, oylamanın mutlaka bir maliyet gerektirdiğini de göz önüne alarak, bireyin oy verme davranışını irrasyonel bir davranış olarak değerlendirmektedir.” (Gunning, Downs, Riker, Ordeshook, Rowley, Barzel, Silberberg, Aktaran: Ünlükapkan, 2003: 17) Kişinin bu basit gibi görünen değerlendirmeyi yapabilmesi için ekonomik teori olarak siyasal sistemi, siyasal partileri ve diğer siyasal kurumları iyi bilmesi ve araştırması öngörülür. *“Seçmen tercihine rasyonel olarak yaklaşanların temel varsayımı ise seçmenin kendi çıkarlarını bilmesi, bu çıkarlara en iyi şekilde hizmet edecek bir aday veya partiyi değerlendirmesi ve bunun sonucunda en uygun aday veya partiye oy kullanmasıdır. Bu temel varsayım ile rasyonel tercih yaklaşımı sosyo-psikolojik yaklaşımdan temel noktalarda ayrılır. Sosyo-psikolojik yaklaşımda seçmen tercihi partiyle özdeşleşme doğrultusunda iken, rasyonel tercih yaklaşımında seçmenin hatırı için oy kullanması söz konusu değildir. Rasyonel tercih yaklaşımı genellikle seçmenin politik amaçları üzerine odaklanmaktadır. Bu çerçevede, bireyler tercihte bulanabilmek için daha çok bilgi sağlamaya ve bu bilgileri sağduyu ile değerlendirme gayreti taşırlar.”* (Özer, Meder, 2008: 33) Bu olgu yaklaşımın kurucusu Downs'ta temel olmakla birlikte bu yaklaşıma başka bir bakış açısı getiren Key bunun önemsiz olduğunu ileri sürer. *“Key, Michigan araştırmasının verilerini yeniden yorumlamış, bunları çürütmek yerine değişik sonuçlar ortaya çıkarmaya çalışmıştır. Key'e göre seçmenler gelecekte ziyade geçmişi sağduyuyla değerlendirmekte ve oyunu bu doğrultuda kullanmaktadır. Yani seçmenler, geçmiş dönemlerdeki icraatları göz önünde bulundurmakta ve özellikle iktidar partilerine bu geçmişi değerlendirici bakış açısıyla yaklaşmaktadırlar. Ayrıca Key, değerlendirmenin rasyonel oy vermede önemli bir unsur olduğuna dikkat çekmekte ve seçmenlerin tekliflerle,*

vaatlerle değil sadece sonuçlarla ilgilendiğini, daha çok geçmiş icraatların sonuçlarına tepki duyduğunu ifade etmektedir. Bu şartlar altında rasyonel olarak oy vermek için, konuların tam anlamıyla anlaşılmasına ihtiyaç bulunmamaktadır. Key'e göre seçim dönemlerinde, konular üzerindeki aday ve parti konumlarına ilgisiz kalınmakta ve gelecek dönemde yönetimin yapabilecekleri kesinlikle tahmin edilememektedir." (Kalender, 2005: 53-54)

(4) Diğer Yaklaşımlar

Sosyolojik, psikolojik ve rasyonel yaklaşımların yanında seçmen tercihini başka açılardan ele alan teorik ve ampirik çalışmalar da bulunmaktadır. Marcus ve Mackuen'in üzerinde çalıştığı seçmen davranışındaki duygusallık boyutu, diğer yaklaşımlara ilk örnek olarak verilebilir. (Kalender, 2005: 57) "Anılan araştırmacılar seçmen tercihinde, özellikle kaygı ve coşku üzerine yoğunlaşmaktadırlar. Ayrıca kaygı ve coşkunun oy verme kararında farklı rol oynadıklarını belirterek; coşkuların seçmen tercihini doğrudan, kaygıların ise dolaylı olarak etkilediğini ileri sürmektedirler." (Marcus, Mackuen, Aktaran: Kalender, 2005: 57) Ekonomik oy verme, ideolojik oy verme ve konuya oy verme üzerinde durulması gereken diğer ciddi yaklaşımlardır.

(a) Ekonomik Oy Verme

Ekonomik kaygı ve taleplerin birincil olarak göz önünde bulundurulduğu bu yaklaşım, gerçekten de birçok ülkede yapılan seçimlerin ekonomik görünümün paralelinde geliştiğini göstermekle ortaya atılmış bir yaklaşımdır. Bu yaklaşıma birçok ekonomist ve siyaset bilimcinin katkılarıyla gelişmekte olan güçlü bir düşüncedir. Ekonomik değişkenler, hükümetlerin popülerliği üzerinde önemli bir etkiye sahiptir ve seçmenlerin hükümet değerlendirmesi ile ekonomik koşullar arasında anlamlı bir ilişki vardır. Benzer anlamlı ilişkiler, makroekonomik koşulların yanı sıra bireysel ekonomik düzey ile oy verme davranışı için

de geçerlidir. Bununla birlikte, seçmen davranışı üzerinde toplumsal ekonomik düzeyin mi bireysel ekonomik düzeyin mi daha etkili olduğu sorusunun yanıtı ülkelere göre farklılık gösterebilmektedir. Bir başka deyişle seçmenlerin ekonomik öncelikleri kültürler arasında farklılaşmaktadır. (Lewis-Beck, 1988; Schneider, 1985; Miller ve Listhaug, 1985; Kinder ve Kiewiet, 1979)

(b) Konuya Oy Verme

Psikolojik yaklaşımın seçmen analizleri üzerindeki bazı konuları açıklayamaması, toplumsal sosyal, eğitimsel ve ekonomik gelişmelerin yaşanması ve siyasal görüşlerin katı tutumlarının değişmesi ile birlikte yeni yaklaşımlar ortaya atılmıştır. Seçmenin gündemdeki konular doğrultusunda siyasal düşüncüyü, aday ve partileri değerlendirmesi neticesinde, kendi konu durumuyla uyuşan parti ve adayı tercih etmesidir. Bu yaklaşım meseleye birkaç yenilik getirmekle beraber kapsam bakımından geniş sonuçlar çıkaramamaktadır.

(c) İdeolojik Oy Verme

İdeoloji, toplumları oluşturan birey ve grupların hayat görüşlerini benzerlik bakımından bir araya getiren ortak değerlerdir. Bu ortak değerler noktasında gruplaşan kitlelerin bu görüşlerini diğer kişilere ve gruplara kabul ettirmeye çalışması faaliyeti ve bunun düşünsel boyutudur. Siyasal ideolojiler, hem yerel hem de genel seçimlerde oy verme davranışı üzerinde önemli bir etkiye sahiptir. İki partili ya da çok partili bir demokratik sistemle yönetilen pek çok ülkede partizanlık, ideolojik bağlanma ya da siyasal parti özdeşleşmelerini oy vermede öncelikli ölçüt olarak alan özgül bir seçmen kitlesi bulunmaktadır. Ünelere göre tüm seçmen kitlesi içinde partizan seçmenlerin oranındaki değişim farklılık göstermektedir. ABD'de bu oran artış eğiliminde iken Almanya'da azalama eğilimdedir. Kuşkusuz bu tür farklılıkların ortaya çıkmasında ülkelerin yaşadığı toplumsal değişmeler ve farklı sosyal-psikolojik

dinamikler önemli rol oynamaktadır. (Rivers, 1988; Saalfeld, 2004; Bartels, 2000) Seçmenin bu görüş doğrultusunda hareket ettiğine inandığı parti veya adaya oy verdiği savunulur. *“Seçmen tercihiyle ilgilenen çoğu araştırmacı oy verme davranışı açısından ideolojik boyutu dikkate almış ve üzerinde çalışmalar yapmıştır. Lazarsfeld ve arkadaşları, Michigan ekibi ve bunu izleyen diğer araştırmacılar ideolojilerle ilgilenmişlerdir. Ancak tüm bu çalışmalar, daha çok değişik parti seçmenleri arasındaki ideolojik ayrılıklar noktasından konuya yaklaşmışlardır. Rasyonel tercih yaklaşımlarını dikkate alanlar ise, bilginin maliyetini azaltmak için seçmenlerin ideolojiye yanaştıklarını ifade etmektedirler.”* (Kalender, 2005: 61)

Bazı siyaset bilimciler bu görüşün bağımsız bir model olmadığını, maliyet analiziyle rasyonel yaklaşımın bir devamı olduğunu öne sürerler. Bir kısım siyaset bilimci ise *“Lazarsfeld, ideolojinin etkisini devre dışı bırakmıştır. İdeolojiyi bir teoriye dayanan düşünce sistemi olarak değerlendirirsek ona göre böyle bir teorik tercih söz konusu olmamaktadır.”* (Erdoğan, 2010: 3) şeklinde topyekûn devre dışı bırakmıştır. İdeolojilerin seçmen davranışlarına ilişkin bir yaklaşımın temel dayanağı olamayacağı kavramın durağan ve net bir anlamdan uzak olmasıyla da açıklanabilir. *“İdeolojileri seçmen davranışını etkilemesi açısından belli bir nokta olarak sabitlemek oldukça güçtür. Bireyler arasında kavramın algılanışı farklı olabileceği gibi toplumsal durumdaki değişimlerin de kavrama yüklenen anlamda değişmelere yol açabileceği düşünülebilir. Bu yapısı ile ideolojileri içerikler ve pozisyonlar olmaktan öte onları değişiklik gösterebilen haller olarak anlamaya çalışmak daha gerçekçi bir konumlandırma olacaktır.”* (Bora, 2009: 11)

III.(E) Türkiye’de Seçmen Davranışlarının İncelenmesi

Türkiye’de seçmen davranışlarını kapsamlı bir boyutla ele alan ve araştıran seçmenin detaylı olarak oy verirken hangi yaklaşım içerisinde bulunduğunu ortaya koyan çok az çalışma yapılmıştır. Bunun yanında

birçok anket firmasının yaptığı çalışmalar dar ve ihtiyaçlara cevap verecek nitelikte olmayıp, sadece seçimlerde hangi partinin ne kadar oy alacağına odaklanmıştır. Bu nedenle dağınık olan bu araştırmaları inceleyerek seçmen davranışlarına konu olacak Türkiye’deki seçmenlerin ayrıntılı bir değerlendirmesinin yapılması zorunluluğu vardır.

Türkiye’de seçmen oy verirken karar alma süreci nasıl gelişmektedir, hangi unsurlardan etkilenmektedir ve bu unsurların nitelikleri ve yoğunlukları nedir. Aslında bu soruların cevaplandırılmasının siyaset bilimi açısından kapsam ve konu itibariyle çok geniş bir çalışma alanı olduğunu değerlendirmiştik. Bu nedenle bu çalışmada saptamış olduğumuz tespitleri genel başlıklar altında ve çok fazla detaylandırmadan üzerinde durmaya çalışacağız.

(1)Türk Seçmeninın Oy Verme Davranışında Genel Yaklaşımların Yeri

Türkiye’de oy verme davranışında sosyal davranış yaklaşımı ile uyuşan dönemlerin olduğunu söylemek mümkündür. 1980 öncesi dönemin ağırlıklı olarak bu yaklaşımın ortaya koyduğu grup olarak oy vermenin hakim olduğu bir dönemdir. Tarıma dayalı bir ekonominin hüküm sürdüğü bu dönemde sınıfsal ayrımların olmadığı çitçi yoğun bir yapı söz konusudur. Adalet Partisi ve onun devamı olan Doğru Yol Partisi’nin bu geniş grup tarafından tercih edildiği görülür. Psikolojik oy verme davranışı incelenmesinde ülkemizde görülen diğer genel yaklaşımdır. Bu davranışın 1960’lardan sonra başladığını söylemek yanlış olmaz. Türkiye’deki seçmenin bu dönemde iki kutba ayrılarak CHP, DP ve onun devamı AP çatısı altında partilerle özdeşleştiği görülür. Bu durumun gelişen ülke şartlarına rağmen değişmesi düşünülürken artarak bu yönde oy verildiği görülür. Özellikle CHP tarafında bu hâkim unsurun varlığı devam etmiş ve parti ile seçmeni arasında kuvvetli bir bağ kurmuştur. Partinin siyasi fikir gelişim sürecindeki sol, sosyal demokrat, ulusalcı anlayış ve militarist yatkinlıklarla karışan farklı düşüncelerin yarattığı

parti ideolojisi bile, seçmenin kafasını karıştırmayıp şartlar ne olursa olsun bu partiye oy vermelerini engellememiştir. Türkiye'nin ekonomik olarak 1980'lerden sonra başlayan sanayileşme ve sınıfsal ayrımın oluşması ve eğitimdeki gelişmeler toplumsal hayatı değiştirmiştir. Oy verme davranışında gruplaşmanın egemen olduğu dönemden birey temelli düşüncelerin ve pratiklerin yer aldığı döneme geçilmiş ve günümüze kadar gelmiştir. Seçmen profilindeki değişim köklü bir değişim olup, daha mantıklı, araştırmacı ve daha talep kardır. Türkiye'de seçmen davranışlarının rasyonel tercih yaklaşımına göre yapıldığı bu dönemde, geçmiş yönetimlerin yapmış oldukları hataların da büyük katkısı olmuştur. Seçmen artık kendisini kim daha iyi yönetecek ve ona kim daha iyi hizmet edecek arayışındadır. 1990'lı yılların getirmiş olduğu kötü yönetimler ve ağır ekonomik yaşam koşulları ayrıca seçmenin değişiminin ekonomik unsurlar yönünü oluşturmaktadır. Bununla birlikte seçmen ideolojik kaygıları ve gruplaşmaları bırakıp ekonomik verilerin yansımalarını daha takip eder durumdadır. Seçmenin ülkenin makroekonomik koşullarını önemseyen tavrı neredeyse birincil olarak tercihlerine yansır.

(2) Türkiye'de Seçmen Davranışlarına Etki Eden Diğer Unsurlar

(a) Ekonominin Etkisi

Seçmen davranışlarının açıklanmasında bireysel tercihler rasyonel tercih yaklaşımında ele aldığımız ve daha sonra gelir düzeyinin davranışlara etkisini detaylı olarak inceleyeceğiz. Ancak bireysel ve mikro ekonomik faktörlerin etkinliğinin temel alındığı bu yaklaşımlardan önce, üzerinde durmamız gereken diğer konu ise ülkedeki makroekonomik koşulların oy verme davranışı üzerindeki etkileri olacaktır. *“Seçmen davranışları ve ekonomik değişkenler arasındaki ilişki genelde seçim sonuçları ile*

hükümetlerin ekonomik performansı arasındaki ilişkiye dayandırılmaktadır. Seçmen davranışları üzerine yapılan araştırmaların önemli bir kısmı hükümetlerin sorumlu oldukları ekonomi politikalarının sonuçları ile seçimler arasındaki kısa dönemli ilişki temeline dayanan modellemelerden oluşmaktadır. Söz konusu literatür ekonomik seçim modelleri olarak ifade edilmektedir.” (De Neve, 2009: 1) 1980’li yıllardan sonra gözlemlenen seçim sonuçlarından esinlenerek seçmen, hükümet ve makro anlamda ülkedeki ekonomik durum arasındaki sebep sonuç ilişkilerinin temel alındığı çalışmalardır. *“Ekonomik seçim modellerinin ana belirleyici unsuru seçmenlerin ekonomik gelişim ve değişimler konusunda hükümetleri yükümlü görmeleridir.”* (Gomez, Wilson, 2001: 899) Bu yaklaşımın ülkemizde de gerçekten seçimlere esaslı bir biçimde etki ettiğini söyleyebiliriz. 1950’lerden başlayarak özellikle 2000’li yıllardaki seçimler dâhil olmak üzere menfi etkisinden ve bundan sonra yapılan seçimlerde ise müspet etkisinden bahsetmek yerinde olacaktır. Turan, *“Türk seçmeninin iktidarda oldukları sırada ekonomik sorunları çözemeyen ya da sorunların büyümesine yol açan, ülkeyi yönetmesini beceremediğini düşündükleri veya çıkarlarını koruyup gözetemediğini düşündükleri siyasetçileri iş başında tutmadıklarını savunur.”* (Turan, 2004: 308) Buna paralel olarak başka bir düşünce *“Ekonomide gerilemenin olması yanında hiçbir gelişmenin olmaması da muhtemelen iktidar partisinin seçimlerden zararlı çıkmasına yol açmaktadır.”* (Sitembölükbaşı, 2001: 10) tespitiyle yapılmıştır. Seçmenin geçmişle kıyaslama yaparak makroekonomik koşulların iyileşmesi ve refah dönemlerinde belirli bir süre bunu sağlayan hükümete ne olursa olsun destek verdiğini göstermektedir. *“Ülkedeki genel refahın artışını izleyen dönemlerde yapılan seçimlerde, seçmenlerin iktidardaki partinin adaylarına daha fazla destek vermesi, genel refahın azaldığı dönemlerde ise iktidarın desteğini çekerek cezalandırması beklenir.”* (Özkan, 2007: 92) Makroekonomik koşulların gelişmesinde enflasyon, faiz oranları, işsizlik oranı, piyasa şartlarının istikrarı ve hacmi önemli yer tutar. Seçmenlerin hepsinin ekonomik teknik verilerin incelenmesinde iktisatçı

olmadığı düşünülürken, seçmenin genel olarak ekonomik durum hakkındaki tespitlerinin, bireysel tecrübeleri ve ekonomik yaşamdaki bazı parametreleri dayanak aldığını düşünmek gerekir. Çünkü iyi bir ekonominin varlığı söz konusu ise seçmen bunu kendi hesaplamalarından kolaylıkla çıkaracaktır. *"Ekonomik göstergelerin artışı ve dolayısıyla ekonomik sektördeki gelişmeler, siyasal yaşama katılmayı daha geniş bir alana yaymakta, uyarılmış yönlendirilmiş bir olay olmaktan çıkarma gönüllü ve özerk olarak birey tarafından yapılan bir davranış biçimine dönüştürmekte, katılma biçimlerini ve siyasal kararları etkileme kanallarını çoğaltmaktadır."* (Kalaycıoğlu, 1983: 222-229) Türkiye’de yapılan son seçimlerin tamamının iktidar partisi olan Ak Parti tarafından kazanılması ve her seçimde katılım oranında rekor kırılması ekonomik durumun iyiye gitmesi olarak görülmektedir. *"Ak Parti'nin seçim başarısı arkasında yatan gerçekliğin ideolojik değil, ekonomik bir gerçeklik olduğu ve partinin devlet değil toplum merkezli yaklaşımının bundaki payı da asla unutulmamalıdır."* (Keyman, 11.05.2007) Ülkemizde ekonomik oy verme davranışının belirgin etkinliği kapsamında, 2009 yılında dünyanın yaşamış olduğu ekonomik krizin etkisiyle, ülkemizde de ekonomide yaşanan yavaşlamadan sonra yapılan seçimlerde iktidar partisinin oylarında az bir oy kaybının yaşanması örnek olarak gösterilebilir. Buna göre, *"İktidarlar aldıkları oyları dönem sonunda da koruyabilmek için önemli ölçüde iktisadi büyüme sağlamak zorundadırlar."* (Bulutay, Yıldırım, 1968: 4) Makroekonomik gelişmelerin bütün topluma kısa bir sürede yansımadağı iktisadın önemli tespitlerinden biridir. Ekonomik refah ve kalkınmadan bahsedildiğinde çoğunluğun durumundaki pozitif değişimden bahsedilir. Ekonomik refahın olmadığı yönündeki bireysel sızlanmalar bunun bir sonucudur ve toplumun çoğunun menfaatlerinin karşılanması yeterli olup, diğer istekler sosyal devlet anlayışı ile çözümlenmelidir. Kabul etmemiz gereken diğer bir olgu ise ülkenin çok uzun bir dönem iyi yönetilmediği ve bu kadar kısa bir sürede yapılan ekonomik atılımların ise bir mucize olduğudur.

(b) Liderin Etkisi

Bir partinin seçmen nezdinde ideolojisi, örgütü, programı, yaklaşımı ve diğer bütün tutumlarının özeti kuşkusuz ki lideridir. *“Artık siyasal kampanyalar parti ideolojilerinin ve programlarının tanıtımına ağırlık veren özelliklerinden uzaklaşmış lidere odaklanmıştır.”* (Özkan, 2007: 22) Liderlik konusunda günümüzde birçok çalışma yapılmıştır. Bu çalışmalar herkesin üzerinde uzlaştığı bazı yararlı çıkarımlara sahip olsa da sonuçlar açısından bambaşkadır. Eskilerin deyimiyle kader, kısmet kavramları hala geçerlidir. En tipik yaklaşım olan karizmatik lider anlayışından bahsedecek olursak, “karizma, lideri diğer insanlardan farklılaştığına inanılan, çalışarak kazanılmayan, yaradılıştan gelen olağanüstü özellikler veya herhangi bir kimsenin olağanüstü yeteneği olarak anlaşılmalıdır.” (Weber, 1993: 375) Geleneksel lider anlayışının tarihi liderlikler bakımından incelendiğinde bazı çıkarımlara ulaşmak mümkündür. *“Lider içinde bulunduğu gruptan doğar ve aynı grubu davranışa yöneltir.”* (Sabuncuoğlu, Tüz, 2005: 204-205) Genel liderlik anlayışından bağımsız olarak siyasal liderlik anlayışı ise kapsam, önem ve yapısal olarak daha farklıdır. *“Siyasi parti liderliğinin diğer örgütlerdeki liderlikten daha büyük önem taşıdığı ve bu nedenle siyasal liderin özel nitelikleri, örgütün büyümesinde ve başarısında son derece etkilidir.”* (Tuncay 1996: 184) Dünyada gelinen nokta itibariyle bütün seçim ve yönetimin siyasal partilerin liderinin etrafında cereyan ettiği. Ülkemizde de bu durum yeni olmayıp, bir gelenek halinde dönem dönem ortaya çıkmış baskın siyasal liderlerin bu görevi üstlendiği görülür. Cumhuriyet döneminde Mustafa Kemal Atatürk’ün, 1950’lerde merhum Adnan Menderes, 1980’lerde Merhum Turgut Özal’ın ve 2000’li yıllarda Recep Tayyip Erdoğan’ın üstlenmiş olduğu bu görev kendilerinden sonra gelen siyasal liderlerce doldurulamamış ve bu boşluk dönemlerinde her alanda ülke geriye gitmiştir. Özellikle 1990 ve 2000 yıllarda artık liderlik siyasal partilerin başarısında en tepe noktasında yer almaktadır. *“Liderler artık yeni siyaset biçiminde en önde yer almaktadırlar. ‘Partilerin*

merkeze yığılması' olarak bahsedilen gelişmenin sonucunda partilerin birbirlerine benzemeleri ve medyanın öneminin ve etkinliğinin toplumsal hayatta artmasına bağlı olarak liderler ön plana çıkmıştır. Nasıl ki bir ürünü satın alırken, benzer ürünlerden bir şekilde farkına göre tercih yapan birey, merkeze yığılan partiler arasında tercihini de 'liderin farkı'na göre belirleyecektir. Klasik anlamda lideri ön plana çıkaran unsular; güven, dürüstlük, çalışkanlık doğallık iken yeni süreçte aynı özellikleri iletişim kaynağı olarak taşıması önemlidir.” (Yıldız, 2012: 128) Seçimi kaybeden siyasal partilerin ve özellikle seçmen çevrelerinin sorumluluk bakımından ilk baktıkları yerin siyasal parti lideri kurumun olmasından daha doğal ne olabilir. Batı demokrasilerindeki seçimlerde başarısız olan siyasal parti liderinin istifası kurumu henüz bizde geçerli değildir. Dış ve iç siyasal aktörlerin parti adaylıklarına ve parti liderliğine zorlamayla getirdikleri kişilerin lider vasıfları taşınamaması nedeniyle halkla bir türlü mayaların tutmaması artık sık karşılaştığımız bir durumdur. İyi lider tanımlamasında bazı özelliklerin bulunması şarttır. “... Vizyon sahibi olması, bilgi sahibi olması, tutkulu ve fedakar olması, inançlı, kararlı ve tutarlı olması, örnek teşkil etmesi, güven vermesi, motive etmesi, beklentileri vizyonla bütünleştirmesi, ilham vermesi, gelişim odaklı olması, adalet duygusunun olması, mütevazı olması, iyi bir dinleyici olması, açık iletişim kurması, insanlara karşı duyarlı olması, durumlara karşı duyarlı olması, yenilikçi olması, hızlı ve etkin karar vermesi, esnek olabilmesi, zamanı etkin kullanması, sinerji yaratabilecek takım kurabilmesi...” (Akiş, 2004: 62-63) Akiş'in de belirtmiş olduğu özelliklerle çerçevesi çizilmeye çalışılan bu tanımlama, dinin, demokrasinin ve erdeme ilişkin ideal felsefenin ortak düşünceleridir. Bu özellikleri gerçekten taşıyan kişilerin hemen hemen bütün kesimlerce yönetici olması arzu edilir. Madalyonun diğer yüzü ise siyasi hayatımızda sık sık karşılaştığımız siyasal figürlerin, Makyavelist söylemde de daha önce dile getirmiş olduğumuz gibi bu vasıfları taşıyor olsa da öyle görünmeye çalışması gerçeğidir. “Türkiye’de liderler, partilerden daha fazla tanınmaktadır. Zaman zaman partilerin isimleri bile hatırlanmaz,

ama liderler hatırlanır.” (Şener, 1995: 2) Bu nedenledir ki halk çoğu zaman gerçekten kimin samimi kimin rol yaptığını görebilmektedir. “Bir lider retoriği güçlü bile olsa, eğer sözlerinde doğruları barındırmıyorsa toplum tarafından dışlanmayı göze almalıdır.” (Barrow, 2005: 87)

(c) Medyanın Etkisi

Kitle iletişim araçlarının kişinin davranışları üzerindeki etkisi bugün öğrenilmiş bir hadise değildir. Matbaanın bulunmasından itibaren insanlığa yön veren birçok siyasal ve toplumsal olayın hazırlayıcısı ve yönlendirici konumunda olmuştur. Ancak günümüzde gelmiş olduğu yer itibarıyla devasa bir canlı olarak hem toplumsal hayatımızda hem de siyasal hayatımızda insanlık tarihinin hiçbir döneminde görülmediği kadar en etkin, en belirgin ve en geniş yeri doldurmaktadır. *“Kitle iletişim araçları, yayınladıkları haber ve programlar ile sundukları bilgilerle seçmenin siyasal davranışının şekillenmesi sürecinde önemli bir faktördür. 1970'lere kadar siyasal toplumsallaşmanın etkeni olarak görülmeyen kitle iletişim araçlarının, daha sonra yapılan araştırmalar sonucunda, siyasal toplumsallaşma sürecinde çok etkin bir rol oynadığı, hatta siyasal bilginin yerleşmesinde en etkili araç olduğu kabul edilmiş ve bu etkinin tüm yaşam süresi boyunca devam ettiği anlaşılmıştır.”* (Tokgöz, 1978: 83) Artık büyük şirketlerin başında olduğu bu kuruluşlar toplumsal, ekonomik ve özellikle siyasal karar alma süreçlerindeki etkin rollerinin farkında olmakla beraber, ellerindeki kitle iletişim araçlarıyla bir bütün olarak medya imparatorluklarına ulaşmışlardır. Bu araçların en başında televizyon gelmektedir. *“Televizyon, gerçekten müthiş bir kanaat oluşturucusudur. Bugün egemen halk, özellikle televizyonun onu kanaat sahibi olmaya ittiği biçimde ‘kanaat sahibi olmaktadır’ ve kanaatin yönlendirilmesinde, günümüz politikalarının tüm süreçlerinin tam da merkezine video-politika konulmaktadır. Başlangıç olarak, televizyon gerek adayların seçiminde, gerekse sonunda kazananı kazandırmada seçim sürecini büyük ölçüde etkiler. Ayrıca televizyon, hükümeti yani*

hükümetin seçimlerini etkiler ya da güçlü bir biçimde etkileyebilir.” (Sartori, 2006: 50) Siyasal davranışların bu etkilemeyle oluşması halkın yönetimi olarak bilinen demokrasinin aslında amacı haber vermek ve eğlence olan medyanın demokrasisine dönüşmesi sistemin çökmesi bakımından başka bir araştırma konusudur. Televizyonun diğer kitle iletişim araçlarına nazaran üzerinde taşıdığı nitelikler itibariyle çok daha fazla bir etki kapasitesine sahip olduğunun altını çizen Odabaşı, egemen kitle iletişim araçları ve özellikle televizyonun buldukları ortamlarda bir iktidar aygıtı haline dönüştüğüne işaret etmektedir. (Odabaşı, 2000: 114) Gazetelerin ve dergilerin ülkemizde geldiği nokta itibariyle, haber verme kaygılarından çok savundukları ve destekledikleri siyasal düşünce ve partilerin birer sözcüsü olmuşlardır. *“Gazetelerin halkın ‘ne hakkında’ düşüneceğini belirlemede etkili olduğunu ileri süren gündem teorisini destekleyen çalışmalar bulunmaktadır. Bu çalışmalar kitle iletişim araçlarının bireylerin siyasal tutumlarını değiştirdiğini ve halkın siyasal olaylar ve aktörler hakkında düşünüp hissettiklerini, etkilediğini de göstermektedir.”* (Milburn, 1998: 257) Gazetelerin bu işlevinin üzerinde duran başka bir kişi de Tekin’dir. *“Gazeteler, haber verme ve eğitim işlevlerinin yanı sıra bazı fikirlerin savunuculuğunu yaparak toplumda fikir değişikliği yaratmaya çalışırlar. Örneğin seçmenlerle doğrudan, aracısız bir ilişki kurarlar ve onların siyasal fikirlerini değiştirmeye ya da şekillendirmeye çalışırlar.”* (Tekin, 1998: 45) Bu bakımdan baskı ve çıkar gruplarının en büyüğü olarak bu medya şirketlerinin siyasal partilerle beraber hareket etmesinden daha mantıklı ne olabilir. Bilime ve edebiyata ilişkin kitapların basımına uğraşan yayınevlerinin artık eskisi gibi insanlığı aydınlatıcı ve geliştirici amaçlar yerine, çok satma telaşı içinde oldukları söylenebilir. Bunun yanı sıra siyasal davranışların oluşmasında yer alan propagandaların içinde bulunmayı da ihmal etmemektedirler. *“Radyo ucuz olduğu kadar hızlı ve yaygın bir kitle iletişim aracıdır. Siyasal alanda kullanımı nedeniyle ilgiyi sürekli üzerinde tutmuştur.”* (Ertekin, 1995: 109)

Radyonun 1940’lardaki büyük etkisi azalmasına rağmen devam etmekle beraber bunun yerini televizyon almıştır. Dünyada ve ülkemizde de oluşan toplumsal ve siyasal hareketlerin yönlendirilmesi ve gelişmesi noktasında ve son olarak 2014 yerel seçimlerinde de etkili bir şekilde kullanılmaya başlanmasıyla internet önemini fazlasıyla ortaya koymuştur. *“Siyasal web sitelerinin beş temel fonksiyonu üzerinde durulmaktadır. Bunlar, bilgi sağlama, kampanya aracı olarak kullanma, kaynak oluşturma, parti içi ve dışı gruplarla bilgi ağı oluşturma ve siyasal katılmayı arttırmadır.”* (Kalender, 2003: 31) Seçim dönemlerine kadar genel olarak olağan bir akış takip eden kitle iletişim araçları bu dönemde artık bir bütünün parçası olarak izlemiş oldukları siyasi parti ve anlayışın propagandasını takip etmektedirler. *“Siyasi seçim sürecinde kitle iletişim araçlarından etkilenme oranı artmakta çünkü seçmen, tercihini belirlerken siyasi konular, seçime ilişkin kampanyalar, adaylar, partiler ve programlar hakkında bilgi sahibi olma ihtiyacı duymaktadır.”* (Damlapınar, 2000: 90) Siyasal parti ve anlayışların pazarlanması bakımından bu mecburi ortaklık taraflar arasında çok iyi idrak edilmiştir. *“Politik pazarlamayı diğer pazarlama türlerinden ayıran önemli bir husus da diğer ürünler hakkında örneğin bir diş macunu medyanın herhangi bir yorum yapmaması ya da nadiren yapmasıdır. Fakat politik pazarlamada ister yerel düzeyde ister ulusal düzeyde düşünelim politik aday hakkında kamuya ulaştırılan mesajlar haber medyası üzerinden olmaktadır. Bu nedenle haber konusu olacak siyasi parti ve lider hakkındaki bilgilendirmelerin ve yorumların istenen şekilde gerçekleşmesi ülkemizde ve diğer birçok ülkede olduğu gibi medya organları ile kurulacak olan doğru ilişkiler üzerinden şekillendirilebilmektedir.”* (Tan, 2002: 27) Medya üzerinden yapılan propaganda çalışmaları sistem içerisindeki üst ekonomik ve siyasal olarak güçlü gruplar olan iktidar ve muhalefet partilerince paylaşılma kaygıları içerirken, diğer taraftan halkın birebir daha çok içinde bulunduğu yerel seçim adayları ve hatta muhtarlık seçimlerinde bile büyük anlam taşımaktadır. *“Siyasal iletişimde, yaygın olarak kullanılan broşürler hem*

adayın kişisel özelliklerini vurgularken hem de parti görüşlerine yer vermekte kullanılan fotoğraflar ve kısa ve çarpıcı sloganlarla bireyler üzerinde etkili olmaktadır. İlan ve broşürlere önem veren seçmenler broşürlerde aday ve partilerin çalışmalarının kısa, öz ve çarpıcı olması bu kitle iletişim aracı olan broşürlerin etki gücünü arttırmaktadır.” (Kalender, 2005: 221)

(d) Hizmetlerin Etkisi

“Ülkenin içinde bulunduğu olağan veya olağaniüstü şartlar, insanların hükümetin icraatlarını algılama biçimi, iktidardaki ve muhalefetteki siyasetçilerin ülkenin gündemine getirdikleri konular, ekonominin önceki yıllara göre durumu tarafından belirlenmektedir.” (Sitebölükbaşı, 2001: 9) İnsan davranışlarının ve tutumlarının şekillenmesinde deneyime dayanan öğrenme etkilidir. Görerek edinilen bilgilerin duyarak edinilen bilgilere göre daha pekişmiş olduğu ve daha yoğun olduğu bilinir. Oy verme davranışında seçmen yaklaşımlarının temelini oluşturan bu tutum ve davranışların yerleşmesi bakımından incelendiğini görmüştük. Seçmenin rasyonel olarak kendi menfaatlerine en uygun tercihi yapacağı ve bu tercihte bilgi edinmiş olması gerekliliği üzerinde durmuştuk. Diğer taraftan ikna amacıyla yapılan propaganda faaliyetlerinin ve medya üzerinden yapılan bilgilendirme ve yönlendirme çabalarının etkinliği söz konusuydu. Bu yönü itibariyle genel ve yerel yönetimler tarafından yapılan hizmetlerin bu bilgi ve karar aşamasında seçmen üzerinde ne kadar etkili olduğu görüşümüz nedeniyle ayrı bir başlık altında incelenmelidir. Ayrıca siyasetin kendisinin de bir hizmet olarak görülmesi siyasal pazarlama da hizmet anlayışının ön plana çıkmasına neden olmuştur. *“Dolayısıyla siyasal parti ve adaylar ile seçmenler arasındaki ilişkinin hizmet sağlayıcılar ve hizmeti alanlar etrafında toplanması ve bu ilişkinin güçlenerek süreklilik göstermesi gerekmektedir.”* (Odabaşı, 2009: 34) İktidar ve muhalefet partilerinin geçmişte yaptığı hizmetler toplumsal hayata bire bir yansımaları nedeniyle ister istemez seçmen

tarafından görülmektedir. Gözle görülür bu değişimler, özellikle seçmen tarafından kullanılan hizmetlerdeki olumlu ve olumsuz durum olarak hemen tespit edilir. Ulaşım, sağlık, eğitim ve sosyal hizmetler seçmen tarafından gündelik hayatta istem dışı bile algılanmakta ve mukayeseye tabi tutulmaktadır. Özellikle yerel yönetim seçimlerinde hizmetler fazlasıyla seçmen tercihi üzerinde etkili olmaktadır. "*Belediye hizmetlerinin partiye olan destek üzerinde önemli bir etkiye sahip olduğunu göstermektedir.*" (Çaha, 2002: 139) Hizmetlerin kötü yapılması diğer faktörlerin etkisi ne olursa olsun seçmenin üzerinde büyük bir değişim etkisi yaratmakta ve bu kötü izlenim uzun süre unutulmamaktadır. "*Yerel yönetimler vatandaşa en yakın sayılan demokratik siyasi örgütlerdir. Vatandaşa en yakın olan bir kurumun halkın derdini en fazla bilen ve ona göre hizmet etmesi gereken bir kurum olmalıdır.*" (Çevik, 2009: 301)

(e) Dinin Etkisi

Demokrasinin gelişmesi sürecinde batı dünyasında özellikle Orta Çağ'da dinin mutlak egemenliğini, baskılarını ve bunun sonucunda siyasal sistemle, toplumla arasındaki çatışmaları reform hareketlerini, laiklik anlayışını ve daha sonra değişen din ve devlet anlayışlarına değinmiştik. Batı dünyasında oluşan din anlayışı bu sürecin sonunda oluşmuş olması bakımından dinin etkileyici özelliği yumuşama eğilimi göstermekle beraber seçmen davranışlarında yer yer çıkışlarla halen etkisini devam ettirmektedir. Ülkemizde cumhuriyetle beraber sözde aydın yöneticilerin dönem dönem din hürriyetini kısıtlamaya yönelik davranışları nedeni ile toplumsal çatışmalar cereyan etmiş ise de Avrupa'daki gibi büyük bir çatışma tarihimiz yoktur. "*Dinin toplumsal katılım dinamiklerine dikkati çeken Mardin, siyasal hayatta dinin, büyük ideolojilerin ve Kemalist modernleşmenin boş bıraktığı gündelik yaşamın yönetimini sahiplendiğini, insanın toplum içinde nasıl hareket edeceğinin haritasını vererek toplumsal kılavuz işlevini gördüğünü belirtir.*" (Mardin, 1983:

58) İslam inancının diğer dinlerden farklı olarak toplum üzerinde baskıcı bir tutum sergilememesi ve gelişmeye açık bir din olması nedeniyle, halkımızda ve toplumsal hayatımızda çok kuvvetli yeri olduğu kuşkusuzdur. Oluşan seçmen davranışlarının bu inançlarımızdan ayırık tutulması mümkün değildir. *"Muhafazakarlarca dine ehemmiyet verilmesinin nedeni, dinin toplum için bir motivasyon kaynağı yada manevi ve ahlaki bir kaynak olmasından dolayıdır. Din aynı zamanda toplumsal dayanışmayı, birlik ve beraberliği sağlayan en önemli araçsal kaynaktır."* (Çaha, 2004: 78) Türkiye’de toplum hayatı dini anlayış ve fiiliyatı bakımından bazı çevrelerce farklılık gösterse de inanç noktasında homojen ve genel bir yapı arz eder. *"Türk siyasetine yön veren en önemli sembolün ‘din aleyhtarı olup-olmama’ olduğunu vurgulamaktadır."* (Sarıbay, 2000: 69) Bu bakımdan toplum kendi inançlarına ve yaşama şekline saldıran ve değiştirmeye çalışan anlayışlarla sürekli mücadele halindedir. Zaten Türkiye tarihindeki seçimlerin başlangıcı bu şekilde cereyan etmekle beraber inanç ve özgürlüklere karşı tehdit barındıran bütün girişimlere karşı tepkisini halk her fırsatta sandıkta vermiştir. 1980 ve 1990 yıllarında Ayşe Güneş Ayata ve Sencer Ayata bu perspektif doğrultusunda yaptıkları araştırmalarında son yirmi yıllık dönemde Türkiye’de seçmen eğilimlerinde etnik ve dinsel temelli bölünmelerin (cleavage) arttığını ileri sürmektedirler.” (A.G. Ayata, S. Ayata, 2002: 139) Dinin toplumsal yaşamdan ve devlet anlayışına ilişkin politikalardan mutlak ayırık tutulması söz konusu olamaz, bu görüşleri savunan kişilerin anlayış bakımından Avrupa’yı örnek göstermeleri başka bir tuhaf olaydır. *Çünkü insan üzerindeki etkisi sebebiyle din, bazı durumlarda siyaset ve iktidar kavramlarıyla birlikte ele alınmıştır. Bu durum sadece Türkiye’ye özgü bir durum değildir. Batı’da da dinin siyasetle ilişik durumunun birçok örneği gözlemlenebilmektedir."* (Polat, t.y.: 104-115) Din ve vicdan hürriyetlerinin insan hakları boyutuyla dünyada ve ülkemizde büyük mücadelelerle gelmiş olduğu bu noktadan artık geri dönülemeyeceği artık bütün çevrelerce anlaşılmalıdır. Ancak ülkenin modernleşmesinin ve gelişmesinin yanında, geçmiş tarihimizde yaşanan

olayların toplum hafızasındaki yeri itibariyle seçmen davranışlarına etkisi zayıflayarak devam edecektir. *“Oysa ki din sadece geleneksel toplumlarda değil gelişmiş sanayi toplumlarında dahi siyasi mekanizma içerisinde kısmı bir etkinliği vardır. Lakin nüfusun çoğunun aynı dine mensup olduğu toplumlarda dinin politik bir sorun haline gelmesi nadiren görülen bir durumdur.”* (Toprak, 2007: 377-379)

(f) Kültür ve Ahlak Anlayışının Etkisi

Seçmen davranışlarının sosyal yaklaşım modelinde içinde bulunduğu gruplardan etkilenmesi ve buna göre grup olarak hareket edeceği hususunu incelemiştik. Seçmenin en büyük sosyal sınıf olarak içinde bulunduğu ülke toplumunun tutum ve davranışlarından etkilendiği ve bunun bireysel davranışlarına nasıl ve ne kadar aktardığı başka önemli bir konudur. *“Tutum, bireyin kendine ya da çevresindeki herhangi bir nesne, toplumsal konu, ya da olaya karşı deneyim, bilgi, duygu ve motivasyonuna dayanarak örgütlendiği zihinsel, duygusal ve davranışsal bir tepki, ön eğilimdir.”* (Tarhan, 2002: 35) Ülkedeki toplumun ürettiği kültür ve ahlak anlayışının bireyler üzerindeki etkileri ve bunun tutum ve siyasal davranış biçimi olarak ortaya çıkması kapsamı bakımından en geniş etkilenme içermektedir. *“Değerler sistemi insanların düşünce, tutum ve davranışlarıyla eserlerinde birer ölçüt olarak ortaya çıkmakta ve toplumsal bütünlüğün bir parçasını oluşturmaktadır. Bireyler içinde yaşadıkları toplum, kültür ve grupların değerlerini genellikle benimsemekte, karşılaştırma ve seçme işlemlerinde bunları kullanmaktadırlar.”* (Tolan, 1996: 244) Toplumsal kültür anlayışı, bireysel davranıştan farklı olarak, uzun zaman içerisinde oluşan ve değişimi de uzun zaman alan özelleşmenin ülkenin tarih geçmişi ve coğrafyasıyla yakından ilgili olduğu, değerler sistemidir. *“Bireysel kültür, bireyin içinde doğduğu genel kültürden aldığı somut ve soyut değerler bütünüdür. Toplumsal kültür ise bir toplumu oluşturan bireylerin paylaştıkları duygu, düşünce, davranış ve inançlarından oluşan kalıplar,*

normlar ve değerlerin toplamıdır. Kısaca toplumsal kültür bir toplumun top yekun yaşam biçimidir.” (Kışlalı, 2005: 65) Bu yaşam biçiminden kaynaklanan bireylerim seçim dâhil tüm olaylara karşı ortak hareket ve reflekslerinin olması doğaldır. Bunun oy verme davranışına etki etmemesi düşünülemez. Dolayısıyla bireyler mevcut tutumlarının tayin ettiği ihtiyaçları doğrultusunda karar verme davranışı içerisine girerler. *“Bu aşamada tutumlar, bazı insanların niçin bazı parti veya adaylara oy verdiğini, bazılarının kaçındığını açıklamada yardımcı olacaktır.”* (Kalender, 2005: 17) Çoğu zaman bu toplumsal kültür ve ahlak anlayışı birey davranışları üzerinde o kadar ağırdır ki bireyin rasyonel tercihlerinde bile bunun dışına çıkılması toplum tarafından dışlanmayla cezalandırılır. *“Mesela teknik değerinde bilgi payı daha fazla olmakla birlikte, en az derecede de olsa bir inanç payı bulunmaktadır. Ahlaki ve dinsel değerlerde ise inanç payı yüksek, bilgi payı daha az olmaktadır.”* (Kalender, 2005: 18) Kişi bütün yaşamını içeren konularını bu tutum ve davranışlarını oluşturan fikriyatı üzerine ve bunun kişi üzerindeki etki şiddeti bakımından zayıf veya güçlü olarak bina etmiştir. *“Bir iş adamının kimlerle arkadaşlık ettiği, düzenli etkileşimde bulunduğu, hangi derneklere üye olduğu, hangi yayınları okuduğu incelenecek olunursa, büyük olasılıkla, bunların siyasal tercihini destekler nitelikte olduğu görülecektir.”* (Turan, 1991: 85) Bu genel toplumsal kültür ve ahlak anlayışı bölgesel olarak konu itibariyle kısmen ve bağıllık olarak da şiddetli ve zayıf biçimde çoğunlukla değişebilmektedir. Bölgesel kültür ve ahlak anlayışının özellikle yerel seçimlerde iyi bilinmesi ve buna göre davranılması siyasal aktörler bakımından önem taşır. Çünkü bu farklılaşmayla beraber seçmen davranışları da farklılaşmaktadır. *“Kültürel etkilerin siyasal yaşamdaki yansıması söz konusu olduğunda, akla ilk gelen olgu kuşkusuz ki ideolojilerdir. İdeolojileri, toplumda benzer koşulları paylaşanların, bu koşullardan doğan ortak gereksinimlerini karşılayan, kendi içinde tutarlı inanç sistemleri olarak tanımlanabilir.”* (Kışlalı, 2005: 64)

(g) İdeolojinin Etkisi

Siyasal partilerin kurulmasında veya gelişmesinde, temel alınmış düşünceler ve tanımlamaları ideoloji başlığı altında incelemeyi uygun bulduk. Çoğu zaman partileri birbirlerinden ayırırken kullanmış olduğumuz düşünsel durumun isim tamlayanı olarak kullanılan kavramlar ideolojik tanımlamamızın içerisindedir. İdeolojinin kavramsal olarak siyaset bilimciler tarafından üzerinde uzlaşmış bir tanımı yoktur. Kavram çok eskiye dayanmasına rağmen Marksist sistemin etkisinde ve etkinliğinde çok kullanılması bakımından bu söylemlerle anılır olmuştur. Geçirdiği kullanım evrelerinde ilk anlamını yitirmekle beraber bugün daha çok olumsuz olarak kullanılır. Pek çok tanımlarından bir tanesi olarak, Claude Leford'a göre ideoloji terimi, "Bir grubun gerçekliği ve gücü yönünde edim ve söz içeren uygulamalar olarak, grubun güç isteğini ve buna koşut eylem stratejisini içermektedir." (Leford, 2002) Eylemsellik kavramına vurgu yapan bu tanımlamadan hareketle, siyasi partiler kurulurken temel alınan bazı düşüncelerin ve tutumların sistem içerisinde göz önünde tutulması ve hayata geçirilmesini arzu ederler. Bu temel tutum ve davranışlar partinin programında, bütün unsurlarında ve politikalarında görülür. Çoğu zaman bu düşünceler, toplumsal bir akımın, ekonomik sistem bakış açısının, dini hassasiyetlerin veya siyasi sistemlerin bakış açısı ve kurgusundan oluşmaktadır. Siyasi partilerin diğer partilerden farkını ortaya koyması bakımından ideoloji bu farklardan sadece biri olmakla beraber en dikkat çekici olan ve en ayır edici olandır. Dünya demokrasilerinde seçmen kendine yakın olan düşünce, tutum ve davranışlara yakın bulunduğu parti ideolojisi arasında bir bağ kurarak oy verme davranışında bulunur. Ülkemizde cumhuriyetle başlayan ve günümüze kadar gelen Atatürk ilke ve inkılaplarından esinlenerek daha sonra farklı yorumlanarak ulus devlet inşasında günümüze kadar gelen Kemalist düşünceler bu dönemin ağırlıklı ideolojisi olarak oluşmuştur. Fransız Devrimi'nden sonra Osmanlı İmparatorluğu'nun dağılma dönemlerinde fikri temelleri atılan, Atatürk

ilkeleri arasında da yer bulan Türk milliyetçilik akımlarının 1940'lı yıllarla beraber pratiğine rastlanır. Günümüzde MHP bu akımın ideolojik sahiplenmesi konumundadır. Daha sonra gelişen Marksist ve sosyalist hareketler 1960'lı yıllarda kendisini göstermektedir. Cumhuriyet döneminde İslam dininin yaşanması noktasındaki hassasiyetler ve ümmetçi gelenekçi çizginin Terakkiperver Halk Fırkası ile başlayıp, 1950'lerde Demokrat Parti, 1970'lerde Adalet Partisi, daha sonra Anavatan Partisi, Doğru Yol Partisi ve Ak Parti ile devam ettiği görülür. Milli Görüş ve Milli Selamet Partisi, Refah Partisi çizgisinin 1960'lı yıllar ve 1990'lı yıllara kadar büyük bir kapsayıcılığı olmamasına rağmen etkin olarak dinî inançlar konusundaki anlayışıyla siyasal hayatta yer aldığı söylenebilir. Kürt milliyetçiliğinin savunulduğu başka bir milliyetçilik de birbirini izleyen HDP, BDP vb. partilerdir. İdeolojinin Türkiye'deki seçmen tercihlerindeki rolü büyüktür. Kalaycıoğlu ise seçmen davranışını ekonomik faktörlerden çok ideolojik ve kültürel faktörlerin etkilediğini belirtmektedir. (Kalaycıoğlu, 1999: 55) Oy verme davranışının açıklayan psikolojik yaklaşımda, partiyle özdeşleşme teorisinin de dayandığı varsayımların oluşmasında ideolojinin çabuklaştırıcı etkisinden söz edilebilir. *"İdeolojiler, toplumsal sistemleri, örgüt ve sınıfları gizleyen ya da gizemli hale getiren bilgi yapıları olarak görülürse, ideolojinin, özelde töre(n)ler, ritüeller (âdetler, gelenekler, görenekler) gibi maddesel teamüller içinde öznenin eylemlerini belirlediği söylenebilir ve farklı siyasal görüş ve stratejiler de bu görüşü temsil etmenin bir diğer biçimi olarak algılanabilir."* (Althusser, 2003) Özellikle toplumun sert kutuplaşma dönemlerinde seçmenin sosyal ve psikolojik nedenlerle, kendisini ait hissettiği partiye yönelmesinde ideolojinin başlıca fonksiyonu olduğu rahatlıkla görülebilir.

(h) Propagandanın Etkisi

Siyasal partilerin bu kadar büyük örgütlenmeler kurmalarının faaliyetlerde bulunmalarının yegane amacının seçmenin oyunu alabilmek

olduğunu söylemek yanlış olmaz. Bu faaliyetlerin dolaylı ve dolaysız olarak büyük bir propaganda çalışması olduğu ve büyük bir hacim kaplaması ancak bu şekilde açıklanabilir. Partilerin bu kadar büyük propaganda çalışmalarının bir bütün olarak ne kadar sistemli, planlı ve geniş yapabilmelerinin güçlüğü karşısında sarf ettikleri çabanın başarılı olup olmaması noktasındaki karşılığı seçim sonuçlarıdır. *“Siyasal propaganda, siyasi partilerin ideolojilerini, programlarını veya adaylarını seçmenlerin beğenisine sunmak için yapmış olduğu faaliyetler olarak tanımlanabilir. Bu faaliyetler bir süreç gerektirir ve mümkün olduğu kadarıyla farklılaşmamış, sosyolojik açıdan çok belirgin olarak yapılaşmamış kitleler üzerinde etkili olmaktadır.”* (Tolan, 1983: 455) Bu propaganda faaliyetlerinin temel anlayışı ve amacı seçmenin mensubu olduğu kendi partisine yanaşmasının sağlanmasıdır. *“Ancak buradaki amaç sadece hedeflemek değil kendi ürünleri olan partileri, adayları ve liderleri seçmeleri için seçmenleri ikna edebilmektir.”* (Gürbüz, 2004: 9) *Kısacası, üye, yandaş ve oy veren seçmenlerin olumlu tutum ve davranışlarını pekiştirmek, ilgisiz olan seçmenlerin davranışlarını olumlu tutuma çevirmek, karşıt ya da olumsuz tutumları da en azından ilgisiz duruma getirmektir.”* (Özkan, 2002: 21) Partiler sürekli olarak propaganda faaliyetleri içerisindedir. Bu faaliyetlerin seçim dönemlerinde farklı olarak isimlendirildiği ve daha yoğunlaşarak seçim kampanyası haline geldiğini belirtmek yerinde olacaktır. Seçim kampanyalarında bu kadar büyük ekonomik değer ve insan gücünün kullanılması gerçekten beklenen karşılığın alınıp alınmadığı sorusunu gündeme getirecektir. Sartori’ye göre; *“Bilinen en önemli gerçek, özellikle seçim kampanyalarındaki oy eğilimlerinin değişimleridir. Örneğin İtalya’da 1994 yılında yapılan seçimlerde, Luca Ricolfi, televizyonun, 15 günlük aralarla yaptığı görüşmeler sonucunda 6 milyondan fazla oyu sağ partilere yönlendirdiğini hesaplamıştır.”* (Sartori, 2006: 85) Başka bir önem atfeden görüş Özsoy tarafından dile getirilmiştir. *“Seçmen tercihi üzerinde etkili olan bir diğer önemli faktör propagandadır. Yapılan araştırmalar propagandanın seçmen üzerinde etkili olduğunu açıkça*

göstermiştir. Etkin propaganda yönlendirebilir, seçmen bunu gizlese de etkin propaganda rüzgâr oluşturur, rüzgâr tercih değişimine etki eder.” (Özsoy, 2009: 71) Bu belirtilen hususlar propagandanın seçmen tercihleri üzerindeki etkilerinin ne kadar önemli olduğunu ortaya koymakta, bir de seçim kampanyasını yapan siyasi parti mensupları ve adayları üzerindeki etkileri de söz konusu olmakla gözardı edilmemelidir. *“Siyasal seçim kampanyaları herhangi bir aday, parti veya gündem konusuyla ilgili değişik enformasyonu seçmenlere ileterek onların karar verme süreçlerini etkilemekte, parti veya adaylara oy verme yönündeki motivasyonu güçlendirmektedir.”* (Kalender, 2005: 85) Sonuç olarak seçimler üzerinde bu kadar etkili bu faaliyetlerin önemi ortadayken, bunun gelişigüzel bilimsel anlayıştan uzak geleneksel yöntemlerle yapılması düşünülemez. Çünkü bu faaliyetlerin süreklilik arz etmesi, seçmen davranışları üzerinde etkili olan diğer unsurların bir bütün olarak ortaya konulmasında kullanılacak tek araç olması bakımından diğer unsurlardan da önce gelmesi gerekir. *“Bilgilerin derlenmesi ve değerlendirilmesi aşamalarında görev alan parti içi işlevlerin konuya olan hâkimiyetleri bu noktada çok önemlidir. Aksi takdirde yanlış kararlar ortaya çıkabilir.”* (Çiftlikçi, 1996: 206-207) Politikaların belirlenmesi, böyle büyük bir planlanmanın yapılması ve bir bütünlük içinde uygulanması beraberinde iyi bir siyasal bilgi ve teknik beceriler gibi unsurlarında bulunması gerekliliğini ortaya koyar. *“Başarılı bir kampanya ve ikna stratejilerinin kullanılması, seçmen davranışlarının iyi tahlil edilmesi, en azından geç karar veren, kararsız ve yüzergezer seçmenlerin değişiminde etkili olmaktadır.”* (Kalender 2005: 90) Ülkemizde yapılan son seçimlerde siyasal partilerin yaptığı seçim kampanyalarının diğer ülkelerdeki kampanyalar kadar bir bütünlük arz etmese de profesyonel bir şekilde yapılmaya çalışıldığını göstermiştir. *“Kitle iletişim araçlarının kullanılmasındaki çeşitlilik ve içerik bakımından daha yoğun olduğunu da söylememiz gerekir. Bu durum “Siyasetin kişiselleştirilmesine bağlı olarak lider üzerinden yürütülmesi; siyasetin bilimselleştirilerek seçmen eğilimleri üzerine kurgulanması; kampanyalarda medyanın öneminin ve*

rolünün artması; vatandaşların seyircileşmelerine bağlı olarak pasif hale gelmesi unsurlarını kapsayan bu süreç siyasetin Amerikanlaşması olarak bilinmektedir.” (Türk, 2008)

(1) Adayın Etkisi

Türkiye’de yapılan geçmiş genel seçimlerde adayın tanınması pek önemsenmezken, yerel seçimlerde biraz daha ön plana çıkan bir unsurdur. Günümüz dünyasında muazzam bir gelişme gösteren enformasyon, artık kişiler hakkında bilinmeyen çok az şeyler bırakmıştır. Bunun bir sonucu olarak partilerin göstermiş olduğu adayların niteliği artık yerel ve genel seçim bakımından aynı derecede önem arz etmekle beraber, aday unsuru seçimlerin kazanılmasında başlıca etkenler arasındadır. *“Seçmenler artık seçimlerde gözü kapalı oy vermek yerine destekleyecekleri adayları yakından tanımak istemekteler.” (Özsoy, 2009: 51)* Seçmen davranışlarının aday bakımından incelenmesinde yapılan son seçimlerin iyi bir gösterge olduğunu düşünmekteyiz. Bu yukarı yönlü gelişimin sadece ülkemizde değil, tüm dünyada gelişen bir faktör olduğunu da unutmamak gerekir. *“Siyasal tercihler, seçmenin oy vereceği adaylar dikkate alındığında farklılık gösterebilmektedir.” (Bannon, 2003: 139)* Siyasal partilerin siyasal devşirme yoluyla ortaya çıkardığı adayların önceden belirli parti örgütü içerisindeki kişilerin desteğini alması yeterli olmaktaydı, ancak gelişen bu süreç karşısında adayın en azından seçim çevresi içerisinde seçmenin de desteğini alması gerekmektedir. Bu desteğin alınması için gösterilecek adayın, tanınması, hizmetleri, halkla ilişkisi vb.. kalite şartlarını taşıması ve iyi bir imaja sahip olunmasını gündeme getirmektedir. *“Seçmen davranışlarını açıklamaya çalışan modellerde aday imajının önemi tüm dünyada artmakta, aday imajı ya da aday değerlendirmesi siyasal iletişim araştırmalarında da önemli bir yer tutmaktadır.” (Uztuğ, 2004: 66)* Seçim kampanyasının esaslı unsuru artık adayın imajı üzerinde cereyan etmektedir. Bunun *“nedeni, 1980 sonrası Türk siyasi hayatında meydana gelen değişme ve çözümler,*

ideolojilerde yaşanan gevşeme, partilerle güçlü bağlar kuran seçmen profilindeki zayıflamalar ve buna bağlı olarak kararsız seçmen sayısındaki artış ve partilerin birbirine benzemesidir.” (Tosun, 2003: 29) Siyasal partilerin bu gelişimi yakından takip ettikleri ve adaylarını buna göre seçtiklerini görmekteyiz. *“Bir siyasi partinin kimliği, ideolojisi, imaj ve vitrini hakkında fikir veren faktör, partinin gösterdiği adaydır.”* (İslamoğlu, 2002: 129) Tüm kamuoyu araştırmalarında seçmenin aday ve kampanyalardaki aday imajını yakından izlediği ve bunun tercihlerine doğrudan etki ettiğini görmekteyiz. *“Özellikle yerel seçimlerde partiler aday tercihleri konusunda daha hassas davranmaktadırlar. Kendi kriterlerini sağlayanlar arasından, seçmenlerin isteklerine ve beklentilerine cevap verebilecek adayı belirleyip vitrine koymak durumunda kalmaktadır.”* (Uztuğ, 1999: 67) Bunun aksine davranışların bir partinin en güçlü olduğu yerlerde bile bu partiye oy verilmeyerek seçmen tarafından cezalandırıldığı malumumuzdur. Buna uygun gösterilen adayların sahip oldukları imajı her dönemde özellikle seçim dönemlerinde korumaları ve buna göre hareket etmeleri gerekir. Seçim kampanyasında iletişim yoluyla halkla aralarında kurmuş oldukları bağ bu dönemde ya pekişecektir ya da azalacaktır. Bu adayın bilgi ve kabiliyetine kalmış bir konudur. *“Seçmenlerin gündeminde bulunan ve çözüm bekleyen herhangi bir problem veya problemlere parti ve adayların bakış açıları, çözüm önerileri, oyların yönünü belirlemede etkili olmaktadır.”* (Kalender, 2005: 77)

(i) Gelir Seviyesi

Kişilerin elde ettiği gelirin seçmen davranışlarını etkileyip etkilemediği ve etkiliyorsa nasıl ve ne kadar seçmen davranışları üzerinde bir yoğunluk oluşturduğu hususu üzerine farklı düşünceler vardır. "Milne ve Mc Kinze İngiliz seçmeni üzerine yaptıkları araştırmalarda, partilerin oy tabanlarının genel olarak toplumdaki sınıf farklılıklarını yansıttığını tespit ettiler." (Akgün, t.y.: 27) Oy verme davranışlarında rasyonel tercih

yaklaşımında da seçmenin kendi menfaatlerine uygun hareket edeceği ön görülmüştü. Oy verme davranışında kişinin gelir seviyesi bire bir bu mukayesede kullanılacak en başlıca konulardan biri olduğunu düşünmek gerekir. “Seçimler politik karar alma sürecinde seçmenler, politikacılar, bürokratlar ve çıkar-baskı gruplarının bireysel çıkarlarının toplamıdır. Politik karar alma sürecinde tüm aktörlerin amacı çıkarlarının maksimum düzeyde belirlenmesini sağlamaktır.” (Kalaycıoğlu, 1999: 29-30) Bu nedenle seçmen siyasal tercihini yaparken gelir seviyesini göz önüne alacak veya başka bir ifadeyle içinde bulunduğu gelir seviyesi grubuna göre hareket edecektir. “Yaşam koşullarının güçlüğü ve ağır geçim sıkıntısının baskısı altında ezilen ekonomik düzeyi düşük gelir grupları, seçimleri mevcut durumlarını düzeltmenin ve daha iyi bir gelir düzeyine ulaşmanın bir aracı olarak görmekte bu sebeple de oy vermeye karşı yüksek ilgi göstermektedirler. Bu iki gelir grubuna karşılık, genellikle muhafazakâr ve statükocu olan taşra orta sınıfı ise, istikrara zarar vereceğini düşündükleri için seçimlere daha kuşkulu bakmaktadırlar.” (Abadan, Yücekök, 1966: 103-117) Siyasal katılım bakımından yüksek katılım oranının yüksek gelire sahip sınıf tarafından daha fazla doldurulmakta olduğu görülür. “Alt gelir grupları aynı zamanda düşük bir eğitim düzeyinde bulduklarından, onların siyasete ilgisizliklerinin bu iki etkenin ortak ürünü olduğunu söyleyebiliriz.” (Kışlalı, 2005: 187) Siyasal katılımın yüksek gelir gruplarında eğitimden bağımsız olduğuna ilişkin başka görüşlerde dile getirilmiştir. “Ekonomik bakımdan güçlü olanların, eğitim düzeyi olarak yeterli olmasa bile siyasal bakımdan etkin oldukları bilinmektedir.” (Çukurçayır, 2000: 88) Seçmen davranışlarının gelir düzeyi ile ilişkisi bakımından gelir düzeyinin etkisinin gerçekten çok belirleyici olup olmadığı hususunda, “seçmen davranışı ile sosyo-ekonomik değişkenler arasındaki ilişkinin Türkiye’de, sanayileşmiş ülkelerden daha zayıf olması, Türk seçmenin kararlarında birey dışı etmenlerin sanayi toplumuna göre daha fazla olmasına bağlanmaktadır.” (Sitembölükbaşı, 1995: 27) Tüm bunların aksine seçmen davranışlarının belirlenmesinde gelir düzeyiyle ilgili bir

etkinin olmadığını da söyleyenler olmuştur.” Türkiye’de yapılan araştırmalarda ise bazı seçim dönemlerinde parti oylarının sosyo-ekonomik değişkenlerden bağımsız olduğu görülmüştür. İstanbul’da yaptığı araştırmada her siyasal tercih kategorisinde benzer bir gelir dağılımının ortaya çıkmasına dayanarak; gelir düzeyi ile siyasal tercihler arasında önemli bir ilişki olmadığı sonucuna ulaşmaktadır.” (Sencer, 1974: 121) Türkiye’nin tarıma dayalı ekonomisinin son 20–30 yılda gelişerek sanayi ekonomisine dönüşmesi ve liberalist ekonomik anlayışın benimsenmeye başlaması ile daha önce olmayan sınıf ayrımı orta gelir sınıfın daha da belirginleşmesi ile ortaya çıkmıştır. Ülkenin gelinen durum itibariyle eğitim oranı yükselmiş, ayrıca daha önce oy verme davranışında gözlemlenen sosyal oy verme davranışının yerini rasyonel oy verme davranışının aldığı gözlemlenmektedir. Bundan önce yapılan araştırmaların Türkiye’deki gelir düzeyinin seçmen davranışlarına bir etkisinin olmadığı sonuçları artık geçerli değildir. Seçmenin gelir seviyesinden hareketle bazı tespitler yapılmıştır. *“Sosyo-ekonomik açıdan alt-gelir grupları hayat pahalılığına karşı tedbir alma, din işlerine önem verme ve işsizlikle mücadele gibi konulara daha önem verirken; orta-gelir grubundakiler ise siyasal rejim sorunlarına odaklanmaktadır.”* (Abadan, 1965: 495-516) Başka bir görüş ise *“Orta ve üst sınıflara göre alt sınıfta otoriter rejimler tercih edilmekte ve bu sınıflar için çok partili sistem gibi demokratik kurumlar diğer sınıflara göre daha önemsiz görülmektedir.”* (Yücekök, 1966: 27)

(j) Eğitim Düzeyinin Etkisi

Seçmen davranışları üzerinde etkili olan diğer unsurlardan biri de eğitimidir. “Eğitimle siyasal davranış arasında en açık ilişki onun siyasal davranış ortaya koyma eğilimini arttırmasıdır. Hatta öyle ki bazı araştırmalar, eğitimin diğer sosyoekonomik değişkenlere göre siyasal katılma üzerinde en fazla etki eden değişken olduğunu bulmuşlardır.” (Sitembölükbaşı, 1995: 36) Yapılan birçok anket araştırmasında eğitimin

seçmenin daha iyi tercihe yönlendirdiği ve özellikle siyasal katılım bakımından eğitilmiş kişilerin oranının yüksek olduğu görülmüştür. *“Eğitim gören bir insan siyasal katılmanın istenilen davranış olduğunu öğrenecek, siyasal sistem hakkında bilgi edinilecek ve siyasal etkinliklerde bulunmak için kendini hazır hissedecektir.”* (Turan, 1991: 78) Bu hazırlık aşaması siyasal davranışın ortaya çıkmasındaki bilgi toplama ve öğrenme aşamalarının rahat geçilmesini sağlar, bu nedenle kişiyi beklenen seviyeye getirir. *“Eğitim, bireylerin siyasal yaşamda etkin olmalarını kolaylaştırır ve siyasal davranışın ön koşullarını hazırlar. Eğitim düzeyinin yüksekliği, bireyin siyasal tercihlerini daha bilinçli olarak yapmasında önemli bir rol oynar ve diğer çevresel değişkenlerin belirleme gücünü azaltır, siyasal içeriklerin kavranmasını, yorumlanmasını ve iletilmesini sağlar.”* (Çukurçayır, 2000: 83) Siyasal katılım açısından eğitimin tek bir unsur olarak değil, ekonomik koşulların bununla geliştiği karinesi de mevcuttur. *“Buna göre eğitim düzeyi yükselen ve geliri artan bireylerin sayısı da doğal olarak artacaktır. Bu bireyler siyasete ilgileri yoğun olan ve siyasal alanda aktif olarak çalışmak isteyen kişiler olarak siyaset sahnesine daha fazla katılma eğilimindedirler.”* (Kalaycıoğlu, 1983: 125) Tek başına eğitimin ise tutum ve davranışların temeli olan düşünsel farklılığı ortaya koyması beklenir. *“Ancak eğitim seviyesi yükseldikçe kişiler kendilerine yöneltilen bilinçli etkileri mantık süzgeçlerinden geçirerek değerlendirirler.”* (Kaban, 1995: 52) Siyasal sistemden beklentiler noktasında da eğitim seviyesi ile birlikte taleplerin de arttığı bilinmektedir. *“Bu nedenle okula gitmemiş bir çoban aldığı küçük bir ücretle yetinebilir ve mutlu olabilirken, ondan on kat daha fazla gelire sahip olan bir mühendis elde ettiği ücretten tatmin olmayarak daha fazlasının hakkı olduğunu düşünebilmektedir.”* (Sitembölükbaşı, 1995: 34) Bu beklentiler doğru kararların alınması yönünde siyasal katılımın maksimum seviyeye çıkmasını beraberinde getirir. *“Serbest meslek sahiplerinden özellikle avukatların ve gazetecilerin siyasal hayatla yakından temasa geçebilmesi çok daha rahattır. Her iki meslek grubunun da toplumla çok sıkı ilişki içinde ve*

toplumsal sorunlara aşina olmaları onların siyasal hayatla ilgili belli bir bilgiye ve geniş bir çevreye sahip olmalarına olanak verir.” (Sitembölükbaşı, 1995: 47) Durumunun etkilerinin devam ettiği yer olarak siyasal parti örgütleri ve diğer siyasal gruplar gösterilebilir. *“Siyasal parti yöneticiliklerine de daha çok eğitim düzeyi yüksek olan bireyler egemendir.”* (Sitembölükbaşı, 1995: 36-37) Platon’dan ve Aristo’dan bu yana yönetimde ve karar alma mekanizmalarında halkın cahil olması nedeniyle bulunmaması gerektiği anlayışı ile yetersiz olduğu ve bunun erdemli ve eğitilmiş kişilere bırakılması, gerekliliği üzerinde durulmuştur, bizde bu konuyla ilgili önceki bölümlerde buna değinmiştik. *“Gerek eğitim sisteminde, gerek toplumda yaygın olan inanç, okumamış insanın yetersiz bir insan olduğudur. Bu görüşün etkisi altında bireyler, okudukça, kendileri kadar okumamış kişilerin yetersizliğine daha fazla inanmakta ve dolayısıyla, her oyun aynı değerde olmadığı düşüncesine yatkınlık kazanmaktadırlar.”* (Turan, 1991: 82) Bu tehlikeli düşünceler var olan demokrasi ve hatta insan hakları kavramlarının altındaki en büyük dinamittir. Sistemin elitist bir yapı üzerinde inşa fikri yeni olmayıp, kaynakları, nedenleri ve tarihteki pratikleri bakımından son derece kötü izler bırakmıştır. Oy verme davranışında *“Eğitim düzeyi düşük kimseler bir siyasal partiyi değerlendirirken onun lideri yanında, somutu daha iyi algılayabilmesi nedeniyle, geçmişte yaptığı icraatları da düşünmektedir.”* (Şentürk, t.y.: 41) Bu altyapıdan hareketle halka olan güven noktasında Rousseau’nun halkın yanlış yapmayacağı düşüncelerini paylaşmaktayız.

(k) Köylü Kentli Yaşamın Etkisi

Çevre ve insan arasındaki güçlü bağ hem biyoloji, hem de psikoloji ve sosyoloji bilimleri başta olmak üzere farklı etkenler ve davranışlar bakımından pek çok kez araştırılmıştır. Seçmen davranışları incelenmesinde bütün bunlardan beslendiği varsayıldığında sadece konu itibarıyla daha dar ve ihtiyaca yönelik bir bakış açısını ortaya

koymaktadır. Köy ve kent yaşamı sosyolojinin bir sınıflandırması olmakla beraber, özellikle sanayi devriminden sonra toplumsal farklılıklar yönünden anlamlı bir ayrım olmuştur. *“Kentleşme, sanayileşmeye ve ekonomik gelişmeye koşut olarak kent sayısının artmasını ve günümüzdeki kentlerin ortaya çıkmasını sağlayan toplum yapısında, artan oranda örgütlenme, işbölümü ve uzmanlaşma yaratan, insan davranış ve ilişkilerinde kentlere has değişikliklere neden olan bir nüfus birikimi sürecidir.”* (Keleş, 2002: 21-22) Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelere göre ekonomik sistemde sanayinin ne kadar fazla yer aldığı ve bu gelişmişliğin sonucu olarak kent köylü yoğunlukları farklılık arz eder. Bu açıdan keskin bir ayrım olmaksızın kent-köy ayrımındaki toplumsal anlayışlar farklı olmalarından dolayı, bu durum tercihlerine de yansımaktadır. *“Siyasal kültürü, tutum, inanç, duygu ve değer yargılarından, siyasete ilişkin olanlarının oluşturduğu bir bütün olarak tanımlarsak kentleşme sürecinde tutum, inanç, duygu ve değer yargılarındaki değişmelerin siyasal kültüre de yansıdığı söylenebilir.”* (Görmez, 1997: 34) Köy toplumlarında görülen davranış kalıplarına bakacak olursak, "Eğitim düzeyinin düşüklüğü, dine ve törelere bağlılık, uğraşlar ve yaşam biçimi arasındaki benzerlik, yüz yüze iletişimin egemen oluşu, dayanışma duygusunun güçlülüğü ve kaderci eğilimlerin belirginliği, kırsal kesim topluluklarının temel özelliklerini oluşturur." (Kışlalı, 2005: 78) Kent yaşamında bundan farklı olarak hakim olan düşüncelerin *“Bu topluluk içindeki ilişkilerde duygusallık, samimiyet, dinsel ve töresel yaptırımlar ve biz duygusu hakim iken, kent yaşamındaki ilişkilerde akılcı ve karşılıklı çıkarlar ile ben duygusu hakim durumdadır.”* (Kurtakan, 1995: 5–10) Düşüncelerde ve yaşantıdaki bu merkez tutumların oy verme ve siyasal katılım bakımından başka sonuçlar doğurabilmektedir. *“Kentsel yaşam sağladığı eğitim olanakları ve yoğun bir ikincil grup faaliyetleri ortamı oluşturması dolayısıyla siyasal olayları izleme ve siyasal kararlara katılma olanaklarının kırsal yaşama oranla daha fazla olduğu bir çevre oluşturmaktadır.”* (Kalaycıoğlu, 1983: 557) Siyasal katılımı kolaylaştıran çoğu unsurun kent yaşamında kendini

göstermesi doğal olarak hem oy verme hem de katılım oranına yansımaktadır. Yer yer bu katılımın oransal olarak şehirlere yaklaştığı köylerde bunun siyasal bilinçten ayrı olarak başka nedenlerinin olduğu düşünülmektedir. *“Ülkemizde görülen oy verme davranışının alışkanlık haline getirilerek, uyarılmış oylama biçimine dönüşmesi, toplu köyler üzerinde yapılan çalışmalarda ortaya çıkmaktadır.”* (Tatar, t.y.: 149) Bu görüşü Kalaycıoğlu da destekleyerek dile getirmiştir. *“Buna ek olarak kırsal kesimde yüksek düzeydeki oy verme oranı, siyasal sisteme olan bağlılık ifadesi, siyasal sistemden hoşnutsuzluğun ifadesi, siyasal içeriği olmayan duygusal bir durum veya uyarılmış oylama gibi unsurlarla da açıklanabilir.”* (Kalaycıoğlu, 1983: 553) Kentli seçmen siyasal düzenden ve hükümetten beklenti bakımından da köylü seçmenden daha talepkardır. Bu yüksek beklentilerin hiç karşılanmaması ve kısmen karşılanması halinde dâhil oy vermede tepkisel davranabilmektedir. *“Çiftçilerin yoğunlukla yaşadığı köylerde ise yaşam düzeyleri bakımından insanlar arasında yaşam biçimine bağlı farklara pek rastlanmadığı için, çiftçiler bu tür bir bilinç geliştiremezler.”* (Sitembölükbaşı, 1995: 48) Kentli seçmenin yüksek beklentilerinin getirmiş olduğu düşüncelerinin başka bir yönü ise yeniliklere açık olması ve geçmiş icraatlardan çok gelecek icraatlara oy verme davranışında daha önemli yer tutmasını sağlamıştır. *“Köylü seçmenler için oy verme biz duygusunu güçlendiren bir eylem olduğundan, genellikle köylüler, aynı partiye, muhafazakar yönde ve güçlünün tarafında oy kullanmaktadırlar.”* (Abadan, 1966: 112) Ülkemizde siyasal partiler arasındaki mücadele de söylenen köylü partisi veya burjuva partisi yakıştırmalarının dayanağı burasıdır.

(I) Mesleğin Etkisi

Seçmen davranışlarının anlaşılmasında temel alınan ve incelenen başka bir başlık olarak mesleği ele alabiliriz. Kişinin yapmış olduğu mesleğin hem kişi üzerinde hem de toplumda algılanma biçimine göre bazı davranış kalıplarının varlığından rahatça söz edilebilir. Yüksek statüye

sahip bir meslek de tıpkı yüksek gelir ve yüksek eğitim gibi toplumsal ve siyasal açıdan bireye bazı farklılıklar sağlar. Bu faktörler siyasal kaynaklar olarak siyaseti anlama ve yorumlama yoluyla bireyin siyasetin zirvesine doğru yükselebilmemesine imkân verir. Çünkü bu kimseler kitle haberleşmesine açıktır. Dünyayı anlamaya çalışırlar Siyasal etkinlik duyguları yüksek olup çevrelerini ve ülkelerini düzeltebileceklerine inanırlar ve bu doğrultuda siyasal surece etki yapacak davranışlarda bulunurlar. Bütün bunlar siyasal katılmayı artırır. Ters durumda, yani söz konusu özelliklerin negatif olması durumunda (düşük statü, düşük eğitim ve düşük gelir) siyasal katılma bundan olumsuz etkilenir. (Yücekök, 1969: 191) Kişi yapmış olduğu mesleğin icrası noktasında yoğunlaşmayla beraber tanınması ve yükselmesi gibi bireysel olarak çoğu avantajı da beraberinde getirmektedir. *"Birey kariyer yaptıkça örgüt üyeliği ve etkinliği artmakta, siyasal bilgisi ve ilgisi de siyasal etkinliklerle birlikte fazlalaşmaktadır."* (Çukurçayır, 2000: 89) Siyasal katılım ve oy verme davranışında bazı meslek gruplarının farklılaşması bu yüzdendir. Kişinin yaptığı mesleğin kendisine katmış olduğu yetenekler de diğer meslek gruplarındaki kişilerden farklı olabilir. *"Diğer mesleklerle karşılaştırıldığında eğitim düzeyi en yüksek grup olan memurlar aynı zamanda siyaset hakkında ilgi ve bilgi sahibidirler."* (Sitembölükbaşı, 1995: 44) Başka bir tespit ise öğretmenler için yapılabilir. *"Öğretmenlerin kendi eğitim durumları, çalıştıkları eğitim kurumlarının özellikleri ve öğretmenlerin sosyo-ekonomik açılardan farklılıklarına rağmen genel bir ifadeyle demokratik tutumlara açık oldukları ortaya konulmuştur."* (Gözütok, 1995: 50-73) Ailenin etkisi altında kalan bireyin ileriki dönemlerde iş yerindeki arkadaşlarından daha çok etkilendiği görülür. Bir çeşit meslek grubu davranışlarının gelişmesinde bu bireysel ve daha sonra bunun yerini alan grup psikolojisinin yattığı söylenebilir. *"Toplu çalışanların kendi gruplarının çıkarlarını, daha iyi algılamaları, daha kolay haberleşmeleri, siyasal bilgi edinmeleri, çevrelerinden etkilenme düzeyleri, ufak işyerlerinde ye da kendi başına çalışanlara göre daha yüksektir."* (Kapusuzoğlu, t.y.: 63) Meslek gruplarında daha geniş

ve daha örgütsel olan işçi gruplarının siyasal davranışlarının belirlenmesinde bu faktörlerin yer aldığı kuşku götürmezdir. *“Toplu ve bireysel çalışma şartlarının yanında kamusal alanda; özel sektörde, gelir düzeyinin yüksekliği ve düşüklüğüne, iş güvencesinin olup olmamasına göre de işçilerin siyasete ve siyasal hayata bakışları değişmektedir. Onların gelirleri bakımından çoğunlukla alt gelir kategorisinde yer almaları ve iş güvencelerinin olmayışı siyasal hayata karşı daha tepkili olmalarına yol açar. Bu yüzden işçiler siyasal düzende köklü değişiklikler yapmayı taahhüt eden sol partilere sempati duyarlar ve çoğunlukla o yönde oy kullanırlar.”* (Sitembölükbaşı, 2001: 46) İşçi grubunun ekonomik kaygılarının esas teşkil ettiği bu davranışlarında aynı şartların içinde olan çiftçilerin oy verme davranışı benzerlik göstermez. *“Düşük gelirli bir kesim olmasına rağmen çiftçiler sol partiler aleyhinde oy vermeye eğilimlidirler. Komünistlerin amaçları ve programları çiftçilerin bu partiye genel bir husumet duymasına yol açmaktadır. Öncelikle sol partilerin kolektivist vurgusu bireysellikten yana olan çiftçilerin tepkisini çekmektedir.”* (Sitembölükbaşı, 2001: 51) Başka bir durum ise *“Meslek sıralamasında en etkin siyasal katılma serbest meslek grubunda görülmektedir.”* (Güldiken, 1996: 101)

(m) Kamuoyu Araştırmalarının Etkisi

Çalışmamızda bizimde yer verdiğimiz seçmen davranışlarının tespiti noktasında en önemli verileri oluşturan anketlerin ayrı olarak değerlendirilmesi gereklidir. Dünyanın her yerinde olduğu gibi ülkemizde de anketler ve bu anketleri yapan şirketler artarak gelişmektedirler. *“Seçim dönemlerinde yapılan kamuoyu yoklamalarının amacı seçmen eğilimlerini kanaatlerini ve tutumlarını saptamaktır. Seçim sonuçlarını tahmin için yapılan yoklamalarda genellikle soru cevap yöntemi tercih edilir. Seçmen kitlesinden seçilen deneklere çeşitli konuları içeren bir soru listesi verilir ve deneklerin verdiği cevapların değerlendirilmesi sonucu seçmenlerin eğilimlerinin saptanmasına çalışılır. Siyasal partiler*

ve adaylar da iletişim uzmanlarının yardımıyla bu tür yoklamaları siyasal reklamcılık açısından vazgeçilmez bir araçtır. Aynı zamanda da kamuoyu da bu yoklamalar sayesinde bilgi edinir.” (Bektaş, 2002: 236) Konumuz itibariyle seçimlerin önceden yapılan seçim anketleri ile seçim sonuçlarının belirlenmeye çalışılması mümkün olabilmektedir. Siyasi partilerin her dönemde bu anketlerden yararlanması çok doğal ve gerekli bir durumdur. Fakat bu anketlerle v anketi yapan şirketlerin seçim sonuçlarını etkilemeye çalışmaları konunun başka bir boyutudur. *“Kararsız seçmenlerin yanında, araştırma sonuçları doğrultusunda önde görünen parti veya adaya büyük muhalefet eden seçmenler, parti veya adaylarının kazanma şansını çok zayıf bulduklarında, kendilerine en yakın gördükleri başka bir aday veya partiyi destekleyebilmektedir.”* (Kalender, 2005:101) Başka bir yanlış ise yine bu amacı taşımakla, ülkemizde tespiti yapan anket firmalarının ve sahiplerinin bu anket sonuçlarını yorumlamaya çalışması ve seçimlerden önce halkı yönlendirme gayretinde olmalarıdır. Durumun tespiti ve verilerin toplanması bu anket firmalarına ait olmakla yorumlanması siyasi partilerin ve yöneticilerin işi olmalıdır. Bunun dışındaki çabalar toplumsal mühendislik amacını taşımaktadır.

(n) Yaş

“Bir siyasal davranış biçimi olan seçmen davranışında yaş belirleyici bir özelliktir.” (Entürk, 2008: 35) Seçmenin yaşı davranışları bakımından belirli kalıplar geliştirmemizi sağlayabilir. Tartışılan hususun temeli yine birey olması nedeniyle, yapılacak işlemin bir genellemeden ziyade, olası durumların ortaya konmasına dayanır. Bireyin çocukluktan yaşlanma dönemine kadar edinmiş olduğu deneyimin kişinin tercihlerine yansıtacağı şüphesizdir. Bireyin çocukluk dönemlerinde ailesinden, arkadaşlarından başlayan etkileşim süreci ileriki yaşlarda çeşitlenerek artmaktadır. Kişinin ilk oy verme hakkına sahip olduğu yaşa geldiğinde genel itibariyle oy vermediğini ve siyasal katılımı önemsemediği görülür.

“Çeşitli değerler, inançlar, tutumlar, yönelimler ve beklentilerle donanması ve siyasal sistem içinde etkinlik gösterebilmesi için, bireyin belirli bir yas sınırını da aşması gerekmektedir. Cinsiyet rolleri gibi bireyin denetimi dışında belirlenen bir diğer siyasal kaynak da yaştır.” (Çukurçayır, 1983: 78) Orta yaşlarda çeşitlenen etkileşimle beraber birey siyasi konu ve görüşlerden haberdar olmakta ve içinde bulunduğu durum itibarıyla beklentilere girmektedir. *“Toplumsal olaylardan bireylerin en fazla etkilendiği dönem, onların toplum hayatına katılmaya başladıkları gençlik yıllarıdır (13 yaş ve sonrası). Çünkü bu dönem soyut düşünce yeteneğinin geliştiği ve biçimsel düşüncenin olgunlaşarak toplumsal ve siyasal konularda tutarlı ve düzenli görüşlerin oluştuğu dönemdir.”* (Alkan, 1979: 32) Artık hiçbir düşüncesi olmayan kişi değişmiş, doğru yanlış gözlemleri sonucu siyasal bir davranış edinmiştir ve oy verme eğilimi içerisindedir. Çeşitlenmenin kişiden kişiye farklılık göstermesi gelişimin az olan bireylerde aile, mensup olunan ırk, din ve arkadaşlık gruplarının etkisinin yüksek olduğu düşünsel olarak zayıf ama güçlü davranışlar olarak ortaya çıkar. *“Yaşın ilerlemesiyle, siyasal tercihler yerleşmekte, siyasete katılım düzenli ve artan bir duruma gelmektedir.”* (Kalaycıoğlu, 2000: 22) Siyasal davranışında, siyasal bilgi edinme ve düşünme aşamasında kurumların işleyişi bakımından eleştirisel ve yenilikçi bakış açısı daha hâkimdir. *“Kurumların değişen koşullara uymakta gösterdikleri bu direnme ve gecikme ise, toplumsal huzursuzlukları besleyen, genç kuşaklarla düzen arasındaki sürtüşmeleri körükleyen doğal bir kaynaktır.”* (Kışlalı, 1992: 116) 1960’lı yıllarda tüm dünyada doruk noktasına çıkmış olan öğrenci hareketleri bu çatışmalara örnek gösterilebilir. Gençlerin oluşan bu ilk düşüncelerinin yaşlılara göre daha yenilikçi daha ilerici olduğu söylenebilir. Bu dönem içerisinde tercihlerin daha radikal unsurlara kaydığı gözlenebilmektedir. İlerleyen dönemde bu fikirler değişmektedir. *“Orta yaşlı kesimin ise orta yaşlı bir birey, az çok yerleşmiş belli bir statü ve mesleğe sahip olmuş bir kimsedir. Toplumda koruyacağı birçok şeyi vardır. Bu yüzden orta ve ileri yaşlıların mevcut düzenin taraftarı olmaları onların içinde buldukları*

sosyoekonomik durumlarının bir sonucudur.” (Yücekök, 1969: 192) Gençlik dönemlerinde ilerici ve radikal düşüncelerin vermiş olduğu hareketli çatışmacı bakışın yerini durağan ve statükocu anlayışa bıraktığı görülür. Ayrıca bazı araştırmalarca tespit edilen ergenlik sonrası dönemden yaşlılık dönemine doğru gidildikçe bireylerin daha otoriter oldukları yolundaki bulgular da burada görüşlerin pekişmesi olarak nitelediğimiz durumla örtüşmektedir. (Alkan, 1989: 94) Kuşaklar arasındaki bu farklılık her kuşağın kendi dönemi içerisinde hâkim olan ekonomik ve siyasal hareketlerin farklı olmasının bir sonucudur. 1980 öncesi Türkiye’deki en büyük kutuplaşma olan sağ-sol ayrışmasının bu kuşağa yapmış olduğu etkiler halen devam etmektedir. 1990’lı yıllarda ise başka bir kuşağın görüşlerinin şekillenmesinde ekonomik krizlerin etkili olduğu söylenebilir. Bu faktörlerin hayat boyunca etkileri yaşın ilerlemesi ve yeni bilgilerin kazanılmasına rağmen kişinin seçmen davranışlarında değişmesi beklenirken bunun tam tersi yönde daha da bağlanma eğilimleri göstererek artmaktadır. *“Araştırma bulguları bireylerin yaşlandıkça muhafazakârlaştığını ortaya koymaktadır. Muhafazakârlık kavramı burada, dindarlaştırmak, statükoculuk ve sahip olunan görüşlerin pekişmesi gibi farklı anlamlar içerebilmektedir.”* (Sitembölükbaşı, 1995: 28) İlerleyen yaşların bu düşüncelerle beraber mevcut sistem eleştirisi de farklılaşarak *“İnsanlar hangi siyasal sistemde yer alırsa alsınlar, yaşlandıkça siyasal sisteme karşı daha şüpheli ve güvensiz olarak yaklaşmaktadırlar.”* (Turan, 91: 53)

(o) Cinsiyetin Etkisi

Konu itibariyle cinsiyetin seçmen davranışları açısından incelenmesi önem taşımakla beraber kadın erkek arasındaki adaletsizliğin ortadan kaldırılması daha da önemli bir konudur. Tercihlerin oluşmasında ve etkilenen nedenlerin kadın ve erkek tarafından algılanma derecesinin bir sonucu olarak, oy verme davranışının cinsiyet noktasında farklılıklar olduğu bilinen bir gerçektir. Son zamanlarda kadın ve erkek arasında

psikolojik ve sosyal farklılıkların belirlenmesine yönelik araştırmalar yapılmıştır. *“Bu araştırmalar sonucunda kadın ve erkeğin kabiliyet, yetenek, ilgi ve eğilim bakımından farklılıklar olduğu sonucuna varılmıştır.”* (Koç, 2007: 230-231) Bu farklılıkların biyolojik olarak mı yoksa çocukluktan itibaren sosyo-kültürel olarak toplumun şekillendirdiği bir durum mu olduğu konusunda tartışmalar devam etmektedir. *“Kadınlar ve erkekler arasında pek çok konuda düşünce, davranış ve eğilim farklılıklarının olduğu, konuyla ilgilenen araştırmacıların paylaştığı bir görüştür. Erkek ve kadın rollerinin bütün toplumlarda bazı istisnalar dışında benzer özellikler taşıdıkları bilinmektedir. Bu da bize biyolojik özelliklerle ilgili farkların belirleyici olma ihtimalinin yüksek olduğunu göstermektedir.”* (Sitembölükbaşı, 1995: 60) Ama toplumların kadına vermiş olduğu rol gereği kadın eğitim ve siyasal konulardan uzak tutulmuş, bunun sonucunda aradaki farklar büyümüş ve derinleşmiştir. Bu farklılığı ortaya koyan ve artıran nedenlerin sadece ülkemizde bir sorun olmadığı bütün dünyada toplumsal dinamikler içerisinde yer aldığını söylememiz gerekir. *“Cinsiyet faktörünün oy verme davranışını farklılaştırdığı tüm durumlarda, bu farkın kadının doğrudan kadın olmasından değil, dolaylı olarak kadın olmasından yani, içine hapsedildiği ekonomik ilişkiler ve ona bağlı olarak aile ilişkilerinin ve onun maruz kaldığı kültürel baskıların etkisi ile ortaya çıktığını söylemek mümkündür.”* (Tekeli, 1982: 130) Bireysel olarak kadının gelişimine olanak veren eğitim imkânlarının kısıtlanması ve kadına toplum tarafından başka roller biçilmesi konunun diğer boyutudur. *“Cinsiyet rollerinde ortaya çıkan farkın büyük ölçüde toplumsal yapıdan gelen faktörlerden kaynaklandığını ileri süren Kalaycıoğlu, eğitim düzeyi, meslek statüsü, kentsel yaşam deneyimleri ve kitle iletişim araçlarını izleyip izlememe gibi etkenlerin bu rollerin şekillenmesinde önemli paya sahip olduğunu savunur. (Kalaycıoğlu, 2000: 116.)* Bunun bir sonucu olarak kadının siyasal konulara uzak durdurduğu siyasal katılım bakımından, eğitim seviyeleri ne olursa olsun kadınlarda siyasal katılım oranının düşük olmasına neden olduğudur. Oy verme davranışında,

"kadınların siyasal konularda yeterli bilgiye sahip olmamalarından dolayı, neler getireceğini iyice göremedikleri değişikliklere karşı, güçlüye ve kararlılığa sarılırken, ister istemez tutucu eğilimler göstermeleridir." (Kışlalı, 1994: 157-164) *"Yine, Tekeli, dinin parti tercihleri üzerindeki etkisi konusunda genellikle evinden dışarıya pek çıkmayan dindar kadınların, muhafazakar partilere oy verme eğilimlerinin erkeklere oranla daha fazla olduğunu tespit etmiştir."* (Nergiz, 2007: 54) Ama kadınların karar verme aşamasında erkeklerin aksine daha çok kafa yorduğu, bu aşamada birden çok unsuru göz önüne aldığını da unutmamak gerekir. *"Erkekler mevcut bilgilerin hepsini işleme koymamaktadır. Bilgi işlemede dar kapsamlı ve daha ekonomik davrandığı sonucuna varmıştır."* (Koç, 2007: 231) Mevcut sistem eleştirisi noktasında da *"Sözgelimi erkekler siyasette yalan söylenebileceğini daha fazla benimserken kadınlar kişisel ahlak kurallarını siyasete yansıtma eğiliminde oluyorlar. Aynı şekilde kadınlar yasaların adil olduğuna daha fazla inanırken siyasal düzene daha fazla güven duyuyorlar."* (Alkan, 1989: 125) Kadın ve erkek arasındaki adaletsizliklerin ve buna ilişkin siyasal yaklaşımların arasındaki farklılaşma günümüzde giderek daralmaya başlamıştır. Bunun yanında, *"Kadınların cinsiyet rollerini koruyarak siyasete dâhil olabilmeleri için uygun siyasi ortamın sağlanmasını gerektirmektedir."* (Tatar, 2003: 348)

(p) Ailenin Etkisi

Toplumun sosyolojik olarak en küçük ve en etkin parçası olarak ailenin seçmen üzerinde nasıl bir tesiri olduğuna bakmanın, bütün bu devasa fabrikanın (toplum) bu parçalardan oluştuğu ve fabrikanın bütün ürünlerinin (toplum hayatı, kültürü, inancı vb.) bu parçaların birlikte çalışması sonucu doğduğunu vurgulamak yeterli olacaktır. Ailenin toplumsal bu işlevi, siyasal davranış ve buna ilişkin oy verme tercihinde *"Aile, bu açıdan uyguladığı bilinçli toplumsallaşma süreci ile çocuğa toplumsal değer ve normları olduğu kadar, aile içi somut ilişkilerle de*

belli karar verme kalıplarını aktarmaktadır. Bu nedenle aile hem seçme işlemini, hem de davranışın temelini veren bir öge olarak sosyo-politik bir önem taşımaktadır.” (Uysal, 1981: 115–116) Ailenin birey üzerindeki bu etkisi gelişim sürecindeki ilk etkileşim olması, bireyin kolay öğrenmesi ve bunun belleğinin temelini oluşturması bakımından en etkin öğrenme biçimidir. *“Aile bir vasıta olduğu için değil, tabii ve gaye olduğu için ferdin mutluluğunun, üzüntülerinin ilk paylaşıldığı birim olduğu için temeldir.”* (Erkal, 1995: 92) Seçmen davranışlarına ilişkin sosyolojik davranış yaklaşımının da ilk inceleme alanı bu grup olmuştur. Psikolojik yaklaşımın temel varsayımlarından bireyin ilk etki alanı olarak aile yer almaktadır. *“Partiyle özdeşleşme çok küçük yaşlarda aile içerisinde gerçekleşmekte ve politikayla çok yoğun ilgilenen ailelerin çocuklarında belli bir partiye karşı daha güçlü psikolojik bağlılıklar oluşmaktadır.”* (Özkan, 2004: 88) Ailenin bu işlevi döngüsel olduğundan toplumsal olarak seçim bölgelerinde yenilikçi anlayış ve eğilimlerin çok çabuk bir zamanda değişmeyeceği ve ilk defa oy kullanacak olan bireylerin bu tutumu belirli bir zaman için muhafaza edeceklerini öngörebiliriz. Anne–babanın bireyin siyasete ilgisinin gelişiminde yaptığı etkiyi inceleyen birçok araştırmacı, anne babanın tercih ettiği parti kimliğini çocuklarına aktardığını varsaymış ve bu doğrultuda anne–babanın ve çocukların oy verme davranışı arasında çok güçlü bir korelasyonun olduğu belirlenmiştir. (Ventura, 2001: 667) Bireyin ilk oy verme davranışında kendini gösteren bu durum ileriki yaşlarda diğer etkilerin daha üstün gelmesiyle farklılaşmalara gidebilmekte ve kişinin parti kimliğini oluşturan ailenin etkinliği azaltmaktadır.

(r) Parti Programı

Siyasi partilerin kendilerini diğer partilerden ayıran unsurları bulunması gerekliliği doktrinde vurgulanmış bir husustur. Bu bakımdan özellikle batı demokrasilerinde siyasal partiler kendilerini diğer partilerden farklı kılan görüş ve ideallerini yazılı olarak parti programı şeklinde ortaya koyarlar.

Bu parti programı siyasal partinin çoğu konulara bakış açısının genel başlıklar ve düşünsel sistematığının bir özeti gibidir. *“Herhangi bir partinin üyesi veya sempatzanı olmayan seçmen kitlesi için asıl önemli olan partilerin kadrosu, siyasi görüşü veya liderinden çok seçmenlere vaat etmiş oldukları programlardır.”* (Çaha, 2002: 141) Bu hareketin seçmeni bilgilendirme açısından önemli olmasının yanında, siyasal parti yöneticilerinin kendilerine oy veren seçmen tabanının talepleri ile sınırlandırmasının başka bir biçimi olarak görmek mümkündür. Ülkemizde de siyasal partiler kuruluş aşamasında yasal yükümlülükler gereği bunu hazırlamak zorundadırlar. Siyasal partiler kanunu gereğince parti programlarının hazırlanmasında birçok hak ve özgürlükleri kısıtlayan hükümlerin bulunması nedeniyle, bütün parti programları hemen hemen birbirlerine benzemektedir. *“Siyasal partiler kanunu “maddeleri siyasal partilerin tüzük ve programlarının nelere aykırı olamayacağını uzunca sıralamaktadır.”* (Erdoğan, 2011: 331) Batı demokrasilerinde parti programlarının seçmen tarafından okunması ve incelenmesi alışkanlığı oranı bakımından ülkemiz seçmen kitlesi geride kalmaktadır. *“Toplumların eğitim düzeyleri arttıkça tercih yaparken partinin programını gözden geçirme ihtimalleri de artar. Bu nedenle, parti programı önemli bir referans kaynağı olarak görülebilir.”* (İslamoğlu, 2002: 123) Bu farklılığın toplumsal refah, eğitim ve hukuk anlayışından kaynaklanmakta olduğu ve bunların gelişmesi ile ülkemizde de bu alışkanlığın kazanılacağını ve oranın artacağını düşünmekteyiz. *“Toplumun siyasal eğitimi bakımından, partilerin programlarla ortaya çıkmaları, seçmene tercih hakkı vermeleri, geleneksel toplumdaki modern topluma geçişte önemli bir ilerleme oluşturmaktadır.”* (Çiftlikçi, 1996: 130)

III.(F) 2014 Yerel Seçimlerinin İncelenmesi

Türkiye’deki seçmenlerin oy verme davranışında göz önünde bulundurduğu genel kriterleri inceledikten sonra, 2014 yılında yapılan

yerel seçimlerin bu kriterler doğrultusunda gelişip gelişmediklerini çalışmamızı doğrulamak ve katkı olması amacıyla örnek olarak incelemekte fayda görüyoruz. Seçimde etkili olan faktörlerin en etkili olanlardan başlanarak daha az etkili olan faktörlere doğru değinmeye çalışacağız. Türkiye’de bu seçime sonuçlar üzerinde fark yaratan iktidar partisi olarak AK PARTİ, CHP, MHP ve BDP’nin bağımsız adayları katılmışlardır. Bu seçimden evvel Konda Araştırma Şirketi tarafından yapılmış olan partili seçmenlerin oy tercihine ilişkin sebeplerin araştırılması amaçlı anket çalışması bazı genel başlıkların çıkarılabilmesini sağlamıştır. *“Seçmenlerin oy verdikleri partiye neden oy vermeye karar verdiklerini, temeldeki güdülerinin neler olabileceğini anlamak üzere araştırmalarımızda dönem dönem sorduğumuz bir soruyu 30 Mart yerel seçimleri öncesindeki araştırmamızda da sorduk: “Yerel seçimde oy vereceğiniz parti veya aday tercihinizi sayacağım sebeplerden hangisi etkiliyor, hangisi belirliyor?” Sebep olarak sunduğumuz 5 seçeneği, daha sonra aşağıdaki tabloda görüldüğü gibi taraftar, ideolojik, liderci, partisiz ve son dakikacı seçmen olarak adlandırıyoruz. Genel olarak oy tercihinizi sayacağım sebeplerden hangisi etkiliyor. Hangisi belirliyor.”*(30 Mart Yerel Seçimler Sonrası Sandık ve Seçmen Analizi 16 Nisan 2014 Konda, 2014: 36) *Partiyle özdeşleşme Psikolojik ve Sosyal yaklaşım modeli doğrultusunda, ideolojik oy verme, güncelliği ve etkinliği yoğunlaşmış olan lidere oy verme ve kararsız, partisiz bağımsız seçmen davranış eğiliminin tespiti olarak 4 cevapla sınırlandırılmış bir çalışmadır. “Taraftar seçmen - “Ben/Biz hep o partiye oy veririz.” İdeolojik seçmen – “Siyasi duruşuma en yakın parti o.” Liderci seçmen – “Liderine, başkanına güveniyorum, beğeniyorum.” Partisiz seçmen – “Bu partilerden hiçbirisi beni temsil etmiyor.” Son dakikacı seçmen – “Seçim döneminde partilerin çalışmalarına bakarak karar veriyorum.” Türkiye’deki her dört seçmenden biri oyunu ideolojik sebeplerle, dörtte biri partinin lideri için, beşte biri taraftarlık duygusuyla ve yine beşte biri seçim kampanyaları sonucunda veriyor.”* (Konda Araştırma Şirketi, 2014: 36)

Parti seçmenlerinin oy tercih sebebine göre dağılımı:

Türkiye	21	26	26	6	22
Ak Partililer	19	18	42	2	19
CHP'liler	22	38	13	5	22
MHP'liler	20	33	16	8	24
BDP'liler	51	36	5	2	6
Kararsız/CY	9	14	16	20	42
	Taraftar	İdeolojik	Liderci	Partisiz	Son D.

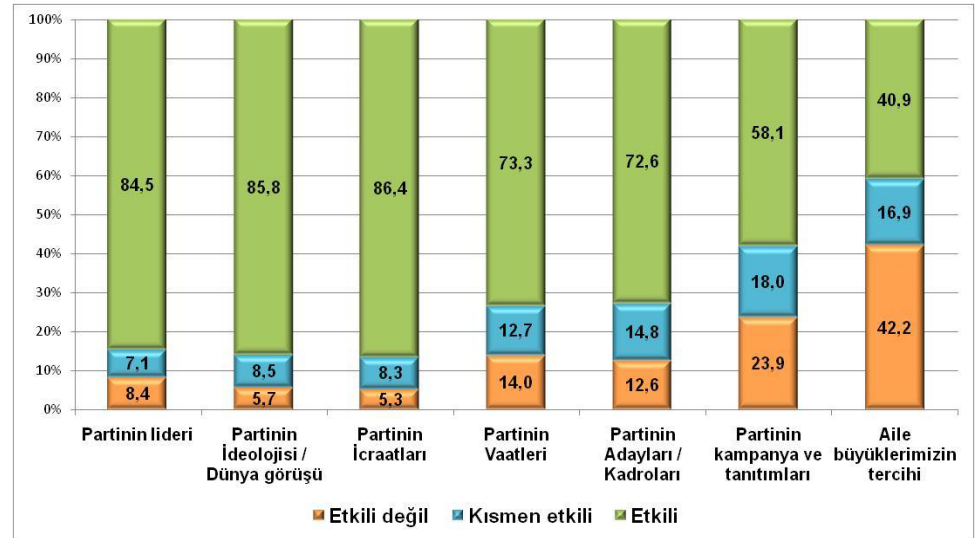
(Tablo: 1)

30 MART YEREL SEÇİMLER SONRASI SANDIK VE SEÇMEN ANALİZİ 16 NİSAN 2014 – KONDA, S: 36.

“Ak Parti seçmenleri arasında liderine güvenenlerin ağırlıkta olduğu, CHP ve MHP seçmenleri arasında ideolojik tercihin nispeten önemli yer tuttuğu, BDP’liler arasındaysa taraftarlık veya ideolojik yakınlıkla oy vermenin lider, kampanya gibi özelliklerin çok önüne çıktığı yukarıdaki grafikte görülebiliyor. Kararsız olan veya cevap vermeyen seçmenin yarısından fazlası, genel özellikleriyle tutarlı bir biçimde kendilerini temsil eden parti bulunmadığını veya son dakika seçim çalışmalarına göre bir değerlendirme yaptıklarını belirtiyor. Bu seçmenlerin gerçekten kararsız olduğu yorumu yapılabilir.” (30 Mart Yerel Seçimler Sonrası Sandık ve Seçmen Analizi, 16 Nisan 2014, Konda, 36-37) Türk seçmen profilinin geliştirilmesi açısından özellikle CHP, MHP ve BDP seçmeninin katı tutum ve davranışlarının anlaşılması bakımından çok yerinde ve akılcı bir soru sorulmuştur. Ancak ekonomik şartlar ve hizmetler gibi seçeneklerin deneklere sunulmamış olması özellikle iktidar partisi Ak Parti ve kısmi olarak diğer partilerin seçmenlerinin başka

başlıklar altında toplanmasını sağlanmıştır. Çünkü partiyle özdeşleşme, lider ve ideolojik oy verme davranışlarının Türk seçmeninde çok partili hayata geçiş döneminde 1950’li yıllardan sonra hakim olduğu bilinen bir gerçektir. Ancak 2000’li yıllara kadar ülkenin yaşamış olduğu büyük krizler ve ekonomik çöküntüler seçmenlerin değişim yerindeyse kemiklerine kadar işlemiş, bunun sonucu olarak bundan sonraki dönemlerin en önemli faktörü ekonomik oy verme davranışı olarak kendini göstermiştir. Türk seçmenin oy verme davranışında etkili olan ana kriterlerin ne olduğu, Genar Araştırma Şirketi tarafından yapılan ankette seçmenlere daha geniş tercihler sunulduğunda, ekonomik oy verme ve hizmetlerin bir bütünü olan parti icraatlarının etkisinin bizimde ifade ettiğimiz gibi daha fazla yer kapladığı görülür.

Oy vereceğiniz partiyi seçerken etkili olan faktörler nelerdir? (%)

(Tablo: 2)

SEÇİM 2011, 12 HAZİRAN 2011 SEÇİM ARAŞTIRMASI, HAZİRAN 2011, GENAR, S: 11.

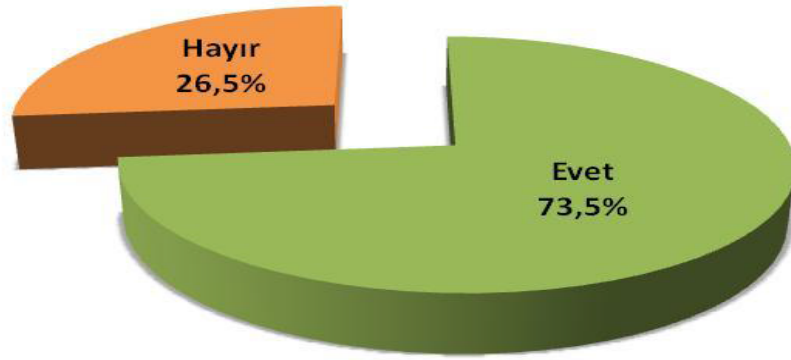
Başka bir durum tespitinde Aksoy Araştırma’nın yapmış olduğu Ekonomistler Platformu Seçmen Davranışları Araştırması adlı anket araştırmasında, “Oy vereceğiniz partiyi seçerken aşağıdakilerinken

hangisi sizin için daha önemlidir?” sorusuna; seçmen, % 13,9 siyasi lider, % 18,1 parti görüşü, % 23,2 ekonomik siyasi politikalar, % 15,4 parti projeleri, % 27,1 geçmiş tecrübeler, % 0,7 hepsi ve % 0,7 fikrim yok olarak cevap vermiştir. Seçmenin çok sayıda seçenek içinden direk olarak % 23,2 kısmı ekonomik ve siyaset politikaları olarak cevap vermesi, diğer seçeneklerden geçmiş tecrübeler, parti projeleri gibi dolaylı olarak ekonomik politikaların etkilerini taşıyan seçeneklerin de buna eklenmesi gerekliliği ile ekonomik nedenlerin önemini açıkça göstermiştir.

Ekonominin Etkisi:

2014 yılı yerel seçimlerinin kuşkusuz ki bize göre en etkili kriteri olmaya devam etmiştir. Türk seçmen davranışları üzerindeki başlıca etkilerinden daha önce bahsetmiştik. Ekonomik şartları özellikle iktidar partisinin oyları üzerinde daha etkili olacağı kuşkusuzdur. Peki, 2014 yerel seçimler öncesi hükümet gerçekten ekonomik alanda başarılı mıdır? İktidar partisinden en etkin göstergesi olan, ülke ekonomisi 2010 yerel seçimlerinden sonra bu 5 yıllık zaman diliminde de gelişmeye devam etmiştir. Stratejik düşünce enstitüsünün yapmış olduğu anket araştırmasında Hükümetin ekonomi politikaları performansını nasıl buluyorsunuz? Sorusuna seçmen (% 41,8) başarılı, (% 54,3) başarısız ve (% 3,9) fikir belirtmeyenler olarak katılmıştır. Bu çalışmada daha önce değindiğimiz katı ideolojik tutumlar ve partiyle özdeşleşme şeklindeki irrasyonel tutumların düşülmesi ile ankette iktidar partisinden ekonomik alanda başarılı olduğu açıkça görülecektir. Bu başarılı durumun seçmene tam olarak yansıyor yansımadığı, yani seçmenin iktidar partisi Ak Parti’yi ekonomik alanda başarılı görüp görmediği ise seçim sonuçlarının en belirleyici unsuru olmuştur. Bu sorunun cevabı Genar Araştırma Şirketi tarafından yapılan ankette sorulan başka bir sorunun cevaplanması ile açıklığa kavuşmuştur.

SİZCE TÜRKİYE BÜYÜYEN, GELİŞEN BİR ÜLKE Mİ?

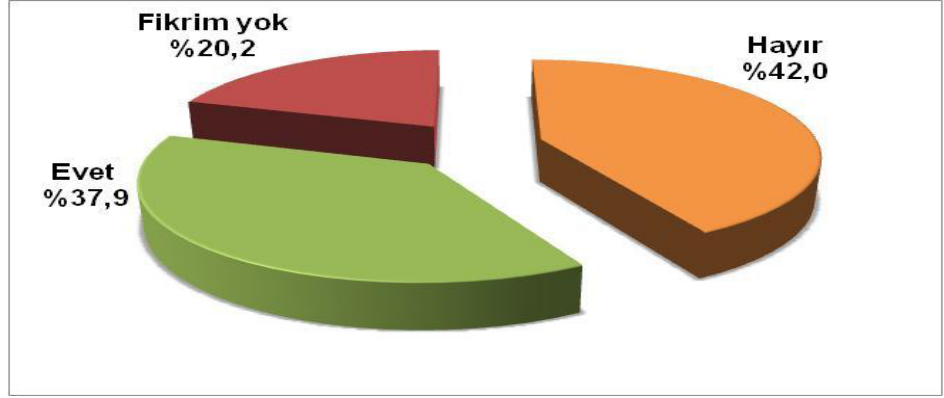

(Tablo: 3)

TÜRKİYE SOSYAL, EKONOMİK ve POLİTİK ANALİZ, HAZİRAN 2013, GENAR, S:35.

2014 yılında yapılan yerel seçimlerde Ak Parti'nin güçlü ve başarılı ekonomik politikalarının seçmen tarafından büyük bir çoğunlukla kabul gördüğü ve sürdürülebilir olduğu, bunun içinde seçimlerden başarıyla çıkmış olmasının anlaşılabilir bir husus olduğu görülecektir. Uygulanan ekonomik politikaların sürdürülebilir olup olmadığına ilişkin seçimlerde kamuoyu tarafından da daha basit bir anlamda kullanılan ve bir takım siyaset yorumcuları tarafından dayanak alınan istikrar kavramının üzerinde durmak gerekir. İstikrarın devamı için güçlü, kararlı ve uzun soluklu ekonomik politikaların uygulanması şarttır. Çünkü ancak güçlü ve kararlı ekonomik politikalar bu istikrarı ortadan kaldıracabilecek özellikle dünya krizleri ve yerel krizlerle baş edebilmenin tek yoludur. İktidar partisi Ak Parti tarafından bu başarılı ekonomik koşulların sürdürülebileceğine ilişkin seçmen kanaati ne olmuştur?

Önümüzdeki Aylar İçin Türkiye Ekonomisinde Kriz Beklentisi

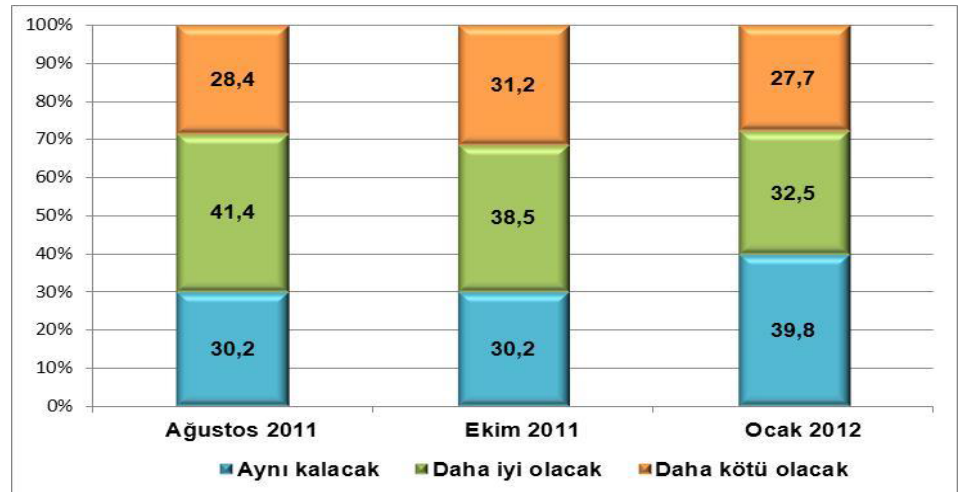

(Tablo: 4)

TÜRKİYE SOSYAL, EKONOMİK ve POLİTİK ANALİZ, 3 OCAK 2012, GENAR, S: 42.

Seçmenin büyük bir çoğunluğu Türkiye ekonomi tarihinde bir gelenek haline gelmiş ekonomik krizlerin artık gerçekleşmeyeceğini ve bunun uygulayıcısı olan iktidar partisi olan Ak Parti’de bu güçlü ve kararlı iradeyi görmüştür. Ekonomik kriz beklentisi içerisinde olan bir kısım seçmen ise ideolojik, partiyle özdeşleşme vb. irrasyonel davranışların sonucu olarak görülebilir. Makroekonomik gelişmenin seçmenlerin birey olarak bizzat kendilerine sürdürülebilirlik ve gelişme olarak yansımaları bakımından seçmen oldukça umut vardır.

5 yıl sonra ekonomik durumunuzun bugüne göre nasıl olacağını düşünüyorsunuz?

(Tablo: 5)

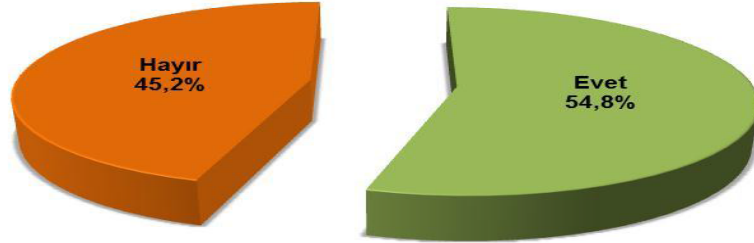
TÜRKİYE SOSYAL, EKONOMİK ve POLİTİK ANALİZ, 3 OCAK 2012, GENAR, S: 43.

2014 yerel seçimlerinin sonucunun muhalefet partilerinin büyük mücadelesine rağmen Ak Parti'nin galip gelmesinin bu model ve veriler doğrultusunda hiç şaşırılmayacak bir durum olduğunu ortaya koymuştuk. Bununla beraber bu verilerin ve yaklaşımın doğrultusunda Türkiye'de büyük bir ekonomik krizin yaşanmayacağı varsayıldığında, gelecekte yapılacak diğer seçimlerde de Ak Parti'nin kazanacağını şimdiden söylemek yanlış olmaz. Aşağıdaki veri bunu tam olarak ortaya koyması bakımından aydınlatıcı olacaktır.

AK PARTİ TÜM PROJELERİNDE 2023 YILINI HEDEF ALIYOR.

SEÇMEN AK PARTİ'NİN 2023'E KADAR

İKTİDARDA KALACAĞINA İNANIYOR MU? (%)

(Tablo: 6)

TÜRKİYE SOSYAL, EKONOMİK VE POLİTİK ANALİZ, EKİM 2012 GENAR, S: 13.

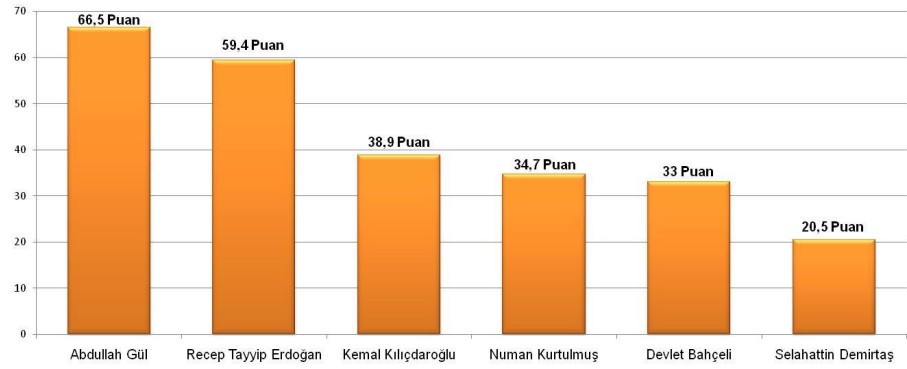
Liderin Etkisi: seçmen davranışlarının biçimlendirilmesinde özellikle demokrasiyi sonradan taklit şeklinde ve uluslar arası baskıların bir sonucu olarak benimsemiş ve uygulamaya çalışan ülkelerde zaten en önemli faktördü. Modern demokrasilerde ise gelişen dünya siyaseti içerisinde

bilhassa imaj olarak önemini artırarak devam ettirmektedir. Günümüzde Türk seçmen davranışında lider etkisinin önemi ve oy verme davranışını ne kadar etkilemektedir. Genar Araştırma Şirketi'nin yapmış olduğu 12 Haziran 2011 Seçim Araştırması adlı anket çalışmasında seçmenlere oy verme davranışında göz önünde bulundurduğu nedenlerden biri olan “partinin lideri” seçeneği % 84,5 olarak seçmen tarafından seçilmiştir. Bu büyük oran Türk seçmeni tarafından oy verme davranışında parti liderlerinin önemini ortaya koyan güçlü bir unsurdur. Seçimlerin kaderini tek başına belirleyecek unsurlardan olup, Türkiye seçim tarihinde defalarca kendini ortaya çıkarmıştır. Günümüzde seçim sonuçları üzerinde etkili olabilen parti liderlerinin seçmen tarafından algısı ne şekildedir. Bilindiği üzere Max Weber'in karizmatik liderlik teorisinden daha önce bahsetmiştik. Genar Araştırma Şirketi'nin Türkiye Sosyal, Ekonomik ve Politik Analiz Ocak 2014 adlı araştırmasında seçmenlere Türkiye'deki en karizmatik lider kimdir sorusuna, seçmenlerin % 47,5 Recep Tayyip Erdoğan, % 14,2 Kemal Kılıçdaroğlu, % 10,1 Devlet Bahçeli ve % 5,2 Selahattin Demirtaş olarak cevap vermiştir. (Genar Araştırma Şirketi, 2014: 7). Karizmatik lider anlayışının imaj olarak seçmen üzerindeki etkisinin Recep Tayyip Erdoğan kişiliğinde taraflı tarafsız herkes tarafından kabul gören inanılmaz bir algısı vardır. Ak Parti karşıtı, dış güçler, medya, sermaye grupları ve siyasi partiler tarafından toplum mühendisliği adı altında yapılan faaliyetlerle, birçok yeni kişiye bu imajın verilmeye çalışılarak siyasi hayata dâhil edilmesine çalışılmıştır. Ancak her seçim döneminde milyarlarca liralık harcama ile değişik yelpazeli destek gruplarının ortaya çıkardığı bu yeni zorlama siyasetçi liderlerin yenilmesi bu umutları her defasında sona erdirmiştir. Genar'ın yapmış olduğu Haziran 2011 tarihli seçim sorması gündem araştırmasında seçmenin geneline yöneltilen başka bir soru ise beğeni olarak hangi siyasi liderin en çok kabul gördüğü olmuştur. Seçmen tarafından en beğenilen lider % 56,8 Recep Tayyip Erdoğan, % 23,4 Kemal Kılıçdaroğlu, % 8,4 Devlet Bahçeli, % 5,4 Selahattin Demirtaş, % 1,5 Numan Kurtulmuş ve % 4,5 diğer olarak cevap verilmiştir. (Genar

Araştırma, 2011: 17) Bu çalışmada Recep Tayyip Erdoğan isminin daha fazla öne çıkmasının, Ak Partili seçmenlerin dışında beğenilme oranının diğer parti seçmenlerince de tercih edilmesi kendi parti liderleri ile kıyaslamaya açık bir soru olmasının doğal bir sonucu olarak görülebilir. Çünkü kişinin karşı tarafta olması bakımından objektif olarak, bu gerçekliği ifade etmesi zordur. Açıkçası seçmene güven kavramı altında bu soru yöneltildiğinde seçmenin vermiş olduğu tepki daha gerçeğe yakındır.

Belirtilen siyasetçilere güveniyor musunuz?

(Ortalama Puan)

(Tablo: 7)

SEÇİM YARIŞI BAŞLARKEN, NİSAN 2011, GENAR, S: 53.

Bu tanımlamaların liderin imajı yani vermiş olduğu görünümle alakalı olduğu düşünülebilir. Ancak daha öncede üzerinde durmuş olduğumuz iyi bir liderde olması gereken esas özelliklerin, vizyon sahibi olması, bilgi sahibi olması, tutkulu ve fedakar olması, inançlı, kararlı ve tutarlı olması, örnek teşkil etmesi, güven vermesi, motive etmesi, beklentileri vizyonla bütünleştirilmesi, ilham vermesi, gelişim odaklı olması, adalet duygusunun olması, mütevazı olması, iyi bir dinleyici olması, açık iletişim kurması, insanlara karşı duyarlı olması, durumlara karşı duyarlı olması, yenilikçi olması, hızlı ve etkin karar vermesi, esnek olabilmesi, zamanı etkin

kullanması, sinerji yaratabilecek takım kurabilmesi bakımından seçmenin bakış açısının ne olduğudur.

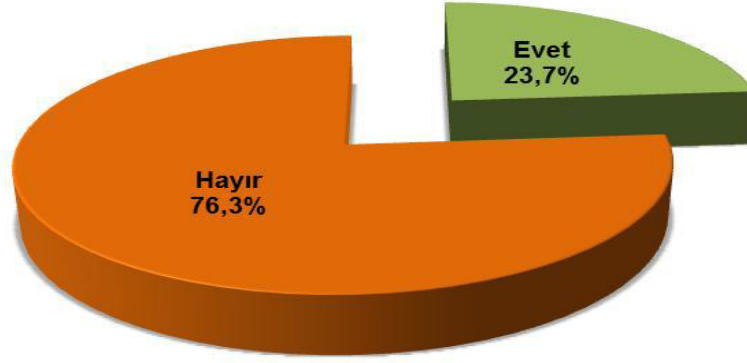
	RecepTayyip Erdoğan	Kemal Kılıçdaroğlu	Devlet Bahçeli	Numan Kurtulmuş	Mustafa Sarıgül
Dışa dönüklük /Etkinlik	65,8	51,2	43,6	42,8	43,2
Sakinlik / Agresiflik	64,8	51,4	46,0	42,6	44,4
Dürüstlük / Sorumluluk	64,6	50,4	43,6	42,0	41,8
Tutarlılık / Hassaslık	62,0	50,8	43,0	42,4	43,0
Açıklık / Sadelik	60,0	50,6	43,8	42,2	42,4
GENEL PUAN	63,4	50,8	44,0	42,4	43,0

(Tablo: 8)

Sosyal Liderler Marka Kişiliği Araştırması, Ocak 2011, GENAR, S: 25.

Seçmen lider kavramını göz önünde bulundururken kişinin bu vasıflara sahip olup olmadığını kendisince denetler. Türkiye seçim tarihinde de liderlerin bu mukayese ile seçildiği ve seçmenin mevcutlar içerisinde seçim yapması gerekliliği söz konusu olduğundan yaklaşımın yoğunluğunun değişken olduğu görülecektir. Ancak çok yoğun olarak seçmenin kendisine inandığı liderler çok az sayıdadır. Bu yoğunluğun ve inancın kitlesel olarak yaşandığı liderler çok az yakalanmış olmakla birlikte Mustafa Kemal Atatürk, Adnan Menderes, Turgut Özal ve Recep Tayyip Erdoğan olarak bu liderlere örnek olarak gösterilebilir. Bu bakımdan 2014 yerel seçimlerinin seçmen davranışlarına etki eden parti liderliği bakımından da yarışmacı siyasi partiler arasında büyük bir uçurumun olduğu görülecektir. Seçmen partiyle özdeşleşme, ideolojik oy verme davranışları gibi irrasyonel davranışların dışında hangi nedenle olursa olsun inanmadığı ve güvenmediği siyasi lidere oy vermemiştir.

CHP LİDERİ KEMAL KILIÇDAROĞLU'NU BAŞBAKANLIK YAPABİLECEK DONANIMDA VE YETERLİLİKTE GÖRÜYOR MUSUNUZ? (%)

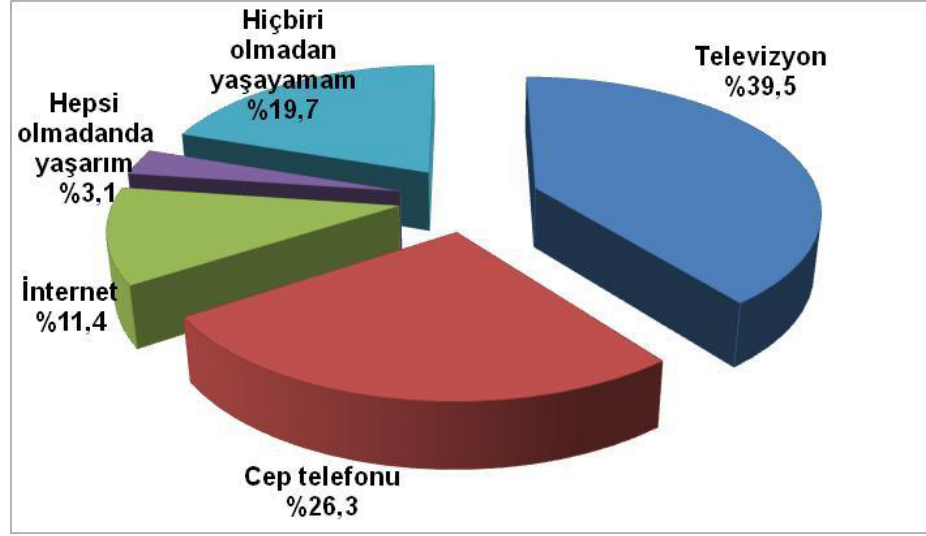

(Tablo: 9)

TÜRKİYE SOSYAL, EKONOMİK VE POLİTİK ANALİZ, EKİM 2012, GENAR, S: 17.

Medyanın Etkisi: 2014 yerel seçimlerinde üzerine düşen görevi fazlasıyla abartarak yerine getirmiştir. Medyanın çıkar ve baskı gruplarından en önemlisi olduğunu ve günümüzde içinde yer aldıkları büyük şirketlerin menfaatleri doğrultusunda siyasi partilerle ittifak içinde olduklarından bahsetmiştik. 2014 yerel seçimleri bu durumun tam anlamıyla ortaya çıktığı ve kutuplaşmaya dönüştüğü, medya dünyasının da yanında bulunduğu desteklediği kutbun içinde yer aldığı görülür. Ak Parti karşıtı dış güçler, büyük sermaye grupları, militarist gruplar, cemaat ve muhalefet partilerinin oluşturduğu yapının sahibi olduğu veya etkisi altındaki bu yandaş medya tarafından belirlenen seçim propagandası ve sözcülüğü yine büyük bir yoğunlukla yapılmıştır. Bunların başında televizyon kanalları ve onların yönlendirdiği diğer medya unsurları yer almıştır. Televizyonun seçmen üzerindeki etkilerinden daha önce bahsetmiştik, Türk seçmenleri için televizyon ne kadar önemlidir.

Aşağıdakilerden hangisi olmadan yaşayamazsınız?

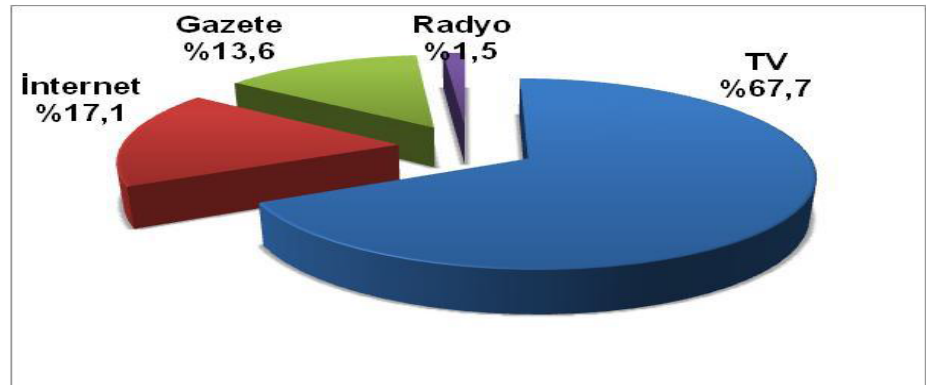

(Tablo: 10)

TÜRKİYE SOSYAL, EKONOMİK VE POLİTİK ANALİZ- 3, OCAK 2012, GENAR, S: 67.

Genar Araştırma Şirketi tarafından yapılan bu araştırmada bırakın siyasi konu olarak, gündelik hayatın ve kültürün ayrılmaz bir parçası olarak televizyonun Türk halkı için ne kadar önemli olduğunu tek başına ifade etmeye yeterli bir veri olacaktır. Türk halkı açıkçası televizyonla yatıp televizyonla kalkmaktadır. Türk halkının televizyon izleme alışkanlığı ortadayken, konumuz olması itibariyle, sorulması gereken daha önemli olan husus şu dur ki seçmen bu vasıtayla elde etmiş olduğu bilgilere ne kadar itibar ediyor?

En güvenilir haber kaynağı hangisidir? (%)

(Tablo: 11)

TÜRKİYE SOSYAL, EKONOMİK ve POLİTİK ANALİZ – 3, OCAK 2012, GENAR, S: 66.

Genar yapmış olduğu bu araştırmada halkın büyük bir çoğunluğunun okumak ve araştırmakla bilgi edinmek yerine televizyon izleyerek bilgi edinmeye çalıştığı ve hepsinden daha korkutucu olanın ise bu bilgilere güvenmesi durumudur. 2014 yerel seçimlerinde siyasetteki kutuplaşmanın keskinliği ve medyanın da iki kutba bölünmesi ile güncel konu olması itibariyle 17 Aralık operasyonları, birtakım yolsuzluk iddialarının ve soruşturmaların değerlendirilmesi seçim döneminde medyada çok büyük bir yer almıştır. Ak Parti karşıtı kutbun seçimde Ak Parti'nin kaybetmesi için yandaş medyada bu iddiaları süsleyerek etkin ve bilinçli kullanmıştır. Ak Parti bu olayların yolsuzlukla mücadele için yapılmadığını devleti ele geçirmeye çalışan ve daha sonra tüm iç ve dış muhaliflerin katılımıyla oluşturulmaya çalışılan bir darbe girişimi olduğunu açıklamıştır. Aslında Ak Parti'nin yapılan operasyonların dış bağlantılı olduğuna ilişkin elinde yeterince kanıt olmasına rağmen uluslararası sözleşmelerden kaynaklanan müeyyideler nedeniyle bunları açıklayamadığını yeri gelmişken değinmek gerekir. Bilindiği üzere İran devletine karşı uygulanan uluslararası ambargonun yükümlülüğü bakımından NATO üyesi olmamız ve içinde bulunduğumuz müttefik devletler ile imzalanan anlaşmalar dolayısıyla tarafı mecburiyetindeyiz. Ancak bu ambargonun uygulanması halinde her yıl devletimizin 20 milyar dolarlık bir kaybı olacağı, bu nedenle iktidara yakın bazı bakanların Zafer Çağlayan, Egemen Bağış ve Muammer Güler'in gayrı resmî olarak bu ambargoyu delerek devletin zarara uğramasını önlemeye çalışmışlardır. Ayrıca İran devletine ait hesapların da uluslararası bankalarda el konulması riski taşınması nedeniyle, paraların devlet bankası olan Halk Bankası'nda bulunması diğer uluslararası anlaşmalara aykırı bir durum olup, Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin ise bu paradan vergi ve finans olarak elde ettiği gelir ise muazzam olmuştur. Diğer devletlerin uyarılarına rağmen uluslararası platformlarda İran'a

karşı ambargonun tam ve etkin olarak uygulandığına ilişkin devletimizce yapılan resmî açıklamaların tersi durumun ortaya çıkmasında, özellikle ABD'nin ve ülkemizdeki işbirlikçilerinin bu operasyonu etkili olmuştur. Zaten bu operasyondan bir gün sonra ABD'nin ambargodan sorumlu senatörü ülkemize gelmiş ve gayrı resmi olarak bu durumu hükümete yüklemiştir. Bu durum daha sonra hükümete yakın medya organlarınca da işlenmiştir. Aslında bütün seçim süreci bu yolsuzluk ve darbe iddiaları etrafında cereyan etmiştir. Medya savaşları şeklinde yapılan bu haber, yorum ve siyasi programları kutuplara ayrılan seçmenlerde kendilerine yakın gördükleri televizyon kanallarını izleyerek takip etmişlerdir. Medyanın haber görevi, tarafsızlığı, basın ilkeleri artık tamamıyla ortadan kalktığından futbol takımı tutar gibi televizyon kanalı ve gazete tutulmuş ve izlenmiştir.

Haber seyrettikleri TV kanalına göre yerel seçim oyu

Türkiye	42	24	14	5	1	4		9
ATV	66	7	9	4		2		11
Fox TV	31	31	18	4	2	2		11
Habertürk	42	21	23	4		3		8
Halk TV		81	8	1	2	4		4
Kanal 7	79	4	8	3		5		1
Kanal D	31	29	17	6	1	4		11
NTV	28	27	15	1	1	5		22

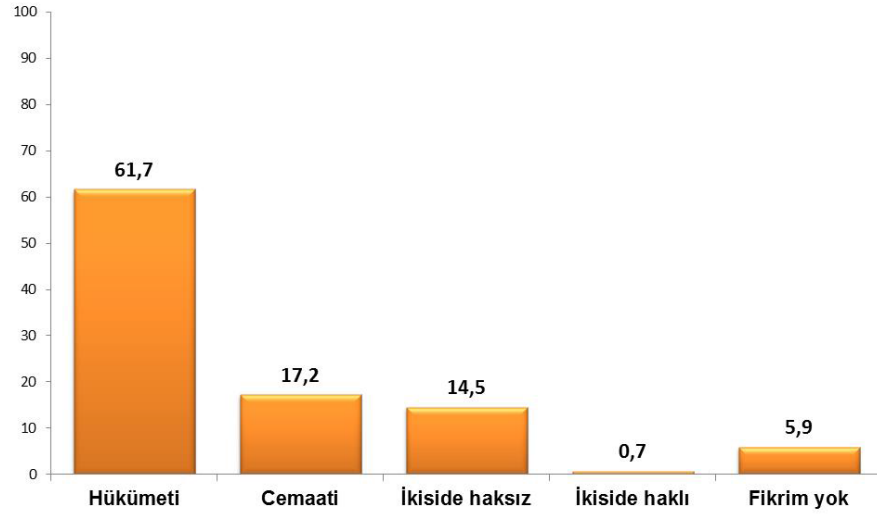
Samanyolu	45	5	17	5	2	10		6
Show	43	22	12	9	2	2	1	9
Star	30	32	21	5	2	2		9
TRT	64	10	13	1	1	2	1	9
Ulusal	3	60	13		2	20		2
	Ak Parti	CHP	MHP	BDP	HDP	Diğer partiler		Bağımsız Kararsız

(Tablo: 12)

30 Mart Yerel Seçimler Sonrası Sandık ve Seçmen Analizi, 16 Nisan 2014, KONDA, S: 29.

2014 seçimlerinde muhalefet partilerinin kazanması için medyanın üzerine düştüğü görevi fazlasıyla yaptığını düşünmek gerekir. İktidar partisi Ak Parti'ye verilmeye çalışılan bir kısım medya desteğinin daha az olduğu veya en azından başa baş olduğunu söylemek yanlış olmaz. Ancak muhalefetin yürütmüş olduğu propagandanın ve siyasetin yanlış kurgulanmış olmasından dolayı yandaş medyanın bunları yalnızca işlemek zorunluluğunda olduğunu hissetmesi yeni davranışlar ve stratejiler geliştirmesini engellemiştir. Tek konu üzerine bina edilen seçim kampanyasında tüm çalışmalara rağmen, seçmen iktidar partisi tarafında yer almış ve muhalif partiler, cemaat ve buna ilişkin medyanın yönlendirmelerine itibar etmemiştir.

17 ARALIK'TAN BERİ SÜREGELLEN AK PARTİ HÜKÜMETİ VE FETHULLAH GÜLEN CEMAATİ ARASINDA YAŞANAN TARTIŞMADA SİZ HÜKÜMETİ Mİ YOKSA CEMAATİ Mİ HAKLI BULUYORSUNUZ?

(Tablo: 13)

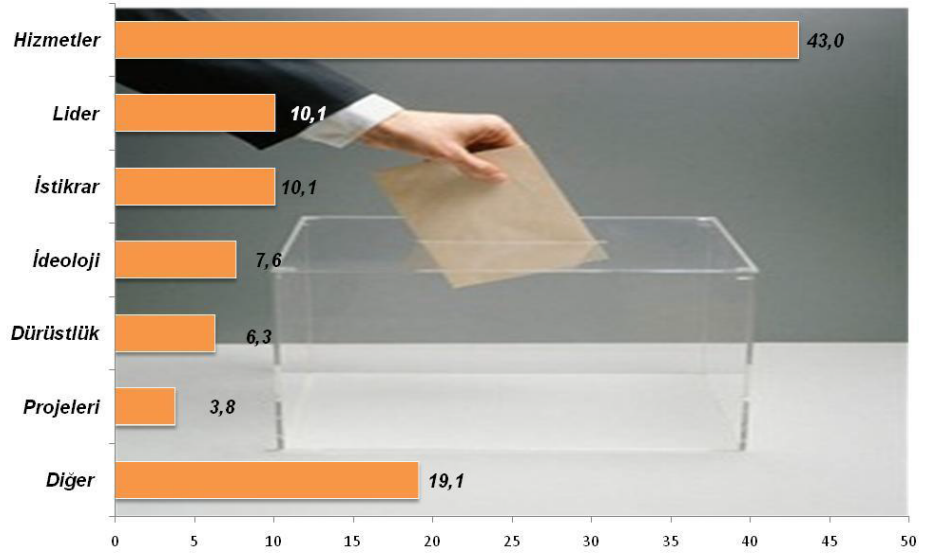
TÜRKİYE SOSYAL, EKONOMİK VE POLİTİK ANALİZ, 10 OCAK 2014, GENAR, S:19.

2014 yerel seçimlerinde bu bakımdan yenilen aslında yandaş medya olmayıp yanlış, eksik ve plansız seçim kampanyaları yapan muhalefetteki siyasi partiler olmuştur. Muhalefet partileri kendi parti yapıları içerisinde lider, ideoloji, şeffaflık halka bakış vb. bir bütün olarak kendilerini çağa uydurmak ve yeniden yapılandırmak yerine, statükocu samimiyetten uzak yanlış politikalarla mücadeleye girişmişlerdir. Bu yapılarıyla kaybetmiş oldukları 2014 yerel seçimlerinden sonraki seçimleri de gerçeklikten uzak, suni dış etkilerin güdümünde ve halkın baz alındığı doğal yapısal değişimleri yapmaktan kaçınmaları halinde tekrar kaybedecekleri olasıdır.

Hizmetlerin Etkisi: hükümeti oluşturan iktidar partilerinin yönetim performansının halk nazarındaki algılanma biçiminin tespiti konusunun özüdür. Seçimle iş başına gelen parti icra kurulu olarak hükümeti oluştururken yasama ve yargı dışında kalan tüm yetkinin ve sorumlulukların sahibidir. Yerel yönetimlerde ise merkez dışında kalan ve kanunlarla çerçevesi çizilen yetki ve sorumluluklardan bahsedilir. Her iki durumda da iktidarın devlet yönetiminde bulunmasının nedeni halkın refahıdır. İktidarın devlet yönetiminde sorumluluklarını yerine getirip

getirmediği, karşılanması beklenen ihtiyaçların sağlanıp sağlanmadığı ve halkın refahının artıp artmadığı gibi kriterleriyle olumlu veya olumsuz olarak adlandırılır. Seçmen için genel ve yerel seçimler iktidar partisince kendisine verilen hizmetlerden memnuniyetinin derecesini ortaya koyduğu en etkin mekanizmalardır. İktidar partisi için ise yönetimde başarılı olup olmadıklarının karne notu seçim sonuçlarıdır. 2014 yerel seçimlerine değinmeden önce iktidar partisi Ak Parti'nin daha önceki seçimlerde başarısının kısır ideolojik çekişmelerden etkilenmeksizin devam etmesinin en önemli nedeni seçmenin verilen hizmetleri birinci derecede göz önünde bulundurmasıdır.

NEDEN AK PARTİ? (%)

(Tablo: 14)

SEÇİM SONRASI GÜNDEM ARAŞTIRMASI, HAZİRAN 2011, GENAR, S: 10.

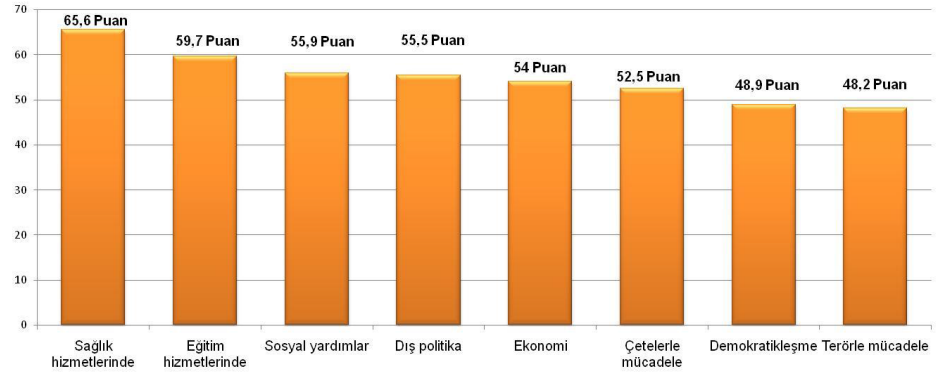
İktidar partisinin yönetimde almış olduğu genel kararlar ve uygulamalar seçmen üzerinde belirli bir süre sonra rahatlıkla algılanabilmekte ve daha önceki durumla mukayese edilmektedir. Partilerin sürekli genel propaganda ve seçim dönemindeki kampanyalarıyla seçmenin tercihini

değiştirme noktasındaki faaliyetleri bu bakımdan kısıtlıdır. Çünkü seçmen zaten birebir etkileşim içinde olduğu hizmetleri göz önüne almış ve kararını vermiştir. Oy verme davranışında, esas araştırılması ve bakılması gereken seçmenin hizmetlerden memnuniyet durumu olmalıdır.

AK PARTİ hükümetini belirtilen konularda

başarılı bulup bulmadığınızı söyler misiniz?

(Ortalama Puan)

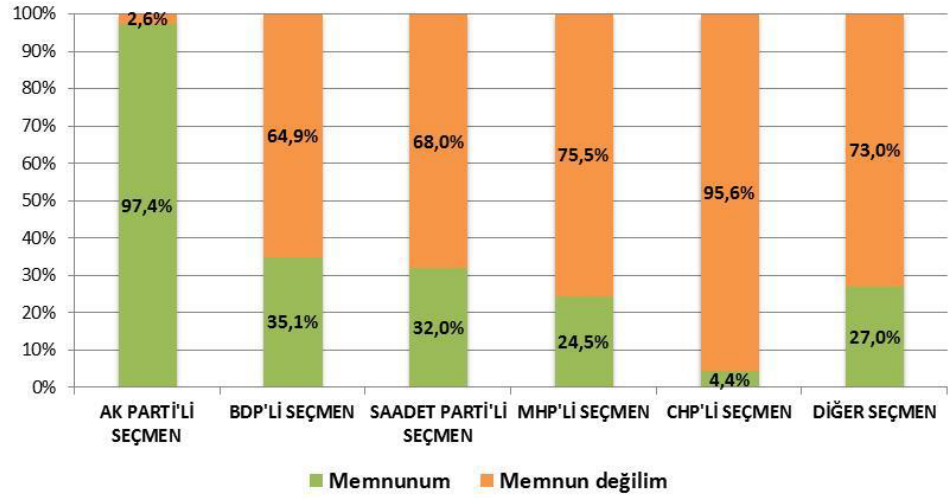

(Tablo: 15)

SEÇİM YARIŞI BAŞLARKEN, NİSAN 2011, GENAR, S: 50.

Sadece Ak Parti'ye oy veren seçmenlerin değil diğer partilere de oy vermiş seçmenlerin de iktidar partisince verilen hizmetlerden memnun oldukları ve beğendikleri biliniyor. Bunun dışında kalan seçmenin ise büyük bir bölümü daha öncede üzerinde durmuş olduğumuz partiyle özdeşleşme, ideoloji, grup davranışı vb. nedenlerle irrasyonel olarak başarıyı inkâr etme eğilimindedirler.

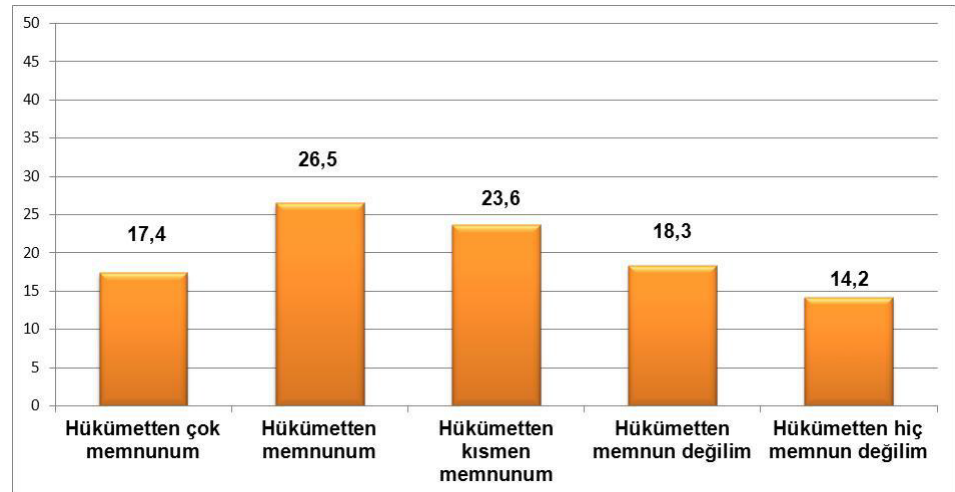
PARTİLERE GÖRE AK PARTİ HÜKÜMETİ ÇALIŞMALARINDAN MEMNUNİYET

(Tablo: 16) TÜRKİYE SOSYAL, EKONOMİK VE POLİTİK ANALİZ, HAZİRAN 2013, GENAR, S: 8.

Seçim sonuçlarının ne olacağı hususunda yapılacak anket çalışmalarında bize göre birincil olarak seçmene sorulacak sorunun hizmetlerden memnuniyet olması gereklidir. Üzerinde durmuş olduğumuz bu memnuniyetin iktidar partisinin başarılı olup olmadığı hususunda seçmenin ikinci bir karar aldığı ve bu ikinci karar ile oy verdiği açıkça görülecektir.

Hükümetten Memnuniyet (%)

(Tablo: 17)

TÜRKİYE SOSYAL, EKONOMİK ve POLİTİK ANALİZ, 3 OCAK 2012, GENAR, S: 53.

2014 yerel seçimlerinin de bu paralelde geliştiği ve seçmenin tercihinin de buna göre şekillendiği seçim sonuçlarından açıkça görülecektir. Bu durumun muhalefet partilerince iyi anlaşılması ve özellikle kazanmış oldukları belediyelerde örnek teşkil edebilecek iyi ve kaliteli hizmetler sunmaları daha sonraki seçimlerde başarılı olmalarının en büyük sebebi olacaktır. İktidar partisi içinde durum pek farklı değildir, aslında Ak Parti için bu husus daha da önem arz etmektedir. Çünkü Ak Parti ilk belediyelerini kazanmadan önce daha önceki yönetimlerin bu belediyelerinde hizmet namına yapılan faaliyetlerden söz etmek bile mümkün değildi, daha sonra Ak Parti ile büyük hizmetlerin yapıldığı ve karşılığının sandıkta alındığı görülecektir. Ancak hizmetin olmayan bir yerden alınıp nitelik ve nicelik olarak bir yerlere taşınması bir bakıma daha kolay olmakla, gelinen nokta itibariyle geliştirilmesi ve sürdürülebilmesi durumu daha da zor olacaktır. Çünkü insan doğası gereği her zaman daha iyisini talep etmektedir. Seçmen bu taleplerinin karşılığını görmediği andan itibaren yeni arayışlara girerek oy verme tercihlerini de buna göre tekrar gözden geçirecektir.

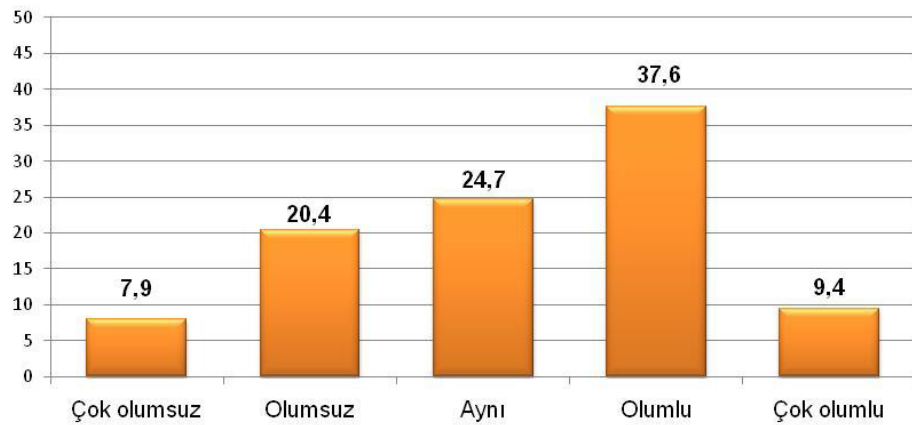
Devlet yönetimi kapsam itibariyle büyük bir organizasyon olduğu ve üstlenmiş olduğu görevlerin de büyük bir çeşitlilik arz etmesi gerçekten büyük bir ciddiyet ve yetenek gerektirir. Seçmen bu durumun farkındadır, buna aday olan siyasal partilerin bu yetenekte olduklarını ve bunu başarabileceklerini seçmene inandırmaları gerekliliği için psikolojik yönüdür. Bu bakımdan bu psikolojik engelin atlatılmasında en önemli faktör özellikle yerel yönetimlerde yapılacak hizmetlerde başarı sağlanmasıdır. Ak Parti'nin elde ettiği birkaç belediye ile yakalamış olduğu ve devam ettiği başarının temeli buradadır.

Ak Parti belediyecilikten edinmiş olduğu siyasi kültür ile hükümet olarak üstlenmiş olduğu görevlerin hepsini teker teker ele alarak başarının

sürdürülmesi noktasında çalışmalarına devam etmiştir. Bu politikaların bir kısmının konu itibarıyla birebir gündelik yaşama etkili olmaması görünürde daha küçük ölçekli hizmetler olmasına rağmen seçmen nezdinde yakından takip edilmektedir. Ahmet Davutoğlu öncülüğünde belki de yüzyıllardır yakalanmayan dış ilişkiler ve politikadaki başarı buna örnek olarak verilebilir. Zaten bu hizmetlerden memnuniyet dereceleri toplanarak bir yekûn halinde başarı kriterini oluşturmaktadır.

Geçmişteki hükümetlerin dış politikaları ile karşılaştırdığınızda,

AK PARTİ hükümetinin dış politikasının Türkiye'nin ulusal menfaatlerine nasıl bir etkide bulunduğunu söyleyebilirsiniz? (%)

(Tablo: 18) SEÇİM YARIŞI BAŞLARKEN, NİSAN 2011, GENAR, S: 38.

Dinin Etkisi: dinin, kültürün ve ahlak anlayışının Türkiye seçim tarihinde oynamış olduğu rolün yerini başka hiçbir olgu oynamamıştır. Esasında çok partili siyasal sisteme geçilmesi ile 1950'li yıllarda başlayan Türkiye seçim tarihi dindar ve din aleyhtarlığı ayrımı şeklinde mücadeleler döneminden ibarettir. Türk toplum yapısının dini inanç, kültür ve ahlak bakımından diğer unsurlara göre daha reaksiyoner olduğu kabul edilmelidir. 2014 yerel seçimlerine katılan partilerin din ve kültür bakımından tarihi farklı misyonları taşıdıkları söylenebilir. Cumhuriyet dönemi ile başlayan tek parti döneminin hâkim unsuru CHP laik ve batılı anlayışın temsilcisidir. Ak Parti ise 1950'li yıllarda çok partili hayata

geçilmesi ile kurulan demokrat parti, 1970’li yıllarda Adalet Partisi, Milli Selamet Partisi ve 1980’li yılların Anavatan Partisi tarafından kabul ve temsil edilen dinî inançlara saygı ve muhafazakâr kültür anlayışının son mirasçısıdır. MHP ve BDP çizgisinin ise milliyetçilik anlayışlarının örnekleri olup bu manada geniş kitlelere ulaştıkları söylenemez.

Dindarlık Seviyesi

Parti seçmenlerinin dindarlık seviyesine göre dağılımı;

Türkiye	2	25	60	13
Ak Partililer		13	69	18
CHP’liler	5	42	45	7
MHP’liler		33	55	12
BDP’liler		24	61	15
Kararsız/CY	2	26	64	8
	İnançsız	İnançlı	Dindar	Sofu

(Tablo: 19) 30 Mart Yerel Seçimler Sonrası Sandık ve Seçmen Analizi, 16 Nisan 2014, KONDA, S: 27.

Türk seçmen yapısı incelendiğinde; *“Halkın dindarlık seviyesini tespit etmek üzere görüşülen kişilere ‘Dindarlık açısından kendini aşağıda okuyacaklarımdan hangisiyle tarif edersiniz?’ sorusunu sorup, aşağıdaki tabloda yer alan seçeneklerden birini seçmelerini istiyoruz. ‘İnançsız’, ‘inançlı’, ‘dindar’ ve ‘sofu’ tanımları ise bize ait. Toplumun yüzde 25’i kendini inançlı, yüzde 60’ı dindar ve yüzde 13’ü sofu olarak tanımlıyor. Parti seçmenlerinin dağılımı, Ak Parti’lilerin Türkiye ortalamasına göre daha dindar olduğunu, CHP’liler arasında dinle ilişkisi daha zayıf olanların oran olarak daha fazla olduğunu gösteriyor.”* (16 Nisan 2014, Konda, 2014: 27) Türk toplumunda dindar ve daha radikal grup sofu olarak kendisini tanımlayan seçmenin muazzam bir yer tuttuğu görülmektedir. Bu kadar hâkim bir kitle teşkil eden yapıda, yarışmacı

partilerin bu seçmen kitlesini ihmal etmesinin peşin olarak mağlubiyeti kabul ettiklerini görmeleri gerekir. Bu hatanın en fazla CHP politikalarında daha en başından itibaren katı laik, her şeye rağmen batılılaşma ve keskin din aleyhtarlığı anlayışlarının etkisiyle görülmektedir. Dinin ve bunu izleyen kültür, ahlak yapısının tek başına bu kadar hâkim olduğu Türk seçmen yapısında, CHP'nin başını çektiği laik ve bunu izleyen modern kültür ve ahlak anlayışına sahip belirgin bir kitlenin de olduğunu görmek gerekir. Aslında CHP'nin politika belirlemedeki en büyük problemi de bundan kaynaklanmaktadır. Çünkü dini hassasiyetlere sahip seçmen kitlesine yönelik yapılacak politikalar diğer taraftan sahip olduğu laik seçmen kitlesinin partiye küsmesine neden olmaktadır.

Hayat Tarzı Kümeleri

Parti seçmenlerinin hayat tarzı kümelerine göre dağılımı:

Türkiye	28	43	29
Ak Partililer	14	43	43
CHP'liler	55	37	9
MHP'liler	25	52	24
BDP'liler	26	39	35
Kararsız/CY	28	51	21
	Dindar muhafazakar	Modern	Geleneksel muhafazakar

(Tablo: 20)

30 Mart Yerel Seçimler Sonrası Sandık ve Seçmen Analizi, 16 Nisan 2014, KONDA, S: 25.

“2008’deki ‘Biz Kimiz? Hayat Tarzları’ araştırmasında ortaya koyduğumuz hayat tarzı kümeleri açıklayıcı niteliğinden dolayı, hayat tarzı kümesini tek bir soruda tespit edebilme amacıyla KONDA Barometresi araştırmalarımızda 2012 yılının başından beri görüştüğümüz

kişilere 'Kendinizi, hayat tarzı bakımından aşağıda sayacağım üç gruptan hangisinde sayarsınız?' şeklinde bir soru yöneliyor ve 'modern', 'geleneksel muhafazakâr' ve 'dindar muhafazakâr' seçeneklerini sunuyoruz. Bu üç kümeyi tartışmalı bulabilecek olanlar, farklı hayat tarzı kümeleri bulunması gerektiğini savunanlar olabilir. Belirtmek isteriz ki bu soruya cevap vermekte, kendilerini ait hissettikleri hayat tarzı kümesini tanımlamakta görüşülen kişilerin ancak yüzde 1 ila 3'ü zorlanmaktadır. Görüşülenlerin yüzde 28'i modern, yüzde 43'ü geleneksel muhafazakâr ve yüzde 29'u dindar muhafazakâr hayat tarzına sahip olduğunu belirtiyor. Ak Parti'liler arasında dindar muhafazakârlar yüzde 43, CHP'liler arasında modernler yüzde 55, MHP'liler arasında geleneksel muhafazakârlar yüzde 52 ve BDP'liler arasında dindar muhafazakârlar yüzde 35 ile Türkiye ortalamasının üstünde birer oranını oluşturuyorlar. Ayrıca kararsızların yüzde 51'inin geleneksel muhafazakâr olması da dikkat çekiyor." (16 Nisan 2014, Konda, 2014: 24-25)

Yukarıda tespiti yapılan başka bir husus, dine bakış açısının seçmenin kültür ve ahlak anlayışlarını da esaslı bir şekilde belirlediğidir. Kültür ve ahlak yapısının oluşmasında geleneklerinde önemli bir yer tuttuğu unutulmadan, dinle kişinin arasındaki bağın niteliğine göre geleneksel muhafazakâr, dindar muhafazakâr ve modern kültür anlayışlarının da bu şekilde oluştuğu görülmektedir. Bu bakımdan hayat tarzı kavramı aslında kültür anlayışını ortaya koymakta ve seçmenin buna bağlı eğilimlerini tespit etmeye çalışmaktadır. Türkiye gündemini uzun süreden beri meşgul eden başörtüsü sorununda CHP ve statükocu çevrelerce başörtüsünün dini ve siyasi kimlik olduğu, bunun bir kültür olarak oluşturulmaya çalışıldığı savlarıyla insan haklarına aykırı tutumlar sergilemişlerdir. Bu durum seçmen tarafından CHP'nin tarihine başka bir hata olarak not edilmiştir.

Parti seçmenlerinin örtünme durumuna göre dağılımı

Türkiye	30	50	8		12
Ak Partililer	16	63	12		9
CHP'liler	59	24	2		15
MHP'liler	30	44	7		18
BDP'liler	12	70	1	1	15
Kararsız/CY	33	51	6		10
	Örtünmüyor	Başörtüsü	Türban	Çarşaf	Bekar

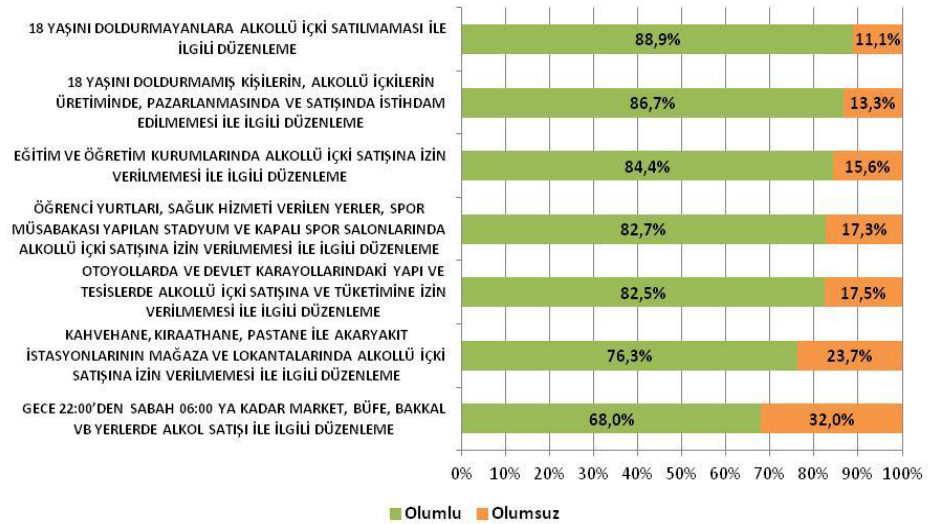
(Tablo: 21) 30 Mart Yerel Seçimler Sonrası Sandık ve Seçmen Analizi, 16 Nisan 2014, KONDA, S: 26.

“Türkiye toplumunun demografik durumunu anlamak için sorduğumuz bir diğer soru ise örtünme durumu ile ilgili. Örtünme şekli konusunda topladığımız veriler, tamamen görüşülen kişinin beyanına dayanıyor. Ak Parti oyunun ancak yüzde 16’sini kendisi ve eşi başın örtmeyenlerden alırken, CHP seçmenlerinin yüzde 59’u örtünmeyenlerden oluşuyor. Gençlerin ve erkeklerin daha ağırlıklı olduğunu daha önceki bölümlerde gösterdiğimiz MHP seçmeni arasında bekar erkekler ortalamanın üzerinde. BDP’nin de Ak Parti gibi örtünmeyen seçmeni nispeten düşük. Örtünmeyenlerin yüzde 47’si oyunu CHP’ye, yüzde 22’si Ak Parti’ye veriyor. Diğer bir deyişle örtünmeyenler CHP’ye ortalamanın iki katı oranında, Ak Parti’ye ise neredeyse yarısı oranında oy veriyorlar. Başörtüsüyle örtünenler arasında Ak Parti’ye oy verenler yüzde 53 ile Türkiye ortalamasının üzerinde ve yüzde 7 ile BDP oyunun en görünür olduğu küme. Türbanla örtünenlerinse yüzde 68’i Ak Parti seçmeni ve başörtülüler arasında olduğu gibi MHP ikinci sırada yer alıyor. Ak Parti oy oranı türbanla örtünenler arasında bir buçuk katına çıkarken, CHP dörtte biri oranına düşüyor.” (16 Nisan 2014, Konda, 2014: 26-27)

Kültür ve ahlak anlayışının etkisinin Türk seçmeninde bu kadar geniş yer tutması beklenen bir durumdur. Türkiye’de siyasi partiler toplum kültür ve ahlak yapısının dışında politikalar ve davranışlar sergilemekten

kaçınırlar. CHP'nin ve bazı marjinal partilerin modernleşme ve batılılaşma anlayışlarıyla belirledikleri bazı politikaların bu genel durumun istisnalarını oluşturmaktadır. Bu genel kültür ve ahlak anlayışı hemen hemen bütün dünyada siyasi partiler ve diğer sivil örgütlenmeler tarafından rasyonelliğin bir sonucu olarak dikkate alınır. Bu anlayışı destekler nitelikteki politikaların üretilmesi noktasında, özellikle muhafazakâr partilerin aktif bir rol üstlendikleri ve tabandan geniş destek gördükleri söylenebilir.

HÜKÜMETİN ALKOL DÜZENLEMESİ İLE İLGİLİ DEĞERLENDİRMELER

(Tablo: 22) TÜRKİYE SOSYAL, EKONOMİK VE POLİTİK ANALİZ, HAZİRAN 2013, GENAR, S: 17.

Yarışmacı siyasi partilerin toplum değer ve yargılarından farklı politikalar belirlemesi sandıkta başarısızlığı garanti eder. Devlet ve siyasi partiler her ne isim altında olursa olsun toplumu din, kültür ve ahlak bakımından değiştirmek ve kurgulamak görevinden kaçınmaları gerekmektedir. Demokratik sistemin amacı da seçilenlerin seçenler üzerinde baskı ve zorlamalar kurarak devrimcilik oyunları oynamak olmayıp, onları seçen halkın ihtiyaç ve gereksinimlerinin karşılanmasıdır. Toplumun gelişmesi

ve ilerlemesi sosyal bir olgu olup, halkın hak ettiği iyi bir yönetime sahip olmasından sonra, öncelikle bireylerde sonrada toplumda gerçekleşecek uzun soluklu ideallerdir. Zaten insanlık tarihi hep iyiye doğru evrimleşme gayreti içerisinde. Bu genel anlayışı daha önceden zaten bünyesinde barındıran ve bunu daha sonraki politikalarıyla genişleten Ak Parti'nin diğer partilere nazaran bu yöndeki üstünlüğü, 2014 yerel seçimlerinde de bu seçmen kitlesinin oylarını alarak az bir artışla bir üst seviyeye taşımış olduğunu görmekteyiz.

İdeolojinin Etkisi: Bu anlamda Türk seçmenin oy verme davranışında etkili olan başlıca unsurlar arasında genel bir gruplama yapmak mümkündür. Genar Araştırma şirketi tarafından yapılan partilerin temel tercih parametreleri adlı anket araştırmasında seçmenlere parti tercihlerinde hangi genel ilkelerin etkili olduğu sorulmuştur. Partilere göre seçmenin vermiş olduğu cevap sıralaması değişirken iki önemli faktörün hepsinde de etkili olduğu görülmüştür.

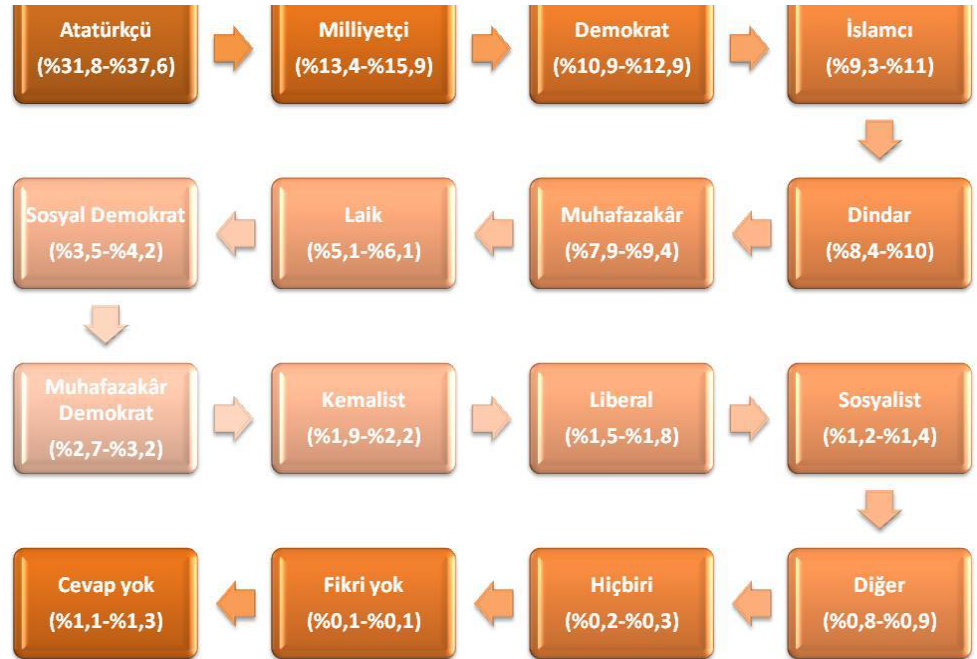
AK PARTİ	CHP	MHP
•Hizmet	•İdeoloji	•İdeoloji
•Lider	•Lider	•Lider
•İdeoloji	•Projeler	•Seçim kampanyası

SEÇİM SONRASI GÜNDEM ARAŞTIRMASI, HAZİRAN 2011, GENAR, S: 12.

Max Weber'in öne sürmüş olduğu siyasi partilerin kendisini diğer partilerden ayıran bazı özelliklerin olması gerekliliği düşüncesi, siyasi parti olarak kabul edilmesi için olmazsa olmazlardandır. Bu bakımdan partinin daha başlangıçta belirlemiş olduğu genel ilkelerinden ve tutumlarından hareketle üretmiş olduğu politikaların diğer partilerden farklı olacağı düşünülmelidir. Bunlardan biri olan ideoloji kavramının ne olduğu, günümüzde hangi anlamlarda kullanıldığı ve siyaset bilimi

içerisindeki yerinden bahsetmiştik. Ülkemizde siyasi tarihimiz içerisinde var olan siyasi partiler için bu bakış açısı ve üretilen politikalar bir bütün olarak değerlendirilerek hâkim olan unsurların veya ilkelerin ışığında bir kimlik olarak ideolojiden bahsedilebilir. Siyasi partilerimizde geleneksel olarak bu ideolojik yaklaşım politikaların belirlenmesi noktasında eski gücünü yitirmekle beraber, bunun yerine açıklayıcı ve tanımlayıcı bir kimlik olarak daha fazla kullanılmaya başlanmıştır. Çoğu siyaset bilimcinin Türkiye’de siyasi partilerin katı, geçişken olmayan seçmen tabanlarını oluşturduğunu düşündüğü bu olgu kuvvetli şekilde devam etmektedir.

Genar Araştırma şirketinin yapmış olduğu KENDİ DİLİNDEN TÜRKİYE – I, MAYIS 2010 anketinde, seçmenin kendi siyasi duruşu için yaptığı tanımlama:

(Tablo: 23) KENDİ DİLİNDEN TÜRKİYE –I, MAYIS 2010, GENAR, S: 17.

Siyasi parti ve seçmen arasında kurulmuş olan bağı fikrîsel boyutunu ortaya koyan ideoloji, seçmen nazarında desteklediği partinin yöneticileri ve üyelerinin de aynı şekilde kendisi gibi düşündüğü kanaatinin bir sonucudur. Zamanla kişi tüm politikaları takip etmek yerine partisi ve kendisi için yapmış olduğu bu tanımlamayla fazla emek harcamadan kararını vermektedir. Bu durum bir markanın takipçiliği şeklindedir. Süper marketten alışveriş yapan tüketicinin önceden kafasında oluşturmuş olduğu ve sürekli takip ettiği bir markaya ait ürünün alınması olarak görülebilir. Oy verme davranışında sosyal, psikolojik yaklaşımın, partiyle özdeşleşme olarak da tanımladığımız şekillilerde, seçmen desteklediği parti ile bütünleşmiştir. Aslında seçmenin bu davranışın rasyonel bir davranış içermediği, seçmenin siyasi partilerin politikalarını ve icraatlarını hiçbir şekilde takip etmeksizin, bunları değerlendirme dışı tutarak karar verme eğilimindedir. Bu irrasyonel tutuma sahip seçmen kitlesinin ülkemizde azımsanmayacak kadar büyük bir oranda olduğu görülmektedir.

AK PARTİ ne yaparsa AK PARTİ'ye oy verirsiniz?

(Bu soru, Milletvekilli Genel Seçimlerinde AK Parti dışında bir partiye oy vereceğini belirtenlere sorulmuştur.)

	Frekans	Cevapların Yüzdesi	Deneklerin Yüzdesi*
Ne yaparsa yapsın oy vermeyeceğim	727	50,7	52,6
Ekonomiyi düzeltirse	164	11,4	11,9
İşsizlik sorununu çözerse	160	11,1	11,6
Beğendiğim birini aday gösterirse	63	4,4	4,6
Kadrolaşma yapmazsa	38	2,6	2,7
Kürt sorununu çözerse	16	1,1	1,2
Diğer	77	5,4	5,6

Cevap yok/ Fikrim yok	190	13,2	13,7
	1435	100	103,8

(Tablo: 24)

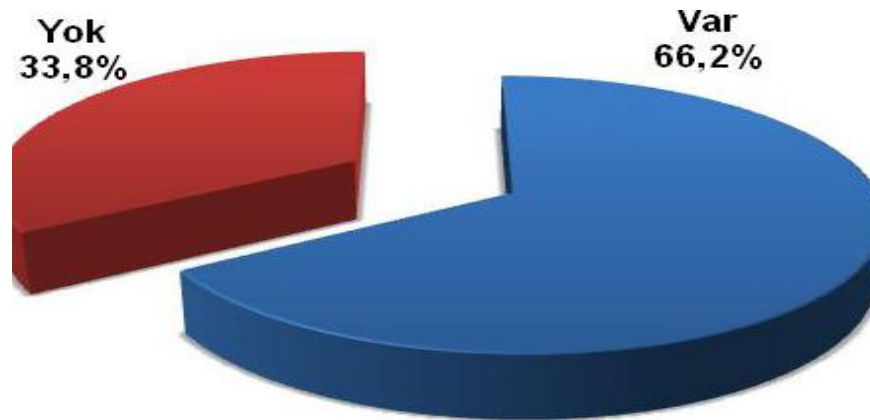
SEÇİM YARIŞI BAŞLARKEN, NİSAN 2011, GENAR, S: 21.

Türkiye’de yapılan bütün seçimlerde siyasi partilerin yapmış olduğu çalışmalarla ulaşabilecekleri seçmen kitlesini daraltan durumların en başında gelen ideolojik kamplaşma ve tanımlama, 2014 yerel seçimlerinde en üst seviyesine çıkmıştır. Siyasi partiler için alınabilmek oyların hemen hemen doygunluk seviyesine çıkmış olduğu söylenebilir.

Hiçbir zaman ve hiçbir şekilde oy vermem dediğiniz bir parti var mı?

Hangi partiye hiçbir zaman ve hiçbir şekilde oy vermezsiniz?

Yok: % 33,8. Var: % 66,2.

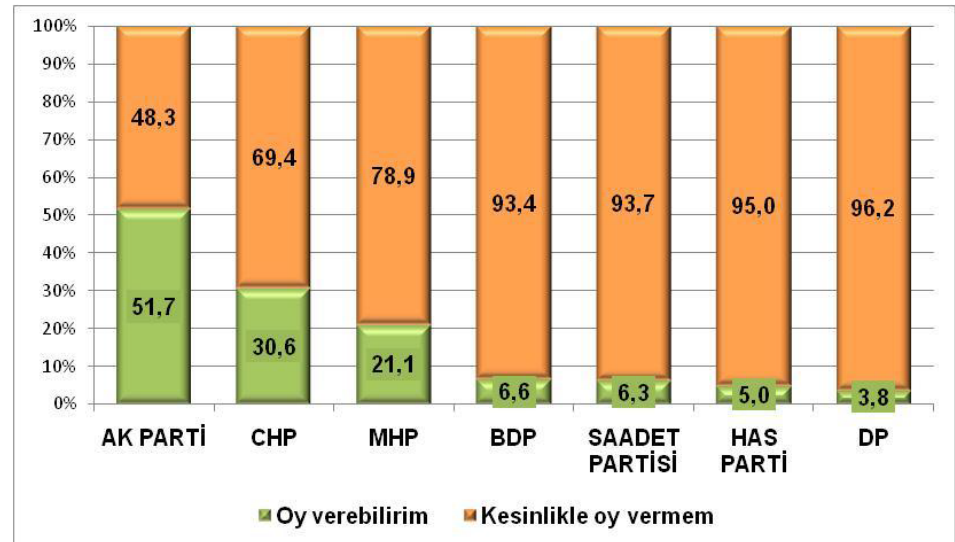
(Tablo: 25)

SEÇİM YARIŞI BAŞLARKEN, NİSAN 2011 Frekans	Yüzde
BDP	557 38
CHP	395 27,1
AK PARTİ	364 25
MHP	107 7,4
SAADET PARTİSİ	24 1,6
DİĞER	13 0,9
1460*	100

(Tablo: 26)

SEÇİM YARIŞI BAŞLARKEN, NİSAN 2011, GENAR, S: 23.

Partileri 12 Haziran 2011’de yapılacak olan Milletvekili Genel Seçimi için ‘oy verebilirim’ ya da ‘kesinlikle oy vermeyem’ şeklinde değerlendirir misiniz? (%)

(Tablo: 27)

SEÇİM 2011, 12 Haziran 2011 Seçim Araştırması, HAZİRAN 2011, GENAR, S: 9.

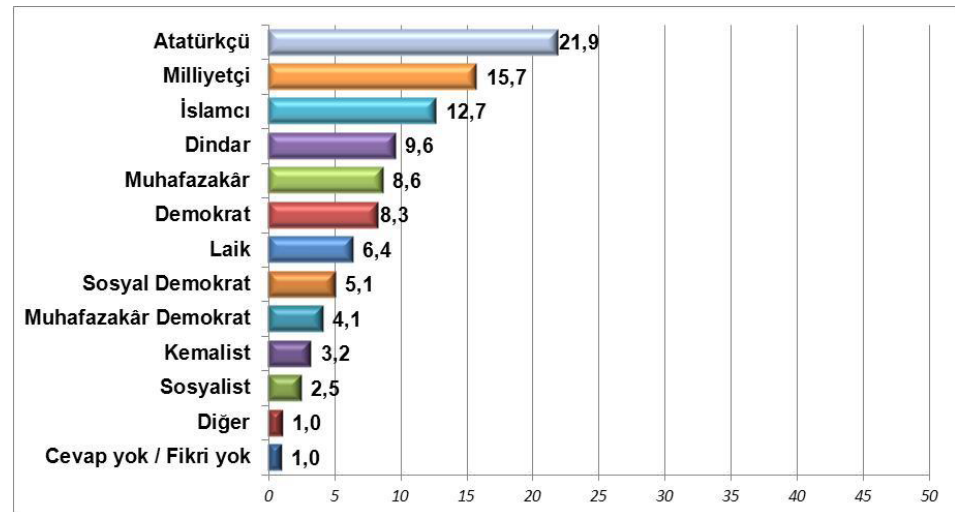
Siyasi partiler ve seçmenler üzerinde öne çıkan Atatürkçü, laik, milliyetçi ve Kemalist ideolojik görüşlerin cumhuriyet döneminde kurulan CHP tarafından bir devlet politikası ile birlikte yapılandırıldığı ve ileriki dönemlerde izlenen bu ideolojik görüşün yerleşmesinden dolayı devletin ve partinin dünyadan kopuk bir çizgiye dönüşmesine sebep olmuştur. CHP'deki ideolojik olgunlaşma 1960'lı yıllardan sonra dünya siyasetinde yükselişte olan sosyalist ve sosyal demokrat ideolojilerin dış dünyaya açılma noktasında faydalı olacağı düşüncesiyle parti bünyesine katılmasıyla devam etmiştir. Sosyal demokrat ve milliyetçilik kavramlarının özlerinde birbirlerine red eden anlayışlar olması sık sık eleştirilere ve ayrılıklara neden olmuşsa da icat edilen ulusalcılık kavramı ile günümüzde aşılmaya çalışılmaktadır.

1789'da Fransız İhtilali ile ortaya çıkan milliyetçilik kavramı Genç Türkler, İttihatçılar ve nihayet cumhuriyet döneminde Kemalist ideolojinin içinde yer almıştır. 1940'lardan sonra dünyada faşist akımların yükselişiyle beraber Türkiye'de de ırksal temeller üzerine bina edilmeye çalışılan milliyetçilik anlayışı yer bulmuştur. Tek parti döneminde bu ırksal milliyetçiliğin önü kesilmeye çalışılmış ancak daha sonra 1960'larda dünyada yükselen sosyalist akımların önünün kesilmesi için başta müttefikimiz olan Amerika ve Batı bloğunca bir devlet politikası olarak desteklenmiştir. Türk siyasi hayatında tek başına milliyetçilik ideolojisinin halkta karşılık bulamaması ile 1970'lerde İslam inancını da daha yoğun olarak yanına alan sentez ortaya çıkmıştır. Türk siyasi tarihinde MHP'nin kimlik yapısı içerisinde öne çıktığı görülen milliyetçilik İslam inanç ve anlayışı ile bağdaşmayan sentezinde, daha sonra milliyetçilik tarafında yumuşamaya giderek günümüze kadar gelmiştir. Bunun başka bir çeşidi de BDP'de görülmekle beraber başlangıçta sosyalist Kürtçülük ideolojisinin hâkim olduğu yapının daha sonra evrilerek başka bir boyut kazandığı görülür.

Dinî inanç hususundaki toplum hassasiyetlerinin tarihi İslam dinin kabulüne kadar uzanan dönemlere kadar gitmektedir. Osmanlı

Devleti'nde bu anlayış yönetimde, sosyal yaşantıda ve ekonomik ilişkilerde belirleyici faktördür. Devletin zayıflamaya başladığı dönemlerde milliyetçilik ve diğer batılılaşma hareketleri ile sekteye uğrasa da cumhuriyetin ilk yıllarında yönetimde temsili kısıtlı olmuştur. 1950'de Demokrat Parti'yle başlayan muhafazakâr temsil, 1970'lerde Adalet Partisi, Milli Selamet Partisi, 1980'de Anavatan Partisi ve nihayet 2000'li yıllarda Ak Parti geleneği ile devam etmiştir. Bu geleneğin içerisindeki seçmen kendisini İslamcı, dindar, muhafazakâr, muhafazakâr demokrat, liberalist ve diğer şekillerde tanımlamaktadır.

Siyasi duruş olarak kendinizi nasıl tanımlarsınız? (%)

(Tablo: 28)

TÜRKİYE SOSYAL, EKONOMİK ve POLİTİK ANALİZ – 3, OCAK 2012, GENAR, S: 9.

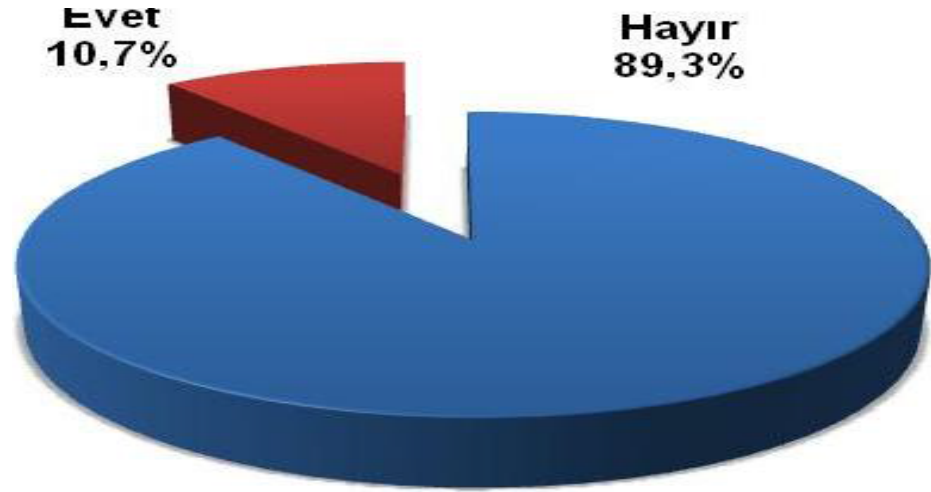
2014 yerel seçimlerinde hatırı sayılır büyük bir seçmen grubunun Ak Parti'nin savunuculuğunu yaptığı gelenekten gelen yukarıda belirttiğimiz anlayışa sahip olduğu düşünüldüğünde, diğer partilerin tümünün birlikte yapmış olduğu ittifaka rağmen tek başına bunun üstesinden gelebileceğini göstermiştir. Aslında bu ideolojik karmaşıklık muhalefet partilerince kendi lehlerinde işleyeceği düşüncesiyle olabildiğince pompalanmasına rağmen kendi tabanlarını oluşturan ideolojik grupların zaten gelebileceği

en büyük üst sınırdaki olduğunun göz önünde bulundurulmaması nedeniyle stratejik hata olarak önlerine çıkmıştır. Başka bir deyimle, kendi sobasına bir odun atan muhalefet, iktidar partisinin sobasına da bir odun atmıştır.

Propagandanın Etkisi: 2014 yerel seçimlerinde propaganda ve seçim kampanyalarının geniş medya araçlarının, teknolojinin üst sınırının ve diğer unsurların kullanımı bakımından Türk seçim tarihi içerisinde en geniş yer tuttuğu seçim olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Propaganda faaliyetlerinin seçmen üzerindeki etkinliği ve harcanan emek, sermaye, zaman bakımından seçmen üzerinde tatmin edici bir oranda değişim yapıp yapmadığı ile ilgili hususlardan daha önce bahsetmiştik.

Partilerin yürüttüğü seçim kampanyaları

sizin oy verme tercihinizi etkiliyor mu?

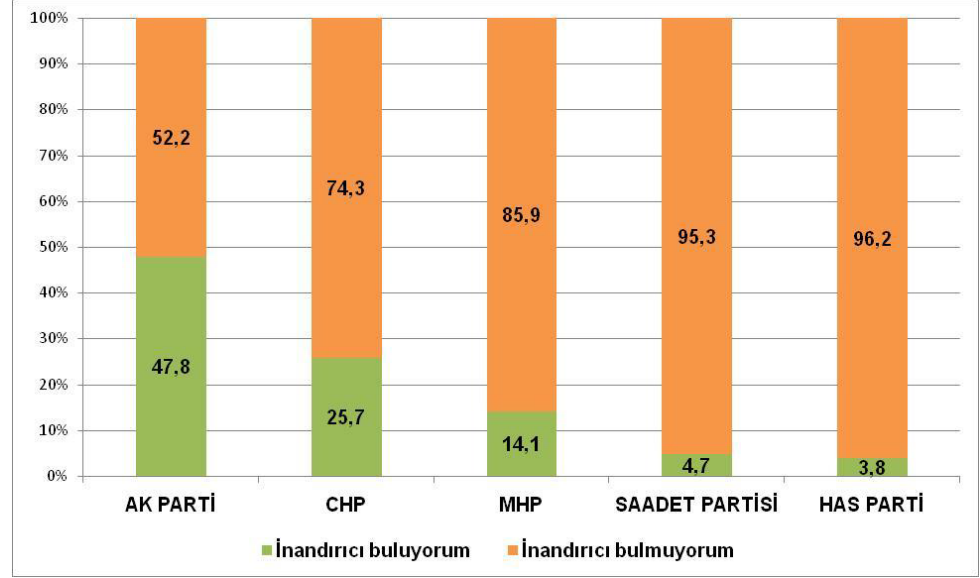
(Tablo: 29)

SEÇİM YARIŞI BAŞLARKEN, NİSAN 2011, GENAR, S: 30.

Yukarıda sonuçları verilen, Genar Araştırma Şirketi'nin seçmenler üzerinde yapmış olduğu, Türkiye seçime gidiyor Mayıs 2011 adlı anket çalışmasında seçmene seçim kampanyalarının etkinliğini ortaya

koyabilmek açısından sorulan “partilerin seçim kampanyası sizi etkiliyor mu? Anket sorusuna; seçmenlerin sadece % 10,7’si evet yanıtını vermiştir. Bu kadar az bir seçmen kitlesinin seçim kampanyalarından etkileniyor olması şaşırtıcı bir durumdur. Bizim de çalışmamızda seçmenin oy verme davranışına etki eden nedenlerden propaganda ve seçim kampanyaları başlığı altında incelediğimiz ve esaslı bir yere koyduğumuz bu etkinin anketlerde fazla bir seçmen kitlesinde karşılık bulmadığı sonucuna varılması bir çelişki olarak görülebilir. Anket ve başka kamuoyu çalışmaların ayrı bir inceleme konusu olduğundan biz sadece bazı konulara değinerek çalışmamızla ilgili bölümünden bahsedeceğiz. Aslında bizim varsayımlarımızda herhangi bir yanlışlık olmayıp, bu tür anketlerin her zaman doğru sonuçları veremeyeceğini, seçmenin bu tür sorulara tüm inanç ve samimiyeti ile cevap vermediğinin bilinmesi gerekir. Seçmen bu soru karşısında objektif durumdan uzaklaşarak anket çalışmasını yanlış yönlendirmektedir. Seçmenin ise yanılgıya düşmesi sonuçları etkileyen diğer konudur. Propaganda ve seçim kampanyalarının modern teknik ve becerilerle gelmiş oldukları noktada seçmeni dolaylı ve dolaysız olarak etkileyebildikleri bilinmektedir. Seçmenin çoğu durumda kararlarında bu etkilerin izlerini taşıdığı açıkça görülmekte ancak seçmen bu kararın kendisinin üretmiş olduğu veri toplama, düşünme, mukayese ve pratiğe dönüşmesi evrelerinin bir sonucu olarak kendisine has ve tamamıyla kendi dünyasının bir sonucu olarak algılamaktadır. Seçmen bu kararı psikolojik olarak kendi öz malı kabul ettiğinden başkaca etkilerin bu kararında etkili olup olmadığına ilişkin sorulara hayır cevabını vermektedir. Oysa kararın ortaya çıktığı aşamalardan biri olan veri toplamada bireyin en çok yararlandığı medya ve dış etkenlerin çoğunun bu propaganda ve seçim kampanyalarının araçları olduğunu unutmaktadır. Seçmen, mukayese ve düşünce dünyası özellikle gelişmemiş ve gelişmekte olan ülkelerde beslendiği kaynakların çeşitliliğinin kısıtlı olması nedeniyle seçmen kitlesi arasında aynı bilgilerin kısır döngü içerisinde dönüp dolaştığını da fark edememiştir.

Partilerin seçim kampanyasını inandırıcı buluyor musunuz? (%)

(Tablo: 30)

TÜRKİYE SEÇİME GİDİYOR, MAYIS 2011, GENAR, S: 23.

Seçmenin siyaset kurumuna olan güveninin Türkiye siyasi tarihinde özellikle koalisyon hükümetleri döneminde çok büyük aşınmalara uğramış olması, beraberinde bu kurumların yapmış olduğu faaliyetlerin de ciddi bir şekilde sorgulanması inancını getirmiştir. Diğer bir algıda seçmenlerin seçim kampanyalarının bayraklama, afişleme, miting ve reklam filmlerinden ibaret görmesidir. Hatta seçmen bu algıdan dolayı seçim kampanyalarını savurganlık olarak nitelemektedir. Ama aynı seçmen televizyonlardaki tartışma ve değerlendirme programlarını hararetle takip etmekten kendisini alamamaktadır.

Yürütülen seçim kampanyalarından en çok hangi partinin kampanyasını beğeniyorsunuz? Frekans

	Yüzde		Geçerli Yüzde
AK PARTİ	974	44,8	51,1
CHP	504	23,2	26,5
MHP	192	8,8	10,1
BDP	115	5,3	6,0
SAADET PARTİSİ	35	1,6	1,8
DİĞER	85	3,9	4,5
ARA TOPLA M I	1905	87,6	100
HİÇBİRİ	171		7,9
CEVAP YOK	99		4,6
ARA TOPLA M II	270		12,4
2175		100	

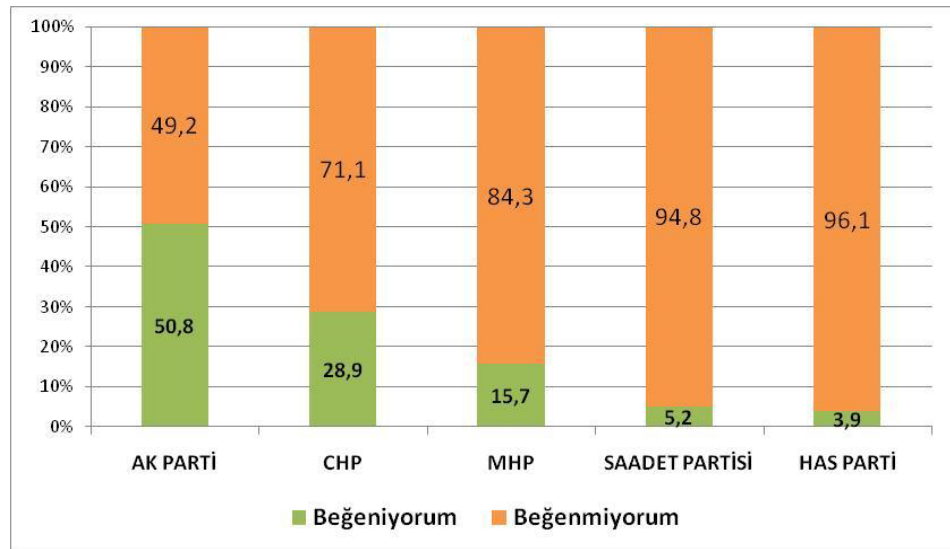
(Tablo: 31)

TÜRKİYE SEÇİME GİDİYOR, MAYIS 2011, GENAR, S: 22.

2014 yerel seçimlerinde Ak Parti tarafından yapılan seçim kampanyasının düşünsel, stratejik ve bütünsel olarak çok iyi planlandığını söylemek gerekir. Propaganda ve seçim kampanyalarının kapsam bakımından geniş kitleleri hedef konusu seçme, buna göre kullanılacak malzemelerin çeşitlilik ve nicelik arz etmesi ve uygulanabilirliği karşısındaki

zorunluluklardan dolayı çok ciddi bir faaliyetler zinciri olduğu üzerinde durmuştuk. Bu kampanyanın Ak Parti teşkilat ve kadrolarınca mükemmel yakın bir şekilde gerçekleştirilmiş olması kampanyanın niteliğini ve başarısını daha da artırmaktadır. Ak Partinin seçim kampanyalarının her defasında gelişerek daha iyi sonuçlar verdiğini ve yapılan kampanyaların seçmen tarafından da beğenildiğini söylemek gerekir.

Partilerin seçim kampanyalarını beğeniyor musunuz?(%)

(Tablo: 32)

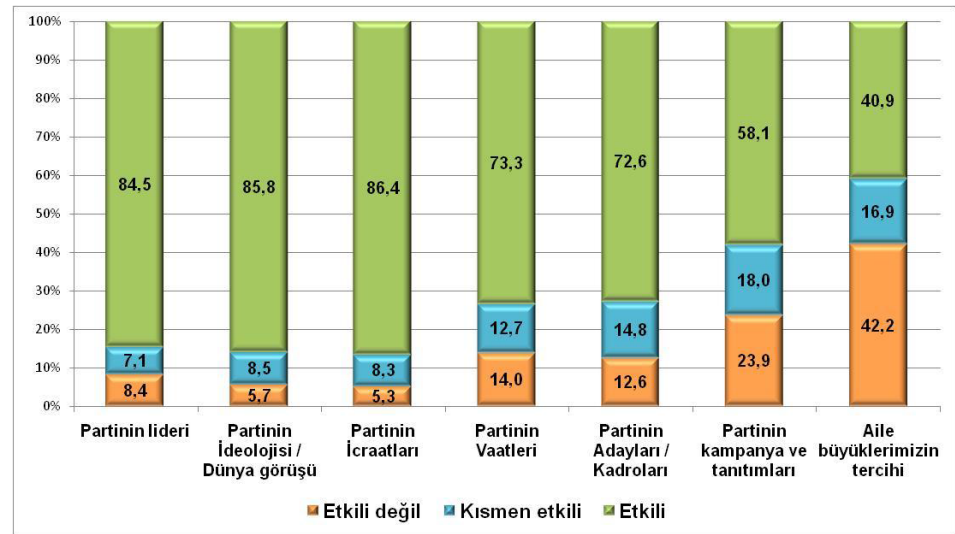
TÜRKİYE SEÇİME GİDİYOR, MAYIS 2011, GENAR, S: 24.

Muhalefet partilerinin seçim kampanyalarının sadece 17 Aralık soruşturması üzerinden kurgulanması bu kampanyaların dar ve etkisiz olmasını sağlamıştır. Seçmen muhalefet partilerinin diğer politik ve ekonomik konulardaki düşüncelerini öğrenememiş ve bu partilerle ilişki kuramamıştır. Oysa muhalefet partilerinin dış ilişkilerinden, büyük sermayedarlardan, cemaatten ve özellikle medya şirketlerinden almış oldukları destekle seçim kampanyalarını yürütecek gerekli insan gücü, sermaye, araç, yetenek, medya gibi çok büyük imkânlarının olduğu bilinmektedir. Buna rağmen bu başarısız seçim kampanyasının öncelikle

iyi planlanmadığı ve muhalefet partileri teşkilatlarınca da iyi yürütülemediğini söylemek gerekir. Bu kampanyanın içerisinde yer alan sermaye grupları ve medya şirketlerinin yalnızca üzerlerine düşen görevi yerine getirdiğini görmek gerekir.

Adayın Etkisi: Günümüzde siyasal partilerin seçimlerde başarılı olmaları için gerekli olan, olmazsa olmazlarından biri de özellikle yerel seçimlerde belirlemiş oldukları adaylar ve bunların niteliğidir. Türk siyasi hayatında daha önceki seçimlerde partinin genel merkezlerinin ağır basması sonucu ikili ilişkilerle belirlenen aday seçme geleneği her geçen gün daha da zayıflamaktadır. Yapılan bütün kamuoyu araştırmalarında seçmen seçeceği adayı tanımak ve gerekli özelliklerin kendisinde olup olmadığına bakmaktadır.

Oy vereceğiniz partiyi seçerken etkili olan faktörler nelerdir? (%)

(Tablo: 33)

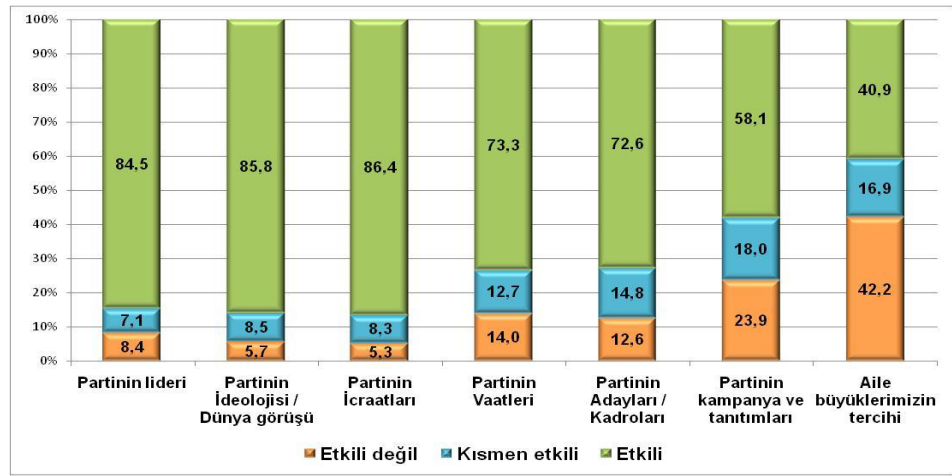
SEÇİM 2011, 12 Haziran 2011 Seçim Araştırması, HAZİRAN 2011, GENAR, S: 11

2014 yerel seçimlerinin belirlemiş olduğumuz adaylar kistasında siyasal partilerin başarısını değerlendirmek gerekirse, hemen hemen her parti elindeki imkânlar dâhilinde bunu uygulamaya çalışmıştır. Ak Parti bu

konuda daha da hassas davranarak halk tarafından sevilen bakanlarını dahi yerel seçim bölgelerine göndermiştir. 2011 Yılı İçin Bakanların Karnesi; ilk beş sıra yer alan bakanlar, Ali Babacan (Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcısı): 47,15 Puan, Recep Akdağ (Sağlık Bakanı): 47,10 Puan, Ahmet Davutoğlu (Dışişleri Bakanı): 45,90 Puan, Bülent Arınç (Devlet Bakanı ve Başbakan Yardımcısı): 45,23 Puan ve Binali Yıldırım (Ulaştırma Bakanı): 44,17 Puan. (Türkiye Sosyal Ekonomik ve Politik Analiz-3, GENAR, 2012: 14). Bu bakanlardan Binali Yıldırım'ı CHP'nin en güçlü olduğu yer olan İzmir Büyükşehir Belediyesi'ne aday göstererek en kıymetli adayını sunarak İzmir seçmenini çok önemseydiğini göstermiştir. Ak Parti'nin hükümet, il, ilçe teşkilatları ve belediye kadrolarının nitelikli ve halk tarafından daha fazla itibar gördüğü genel durumunun bu seçimlerde de devam ettiği görülür. CHP'nin tüm parti içi muhalefete rağmen İstanbul Büyükşehir Belediyesi'ni almak için gösterdiği aday Mustafa Sarıgül'ün arkasına almış olduğu sermaye grupları, cemaat ve medya desteğine rağmen karşısındaki Ak Parti adayı Kadir Topbaş'a yenilmesini engelleyememiştir. Ancak gösterilebilecek en iyi adayın gösterilmiş olması oylarını artırmaya neden olmuştur. CHP'nin ideolojik duruş ve anlayışını bir kenara koyarak eski MHP'li Mansur Yavaş'ı aday göstererek ciddi bir şekilde seçime girdiği diğer bir yer ise Ankara Büyükşehir Belediyesi olmuştur. Siyasal partilerin kazanmış oldukları yerlerde gerçekten göstermiş oldukları adayların büyük bir etkisi olduğu seçim sonuçlarıyla da belgelenmiştir. Bütün siyasi partilerce özellikle CHP ve MHP'nin ikili ilişkilerle belirlemiş oldukları adayların halkta bir karşılığının olmaması nedeniyle kaybettiği ve bu durumun parti yönetiminin eleştirilmesine yol açtığını belirtmek gerekir. Bunlardan öte muhalefet partilerinin beklentilerini boşa çıkaran bütün seçim kampanyalarında tek malzeme olarak kullandıkları 17 Aralık sürecinin içerisinde haksız olarak yer bulan Fatih Belediye Başkanlığı'nı geçen seçimlerdeki oylarına 40 bin oy daha katarak kazanan Ak Parti adayı Mustafa Demir olmuştur. Hem Türkiye genelinde hem de yerel yönetimlerde halk bu operasyonlara prim vermediğini sevdikleri ve

hizmetlerini beğendikleri adayları tekrardan iş başına getirerek göstermiştir.

Ailenin Etkisi: Ailenin özellikle genç yaşlarda ve bölgesel geri kalmış yerlerde oy verme davranışında seçmen üzerinde etkisinin çok büyük olduğunu ortaya koymuştuk. Ama ülkemizde bu etkinin diğer güçlü unsurların yanında ana belirleyiciler içinde sayılmasını Türk aile yapısına bağlamak gerekir.

(Tablo: 34)

SEÇİM 2011, 12 HAZİRAN 2011 SEÇİM ARAŞTIRMASI, HAZİRAN 2011, GENAR, S: 11.

Sanayileşmiş ve gelişmiş ülkelerdeki modern yaşam kültürü aile yapısının farklılaşmasında büyük bir yer teşkil etmiş ve bu kültür ile aile bağlarının daha fazla esnek olmasını sağlamıştır. Çocuğun 18 yaşından sonra aileden ayrılmaya başlaması ailenin kişi üzerindeki oy verme davranışı dâhil tüm davranışlarda etkinliğini azaltmıştır. Ülkemizde özellikle geri kalmış bölgelerde seçmenin aile ile hatta akrabalık bağlarıyla birlikte oy verdiğinin görüldüğünü söylemek gerekir. 2014 yerel seçimleri dâhil bu durumun bütün siyasi partilerde etkili olduğu ve özellikle sağ seçmenin oyunu etkilediği görülmektedir.

Gelir Seviyesi Etkisi: Toplumdaki sınıfların oluşmasında gelir seviyesinin belirleyici olduğu ve bundan hareketle seçmenin ait olduğu gelir grubunun oy verme davranışında nasıl hareket ettiği genel çıkarımları üzerinden yapılan açıklamalardır.2014 yerel seçimlerinde bu gelir gruplarının iktidar ve muhalefet partilerine vermiş oldukları oylara bakarsak,

Türkiye	8	33	35	16	9
Ak Partililer	8	37	35	15	7
CHP'liler	6	23	36	19	15
MHP'liler	6	30	38	16	10
BDP'liler	22	52	21	5	
Kararsız/CY	7	32	34	17	10

700 TL ve altı 701 - 1200 TL 1201 - 2000 TL 2001 - 3000 TL 3001 TL ve üstü

(Tablo: 35) 30 Mart Yerel Seçimler Sonrası Sandık ve Seçmen Analizi, 16 Nisan 2014, Konda, S: 20.

“Farklı partilerin seçmenleri, farklı gelir seviyelerine sahipler. CHP’li seçmenlerin gelir seviyesi yüksek: yüzde 34’ünün hanesine ayda ortalama 2000 liradan fazla para giriyor. Buna karşılık gelir seviyesi en düşük seçmenler BDP’liler: Yüzde 22’sinin hanesine ayda 700 liradan az, yüzde 74’ünün 1200 liradan az para giriyor. Ak Partili seçmenlerin de gelir seviyesinin Türkiye ortalamasının altında olduğu ve gelir açısından ülke geneline en yakın seçmenin MHP seçmeni olduğu da tespit edilebiliyor. Farklı gelir gruplarında oy tercihleri net şekilde değişiyor. Gelirler düştükçe Ak Parti’nin oy oranı artıyor ve CHP’nin oy oranı düşüyor. BDP’nin en yüksek oyunu en alt iki gelir grubundan aldığı görülüyor. MHP oyuysa gelir seviyesine göre diğer partiler kadar fark etmese de en alt iki gelir grubunda oyu azalıyor.” (30 Mart Yerel Seçimler Sonrası Sandık ve Seçmen Analizi, 16 Nisan 2014, Konda, 2014: 20)

Hükümetin uygulamış olduğu başarılı politikaların üst gelir grubunun ve kısmen de orta gelir grubundaki gelirin artması bakımından bu grubu oluşturan seçmenin iktidar partisine oy vermeleri gerekeceği rasyonel olarak öngörülebilir. Ancak 2014 yerel seçimlerinde de durum tam aksi yönde cereyan etmiş olmakla iktidar partisi Ak Parti'nin daha düşük gelir grubundan daha fazla oy aldığı görülmektedir. Gelir seviyesinin yüksek olduğu seçmen sınıfların talep ve beklentilerinin daha fazla olmasının oy verme davranışına da etki ettiği ve daha fazla değişime açık olduklarını ifade etmiştik. Buna ekleyeceğimiz başka bir tespit ise üst gelir grubunun cumhuriyetle birlikte yeni bir zümre olarak oluşmaya başladığı ve 2000'li yıllara kadar düşük gelir gruplarının oranının artmasına, orta gelir grubunun ise hemen hemen yok olmasına rağmen bu zümrenin güçlenerek büyümesidir. Ülkenin geçmişte geçirmiş olduğu büyük ekonomik krizlerde bu azınlık üst gelir grubunun gelirlerini arttırdığı ve krizlerin faturasının da düşük ve orta kesimdeki gelir gruplarına ödetirildiği söylenebilir. Daha sonraki dönemlerde büyük sermaye ve elit gruplarca elde edilen çok büyük rantların önüne geçilmesi bu grupça iktidar partisine duyulan bir tepki ve muhalefete duyulan vefa ve minnet borcu olarak da algılanabilir.

Çalışma Durumu, Parti seçmenlerinin çalışma durumuna göre dağılımı;

Türkiye	38	15	35	8	4	1
Ak Partililer	36	14	40	5	4	1
CHP'liler	37	19	29	11	3	
MHP'liler	46	12	24	11	6	1
BDP'liler	37	4	36	14	7	2
Kararsız/CY	32	15	40	10	3	

Çalışanlar Emekliler Ev kadınları Öğrenciler İşsiz Çalışamaz halde

(Tablo: 36)

30 Mart Yerel Seçimler Sonrası Sandık ve Seçmen Analizi, 16 Nisan 2014, Konda, S: 21.

“Türkiye genelinde yetişkin nüfusun yüzde 38’i çalışıyor, yüzde 35’i (kadınların yüzde 67’si) ev kadını, yüzde 15’i emekli ve yüzde 8’i öğrenci. Ak Parti seçmenlerinin bu profile oldukça yakın olmaları ve ev kadını oranının biraz daha yüksek olması dikkat çekiyor. CHP’liler arasında emeklilerin ve öğrencilerin ülke ortalamasının üstünde olması ve ev kadınların altında olması, MHP’lilerinse neredeyse yarısının çalışanlardan oluşması dikkat çekerken, BDP’liler arasında öğrenci olanların ortalamadan daha fazla, emeklilerin daha az olması da seçmen profilleri açısından dikkat çeken bir diğer bulgu. Aşağıdaki grafikteki gibi, çalışma durumuna göre her bir grubun oy tercihlerindeki dağılımı incelediğimizdeyse, Ak Parti ve ev kadınları arasındaki yakınlık yine dikkat çekiyor. Ev kadınlarının yüzde 48’i, yani ülke genelindeki oranından 6 puan fazlası, Ak Parti’ye oy vereceğini söylüyor. Devlet memurları, özel sektör çalışanları ve özellikle öğrenciler arasında Ak Parti oyunun ülke genelinden daha düşük olması dikkat çekiyor. CHP’nin oyu ise emekliler, devlet memurları ve özel sektör çalışanları arasında ortalamadan daha yüksekken, esnaflar ve ev kadınları arasında daha düşük. MHP emekliler ve ev kadınlarından daha az destek görürken, diğer tüm gruplarda ortalamasının üstünde oy alıyor. BDP’nin memur ve özel sektör çalışanlarından neredeyse hiç oy almazken, işçiler, esnaflar, öğrenciler ve iş arayanlar arasında daha fazla destek görüyor.” (30 Mart Yerel Seçimler Sonrası Sandık ve Seçmen Analizi, 16 Nisan 2014, Konda, 2014: 21)

Eğitim Düzeyinin Etkisi: Oy verme davranışında eğitim seviyesinin gözle görülebilir etkilerinin olduğunu, ancak diğer ekonomik faaliyetler ve özellikle gelir seviyesi ile beraber değerlendirilerek ele alındığında daha anlamlı sonuçlar çıkarılabildiğini söylemiştik. Genar araştırma

şirketinin üniversite mezunları üzerinde yapmış olduğu anket araştırmasında, üniversite mezunlarının % 44,8'i Ak Parti'ye, % 32,1'i CHP'ye, % 13'ü MHP'ye, % 6,8'i bağımsızlara ve % 3,3'ü ise diğer partilere oy vermediği tespit edilmiştir. (Genar, 2011: 24) Buna göre eğitim seviyesi ile siyasal bakış açısı arasında bir paralelliğin olduğu görülebilir. Daha sonra değerlendireceğimiz, bu istatistiki veriler üzerinden çok uç analizlere girişilmesi yanlış olup, ülkemizdeki eğitime ulaşma koşullarındaki eşitsizlik, eğitim hakkı ve verilen eğitimin kalitesi gibi daha birçok sorundan oluşan eğitim sisteminin de irdelenmesi gerekir. 2014 yerel seçimlerinde seçmenin eğitim durumunun tercihlerine nasıl yansıtıldığına ilişkin bazı tespitlerde bulunmak gerekirse;

“Türkiye’de 18 yaş üstü yetişkin nüfusun yüzde 5’i okuryazar değil, yüzde 37’si ilkokul mezunu, yüzde 14’i ortaokul mezunu, yüzde 28’i lise mezunu ve yüzde 13’ü üniversite mezunu”

Türkiye	5	2	37	14	28	13
Ak Partililer	6	2	44	15	24	9
CHP'liler	2	2	30	10	34	20
MHP'liler	2	1	30	16	33	17
BDP'liler	21	3	26	21	24	4
Kararsız/CY	6	1	37	13	25	17
	Okuryazar	Diplomasız İlkokul	Ortaokul	Lise	Üniversite	

okur mezunu mezunu mezunu mezunu

(Tablo: 37)

30 Mart Yerel Seçimler Sonrası Sandık ve Seçmen Analizi, 16 Nisan 2014, Konda, S: 18.

“Eğitim seviyelerini aşağıdaki grafikte görüldüğü gibi sadeleştirdiğimizde, parti seçmenleri arasındaki eğitim seviyesi farkı

daha net görülebiliyor. Ak Parti'ye oy verenlerin yüzde 67'si lise seviyesinin altında eğitime sahip olanlardan, yüzde 23'ü lise mezunu olanlardan ve yüzde 10'u üniversite veya daha fazla eğitimi olanlarda oluşuyor. BDP seçmeninin eğitim profili de benzer durumda. CHP ve MHP seçmenleri ise Türkiye ortalamasının üstünde bir eğitime sahipler: sırasıyla yüzde 22'si ve yüzde 18'ü üniversite seviyesinde eğitim almış."

Türkiye	58	28	14
Ak Partililer	67	23	10
CHP'liler	43	35	22
MHP'liler	49	33	18
BDP'liler	71	24	5
Kararsız/CY	58	25	18

Lise altı

Lise

Üniversite

(Tablo: 38)

30 MART YEREL SEÇİMLER SONRASI SANDIK VE SEÇMEN ANALİZİ, 16 NİSAN 2014, KONDA, S: 18.

"Yukarıdaki iki grafik, eğitim seviyesiyle seçmenlerin yerel seçimde oy verdikleri parti arasındaki ilişkiyi gösteriyor. Eğitim seviyesi arttıkça Ak Parti'ye oy verenler azalırken, CHP'ye ve kısmen MHP'ye oy verenler artıyor. Okuryazar olmayanlar arasındaki BDP oyunun fazla oluşu Doğu illerindeki sosyo ekonomik seviyeyle ilişkilidir. Bu veriler Ak Parti seçmenliğiyle eğitim seviyesi arasında ters yönde bir ilişki bulunduğunu gösteriyor. Ancak, bu bulgu sadece eğitimsizlerin Ak Parti seçmeni olduğu fikrini düşündürmemelidir. Zira üniversite mezunlarının üçte bire

yakını Ak Parti'ye oy vermektedir.” (30 Mart Yerel Seçimler Sonrası Sandık ve Seçmen Analizi, 16 Nisan 2014, Konda, 2014: 19-20)

Yukarıdaki grafiğin anlatılmasında ele almış olduğumuz eğitim seviyelerinin belirlenmesinde, ülkemizdeki eğitim kurumlarının dağıtmış olduğu diplomaların baz alındığını hatırlatmak isteriz. Ancak ülkemizdeki diplomaların batılı sanayileşmiş ülkelerdeki eğitim kurumları ile kıyaslandığında benzerliğin sadece diploma dereceleri ile sınırlı kaldığı, verilen eğitimin kalitesi olarak değerlendirildiğinde ise bizim üniversite diplomalarının Batılı ülkelerde lise diplomaları ile aynı seviyede olduğunu söylememiz abartılı olmayacaktır. Cumhuriyetle beraber getirilen yeni eğitim ve öğretim anlayışı ile yapılmaya çalışılan ideal batılı eğitim tarzı birçok nedenden dolayı başarılı sonuçlar vermemiştir. Hatta bu sistem amaçlanan yoldan saparak özellikle yüksek öğretimde kendi elit sınıfını oluşturmuş ve dünyadaki bilim hayatından soyut bir şekilde kendine münhasır bir sisteme evrilmiştir. Kendisine ayrıcalıklı bir yer sağlayan bu zümrenin vefa borcu olarak devlete ve onun geri kalmış militarist, elitist, halktan kopuk anlayışına biat ettiği ve bu kültür ve geleneği halen sürdürdüğü kanısındayım. Eğitim sisteminin Bu dönem içerisinde üniversitelerimizin bırakınız temel bilimler, mühendislik ve teknolojik alanlarda hiçbir konuda dünya bilim tarihine katkısı olmamıştır. Eğitim sistemimizin Ak Parti'yle beraber 2000'li yıllardan sonra özellikle fiziki şartlar bakımından bir devrim geçirdiğini ancak kalite ve bir sistem olarak daha yeni gelişmeye başladığını hatırlatmak isteriz.

Ülkemizdeki halkın eğitim hayatına katılımındaki eşitsizlik daha yeni yeni aşılmaya çalışılmakla beraber daha önce bireylerin ekonomik sıkıntıları ve devletin eğitim politikaları nedeniyle sadece bir zümrenin çocuklarına açık olmasıyla eleştirilere uğramış olması haksız bir durum değildi. Burada gözden kaçırılmayacak bir tespit BDP'li seçmenin okuryazar olmayan ve eğitimsiz kişilerden oluşması, bu yukarıda bahsetmiş olduğumuz geçmişteki eğitim politikalarının ne kadar yanlış ve

haksız olduğunu ve belirli bir bölgenin ekonomik olarak da geri kaldığını ortaya koymaktadır. Ak partinin ısrarla ortaya koymuş olduğu çözüm süreci adı altındaki çalışmalarının bu bakımdan çok değerli olduğunu da güncel konu olması bakımından vurgulamak isterim.

Köylü Kentli Yaşamın Etkisi: Yukarıda eğitim başlığı altında bahsetmiş olduğumuz bölgesel haksızlıkların bütün ülke geneli için geçerli olduğunu, geçmişteki statükocu egemen kesim tarafından bunun ekonomi, eğitim, sağlık ve adalet alanlarında bir devlet politikası olarak planlanmış ve uygulanmıştır. Bu bakımdan bu durum, bu politikalara karşı daha tepkili olan haksızlığa uğramış ülkenin Karadeniz, İç Anadolu, Doğu ve Güneydoğu bölgelerindeki kırsal kesimin oy verme davranışında daha etkili olmuştur. 2014 yerel seçimlerinde köylü kesimin bu geleneği sürdürerek geçmişte bu politikaların uygulayıcısı olarak gördükleri CHP'ye oy vermemişlerdir. Ak Parti'nin kırsal kesimlerde aldığı yüksek oy daha önce değindiğimiz köylü partisi ve kentli partisi eleştirisini tekrardan gündemimize taşımıştır.

Mesleğin Etkisi: Mesleklerin birebir ele alınmasıyla yapılacak çalışmaların oy verme davranışında etkilerinin araştırılması daha anlamlı ve öngörülebilir sonuçların çıkarılması bakımından önemli olduğunu düşünmekteyiz. Gelir durumlarının kendi içlerinde sabit kaldığı gerçekliğinden, faaliyet gösterdikleri alanların bakış açısının oy verme davranışında özellikle hükümetin politikalarında başarılı bulunup bulunmadığı görülebilir. Devlet memurlarının meslekleri gereği hükümetin icraatları bakımından, bu konuya daha vakıf olduklarını göz önünde bulundurursak politikaların işleyişi bakımından da bir şeyler söylemek mümkün olacaktır.2014 yerel seçimlerinde partilerin meslek gruplarına göre tercih edilme oranları gerçekten güçlü bir veridir.

Çalışma durumuna göre yerel seçim oyu

Türkiye	42	24	13	5	1	4		11
Devlet memuru	34	29	18	1	5	1	1	13
Özel sektör çalışanı	33	30	19	1	1	4		13
İşçi	40	3	17	1	2	3		5
Esnaf	42	16	16		3	7		8
Emekli	40	32	11	1	1	4		11
Ev kadını	48	20	9	5	2	4		12
Öğrenci	25	18	18	8	2	3		12
İşsiz	39	20	20	8	1	3	1	8

AK PARTİ CHP MHP BDP HDP Diğer partiler Bağımsız Kararsız

(Tablo: 39) 30 MART YEREL SEÇİMLER SONRASI SANDIK VE SEÇMEN ANALİZİ, 16 NİSAN 2014, KONDA, S: 22.

Bu verilerde göze çarpan diğer husus ise esnaf kesiminin çok büyük bir bölümünün Ak Parti'ye oy vermesidir ki ülkedeki politikaların özellikle

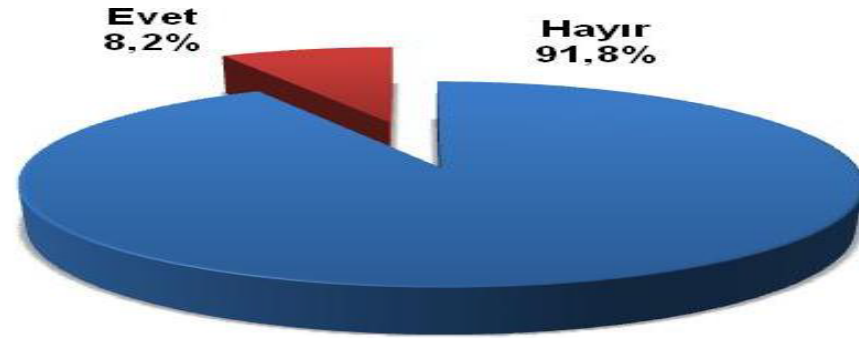
ekonomik politikaların umut verici olduğunu göstermektedir. Muhalefet partileri açısından ise seçimlerde ekonomik politikalara ilişkin hiçbir projenin seçmene sunulmaması çok büyük bir eksiklik olarak göze çarpan diğer tespit edilmesi gereken husustur. Ev kadınlarının aile geçiminde üstlenmiş oldukları çarşı pazar alışverişleri onların ekonomik politikalara bakış açısıyla, çocuklarının eğitim ve ailenin sağlık hizmetleri gibi faaliyetlerden uzak olmadığını ve bunlardan memnuniyetini ortaya koyduğunu eklemek isteriz.

Kamuoyu Araştırmalarının Etkisi: 2014 yerel seçimlerinde tam bir anket savaşları ve savaşın devamı olarak bunların medyada yorumlanma şekliyle tam bir seçmen yönlendirme çabaları içinde geçmiştir. Bu çabaların seçim sonuçları üzerinde etki sahibi olduğunu ancak bu etkiledikleri oranın ne kadar olduğunu tahmin etmek zordur.

Medyada yayınlanan siyasi araştırmaların

Sonuçları sizin oy verme tercihinizi

Etkiliyor mu?

(Tablo: 40)

TÜRKİYE SEÇİME GİDİYOR, MAYIS 2011, GENAR, S: 28.

Genar'ın yukarıda yapmış olduğu araştırmada seçmenin % 8,2'si oranında, bize göre çok büyük bir oranda evet yanıtını vermiştir. Anket çalışmalarında bu tür sorulara seçmen tarafından verilecek objektif ve

samimi cevapların zorluğu karşısında bu oran bizleri daha da hayrete düşürmektedir. Anket ve araştırma şirketlerinin etki alanı olarak oluşturmuş olduğu sektörün artık seçimlerde vazgeçilemeyecek şekilde bağımsız unsurlar olarak kabul edilmesi gerçeğini bu seçim bir kez daha ortaya koymuştur. 2014 yerel seçimlerinde bütün siyasal partilerin bu çalışmalardan aynı şekilde yararlandığı söylenebilir.

Yaş Etkisi: Seçmenin yaşının oy verme davranışına etkilerini ve bazı genellemeleri daha önce paylaşmıştık. Gerçekten de belirli yaş grupları arasındaki seçmen tercihleri birbirlerinden bağımsız olarak oy verme davranışında etkili olabilmektedir. Seçim sonuçlarına göre siyasi partilerin almış oldukları oyun 18–24 en genç yaş grubundaki dağılımına bakarsak,

18 – 24 EN GENÇ YAŞ GRUBUNUN TERCİHİ

(Tablo: 41) SEÇİM SONRASI GÜNDEM ARAŞTIRMASI, HAZİRAN 2011, GENAR, S: 7.

Ak Parti'nin almış olduğu genel oy oranının bir kenara koyarsak, CHP ve MHP'nin gençlerde almış olduğu oyların daha fazla olduğu görülecektir. Bu yaş grubunun özellikle ekonomik ve toplumsal hayata atılmamış, öğrenci kesimden oluşması, daha önce yaş bakımından incelediğimiz genellemelerle bir paralellik gösterdiği, siyasal davranışın oluşmasında daha ilk evrelerin yaşanması nedeniyle; davranışların çeşitlenmesinde kişiden kişiye farklılık gösterdiği, gelişimin az olan bireylerde aile, mensup olunan ırk, din, kartvizit olarak Atatürkçülük, solculuk ve arkadaşlık gruplarının etkisinin yüksek olduğu görülmektedir.

Yaş

AK PARTİ	25	34		41
CHP	21	37		42
MHP	24	31		45
BDP	33	3	5	32
HDP	40		34	26
Diğer partiler	22	32		46
	18 - 28 Yaş		29 - 43 yaş	
	44+ yaş			

(Tablo: 42) KONDA YEREL SEÇİMLER SONRASI SANDIK VE SEÇMEN ANALİZİ, 16 NİSAN 2014, S: 16.

“MHP ve BDP seçmenleri arasında genç yaş grubunda, yani 18-28 yaş grubu arasında olanlar, Türkiye ortalaması olan yüzde 25'in üzerinde. Nitekim bu yaş grubundakilerin yüzde 18'i MHP'ye ve yüzde 8'i BDP'ye oy vereceğini belirtmiş.” (30 Mart Yerel Seçimler Sonrası Sandık ve Seçmen Analizi, 16 Nisan 2014, Konda, 2014: 16)

Yaş gruplarının oluşturan seçmenlerinde siyasal sistemden beklentileri de farklı olmakta, genç seçmenin daha yenilikçi olduğu buna kıyasla orta yaş gruplarında ise kararlılık, istikrar duygusunun ön plana çıktığı gözlemlenmektedir. Türkiye'nin nüfus yapısının doğurganlık sayısının azalması ile değişerek orta ve yaşlı nüfusun artacağı öngörülmektedir. Bu verilerin siyasal partiler tarafından incelenmesi ve belirlenecek politikaların ve propagandaların hazırlanmasında dikkate alınması onlar açısından önemlidir.

Cinsiyetin Etkisi: Siyasi partilerin almış oldukları oyların cinsiyet bakımından dağılımına bakıldığında,

Parti seçmenlerinin cinsiyet dağılımı;

	Kadın	Erkek
Türkiye	51	49
Ak Partililer	51	49
CHP'liler	54	46
MHP'liler	40	60
BDP'liler	48	52
Kararsız/CY	64	36
	% 0	% 50
		% 100

(Tablo: 43) 30 MART YEREL SEÇİMLER SONRASI SANDIK VE SEÇMEN ANALİZİ, 16 NİSAN 2014, KONDA, S: 15.

“MHP'lilerin yüzde 60'ı erkeklerden oluşuyor. Türkiye genelinde her 100 kişiden 13'ü MHP'ye oy vereceğini söylerken, erkekler arasında bu oran her 100 kişinin 17'si. Kadınların ise kararsız olanların yüzde 64'ünü oluşturduğu ve yüzde 13'ünün kararsız olduğu görülüyor.” (30 Mart

Yerel Seçimler Sonrası Sandık ve Seçmen Analizi, 16 Nisan 2014, Konda, 2014: 15)

2014 yerel seçimlerinde Ak Parti seçmeni kadın erkek cinsiyet ayrımında bir tutarlılık gözlenirken diğer partiler arasında farklılıklar olduğu görülmektedir. Bunun kadın ve erkek bakış açısıyla bu partilerin imajı ve faaliyetlerindeki üslup ve tarzın etkili olduğunu söylemek gerekir. Özellikle MHP ve BDP'nin şiddet eğilimleri kadın seçmence tasvip görmemektedir. CHP'nin kadın seçmenlerce daha çok tasvip edilmesinde özel hayata müdahale noktasında daha hassas olduğunun düşünülmesi artı bir puan olarak karşımıza çıkmaktadır. Yaptığımız değerlendirmenin siyasal kimlikler ve bakış açısıyla ortaya koyduğumuzda oy verme davranışında bu ayrımın biraz daha anlam kazandığını görmek mümkündür.

	KADIN	ERKEK
Atatürkçü-Laik	34,4	23,3
Dindar-Muhafazakar	20,8	21,7
Milliyetçi-Vatansever	21,7	28,6
Liberal-Özgürlükçü	7,0	5,1
Demokrat-Sosyal Demokrat	5,0	8,6
Marksist-Sosyalist	2,1	2,6
Diğer	2,2	4,3
Fikrim Yok	5,8	5,9
Toplam	100,0	100,0

(Tablo: 44)

TÜRK TOPLUMUNDA CEMAAT ALGISI ARAŞTIRMASI, MART 2011, ANDY AR, S: 41.

Kadın seçmence Atatürkçülük ve laiklik önem vermiş oldukları özel hayatın bir nedeni ve teminatı olarak algılanmaktadır. Milliyetçilik duygusu ise onlara mantık olarak beklentilerini karşılama ve fonksiyonel olarak cazip gelmemekte daha anlamsız görünmektedir. Erkek seçmenlerde milliyetçilik daha önemli yer tutmakla başlı başına oy verme davranışında tek etkili sebep oluşturmaktadır. Ancak bu hususun bütün siyasal partilerde dağılmış olduğunu da belirtmekte yarar vardır. Dindar ve muhafazakâr algının ise kadın ve erkelerde aynı oranda temsil edildiğini görmekteyiz.

Partinin Programı: Parti programlarının partilerin ideolojik tutum, ilke ve davranışlarını yansıtmaları bakımından önemlidir. Bunun yanında parti programı temsil ettiği siyasal partinin seçmenin ihtiyaçlarını karşılayacak ekonomi, eğitim, sağlık konuları başta olmak üzere önemli politikalarının kısa yaklaşımlarını içerir. Son dönem seçimlerinde muhalefet partilerinin propaganda ve seçim kampanyalarını bir veya birkaç söylem üzerinde kurgulamaları nedeniyle parti programlarından hemen hemen hiç bahsedilmemiştir. Ak Parti'nin üst üste kazandığı dünyada bile görülmemiş seçim başarıları nedeniyle her yeni seçimde, muhalefet partilerinin daha popülist politikalara yönelmeleri, parti programlarından uzaklaşmalarına neden olmuştur. 2014 yerel seçimlerinde sahip oldukları ilke ve geleneklere tezat olarak, CHP ve MHP arasında ittifaklar kurulması, söylemlerinin Ak Parti söylemlerine yaklaşması ve hakim sermaye grupları, cemaat, dış güçler ve medya patronlarıyla menfaatsel ilişkilere girilmesi parti programlarını ise deyim yerinde ise askıya almışlardır. Özellikle CHP içerisinde var olan bir bölüm siyasetçinin genel ilke ve geleneklerden taviz verilmeden geniş katılımcı, modern, anti faşist, anti ulusalcı, sosyal demokrat ve ekonomik ilkeler doğrultusunda politikaların yeniden belirlenmesi ile kendine has bir biçimde oluşturulmasına ilişkin görüşler, çok akademik ve halktan kopuk oldukları

iddiası ile red edilmiştir. Muhalefet partilerinin daha fazla oy almak için söylem ve davranışlarının giderek daha çok Ak Parti'ye benzemeye çalışılmasına, aslının olduğu yerde taklidin seçmence kabul görmemesi ile sonuçlanacaktır.

Siyasal Katılımın, demokratik sistemin ayakta kalması ve sağlıklı olarak işlemesi için önemli olduğundan, siyasal katılımın en yaygın kullanım biçimi olan oy vermenin ise katılım noktasındaki olmazsa olmazlarından bahsetmiştik. Türk seçmenin sandık ile kurmuş olduğu ilişkinin anlamlandırılması açısından, Genar Araştırma Şirketi tarafından yapılan Türkiye geneli siyasi gündem araştırması ve seçim sonrası gündem araştırması adlı anket çalışmalarına bakmak aydınlatıcı olacaktır.

Neden sandığa gitmeyeceğinizi söyler misiniz?

(Bu soru, Anayasa değişikliği için 12 Eylül'de yapılacak referandumda oy kullanmayacağını belirtenlere sorulmuştur.)

% 31,4 Gerek duymadığım için, % 23,3 Hiçbir şeyin değişmeyeceğini düşündüğüm için, % 6,9 Boykot ettiğim için, % 5,8 Anayasanın değişmesini istemediğim için, % 1,9 Değişikliklerin AK Parti çıkarları doğrultusunda olacağını düşündüğüm için, % 30,7 Diğer (Türkiye Geneli Siyasi Gündem Araştırması, "Referanduma Bir Ay Kala", Genar, 2010: 28)

Neden sandığa gideceğinizi söyler misiniz?

(Bu soru, Anayasa değişikliği için 12 Eylül'de yapılacak referandumda oy kullanacağını belirtenlere sorulmuştur.)

% 55,5 Vatandaşlık görevim olduğu için

% 9,9 Anayasanın değişmesini istediğim için

% 4,8 Bazı şeylerin değişeceğini düşündüğüm için

% 4,5 Anayasanın değişmesini istemediğim için

% 3,5 Hükümete karşı olduğum için

% 21,8 Diğer

TÜRKİYE GENELİ SİYASİ GÜNDEM ARAŞTIRMASI,
"REFERANDUMA BİR AY KALA", GENAR, S: 27.

Siyasal katılımın bir gösterge olarak mevcut sistem eleştirisi noktasında bütün dünyada siyaset bilimciler tarafından kabul gördüğü gerçektir. Seçmenin sandığa gitmesi sadece seçmene yüklenecek bir görev olmayıp, devletin bunu kolaylaştırmak için atması gereken görevlerinin yanında, siyasal partilerinde bunu destekler nitelikte olması gerekliliğidir. Bu bakımdan sistemi oluşturan bütün unsurlar görevlerini ne kadar iyi yerine getirmişlerse o kadar iyi ve sağlıklı sistemden bahsedilebilir. Çünkü sistemim ne kadar demokratik olduğu onu oluşturan unsurların ne kadar demokratik davrandığıyla birebir ilgilidir. Ülkemizde son 12 yılda yapılan seçimlerin katılım oranlarına bakmak ve yorumlamak gereklidir.

2002 Milletvekili Seç. 31,5 milyon (% 76,4), 2004 İl Genel Meclisi Seç. 32,3 milyon (% 74,1), 2007 Milletvekili Seç. 34,7 milyon (% 81,6), 2009 İl Genel Meclisi Seç. 39,9 milyon (% 83,2), 2011 Milletvekili Seç. 42,9 milyon (% 87,0), 2014 İGM + BŞB Seç. 45,1 milyon (% 89,4) ,Son üç seçimde gerçekleşen katılım oranlarına baktığımızda da farklı bir durum göze çarpmamaktadır. Seçmenin sandığa olan ilgisi bölgelerden bağımsız, son derece yaygın bir şekilde artmış görülmektedir.

“Türkiye’de seçimlere katılım oranlarının oldukça yüksek olduğu söylenebilir. 2009 yerel seçiminde ülke genelinde yüzde 83 olan katılım oranı, 2011’de yüzde 87’ye çıktıktan sonra bu yerel seçimler daha da artarak yüzde 89’a ulaştı. Ülkede günlük hayatın bu denli siyasileşmesine rağmen, seçimlerde oy kullanmamayı tercih eden bir kesim de daima mevcut. KONDA Barometresi araştırmalarında “Bugün seçim olsa kime oy verirsiniz?” sorusuna, görüştüğümüz kişilerin yüzde 3 ila 8 arasında

değişen bir oranı parti tercihi belirtmeyerek “oy kullanmayacağım” cevabını veriyor. Bu cevabı verenler, karakteri seçmen geneline benzeyen kararsız seçmenlerin aksine, genel seçmenden farklı bir profile sahipler. Demografik özelliklere bakıldığında, öncelikle gençlerin, daha eğitilmiş olanların, modernlerin ve ekonomik durumunun daha şikâyetçi olan ve kriz beklentisinde olanların daha fazla oy kullanmama eğiliminde olduğu görülebiliyor. Ayrıca siyasetle ilgili tercihleri de oldukça açıklayıcı. Öncelikle, oy tercihini belirleyen sebep için “beni temsil eden parti yok” diyen ve “partisiz” olarak nitelendirdiğimiz seçmenlerin üçte biri (yüzde 29) oy kullanmayı zaten düşünmeyenlerden oluşuyor. Oy kullanmayanlar kümesinin de üçte ikisi (yüzde 59) partisiz seçmen olduğunu belirtiyor.” (30 Mart Yerel Seçimler Sonrası Sandık ve Seçmen Analizi, 16 Nisan 2014, Konda, 2014: 40)

Türkiye demokrasisi için bütün siyasi ve sivil toplum örgütlerince siyasal katılıma destek olunması ve katılımın önünde engellerin ideal demokrasi anlayışından hareketle kaldırılması birincil işlevlerden olmalıdır. Bunun yanı sıra şunu belirtmekte fayda vardır, her ne yapılsa yapılsın oy verme katılımında her zaman belirli bir kesimin sandığa gitmeyeceğini de unutmamak gerekir. Gelişmiş Batı demokrasilerinde de yapılan seçimlerdeki katılım oranlarının tüm demokratik kurumların son derece verimli çalışmasına rağmen eksik kaldığı görülüyor. Ülkemizde de sadece bu kritere önem atfederek özellikle iktidar partisine yapılan eleştirinin haksız olduğunu vurgulamak isterim.

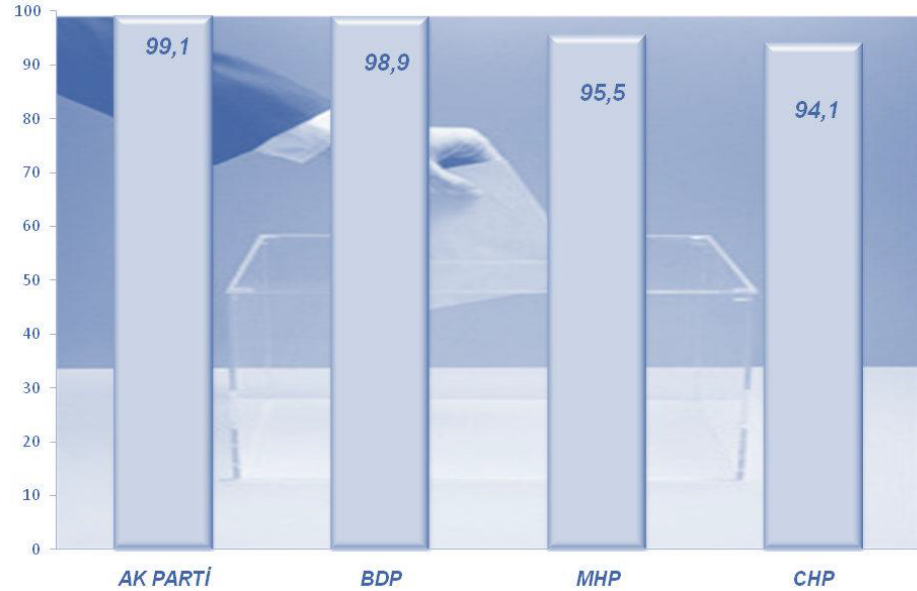
“Türkiye genelinde oy kullanmayacağını belirtenlerin oranı yüzde 4’ken, sorunları hangi partinin çözebileceği sorusuna cevaben ‘hiçbiri çözemez, yeni parti lazım’ diyenlerin yüzde 11’i ve ‘bu sorunlar sürer gider’ diyenlerin yüzde 8’i, olası bir seçimi hangi partinin kazanacağını düşündükleri sorulduğundaysa ‘hiçbiri kazanamaz, koalisyon olur’ diyenlerin yüzde 10’u oy kullanmayı düşünmeyenlerden oluşuyor. Bu bulgulara dayanarak, oy kullanmayanların herhangi bir partiye veya seçime tepki olarak değil, genel olarak siyasete uzak oldukları veya

siyasetten umutsuz oldukları için oy kullanmadıkları yorumu yapılabilir. Nitekim 2009 ve 2011 seçimlerindeki tercihler sorulduğunda, o seçimlerde oy kullanmayanların önemli bir kısmının olası bir seçimde de oy kullanmamayı planladıkları anlaşılıyor. 2009'da oy kullanmayanların yüzde 28'i ve 2011'de oy kullanmayanların yüzde 20'si olası bir seçimde yine oy kullanmayı düşünmüyor." (30 Mart Yerel Seçimler Sonrası Sandık ve Seçmen Analizi, 16 Nisan 2014, Konda, 2014: 40-41)

Demokratik sistem ile halk arasında, sisteme olan güven ve demokratik anlayışın perçinleşmesinin katılımıla beraber manevi bir ilişki oluşturulmaya çalışılması sistemin idealidir. Ortak hareket etme ve düşüncelerin sisteme yansması ise sahiplenme motivasyonunu harekete geçirmektedir. Türk demokrasisinin bunu ne kadar becerebildiğine ilişkin Genar tarafından yapılan araştırma umut vericidir.

SEÇMENİN % 97,2'Sİ VERDİĞİ OYDAN DOLAYI MUTLU

% 97,2

(Tablo: 45) SEÇİM SONRASI GÜNDEM ARAŞTIRMASI, HAZİRAN 2011, GENAR, S: 5.

SONUÇ

Ülkemizde seçmen davranışlarının gelmiş olduğu yer itibariyle ekonomik oy verme davranışının daha fazla seçmen üzerinde etkili olduğu kötü bir ekonominin diğer seçmen davranışlarına etki eden koşulları güçlü bir şekilde sağlamış olsa bile iktidar partisinin kesinlikle seçimi kaybetmesine neden olacağıın altını çizmek gerekir. Bununla beraber muhalefet partilerinin inandırıcı, uygulanabilir ekonomik politikalar üretmesi gerekliliği ile birlikte seçmen nezdinde ülkede daha iyi ekonomik koşulların oluşacağı fikrini uyandırması ise etkinin onların lehine kaymasının psikolojik eşliğini teşkil etmektedir.

Lider etkisinin tarihi misyonunu devam ettirdiğini bu nedenle hala tek başına seçim kazandırıp kaybettirme noktasında ekonomik etki kadar olmasa da başat bir fonksiyonunun olduğunu mutlaka görmek gerekir. Güçlü lider yok ise başarıda yoktur.

Tarafımızdan ortaya konulan medyanın seçmen davranışları üzerindeki etkisinin oransal büyüklüğünün abartılmış olduğu eleştirilerine uğrayabiliriz. Ama bütün araştırmalarımıza ve kriterlere göre medyanın tek başına olmasa bile diğer seçmen davranışlarına etki eden unsurlarla kurmuş olduğu kuvvetli bağ nedeniyle, bütün göstergeleri kapsamı, bunlara yoğunlukları bakımından bunları etkilediği göz önünde alındığında bu sonucun kaçınılmaz olduğu fark edilecektir. Ayrıca diğer unsurlara göre medyanın etkinliğini ve alanını daha hızlı bir şekilde artırdığını söylemek gerekir.

İş başındaki iktidar partisi ve ona bağlı yerel yönetimlerin göstermiş olduğu hizmet performansının özellikle yerel seçimlerde seçmenin rasyonel tutumların yanı sıra vefa duygusuyla da ödüllendirildiği diğer bir çarpıcı tespittir. İyi hizmet iktidarın anahtarı gibidir.

Günümüzde Türkiye’de din karşıtlığı ve eleştirisi içerisinde olan hiçbir politik söylem ve siyasal partinin kesinlikle iktidar olamayacağını, en iyi tahminle bile ülkedeki kaos dönemlerinde koalisyon hükümetlerinde bir rol almasının mümkün olabileceğinin altını çizmek isteriz.

İdeolojinin etkisinin zayıflamaya devam ettiğini, ancak parti tabanlarını oluşturan bu unsur seçim çalışmalarında ve özellikle referandumlarda hala göz önünde tutulması gerekliliğini söylemek yeterli olacaktır.

Adayların seçimlerde aday gösterildiği partilerin vitrini olduğunu, bu bakımdan özellikle yerel seçimlerde bu unsurun yarışmacı partilerce ihmalinin seçmenlerce cezalandırılma ihtimalinin yüksek olduğunu bilmek gerekir.

Ailenin, gelir seviyesinin, kent-kırsal yaşamın, yaşın, cinsiyetin ve diğer unsurların etkinliğinin yukarıdaki unsurlarla karşılaştırıldığında daha az yoğunluğa sahip olduklarının ve bu unsurların hedef alınarak siyasal partilerce yapılan politik kurgulamaların kapsam itibariyle zorluklar içerdiğini belirtelim. Ancak izlenecek stratejilerde ana başlıklar halinde olmasa bile yer yer atıflarla oluşturulacak etkili söylemlerin alınacak oylarda gözle görülebilir faydalar sağlayacağına kuşku yoktur.

Siyasal katılım bakımından seçmenlerin demokratik sistemle arasındaki güven ve saygı bağının gelişmesi ve buna bağlı olarak siyasal kurumlardan beklentilerinin artması ile pozitif yönlü katkı sağlamakta ve sandık başına giden seçmen sayısında dönem dönem büyük artışlar görülmektedir.

Demokrasi kavramı ve anlayışının batılı dünyada ortaya çıkması ve buradaki tarihsel süreç içerisinde geldiği modern sistemden farklı olarak, Türk demokrasi tarihinin kat ettiği yolun küçümsenemeyeceğini ama Türk demokrasisinin önünde daha uzun bir yol olduğunu belirtmekte fayda vardır. Demokratik sistem ve kurumlarına ilişkin batılı toplumların ve Türk toplumunun göstermiş olduğu saygı, inanç ve bunu seçmen

davranışlarına yansımaları noktasında büyük farklılıkların olması kaçınılmazdır.

Modern demokrasi anlayışlarında tarihsel gelişim sürecinde batılı ülkelerin uygulamış oldukları sistemdeki farklılıklar nedeniyle siyasal partiler ve seçim sistemlerinin her ülkeye has bölgesel kurumlar geliştirdiğinin altını çizmek gerekir. Bundan dolayıdır ki siyaset bilimciler tarafından bu konuda yapılan çalışmaların hem sistemsel hem de toplumsal yapının bölgesel olarak değişken oluşu bu çalışmaların genellenmesinin önündeki en büyük engeller olarak durmaktadır.

Seçmen davranışları konusunun ise tamamıyla bölgesel faktörlerin doğrultusunda geliştiklerini bu sebeple oy verme davranışına ilişkin dünyada ortaya atılan genel yaklaşımların kısmen benzeşmelere rağmen bu ihtiyaçları karşılayamadıkları görülür. Bu sorunun siyaset bilimi açısından giderilmesi için alanın daraltılarak bölgesel olarak çalışmanın seçmen davranışlarının incelenmesi ve genel çıkarımlarda bulunulmasına çalışılmalıdır.

Türkiye’de siyasal sistem içerisindeki seçmen davranışlarının kapsam ve değişkenlikler noktasındaki oransal büyüklüklerin, bu konunun incelenmesi karşısındaki güçlükler olduğu söylenebilir. Ama bu seçimlerin değerlendirilmesinde bilimsel verilerin artırılması, seçmen davranışlarına etki eden temel belirleyici unsurların tespiti ve bunun sonucunda en etkili unsurdan daha az etkili unsura göre yapılacak bir sınıflandırma ile bir model oluşturmaya ihtiyaç vardır.

Gerçekten de çalışmamız sonucunda ortaya koymuş olduğumuz Türk seçmen davranışlarına etki eden unsurlar ve bu unsurların yoğunluğu çerçevesinde ortaya koymuş olduğumuz parametreler, Türkiye’de yapılan seçimleri değerlendirme imkânı vermiştir. 2014 yerel seçimleri için uyguladığımız modelimizle seçim sonuçları arasında güçlü bir örtüşmenin de olduğunu gördük. Bilimsel çalışmaların uzun soluklu çalışmalar olduğunu göz önüne aldığımızda, ülkemizdeki yetkin ve birikimli

üniversite kadrolarınca yapılacak daha detaylı ve daha çok sayıdaki çalışmalarla bu konun hemen hemen tüm yönleriyle bilimsel temellere oturtulacağını düşünmekteyiz.

Bizimde çalışmamızda yer verdiğimiz anket araştırmaları, günümüzde araştırma şirketlerinin sayısının artması ve daha nitelikli hale geldikleri düşünüldüğünde yapılacak bilimsel çalışmalara daha fazla katkı sağlamaları bakımından üzerinde önemle durulması gereken diğer bir husustur.

Bunu yanı sıra siyasal partiler ve siyasal aktörlerin seçimlerde başarılı olabilmek için politikaların ve stratejilerin belirlenme aşamasında üzerinde durmuş olduğumuz konuların incelenerek göz önünde bulundurulmasının onlar için faydalı olacağını belirtmek isteriz.

Demokrasimizin modern Batılı demokratik sistemlerin ve belki de onların üzerinde insan haklarına saygılı, hukuk devleti ilkelerinin egemen olduğu, daha katılımcı, daha çoğulcu bir seviyeye gelebilmesi için bu idealin, hem kurumların hem de toplumun anlayışında her şeyin üstünde tutulması gerekliliği artık iyi algılanmalıdır.

KAYNAKÇA

ABADAN, Nermin: “Anayasa Hukuku ve Siyasi Bilimler Açısından 1965 Seçimlerinin Tahlili.” A.Ü. Siyasal Bilgiler Fak. Yayınları, Ankara, 1966.

AĞAOĞLU, Samet: “Demokrat Partinin Doğuşu ve Yükseliş Sebepleri - Bir Soru.” Baha Matbaası, Ankara, 1977.

AĞAOĞULLARI, Mehmet Ali - KÖKER, Levent: “Ulus-Devlet.” Dost Kitabevi Yayınları, Ankara, 1997.

AĞAOĞULLARI, Mehmet Ali - KÖKER, Levent: “Tanrı Devletten Kral-Devlete.” İmge Kitabevi, Ankara, 1997.

AHMAD, Feroz: “Demokrasi Sürecinde Türkiye (1945–1980).” Çeviren: Ahmet Fethi, Hil Yayıncılık, İstanbul, 3. Baskı, 2007.

AKAD, Mehmet: “Baskı Gruplarının Siyasal İktidarla İlişkileri.” İstanbul Üniversitesi Yay., İstanbul, 1976.

AKALIN, Esin. “Playing Richard... - An Analysis of a Short Story: Brautigan's 'Scarlati Tilt'” 3, 1995.

AKALIN, Cüneyt: “Askerler ve Dış Güçler - Amerikan Belgeleriyle 27 Mayıs Olayı.” Cumhuriyet Kitapları, İstanbul, 2000.

AKIŞ, Yeşim Toduk: “Türkiye'nin Gerçek Liderlik Haritası.” Alfa Yayıncılık, İstanbul, 2004.

AKŞİN, Sina: “Siyasal Tarih (1950–1960) - Yakın Çağ Türkiye Tarihi (1908-1980).” Milliyet Kitaplığı, İstanbul, 2004.

ALKAN, Mehmet O.: “Osmanlıdan Günümüze Türkiye’de Seçimlerin Kısa Tarihi.” Görüş Dergisi, Mayıs, 1998.

ALKAN Türker - ERGİL Doğu: “Siyaset Psikolojisi, Siyasal Toplumsallaşma ve Yabancılaşma.” Turhan Kitabevi, Ankara, 1980.

ALKAN, Türker: “Siyasal Ahlak ve Ahlaksızlık.” Bilgi Yayınevi, Ankara, 1993.

ALKAN, Türker: “Siyasal Bilinç ve Toplumsal Değişim.” Gündoğan Yayınları, Ankara, 1989.

ALKAN, Türker, “Siyasal Toplumsallaşma.” Kültür Bakanlığı Bilim Dizisi, No: 13, Ankara, 1979.

ALTHUSSER, Louis: “Makyavel’in Yalnızlığı ve Başka Metinler - Althusser’in Mirası.” Çeviren: Turhan Ilgaz - Alaeddin Şenel, Epos Yayınları, İstanbul, 2006.

ALTINTAŞ, Hakan: “Türk Siyasal Sisteminde Siyasal Partiler ve Kentleşmenin Kutuplaşma Sürecine Etkileri.” Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi 5, 2003.

ARSLAN, Erkan: “Siyasi Partiler ve Hazine Yardımları.” Bütçe Dünyası, Cilt: 3, Sayı: 28, 2008.

AYATA, Ayşe Güneş, “İdeolojik Kutuplaşma ve Demokratikleşme: Türkiye ve Yunanistan Arasında Bir Siyasal Davranış Karşılaştırması.” Amme İdaresi Dergisi, Sayı: 1, Cilt: 24, Mart 1991.

AYDEMİR, Şevket Süreyya: “Menderesin Dramı.” Remzi Kitabevi, Ankara, 11. Baskı, 2007.

AYDIN, Kenan - ÖZBEK, Volkan: “Ailenin Seçmen Davranışları Üzerindeki Etkisi.” Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 2004/2.

BEKTAŞ, Arsev: “Kamuoyu, iletişim ve Demokrasi.” Bağlam Yayınları, İstanbul, 1996.

BEKTAŞ, Arsev: “Siyasal Propaganda.” Bağlam Yayınları, İstanbul, 2002.

BENHABİB, Şeyla: “Modernizm, Evrensellik ve Birey” (Situating the Self Gender, Community and Postmodernism in Contemporary Ethics) Çeviren: Mehmet Küçük, t.y.

BİLA, Hikmet: “CHP (1919–1999).” Doğan Yayıncılık, İstanbul, 2. Baskı, 1999.

BORA, T.: “Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce.” Cilt: 4, İletişim Yayınları, 2009.

BULUTAY T., - YILDIRIM N.: “Türk Seçmenlerinin Oy Verme Eğilimlerinde İktisadi Sebeplerin Önemi Üzerine Bir Deneme.” AÜSBFD, Cilt: XXIII, No: 4, Aralık 1968.

CEMAL, Hasan: “Türkiye’nin Asker Sorunu - Ey Asker Siyasete Karışma.” Doğan Kitap, Ankara, 2010.

COPERNİCUS: “Göksel Kürelerin Devinimleri Üzerine.” Çeviren: C. Cengiz Çevik, İş Kültür Yayınları, 2011.

ÇAHA, Ömer: “Türkiye’de Seçmen Davranışı ve Siyasi Partiler.” Ankara, 2008.

ÇAHA, Ömer: “Türkiye’de Seçim.” Orion Yayınevi, İstanbul, 2000.

ÇAHA, Ömer: “Siyasi Düşüncelere Giriş.” Dem Yayınları, 2011.

ÇAHA, Ömer: “Dünyada ve Türkiye’de Siyasal İdeolojiler.” Orion Yayınevi, 2013.

ÇAHA, Ömer: “Muhafazakar Düşüncede Toplum.” Uluslararası Muhafazakarlık ve Demokrasi Sempozyumu, Ak Parti Yayını, Ankara, 2004.

ÇAKILLIKOYAK, Hüseyin: “Türkiye’de Çok Partili Dönemde (1946-1960) Siyasi Partilerin (CHP, DP, MP, HP) Model Tercihleri.” İstanbul Üniversitesi Yay.

M.Ü.O.Ü.E, Sosyoloji ve Antropoloji Ana Bilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 1998.

ÇAKIR Serpil: “Kadınlar ve Siyasal Yaşam.” Cem Yayınevi, 7. Baskı, 1991.

ÇAKIR, Ruşen - ÇALMUK, Fehmi: “Recep Tayip Erdoğan: Bir Dönüşüm Öyküsü.” İstanbul, Metis Yayınları, 2001.

ÇAKMAK, Dilek: “Türkiye’de Asker-Hükümet İlişkisi: Talat Aydemir Örneği.” Gazi Üniversitesi Akademik Bakış Dergisi, C: 1. No: 2, 2008, s. 35-68.

ÇALMUK, Fehmi: “Aydınlarm Gözüyle CHP ve Anadolu Solu.” Kim Yayınları, Ankara, 2002.

ÇAM, Esat: “Siyaset Bilimine Girişi.” Der Yayınları, İstanbul, 1977.

ÇAVDAR, Tefvik: “Türkiye’nin Demokrasi Tarihi (1950-1995).” İmge Yayınevi, Ankara, 2. Baskı, 2000.

ÇARKOĞLU, Ali: “Türk Gençliği ve Siyasal Katılım.” International Republican Institute, İstanbul, 2001.

ÇEVİK, Mustafa: “David Hume'un Bilgi Kuramı - Türkiye'de Felsefe - I. Felsefe Çalıştayı.” Ed. Rahmi Karakuş, Sakarya, 2009.

ÇİFTLİKÇİ, A: “Siyaset Pazarlaması ve Siyasi Partilerin Malatya’daki Uygulamaları.” İ.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı, Pazarlama Bilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 1999.

ÇUKURÇAYIR, M. Akif: “Siyasal Katılma ve Yerel Demokrasi.” Yargı Yayınevi, Ankara, 2000.

ÇUKURÇAYIR, M. Akif: “Kamu Yönetiminin Yapısal ve İşlevsel Sorunları.” Çizgi Kitabevi Yayınları, Şubat 2000.

ÇUKURÇAYIR, M. Akif: “Siyaset-Yönetim Ekseninde Yurttaşsız Demokrasi.” Çizgi Kitabevi Yayınları, 2000.

ÇUKURÇAYIR, M. Akif: “Siyasal Katılma ve Yerel Demokrasi.” Çizgi Kitabevi Yayınları.

ÇUKURÇAYIR, M. Akif: “Yönetişim.” Çizgi Kitabevi Yayınları, Nisan 2000.

ÇUKURÇAYIR, M. Akif: “Yerel Yönetimler Kuram Kurum ve Yeni Yaklaşımlar.” Çizgi Kitabevi Yayınları, Şubat 2000.

DAHL, A. Robert: “Modern Political Analysis.” Englewood Cliffs, Prentice-Hall, Inc., 1963.

DAMLAPINAR, Z. - Balcı Ş.: “Seçmenin Zihnindeki Aday İmajını Belirleyen Etkenler: 28 Mart 2004 Yerel Seçimleri Alan Araştırması.” Selçuk İletişim Dergisi, 2005.

DAMLAPINAR, Zülfikar: “Siyasal İletişim Sürecinde Seçimler Adaylar, İmajlar.” Şükrü Balcı Yayınevi, 2000.

DAMLAPINAR, Zülfikar: “Basının Seçmen Davranışını Etkileme Süreci.” Selçuk İletişim Dergisi, 2000.

DAVER, Bülent: “Siyasal Bilime Giriş.” Sevinç Matbaası, Ankara, 1968.

DESCARTES, René: “Metot Üzerine Konuşma.” Çeviren: Atakan Altınörs, Paradigma Yay., İstanbul, 2010.

DUVERGER, Maurice: “Siyasi Partiler.” Çeviren: Ergun Özbudun, Bilgi Yayınevi, İstanbul, 1993.

DUVERGER, Maurice: “Siyaset Sosyolojisi.” Çeviren: Şirin Tekeli, İstanbul, Varlık Yayınları, 2004.

EBENSTEIN, William: "Great Political Thinkers - Siyasi Felsefenin Büyük Düşünürleri." Çeviren: İsmet Özel, Şule Yay., İstanbul, 2. Baskı, 2001.

ERCİNS, Gülay: "Türkiye'de Sosyo-ekonomik Faktörlere Bağlı Olarak Değişen Seçmen Davranışı." C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt: 8, Sayı: 2, 2007.

ERKUL, Ali: "Bazı Sosyo-ekonomik Faktörlerin Oy Verme Davranışına Etkilerinin Tespiti: Sivas İl-İlçe Merkezleri Örneği." Doğan Matbaacılık, Sivas, 1999.

EROĞLU, Cem: "Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi." İmge Kitabevi, Ankara, 3. Baskı, 1998.

ERTEKİN, Yücel: "Halkla İlişkiler." TODAİE Yayınları, Ankara, 3. Baskı, 1995.

ERTÜRK, S.: "Diktacı Tutum ve Demokrasi." Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1993.

FİDAN, Mehmet: "Siyasette Güvenilirlik İmajı." SÜİF Yayınları, Konya, 2000.

ERTÜRK, Y.D.: "Bedenin İki Yansıması: Bedenle İletişim, İletişimde Beden." İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi, Sayı: 24, İstanbul, 2006.

GİDDENS, Anthony: "Sosyal Teorinin Temel Problemleri." Çeviren: Ümit Tatlıcan, Paradigma Yayınları, 2005.

GİDDENS, Anthony: "Anthony Giddens Sosyolojisi." Çeviren: Ali Esgin, Anı Yayıncılık, Ankara, 2005.

GİDDENS, Anthony: "Ulus - Devlet ve Şiddet." Çeviren: Cumhuriyet Atay, Devrin Kitap Yayın Dağıtım, İstanbul, 2005.

GÖKÇE, Gülise: “Güçlü Zayıf Bağlamında Türkiye.” Çizgi Kitapevi, Konya, 2007.

GÖKBERK, Macit: “Aydınlanma Felsefesi, Devrimler ve Atatürk.” Cumhuriyet Yayınevi, 1997.

GÖKBERK, Macit. “Felsefe Tarihi.” Remzi Kitabevi, İstanbul, 1990.

GÖZE, Ayferi: “Siyasal Düşünceler ve Yönetimler.” Beta Yayınları, İstanbul, 2000.

GÖZÜTOK, Fatma Dilek: “Öğretmenlerin Demokratik Tutumları.” Ankara, TDV Yayını, 1995.

GÜLDİKEN, Nevzat: “Toplum Bilimi Boyutuyla Siyasal Katılım.” Dilek Ofset, Sivas, 1996.

GÜLMEN, Yüksel: “Türk Seçmen Davranışı.” A.Ü.H.F. Yayınları, İstanbul, 1979.

GÜNER, Agah Oktay: “Sağın Siyasal Stratejisi”, Yankı, 14–20, Sayı: 759, Ekim 1985.

GÜRBÜZ, F.G.: “A Field Study on Creative Behaviour of Sales Staff in Turkey.” Section A: Business, Chapter 15, The Modern Business Function and Environment, Athens Institute of Education and Research, Athens, Greece, 2004, s. 9.

HARROP, M. - MILLER, W.L.: “Election and Voters A Comparative Introduction.” Mcmillan, London, 1987.

HOBBSAWM, Eric: “Devrim Çağı 1789-1848.” Çeviren: Bahadır Sina, Dost Kitabevi, 2012.

HUNTINGTON, Samuel P. – DOMINGUEZ, Jorge I.: “Siyasal Gelişme.” Çeviren: Ergun Özbudun, Siyasal İlimler Yayınları, Ankara, 1995.

HUNTINGTON, Samuel P.: “Çağdaş Türk Politikası: Demokratik Pekişmenin Önündeki Engeller.” Çeviren: Ali Resul Usul, İstanbul, 1991.

İLTER, Turan: “Siyasal Sistem ve Siyasal Davranış.” İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1977.

İLTER, Turan: “Türkiye’de Siyasal Yozlaşma Süreci Siyasal Ahlak ve Siyasal Ahlaksızlık Kitabı.” Bilgi Yayınevi, Ankara, 1993.

İslamoğlu, A.H.: “Siyaset Pazarlaması Toplam Kalite Yaklaşımı.” Beta Yayınları, İstanbul, 2. Baskı, 2002.

KABASAKAL, Mehmet: “Türkiye’de Siyasal Parti Örgütlenmesi (1908-1960).” Tekin Yayınevi, İstanbul, 1991.

KALAYCIOĞLU, Yılmaz Esmer: “Devrim, Evrim, Statüko: Türkiye’de Sosyal, Siyasal, Ekonomi Değerler.” TESEV, İstanbul, 1999.

KALAYCIOĞLU, Ersin - SARIBAY, Ali Yaşar: “Türkiye’de Politik Değişim ve Modernleşme.” Alfa Yayınları, İstanbul, 2000.

KALAYCIOĞLU Ersin: “Karşılaştırmalı Siyasal Katılma; Siyasal Eylemin Kökenleri Üzerine Bir İnceleme.” İÜSBF, İstanbul, 1983.

KALAYCIOĞLU Ersin - SARIBAY, Ali Yaşar: “Siyasal Katılmanın Koşullarına Genel Bir Bakış: Türkiye Örneği, Türkiye’de Siyaset, Süreklilik ve Değişim.” Der Yayınları, İstanbul.

KALAYCIOĞLU, Ersin: “Çağdaş Siyasal Bilim.” Beta Yayınları, Ankara, 1984.

KALENDER, Ahmet: “Siyasal İletişim Seçmenler ve İkna Stratejileri.” Çizgi Basım Yayınevi, İstanbul, 2005.

KALENDER, Ahmet: “Kitap Sosyo-Politik Tutumlar ve Din.” Çizgi Kitabevi, Konya.

KARAKOÇ, İrem: “Türkiye’de Siyasal Parti Kimliği.” Yayınlanmamış Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, 2000.

KARPAT, Kemal: “Türk Demokrasi Tarihi.” İstanbul Matbaası, İstanbul, 1967.

KARAİBRAHİMOĞLU, Sacit: “Demokrasimin Kronolojisi.” Ankara, 1972.

KAPANİ, Münci: “Kamu Hürriyetleri.” Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, Ankara, 1976.

KAPANİ, Münci: “Politika Bilimine Giriş.” Bilgi Yayınevi, 8. Baskı, Ankara, 1996, 2008.

KELEŞ, Ruşen: “Kentleşme Politikası.” İmge Kitabevi, Ankara, 2002.

KENTEL, F.: “Demokrasi Kamuoyu ve İletişime Dair.” Birikim Dergisi, 30, 1991.

KENTEL, Ferhat: “College Of Humanities And Social Sciences. Sociology. Ext.: Public Opinion and Political Communication”, Birikim Dergisi, October 1991, s. 40.

KIŞLALI, Ahmet Taner: “Siyaset Bilimine Giriş.” İmge Kitabevi, Ankara, 4. Baskı, 1994, 7. Baskı, 2000.

KIŞLALI, Ahmet Taner: “Atatürk’e Saldırmanın Dayanılmaz Hafifliği.” İmge Kitabevi, Ankara, 2000, 2006.

KIŞLALI, Ahmet Taner: “Tanrı’yı Kim Kullanır?” İstanbul, 2010.

KIŞLALI, Ahmet Taner: “Siyasal Sistemler Siyasal Çatışma ve Uzlaşma.” İmge Kitabevi, 2010.

KIŞLALI, Ahmet Taner: “Ben Demokrat Değilim.” İmge Kitabevi, 2001.

- KIŞLALI, Ahmet Taner: “Siyaset Bilimi.” İmge Kitabevi, 2010.
- KIŞLALI, Ahmet Taner: “Siyasal Sistemler Siyasal Çatışma ve Uzlaşma.” İmge Kitabevi, 2010.
- KIŞLALI, Ahmet Taner: “Kemalizm, Lâiklik ve Demokrasi.” Arma Yayınları, İstanbul, 1994.
- KIŞLALI Ahmet Taner: “Siyasal Tutumlarda Kuşak ve Cinsiyet Etkenleri - Bir Alan Araştırması.” AÜSBFD, Cilt: XXXI, No: 1-4, Mart-Aralık 1976.
- KOÇAK, Cemil: “Türkiye’de Milli Şef Dönemi (1938- 1945).” Ankara. 1986.
- KOÇAK, Cemil: “Türkiye Tarihi - Çağdaş Türkiye (1908-1980.” Cilt: 4, Edit: Sina Akşin, İstanbul, Cem Yayınevi, 8. Basım, 2005.
- KOTLER, P.: “Overview of Political Candidate Marketing: Political Marketing: Readings and Annotated Bibliography”, American Marketing Association, Chicago, 1990.
- KOTLER, P. - Anderson A.: “Strategic Marketing For Nonprofit Organizations.” New York, 1991.
- KÖKTAŞ, M.E: “Din ve Siyaset.” Vadi Yayınları, Ankara, 1997.
- KURTKAN, Amiran: “Genel Sosyoloji.” Filiz Kitabevi, İstanbul, 1995.
- LIPSON, Laslie: “Politika Biliminin Temel Sorunları.” Çeviren: Tuncer Karamustafaoğlu, AÜHF Yayınları, Ankara, t.y.
- LIPSON, Laslie: “Demokratik Uygarlık.” Çeviren: Haldun Gülalp - Türker Alkan, 1984.
- LOCKE, John: “Hükümet Üzerine İkinci İnceleme.” Çeviren: Fahri Bakırcı, Babil Yay., Ankara, 2004.

LOCKE, Jean John: “Locke Eserleri.” Çeviren: Jean Didier - Atakan Altınörs, Paradigma Yay., İstanbul, 2009.

MACHIAVELLI, Niccolo, “Askerlik Sanatı.” Çeviren: Nazım Güvenç, Anahtar Kitaplar Yayınevi, 2003.

MACHIAVELLI, Niccolo: “Siyaset Üzerine Konuşmalar.” Dergah Yayınları, İstanbul, 2008.

MACHIAVELLİ, Niccolo: “Prens.” Cem Yayınevi, İstanbul, 2011.

MARDİN, Şerif: “İslamcılık - Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi.” İletişim Yayınları, İstanbul, 1983.

MARDİN, Şerif: “Jön Türklerin Siyasi Fikirleri.” Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1964.

MİLBURN, Michael A.: “Sosyal Psikolojik Açıdan Kamuoyu ve Siyaset.” Çeviren: Ali Dönmez - Veli Duyan, İmge Kitabevi, 1998.

MONTESQUIEU: “Öyküler.” Çeviren: Hüseyin Köse, Birey Yayıncılık, İstanbul, 2002.

MONTESQUIEU: “Kanunların Ruhu Üzerine.” Hiperlink Yayınları.

MORE, Thomas: “Utopia.” Çeviren: Vedat Günyol, Cem Yayınevi, 2000.

NEWMAN, B.I.: “Voters’ Behaviour.” Sage Publ., London, 1994.

NEWMAN, B.I.: “The Marketing of the President.” Political Marketing as Campaign Strategy, Sage, 1994.

İSLAMOĞLU, Ahmet Hamdi: “Siyaset Pazarlaması, Tüketici Davranışları, Pazarlama İlkeleri.” Beta Yayınevi, 2002.

ODABAŞI, Y. - Barış G.: “Tüketici Davranışı.” MediaCat Kitapları, İstanbul, 2002.

OZANSOY, Tuğçe: “Politik Pazarlamada Etik ve Bir Uygulama.” Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2004.

Öktem, Niyazi - Türkbağ, Ahmet Ulvi: “Hukuk ve Devlet.” Der Yayınları, İstanbul, 2003.

ÖZARSLAN, Bahadır Bumin: “22 Temmuz Seçimleri ve Avrupa Birliği (AB)'nin Seçim Sonuçlarına Bakışı.” Türk Hukuk, Sayı: 124, Ağustos 2007.

ÖZARSLAN, Bahadır Bumin: “AB'ye Katılım Süreci ve Türkiye - Prof. Dr. Fikret Türkmen Armağanı.” Derleyenler: Gürer Gülsevin - Metin Arıkan, Kanyılmaz Matbaası, İzmir, 2005.

ÖZARSLAN, Bahadır Bumin. “AB Komisyonu.” Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi, Cilt: V, 2005.

ÖZCAN, Y.Z.: “Determinants of Political Behavior in Istanbul, Turkey.” Party Politics, Volume: 6, Number: 4, 2000.

ÖZCAN, Hüseyin – YANIK, Murat: “Siyasi Partiler Hukuku.” Der Yayınları, İstanbul, 2007.

ÖZDEMİR, Hikmet: “Siyasal Tarih (1960-1980- Yakın Çağ Türkiye Tarihi (1908-1980).” Hazırlayan: Sina Akşin, Milliyet Kitaplığı, İstanbul, 2005

ÖZDENGÜL, Ali İhsan: “Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Geçiş Sürecinde Siyasal İktidarın Evrimi ve Meşruluk Sorunu.” Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1997.

ÖZDER, Ferruh: “1980 Sonrasında Türkiye’de Muhafazakâr Kimliğin Gelişimi ve Siyasal Partiler.” DEÜ S.B.E., Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir, 2006.

ÖZER, İnan - MEDER, Mehmet: “Siyasal Kalkınma ve Seçmen Davranışı.” Der Yayınları, İstanbul, 2008.

ÖZKAN, Reşat: “İnsan ve Siyaset Üzerine Denemeler.” Boyut Yayın Grubu, İstanbul, 1999.

ÖZKAN, Necati: “Türkiye ve Dünyadan Örneklerle Seçim Kazandıran Kampanyalar.” MediaCat Yayınları, İstanbul, 2. Baskı, 2004.

ÖZSOY, Aydan: “Türkiye’de Kentli Çekirdek Ailelerin Medya Okuryazarı Olabilirliği Üzerine Bir Alan Araştırması.” Zonguldak Karaelmas Üniversitesi V. Kültür Araştırmaları Medya ve Kültür Sempozyumu, 2009.

ÖZTEKİN, Ali : “Siyaset Bilimine Giriş.” Siyasal Kitabevi, Antalya, 2007.

ÖZTEKİN, Ali: “Siyaset Bilimine Giriş.” İÜİİBF Yayınları, Malatya, 1993.

ÖZTÜRK, Ali Rıza: “Sosyal Demokrat Yönetime Doğru.” Pan Yayınları, Ankara, 1992.

PAYASLIOĞLU, Arif: “Siyasi Partiler.” Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara, 1952.

PAYASLIOĞLU, Arif: “Türkiye’de Siyasal Partiler.” Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, 1960–1961.

PAYASLIOĞLU, A. Arif: “Seçimler ve Oy Verme Üzerine Yapılan Araştırmalarda Kullanılan Metotlar.” AÜSBF Yayınları, Sayı: 57-59, Ankara, 1956.

POWELL, Robert: “Ben O'yum.” Çeviren: Jale Gizer Gürsoy, Akasha Yayınları, 1990.

ROUSSEAU, J.J.: “Toplum Sözleşmesi.” Çeviren: M. Tahsin Yalın, Kalkedon Yayınları, 3. Baskı, 2006.

SABUNCUOĞLU, Zeyyat - TÜZ, Melel Vergilel: “Örgütsel Psikoloji.” Alfa Aktüel Yayınları, 2008.

SAFİ, İsmail: “Türkiye'de Muhafazakâr Siyaset ve Yeni Arayışlar.” Lotus Yayınevi, Ankara, 2007.

SARIBAY, Ali Yaşar: “Türkiye'de Demokrasi ve Politik Partiler.” Alfa Yayınları, İstanbul, 2001.

SARIBAY, Ali Yaşar: “Global Toplumda Din ve Türkiye.” Everest Yayınları, İstanbul, 2004.

SARIBAY, Ali Yaşar: “Postmodernite Sivil Toplum Ve İslam.” İletişim Yayınları, İstanbul, 1995.

SARIBAY, Ali Yaşar: “Siyasal Sosyoloji.” Gündoğan Yayınları, Ankara, 1992.

SARIBAY, Ali Yaşar - ÖĞÜN Süleyman S.: “Politika Bilim.” Alfa Yayınları, İstanbul, 2. Baskı, 1999.

SARIBAY, Ali Yaşar: “99 Soruda Siyasal Partiler.” Radikal, Bursa, 1997.

SARIBAY, Ali Yaşar: “Seçimler, Demokrasi ve Siyasal Kültür.” Türkiye Günlüğü, Ocak-Şubat Gündemi, Ankara, 1996.

SARIBAY Ali Yaşar – KALAYCIOĞLU, Ersin: “İlkokul Çocuklarının Parti Tutmasını Belirleyen Etkenler.” Toplum ve Ekonomi, Sayı: 1, Mart 1991.

SARICA, Murat: “Siyasi Düşünce Tarihi.” Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1973.

SARTORI, G.: “Demokrasi Teorisine Geri Dönüş.” Çeviren: T. Karamustafaoğlu - M. Turhan, Türk Demokrasi Vakfı Yayını, Ankara, 1993.

SCHLATTER, Richard: “The History of an Idea.” New Brunswick, NJ, Rutgers, 1951.

SCHUMPETER, Joseph Alois: “Birey ve Toplum - Sosyolojiye Giriş.” Edit: İhsan Sezal, Martı Kitap ve Yayınevi, Ankara, 2. Baskı, 2007.

SENCER, Muzaffer: “Türkiye’de Siyasal Partilerin Sosyal Temelleri.” Geçiş Yayınları, İstanbul, 1971.

SENCER, Muzaffer: “Dinin Türk Toplumuna Etkileri.” May Yay., İstanbul, 1974.

SEZEN, Saim: “Seçim ve Demokrasi.” Gündoğan Yayınları, Ankara, 1994.

SKINNER, Quentin: “Machiavelli.” Altın Kitaplar, İstanbul, 2002.

SİTEMBÖLÜKBAŞI, Şaban: “Parti Seçmenlerinin Siyasal Yönelimlerine Etki Eden Sosyo-ekonomik Faktörler; Isparta Örnek Olay Araştırması 1995- 1999.” Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, 2001.

SİTEMBÖLÜKBAŞI, Şaban: “İdeolojik ve Sosyoekonomik Grupların Siyasal Düşünce Kalıpları.” Asil Yayın Dağıtım, Ankara, 2007.

SİTEMBÖLÜKBAŞI, Şaban: “Seçimlerde Yaşanan Oy Değişkenlikleri.” Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 13, Kütahya, 2005.

SİTEMBÖLÜKBAŞI, Şaban: “Kadınların Siyasal Hayata Etkin Katılımının Bir Aracı Olarak Seçimlerde Kota Uygulamaları.” Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Isparta, 2006.

SİTEMBÖLÜKBAŞI, Şaban: “Avrupa'nın Eski ve Yeni Demokrasileriyle Türkiye'de Oy Değişkenliklerindeki Genel Trendler.” Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Isparta, 2007.

SİTEMBÖLÜKBAŞI, Şaban: “Isparta'da Seçmenlerin Parti Tercih Nedenleri Üzerine Bir Araştırma: 1995, 1999 ve 2004 Genel Seçimleri Karşılaştırması.” Akdeniz Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 4(8), Antalya, 2004.

SİTEMBÖLÜKBAŞI, Şaban: “Türkiye'de İslam ve Siyasal Sisteme Yönelik Olumsuz Tutumlar.” İslam ve Demokrasi: Kutlu Doğum Sempozyumu, Ankara, Nisan 1998.

SİTEMBÖLÜKBAŞI, Şaban: “Liberal Demokrasinin Çıkmazlarına Çözüm Olarak Müzakereci Demokrasi.” Akdeniz Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 5 (10), 139-162, Antalya, 2005.

SİTEMBÖLÜKBAŞI, Şaban: “2002 Genel Seçimlerinde 1995 ve 1999 Yıllarına Göre Seçmenlerin Gözünde Öncelikli Sorunlar ve Parti Tabanlarındaki Oy Kaymaları: Isparta Örnek Olayı.” Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 10(1), 85–99, Isparta, 2005.

SOYSAL, Mümtaz: “100 Soruda Anayasanın Anlamı.” Gerçek Yayınevi, İstanbul, 7. Baskı, 1987.

ŞENEL, Alaeddin: “İrk ve İrkçilik Düşüncesi.” Bilim ve Sanat Yayınları, İstanbul.

ŞENEL, Alaeddin: “Hakları Demokrasi İlişkisi.” İzmir Barosu Yayınları, İzmir, 1996.

ŞENEL, Alaeddin: “Siyasal Düşünceler Tarihi.” Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara, 2011.

ŞENEL, Alaeddin: “Siyasi Düşünceler Tarihi.” Der Yayınları, İstanbul, 2004.

ŞENEL, Alaeddin: “İnsanlık Tarihi - Kemirgenlerden Sömürgenlere.” İmge Kitabevi, İstanbul, 2014.

ŞENEL, Alaeddin: “Teleandrogenos Ütopyasında Evlilik Hayatı.” İmge Kitabevi, İstanbul, 2003.

TALASLI, Gülay: “Siyaset Çıkmazında Kadın.” Ümit Yayıncılık, Ankara, 1996.

TAN, A.: “Politikada Niye Kaybediyorlar? Nasıl Kazanırlar?”, Papatya Yayıncılık, İstanbul, 2002.

TANNENBAUM, Donald – SCHULTZ, David: “Siyasi Düşünce Tarihi: Filozoflar ve Fikirleri.” Çeviren: F. Demirci, Adres Yayınları, Ankara, 2005.

TANÖR, Bülent: “Siyasal Tarih (1980-1995) Bugünkü Türkiye.” Cem Yayınevi, İstanbul, 2002.

TANİLLİ, Server: “Devlet ve Demokrasi.” Say Yayınları, İstanbul, 1982.

TAŞKIRAN, Tezer: “Türkiye’de Kadın Hakları Devrimi (The Reform on Women’s Rights in Turkey).” Atatürk Devrimleri 1. Milletlerarası Sempozyumu Bildirileri, İstanbul, 1975.

TEZİÇ, Erdoğan: “100 Soruda Siyasi Partiler Partilerin Hukuki Rejimi ve Türkiye’de Partiler.” Gerçek Yayınevi, Ankara, 1976.

TEKELİ, Şirin: “Kadın İçin 1977-1987.” Alan Yayıncılık, Düşünce Dizisi: 14/95, İstanbul, 1987.

TEKELİ, Şirin: “Kadınlar ve Toplumsal Hayat.” Birikim Yayınları, İstanbul, 1982.

TEKİN, Cengiz: “İnsan İletişiminin Boyutları.” Anadolu Üniversitesi Eğitim Araştırma ve Bilimsel Yayınlar Dizisi, Eskişehir, 1998.

TİMUR, Taner: “Türkiye’de Çok Partili Hayata Geçiş.” İletişim Yayınları, İstanbul, 1991.

TOCQUEVILLE, Alexis de: “Eski Rejim ve Devrim.” Çeviren: Turhan Ilgaz, İstanbul.

TOKER, Metin: “Tek Partiden Çok Partiye 1944-1950 ‘Demokrasimizin İsmet Paşalı Yılları’ 1944-1973.” Bilgi Yayınevi, Ankara, 4. Baskı, 1998.

TOLAN, Barlas: “Toplum Bilimlerine Giriş.” Adım Yayınları, Ankara, 1996.

TOPRAK, Burnaz: “Türk Kadını ve Din - Türk Toplumunda Kadın.” İstanbul, 1982.

TOSUN, Nurhan: “The Synergistic Interaction Between Point of Purchase.” Marketing and Purchasing Conference, 96-104, Lugano University, Switzerland, 2003.

TUNAYA, Tarık Zafer: “Türkiye’nin Siyasi Hayatında Batılılaşma Hareketleri.” İstanbul, 1960.

TUNCAY, Çağlar: “Uygarlığın Seyir Defteri.” Arkadaş Yayınları, 1996.

TUNÇAY, Mete: “Batı’da Siyasal Düşünceler Tarihi.” İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2011.

TUNÇAY, Mete: “Cumhuriyet Halk Partisi (1923-1950) - Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi.” Cilt: 8, 2019-2024, İletişim yayınları, İstanbul, 1989.

TUNÇAY, Mete: “Türkiye Cumhuriyetinde Tek Parti Yönetiminin Kurulması (1923–1931).” Cem Yayınevi, İstanbul, 1989.

TUNCAY Suavi: "Parti İçi Demokrasi ve Türkiye." Gündoğan Yayınları, Ankara, 1996.

TURAN, A.E.: "Türkiye'de Seçmen Davranışı Önceki Kırılmalar ve 2002 Seçimi." İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2004.

TURAN, İlter: "Siyasal Sistem ve Siyasal Davranış." Der Yayınları, İstanbul, 4. Baskı, 1996.

TURAN, İlter: "Siyasal Demokrasi, Siyasal Katılma, Baskı Gurupları ve Sendikalar." Belediye İş-Sendikası, Eğitim Serisi: 6, Hazar Matbaa, İstanbul, 1987.

Türk, H.B.: "Şirket ve Parti-Genç Parti ve 'Yeni Siyaset.'" İletişim Yayınları, İstanbul, 2008.

TÜRKÖNE, Mümtaz'er: "Siyaset." Lotus Yayıncılık, Ankara, 2. Baskı, 2005.

TÜZÜN, Sezgin - ERDER, Nejat: "Türkiye'de Seçmen Eğiliminde Yeni Açılımlar 1994-2004." TÜSES Yayınları, İstanbul, 2005.

UNAT ABADAN, Nermin: "Siyaset Sosyolojisi." Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara, 1983.

UYSAL, Birkan: "Siyasal Otorite Laiklik ve Katılma." Amme İdaresi Dergisi, Cilt: 14, Sayı: 4, TODAİ, Ankara, Aralık 1981.

UZTUĞ, Ferruh: "Siyasal İletişim Yönetimi: Siyasette Marka Yaratmak." MediaCat Kitapları, İstanbul, 2004.

UZTUĞ, Ferruh: "Siyasal Marka Seçim Kampanyaları ve Aday İmajı." MediaCat Yayınları, İstanbul, 1999.

ÜNAL, Meltem: "Siyasi Lider İmajlarının Seçimlerde etkisi." Erzen İletişim Fakültesi Dergisi, 2014.

VENTURA, R.: “Family Political Socialization in Multiparty Systems”, Comparative Political Studies, Volume: 34, Number: 6, August 2001.

VERBA, S. Nie, H.N.- Kim, J: “Participation and Political Equalit A Seven Nation Comparison.” Cambridge University Pres, Cambridge, 1978.

YALÇIN, Doğan: “Dar Sokakta Siyaset 1980–1983.” Tekin Yayınevi, İstanbul, 1985.

YANIK, Murat: “Parti İçi Demokrasi.” Beta Yayınları, İstanbul, 2002.

YANIK, Murat: “Parti Sistemleri ve Türkiye Uygulamaları.” AÜEHFD, Cilt: VII, Sayı: 1–2, Haziran 2003, s. 271-282.

YAYLA, Atilla: “Siyaset Teorisine Giriş.” Siyasal Kitabevi, Ankara, 4. Baskı, 2004.

YAYLA, Atilla: “Liberalizm.” Liberte Yayınları, Ankara, 1992.

YAYLA, Atilla: “Sosyal ve Siyasal Teori.” Siyasal Kitabevi, Ankara, 1994.

YAYLA, Atilla: “Siyaset Teorisine Giriş.” Siyasal Kitabevi, Ankara, 1998.

YAYMAN, Hüseyin: “22 Temmuz’dan 29 Mart’a Siyasal Partiler Değişim ve Süreklilik Ekseninde MHP.” Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı, Şubat 2009.

YILDIRIM, Erdoğan: “Türk Siyaset Süreci.” Ark Yayınevi, Ankara, 1985.

YILDIZ, Nuran: “Liderler İmajlar Medya.” Phoenix Yayınevi, Ankara, 2002.

YILDIZ, Nuran: “Yeni Zamanlar ve Yeni Liderlik Anlayışı”, Avrupa Çalışmaları Dergisi, Ankara, 2012.

YILMAZ, Aytekin: “Modernden Postmoderne Siyasal Arayışlar.” Vadi Yayınları, Konya, 1996.

YUKL, A.G.: “Leadership in Organizations”, Prentice Hall, New Jersey, 1991.

YÜCE, Mustafa Serhan: “Türkiye’nin Siyasal Partileri (1859-2006).” Alfa Basımevi, Ankara, 2006.

YÜCEKÖK, Ahmet N.: “Siyasetin Toplumsal Tabanı.” Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara, 1987.

YÜCEKÖK, Ahmet N.: “Türkiye’de Örgütlenmiş Dinin Sosyo-Ekonomik Tabanı: 1946-1968.” AÜSBF Yayınları, Ankara, 1971.

YÜCEKÖK, Ahmet N.: “100 Soruda Türkiye’de Din ve Siyaset.” Gerçek Yayınları, İstanbul, 1971.

YÜCEKÖK, Ahmet N.: “Siyasetin Sosyal Tabanı: Siyaset Sosyolojisi.” Sevinç Yayınları, Ankara, 1987.

YÜCEKÖK, Ahmet N.: “Din Devlet İlişkileri Açısından Türkiye’de İslam.” Alfa Yayınevi, İstanbul, 1997.

YÜCEKÖK Ahmet N.: “Toplumsal Üst Yapı Olarak Siyasal Davranış.” SBF, Cilt: XXIV, Ankara, 1970.

WEBER, Max: “From Max Weber - Essays in Sociology.” Çeviren: T. Parla, İletişim Yayınları, İstanbul, 1993.

TUNÇ, Hasan: “Anayasa Hukukuna Giriş.” Nobel Yayınları, Ankara, 1999.

Web Siteleri

BARROW, S.: “Questioning Political Leadership.”
www.simonbarrow.net.

DOĞAN, Adem - GÖKER, Göksel : “Yerel Seçimlerde Seçmen Tercihi -
29 Mart Yerel Seçimleri Elazığ Seçmeni Örneği.”
http://perweb.firat.edu.tr/personel/yayinlar/fua_1664/1664_60573.pdf.
(Erişim: 15.05.2014)

GENAR ARAŞTIRMA: Türkiye Sosyal, Ekonomik ve Politik Analiz – 3,
Ocak 2012, <http://www.genar.com.tr/>. (Erişim: 2014)

GENAR ARAŞTIRMA: Türkiye Sosyal, Ekonomik ve Politik Analiz,
Ekim 2012, <http://www.genar.com.tr/>. (Erişim: 2014)

GENAR ARAŞTIRMA: 12 Haziran 2011 Seçim Araştırması, Haziran
2011, <http://www.genar.com.tr/>. (Erişim: 2014)

GENAR ARAŞTIRMA: Seçim Yarışı Başlarken, Nisan 2011,
<http://www.genar.com.tr/>. (Erişim: 2014)

GENAR ARAŞTIRMA: Sosyal Liderler Marka Kişiliği Araştırması,
Ocak 2011, <http://www.genar.com.tr/>. (Erişim: 2014)

KONDA ARAŞTIRMA: 30 Mart Yerel Seçimler Sonrası Sandık ve
Seçmen Analizi, 16 Nisan 2014, <http://www.konda.com.tr/>. (Erişim:
2014)

GENAR ARAŞTIRMA: Türkiye Sosyal, Ekonomik ve Politik Analiz, 10
Ocak 2014, <http://www.genar.com.tr/>. (Erişim: 2014)

GENAR ARAŞTIRMA: Seçim Sonrası Gündem Araştırması, Haziran
2011, <http://www.genar.com.tr/>. (Erişim: 2014)

GENAR ARAŞTIRMA: Türkiye Sosyal, Ekonomik Ve Politik Analiz,
Haziran 2013, <http://www.genar.com.tr/>. (Erişim: 2014)

GENAR ARAŞTIRMA: Kendi Dilinden Türkiye – I, Mayıs 2010,
<http://www.genar.com.tr/>. (Erişim: 2014)

GENAR ARAŞTIRMA: Türkiye Seçime Gidiyor, Mayıs 2011,
<http://www.genar.com.tr/>. (Erişim: 2014)

DİLBER, Fadime: “Seçmenlerin Kitle İletişim Araçlarından Aldığı
Siyasal İğerikli Bilgilerden Etkilenme Düzeyi; Karaman İli Seçmenleri
zerine Bir Alan Araştırması.” GümüŐhane Üniversitesi Elektronik
Dergisi, Eylül 2012,
<http://egifder.gumushane.edu.tr/article/view/5000006400>. (Erişim: 2014)

KEYMAN, E. Fuat: “İpler Türkiye'nin Elinde.”
<http://www.gpotcenter.org/basin/268>. (Erişim: 11.05.2007)

ŐAHİN, Bican: “Siyasal Düşünceler Tarihi.”
<http://www.acikders.org.tr/course/view.php?id=63>. (Erişim: 24.06.2014)